

PHILOSOPHIENS HISTORIA.

Första Afdelningen.

Gamla Tidens Philosophi.

Grunddragen af Philosophiens Historia, från de äldste till närvarande Tider,

af

L. Hammarsköld.

Första Afdelningen.

STOCKHOLM, 1825.
Tryckte hos Carl Gustaf Holm.

Es ist sehr nützlich und nöthig, dass die studirende Jugend erst die Geschichte der Philosophie, und einiger ihrer wichtigsten Lehrsätze, und alsdann ein System der Philosophie lerne. Das letzte kann sie weder nach seinem Ursprung, noch nach seinem Werth recht beurtheilen, wenn sie nicht vorher weiss, wie die philosophischen Begriffe, Erklärungen, Grund- und Lehrsätze nach und nach entdeckt, und verbessert worden? wer diejenigen gewesen, denen man in Ansehung desselben etwas zu verdanken hat? und ob die Philosophen über die vornehmsten philosophischen Materien auf einerley, oder verschiedene Weise denken?

Ant. Fr. Büsching.

Subscribenter.

Stockholm.

	Exempl.
Altén, Gust. Assessor	1.
Arvidsson, A. I. Extr. Ord. Amanuens . .	1.
Barckenbohm, G. Kammar-Musicus . . .	1.
Bergman, A. Th. Studerande	1.
Elfving, J. J. Studerande	1.
Grell, C. A. Hof-Rätts-Notarie . . .	1.
Hallgren, A. Bergmästare	1.
Hellström, C. P. Geschworner	1.
Hervan, Bror, E. O. Notarie i Kongl. Svea Hof-Rätt.	1.
Lagergren, Gabr. E. O Cancellist i Riksgälds-Contoiret	1.
Lindgren, B.-G.	2.
Lokrantz, J. G. Phil. Magister . . .	1.
Löwstedt, C. Th. Hof-Decorations Målare .	1.
Netherwood, E. F. Amanuens . . .	1.
Norling, N. Ol.	1.
Schlyter, C. I. Juris Doctor	1.
Ullberg, Lagman	1.
Wallmark, P. A. Cancelli-Råd	1.
Westermark, M. v. Auditeur	1.
Westman, Lån-Bibliothekarie	1.
Vougt, Cl. O. Copist i Kongl. Krigs-Exp. .	1.

Carlshamn.

	Exempl.
Moberg, G. O. Amiralitets-Secreterare .	1.
Thomander, J. H. Castels-Predikant .	1.

Carlskrona.

Hagerman, J. Amiralitets-Kamererare .	1.
Olssen, Bernh. . . .	1.

Christianstad.

En Onämnd . . .	1.

Fahlun.

Roht, A. Studerande . . .	1.

Gefle.

Boman, L. Artium Studiosus . .	1.
Selgren, I. D:o . .	1.

Götheborg.

Ekman, C. O. Lector . .	1.
Traneus, A. P. D:o . . .	4.

Jönköping.

Colliander, P. Collega Scholæ . .	1.
Ekstrand, I. Phil. Lector . .	1.
Nordström, O. Apollogist . .	1.
Wijkmark, O. v. Häradshöfding .	1.

Lidköping.

Högman, B. M. Phil. Mag. & Comminister	1.

Linköping.

Ekenstam, Fab. W. Professor . .	1.
Hartwich, Rådman i Wadstena .	1.
Petre, A. Boktryckare . .	1.

Lund.

	Exempl.
Hos Herr H. Sjöbeck . . .	10.

Norrköping.

Holmström, A. P. Studerande . .	1.

Umeå.

Boström, N. I. v. Collega Scholæ .	1.
Häggmark, Is. Collega Scholæ . .	1.
Linder, I. A. Comminister . .	1.
Sundbaum, C. W. Phil. Magister .	1.

Upsala.

Acksell, P. S. M. Adjunct . .	1.
Ahlström, A. M. Student . .	1.
Aminoff, Z. D:o . .	1.
Aurelius, A. D:o . .	1.
Bergfalk, P. E. Phil. Magister . .	1.
Bergius, O. Student . . .	1.
Berglund, L. G. Notarie . .	5.
Bergman, I. Astrom. Observator .	1.
Edgren, J. F. Student . .	1.
Ekstrand, C. H. D:o . . .	1.
Elfström, J. D. D:o . . .	1.
Falk, M. D:o . . .	1.
Forsselius, P. O. D:o . . .	1.
Forsselius, C. A. D:o . . .	1.
Frieberg, J. D:o . . .	1.
Frigelius, P. D:o . . .	1.
Hörnstein, C. D:o . . .	1.
Landgren, G. D:o . . .	1.
Lindroth, A. B. D:o . . .	1.

Upsala.

	Exempl.
Luhr, R. E. V. D. M. . .	1.
Lundquist, A. B. Sem. Docens .	1.
Löhman, L. W. Student . .	1.
Metzèn, K. I. Philos Mag. . .	1.
Nicolai, C. Student . .	1.
Norberg, J. D:o . . .	1.
Nyman, I. P. D:o . . .	1.
Olde, E. M. D:o . . .	1.
Palmær, H. B. D:o . . .	1.
Schantz, M. G. von Philos. Mag. .	1.
Sellén, J. Student . . .	1.
Sevèn, P. N. Phil. Mag. . .	1.
Sjöberg, E. D:o . . .	1.
Sjöberg, C. O. Student . .	1.
Stjernberg, P. Huspredikant . .	1.
Tellbom, J. P. J. Student . .	1.
Törne, J. R. von D:o . .	1.
Wernberg, O. D:o . .	1.
Wåhlander, Philos. Mag. . .	1.
Zetterström, C. Professor . .	1.

Wenersborg.

Appelberg. Fält-Kammererare . .	1.
Bergquist. Capitaine . . .	1.
Bålde, B. E. Collega Scholæ . .	1.
Ericsson, E. Lieutenant . .	1.
Forshæll, I. H. Apothekare . .	1.
Gedell, S. P. Fånghus-Predikant .	1.
Halén, J. Contracts Prost . .	1.
Lundblad, D. Regements-Pastor .	1.

Wenresborg.

	Exempl.
Malmstén, H. G. Prost . .	1.
Nordberg, L. P. Comminister . .	2.
Richert, N. C. Lands-Secreterare .	1.
Rinman, C. L. Kammar-Rätts-Råd .	1.
Rådberg, Dan. Fält-Kammererare .	1.
Sandberg, A. P. Borgmästare . .	1.
Schoug, E. F. Med. Doctor . .	1.
Sellander, P. Phil. Mag. och Coll. Schol. .	1.
Settergren, S. M. Adjunct . .	1.
Stenberg, H. Prost . . .	1.
Ström, A. J. Läns-Bokhållare . .	1.
Strömbom, J. Comminister . .	1.
Ståhl, J. Fl. Kongl. Räntmästare . .	1.
Sundelius, S. Prost . . .	1.
Wenersborgs Läsesällskap . .	1.
Wikström, I. Stads-Casseur . .	1.

Wexiö.

Ahlstrand, A. G. Consist. Notar. .	1.
Bergen, And. Studerande . .	1.
Elmgren, S. Theol. Lector . .	1.
Lindblom, Studerande . .	1.
Lundelius, Benj. Professor . .	1.
Theolander, L. D. Hist. Lector .	1.
Theolander, D. Coll. Scholæ. . .	1.
Wahrstedt, M. Kyrkoherde . .	1.

Öland.

Forssell, J. S. M. Adjunct i Wickleby .	1.
Gummerus, H. S. Fält-Prost, Kongl. Hof-Predikant och Kyrkoherde i Högby .	1.

Öland.

	Exempl.
Hoflund, E. G. Contr. Prost och Kyrkoherde i Pärsnäs och Föra . .	1.
Johansson, J. Phil. Mag. och S. M. Adj.	1.
Isberg, J. S. M. Adjunct . . .	1.
Molander, A. cur. ger. i Gräsgård .	1.
Olsbon, L. Lands-Fiscal . .	1.
Åberg, J. P. Contr. Prost och Kyrkoherde i Wickleby . .	1.

I Finland.

Fredrikshamn.

Appelberg, A. Stabs-Capitaine . .	1.
Bergenheim, E. Lector . .	2.
Essen, von Cadett . . .	1.
Gripenberg, O. Lieutenant. . .	1.
Pfaler, C. G. Phil. Magister. . .	1.
Ticklén, P. D:o . . .	1.
Wegelius, G. A. Språklärare . .	1.

Åbo.

Ahlquist, C. H. Studerande . .	1.
Aminoff, G. Grefve, D:o . .	1.
Andelinn, E. J. D:o . .	1.
Arvidsson, S. S. D:o . .	1.
Backman, S. J. D:o . .	1.
Bagge, N.	1.

Åbo.

	Exempl.
Bergbom, Fr. Phil. Theor. Professor	1.
Bonsdorff, E. N. Studerande	1.
Bonsdorff, F. A. D:o	1.
Cajander, H. D:o	1.
Domander, G. Kyrkoherde	1.
Eneberg, I.	1.
Eskling, P. Studerande	1.
Estlander, Mag. Docens	1.
Gestrin, I. H. Studerande	1.
Grönequist, C. A. D:o	1.
Gylden, N. A. D:o	1.
Hake, E. F. D:o	1.
Hedenberg, L. D:o	2.
Heurlin, I. W. D:o	1
Hisinger, R. A. D:o	1.
Holm, Carl Otto	1.
Ignatius, I. F. Studerande.	1.
Ilmoni, Licentiat	1.
Kothen, Casim. Friherre, Studerande	2.
Kroijerus, G. D:o	1.
Lang, A. R. D:o	1.
Laurell, A. A. Philos. Mag.	1.
Leopold, F. Studerande	1.
Lille, B. O. D:o	1.
Limon, G. W. D:o	1.
Lindberg, G. D:o	1.
Lindforss, Magister	1.
Lindforss, A. G. Studerande	1.
Lindholm, O. D:o	1.

Åbo.

				Exempl.
Linsén, Acad. Adjunct		.	.	1.
Lyra, J. F.	Studerande	.	.	1.
Mechelin, G. I.	D:o	.	.	1.
Meurman, C. C.	D:o	.	.	1.
Molander, C. M.	D:o	.	.	1.
Nordström, C. F.	D:o	.	.	1.
Nordtman, A. v.	D:o	.	.	1.
Ottelin, C. G.	Lector	.	.	1.
Polon, Fr.	Studerande	.	.	1.
Relander, P. J.	D:o	.	.	1.
Ringbom, R. R.	D:o	.	.	1.
Rotkirch, F. A.	D:o	.	.	1.
Savenius, N. G.	D:o	.	.	1.
Schatelowitz, J. G.	D:o	.	.	3.
Schöneman, B.	D:o	.	.	1.
Troil, U. Friherre,	D:o	.	.	1.
Tulindberg, C. A.	D:o	.	.	1.
Walle, D. F.	D:o	.	.	1.
Vestenius, G.	D:o	.	.	1.
Wijkberg, W.	D:o	.	.	1.
Witting, B. C. J.	D:o	.	.	1.
Wrede, R. F. G. Frih.	D:o	.	.	3.
Wärnhjelm, H.	D:o	.	.	1.

(Forts. följer.)

—o o—

Till

Lectorn och Prosten,

Herr Magister **CHRIST. STENHAMMAR.**

Bäste Wän!

Då åtskilliga omständigheter och förhållanden i min enskilda lefnad förde mig, att något djupare dricka af det, hvad Shakespear, med så förvånande sanning, kallar *Adwersity's sweet milk*, väcktes tillika, ännu lifligare, det mig alltid så kära minnet af de behagliga dagar då vi båda, *med ungdomlig värma*, sökte att inhemta resultaterna af Philosophernas djupsinniga undersökningar, och erinran, huru då ditt högre alf, var och din skarpa blick ledde mig, gaf en förökad verkan åt detta studium, som, i det att dess mål snart framställde sig såsom det enda nödvändiga för vetandet, kom mig att glömma ögonblickets betryck och bekymmer. Om nu hågkomsten af dessa gemensamt framlefda dagar i Upsala; af vår förenade läsning af Fichtes Skrifter och våra samtal öfver dem, samt af de stunder då vi tillsammans hörde din store Slägtinge, den oförgätlige C. B. H. Höijer, förklara vishetens Mysterier, — om nu hågkomsten häraf, säger jag, är dig lika ljuf och lika liflig, som den är det för mig, så hoppas jag att du icke skall med misshag eller ovilja mottaga den påminnelse härom jag med hosgående Bok tillsänder dig.

Ju tydligare vigten och angelägenheten af Philosophien, för den allmänna bildningen, blef mig, ju lifligare väcktes också min håg, att på något sätt kunna befordra mina landsmäns närmare bekantskap med denna Wetenskapernas Wetenskap. Wäl vetande likväl mig sakna förmåga, att på egen hand nalkas det mål, som speculationen sig föresatt, har mitt hufvudsakliga bemödande varit, att rigtigt bemägtiga mig andras ledning, och derföre Bäste Wän! får du här det första på svenska utarbetade Utkast till en Historia om Philosophien. Jag tror äfven detta, för mitt syfte, vara det messt tjenliga, då Philosophien icke såsom de öfriga vetenskaperna, är en systematisk sammanbindning af afgjorda och som obestridliga antagna satser, således icke inhemtelig utur Compendier och Handböcker — sådana t. ex. som Krug nyligast författat en, i hvilken man träffar möjligtvis allt annat, utom Philosophi —, men en fri forskning, som icke kan läras, utan till hvilken endast hågen och driften kan väckas, näras och underhållas. Och dertill gifves intet annat medel än att göra sig bekant med de vägar föregående tänkare valt, för att finna den säkra grunden för allt menskligt vetande.

Allmänheten har äfven tyckts inse vigten af denna kunskap och med interesse omfattat den; ty då min Förläggare önskade begära Subscription på detta arbete, som han var sinnad utgifva, erhöll han ett vida större antal Subscribenter än han eller jag vågat påräkna. Detta förmådde mig, att, med min Förläggares medgifvande, något förändra planen för mitt

arbete, det jag först ämnat blott till ett korrt compendium i Philosophiens Historia, meddelande icke stort mera än principerna, utur hvilka, och de förnämsta allmänna resultaterna, till hvilka, de berömdaste Tänkares forskningar blifvit ledda. Nu åter, då ett större deltagande satte oss i stånd att mera våga, har jag beslutit att omständligare antyda Philosophiens utgrening i åtskilliga Discipliner, och hvad hvarje speculerande Snille för dem särskiljdt tillgjort, derunder, så mycket som i korthet kunnat ske, meddelande en teckning af deras Deductioner, då det just är i dessa, som Philosophiens Historia har de handlingar dem det henne tillkommer att berätta. Jag har neml. så velat sörja ej blott för den egentligen studerande, hvilken vid Universiteterne har *tillfälle*, att af skickliga Lärare *inhemta* en fullständigare undervisning, men äfven för den, som på egen hand, utan någon annan hjelpreda än denna min Bok, skulle vilja göra sig bekant med huru långt menskliga Tanken hunnit i sin djupsinnigaste och vigtigaste undersökning. Du får således, käre Stenhammar! härmedelst ett verk i tre afdelningar, då den gamla tidens, medeltidens och nyare tidens Philosophi, genom så bestämda inre charakteristiska egenheter, åtskilja sig från hvarandra.

Härunder har jag ganska korrt berättat hvarje särskild Philosophs lefnadsomständigheter, oftast blott anfört födelse- och dödsåret, då dessa jordiska och hvardagliga förhållanden icke är det som vid en Vetenskapsman fäster det allmänna interesset. Så mycket angelägnare har jag varit, att, så vidt jag förstått och kun-

nas, i sannt, sig utvecklande ljus, framställa deras meningar, då det är genom dem som de egentligen lefvat för verlden. Slutligen har jag nämnt den första och, om jag känt den, den sista upplagan af hvarts och ens skrifter, liksom äfven de vigtigaste förklaringsskrifter öfver hvarje särskildt System. Att meddela en fullständig philosophisk Litteratur, dertill var, som du, Bäste Wän! lätt inser, här icke tillfälle; derföre satte jag mig till mål, att åtminstone lemna åt dem, som skulle vilja samla sig ett utvaldt philosophiskt Bibliothek, några icke gagnlösa anvisningar.

Wid utarbetningen af denna teckning är det naturligt, att jag förnämligast sökt mig biträde af det, i så många afseenden, classiska verk öfver Philosophiens Historia, som Tennemann utarbetat. Wid framställandet af flere Tänkares Philosophemer, har jag helt och hållet måst lita på denne forskande Häfdetecknares ojäfvade vittnesmål, då jag varit stängd från allt tillfälle — hvilket egentligen blott Tysklands rika Bibliotheker öppna — att från annat håll om dem något fullständigare erfara. Dock, fruktar jag verkligen icke att blifva dömd blott att vara en Tennemanns Compilator — ehuru också detta epithet icke vore att blygas för — ty om du egnar åt min Bok en nögare uppmärksamhet, skall du säkert finna, att så ofta möjlighet varit mig lemnad, har jag bemödat mig om att se med egna ögon, och döma efter egen pröfning. Jemnförelsen, bland andra, mellan redogörelsen för det plotinska Systemet, i min Bok, mot den som hos Tennemann förekommer, gifver derpå bevis. Äfven

för de meningar, hvilka blifvit utvecklade af åtskilliga Tänkare, dem Tennemann — jag kan verkligen icke begripa af hvad skjäl — antingen blott i förbigående nämnt, eller högst flygtigt vidrört, har jag sökt att noggare göra reda och hänviser jag dig, i detta afseende, till namnen Alkinoos, Apulejus, Maximos från Tyros, Sallustios, Cardano m. fl., att ej omtala de af våra Landsmän, hvilka hafva rättvisa anspråk på att i Philosophiens häfder finna en plats, eller de nyare Forskare, dem Tennemann icke hunnit att med sin historiska kritik omfatta. Dock är det egentligen vid uppställningen och fördelningen af ämnena, som jag aldeles afvikit från alla af mina mig bekanta föregångare, och jag lemnar åt dig att — icke såsom Wän, utan såsom Lärd, — afgjöra om jag väl, såsom jag smickrar mig, har antagit den enklaste, den genom en *genetisk* utveckling mest sammanhängande och mest symmetriska uppställning, som åskådligast framställer menskliga Förnuftets och Kunskapsförmågans tilltagande rikedom och mognad. Derföre ämnar jag äfven vid slutet af hela verket meddela en summarisk öfversigt af de förnämsta Systemernas både inre olikheter och likheter, i anseende till Principer och förnämsta Resultater — en öfversigt den jag vågar tro vara tillräcklig och tjenlig för första cursen i Philosophiens Historia, eller såvida som af den vid Gymnasierna kanske borde inhemtas.

Slutligen bör jag icke underlåta att derpå göra dig uppmärksam, att jag egnat ett eget Capitel åt Christendomen och i detta anfört något så väl af Frälsar

gens egna, som hans närmaste, sig i skrifter uttalande efterföljares hufvudsakliga Lärosatser. Det har visst icke undflytt mig, att mången deraf möjligen skulle kunna taga sig förargelse, och likväl trodde jag mig icke utan detta, kunna göra den så högst märkvärdiga charaktersförändring, som efter Ordets uppenbarelse i köttet, inom Philosophiens väsende inträffat, rätt åskådlig, och för detta högre mål, måste jag uppoffra alla andra considerationer. Jag har dock sökt, att, så kraftigt som mig möjligt varit, förklara, att jag icke derföre anser dessa gudomligt enkla, i hela vår varelse så djupt ingripande Satser, såsom philosophiska meningar, eller att jag ville sätta det eviga allklara Ljus som lyste i mörkret, bland antalet af de, med inskränkta krafter efter sanningen sökande Philosopherna. Måtte nu din på en gång upplysta och rena känsla gifva mig det vittnesbörd, att jag gjort denna protest så bestämd, att den förebygger allt missförstånd.

Så har jag ändtligen Redlige Wän! återkommit till dig — och huru gerna ville jag icke blott behöfva att nalkas dig skriftligen, utan kunna personligen åter intaga mitt rum i den trogna broderfamnen! — Dock i alla fall, närvarande eller frånvarande, framställer jag mig hel och öppen för din pröfning. Och finner du, att det nit för Kunskap och mina landsmäns odling, som ledt mig vid utförandet af detta som af alla andra mina litterära företag, varit ägta, varit, utan alla lägre biafsigter, oaflåtligen rigtadt åt det höga mål; som du så ofta under förtroliga stunder

framstälde för mig så skönt, så ensamt utgörande syftet för all ren vetenskaplig sträfvan, då skall du — det hoppas jag — icke räkna med mig, för det att jag icke förmått att närmare nalkas detta mål, utan med fortfarande välvilja städse erinra dig

Stockholm den 29 Martii
1825.

Din

uppriktigt tillgifne Wän,

L. Hammarsköld.

Innehåll.

Inledning.

Första Afdelningen.

Första Capitlet.

Andra Capitlet.

Tredje Capitlet.

Fjerde Capitlet.

Femte Capitlet.

Sjette Capitlet.

Sjunde Capitlet.

Åttonde Capitlet.

Nionde Capitlet.

Tionde Capitlet.

Elfte Capitlet.

Tolfte Capitlet.

Trettonde Capitlet.

Fjortonde Capitlet.

Femtonde Capitlet.

Sextonde Capitlet.

Sjuttonde Capitlet.

Adertonde Capitlet.

Inledning.

§. 1.

Med namnet Philosophi betecknas en, i systematisk ordningsföljd, verkställd forskning efter den yttersta sanningsgrunden för allt vetande. Philosophien är alltså lika mycket Konst som Vetenskap, men öfver eller något högre än dem båda, såsom grundläggande och utvisande möjligheten så väl af Konst som Vetenskap. Om nu undersökningen inskränkes till efterforskande af grunden för mitt vetande om Naturen, så uppkommer hvad man kallar Natur-Philosophi. Afser forskningen åter, att utfinna grunden för mitt vetande om ett väsende i allmänhet, det må nu vara naturligt eller öfvernaturligt, så uppkommer Metaphysik i egentelig mening. Resultaterna åter af den speculativa undersökningen af vårt vetande, om de vilkor, under hvilka sjelfva undersökningsorganen, eller menskliga tankekraften, utöfvar sin verksamhet,

hafva de gamla kallat Dialektik, de nyare, mera allmänt, Logik. Sammanfattningen deremot och hänförandet, till en yttersta grund eller en gifven Princip, af det hvad vi veta om sjelfva Subjectet för denna undersökningsorgan, eller om det andeliga elementet af menniskans varelse, har blifvit kallad Psychologi. Men om, å andra sidan, forskningens syfte är, att upptäcka den osvikliga Sanningsgrunden för våra omdömen om menniskans fria gerningar, och att ur denna fundna grund härleda reglor för dem, så uppstår hvad man gifvit namn af Ethik eller Moral. Då slutligen åter forskningen efter grunden för det behagliga intryck som vi erfara af menskliga konstdriftens fria bildningar, eller för det bifall vi åt dem gifva, sammanfattas under benämningen Æsthetik eller Konst-Philosophi. De fyra förstnämnda pläga, emedan de egenteligen endast afse att uppklarna, reda och bestämma min kunskap om ett gifvet föremål för vetandet, sammanfattas under namn af theoretisk Philosophi; de tvänne sednare åter, såsom tjenande att regulera mitt handlingssätt och leda mig under frambringandet af föremål för vetandet, få gemensamt namn af praktisk Philosophi — och dessa sex discipliner utgöra Philosophiens väsendtliga Hufvudarter. Att visa huru Philosophien småningom, på detta sätt, sexfaldigt utgrenat sig och i alla dessa utgreningar tillväxt eller aftagit, det är föremålet för Philosophiens Historia, eller den genetiska framställningen af forskningens framgång, uppehåll eller hinder, för att hinna till målet: vetandets vissa grund.

§. 2.

Men allt vetande består i ett visst förhållande mellan det yttre varande föremålet (objectet) och det inre tänkande eller föreställande (subjectet), liksom också Sanning utgöres af föremålets fullkomliga öfverensstämmelse med föreställningen. Men ingen öfverensstämmelse är fullkomligare än den, der öfverensstämmelsens båda substrater äro ett. Derföre måste Philosophien, som syftar att uppnå den högsta sanning, söka att framtränga till den punct, der ännu Objectet icke, i något slags hänseende, delat sig från Subjectet, utan der det som är föremål, tillika samt i och med detsamma är föreställningen derom, och det som är föreställning, just i och med detsamma, är föremålet som föreställes — alltså varande den gifna ursprungs-möjligheten (Substans) till både Object och Subject, till både Warande och Tänkande, till både existens och föreställning, till rum och tid. Denna allsidiga grund till all möjlig existens — det evinnerligen Rättas entelechi, eller fullkomlighets-varande-möjlighet — är det, som Philosopherna vilja beteckna med termen det Absoluta, d. ä. Gud, tänkt i sitt rena, omanifesterade urväsende.

§. 3.

Detta Absoluta måste således icke kunna fattas, utan af en föreställning, hvilken, såsom sådan, är grunden sjelf, således endast af ett vetande, som, i och genom det att det är vetande, tillika är allt varande och grunden dertill — således af ett Urvetande, som just till följe af denna egenskap, tillika är

en urexistens, ett ursprungligt varande. Men tillfölje deraf måste, i manifestations-hänsigt, detta Warande kunna urskiljas och verkligen, såsom existens, urskilja sig från Wetandet, såsom grund till existensen. Derföre urskiljer sig äfven den sig uppenbarande, d. ä. existerande Guden från sitt uppenbarelse-substrat: Naturen, och hvilka båda motsatser: Gud och Natur, fattade under uttrycket af deras, genom abstraction funna, substantiella möjlighets vilkor, kallas Ande och Materia. Anden är neml. det Absoluta, tänkt såsom abstraheradt från Warandet, och Materien är det Absoluta, tänkt såsom abstraheradt från Wetandet. Derföre är Materien det döda, steltbeståndande, formade, rum-intagande i Universum; Anden åter det lefvande, rörligtblifvande, formande, tiduttryckande i Universum. Anden är alltså ett handlande, hvilket, inom Universets högsta organism och medvetsorgan: Menniskan, uttrycker sig som ett medvetande om sig sjelf: ett rent Jag, hvilket sätter sig såsom Subject, i det att det motsätter sig ett annat eller ett object, det Subjectet vill med sig bringa i förhållande, begripa och bestämma. Således är, af alla varelser i Universum, Menniskan den enda, som är capabel af Philosophi, men också i ständigt behof af den, som, trängande på att inse öfverensstämmelsen mellan Subject och Object, nödgar anden att försätta sig åter i tillstånd af Urvetande, d. ä. att såsom vetande begripa och fatta sig tillika såsom varande eller att se sig på en gång med allt i Gud — ett tillstånd, hvilket nu mera betecknas med namn af intellectuell åskådning. Denna slags åskådning blir fattig af det

absoluta, dymedelst att den framträder såsom det förenande — såsom Copulan — af det subjectiva med det objectiva; af Ande och Materia, eller såsom den förmedlande indifferenspuncten af dessa motsatta, dem man, efter benämningen på de yttersta ändarne af den magnetiska linien, kallat Poler, så mycket mera, som de innehafva dessa Polers egenskap af Negativitet: mottagande kraft, och Positivitet: meddelande, verkande kraft.

§. 4.

Det System, som går ut på, att försätta sig i denna Polernas Indifferenspunct, att i hela sitt väsende antaga naturen af Copulan och fatta identiteten, d. ä. det förmedlade sammanhanget och förbindandet eller ömsesidigheten af Subject och Object, af Ande och Materia, af Tanke och Utsträckning, heter Identitets-Lära. Detta System är, neml. såsom philosophiskt, vetenskapligt; men all Vetenskap beror på Construction, och Construction är ett fortsatt bemödande, att bringa begrepp och åskådning i likställighet, hvadan äfven Identitets-Läran måste åsyfta att tillvägabringa en dylik likställighet. Men Identitets-Läran tillvägabringar denna likställighet icke mellan vanlig åskådning och begrepp, utan mellan intellectual-åskådningen och begreppen. Af de menskliga Själsförmögenheterna har man egentligen urskiljt Förnuftet, — på Latin kalladt Intellectus — såsom förmågan af åskådning och reflexion, från Förståndet, Ratio, såsom förmågan af Tanke och Begrepp. Men emellan och förenande båda, är Phantasien eller förmågan af

Idéer: den intellectuella åskådningens organ och således den som i Identitets-Systemet är verksam, derunder genomträngande och sysselsättande de båda andra förmögenheterna. Ty det af intellectualåskådningen uppfattade, återspeglas i Phantasien såsom Idéer, föremål för Förnuftets åskådning, hvilket, Förnuft, genom på dessa idéer använd Reflexion, framställer dem upplösta för Förståndet, som nu åter använder dem såsom Begrepp om de Objecter, hvilka tillkännagifvit sig medelst intryck på de yttra sinnena: Förståndets uppfattningsinstrumenter.

§. 5.

Det måste således vara Philosophiens högsta mål, att en gång uppnå ett Identitets-System, hvars charakter är tillfredsställande helhet, då åter de Systemer, hvilka egenteligen äro antingen Förnuftets eller Förståndets barn, alla äro mer eller mindre ensidiga.

Det är sagdt, att Förnuftet eller Intellectus är förmågan af reflecterad åskådning, som (enligt hvad sjelfva benämningen Åskådning på förhand antyder), under denna sin handling sätter något utom eller uppöfver sig; och af denna anledning kallas alla de Systemer, hvilka för kunskapens möjlighet söka en transcendentell grund uppöfver Tankeförmågan, hvars alla verkningskrafter denna grund jemt fyller och sysselsätter, Intellectuella eller metaphysiska Systemer, emedan de helt och hållet taga förnuftets verksamhet i beslag och utgå från synthetiska Principer, eller sådana, i hvilka Subject och Prædicat icke ensamt af tänkandets egen identitet, utan af något än

tanken högre, för den fremmande, förmedlas. — De Systemer åter, hvilka i sättet af sjelfva Tankekraftens verkningar, medelst anstäld Analys af dem, vilja upptäcka vilkoren för möjligheten af kunskapens visshet, kallas rationella eller logikaliska Systemer, emedan de helt och hållet utgå från Förståndet eller Ratio (förmågan af begrepp) och bero af lagarne för begreppen och den emellan dem och objecterna, utan fremmande förmedling, rådande öfverensstämmelse. — Allt efter sättet att se och bestämma denna grund och dessa vilkor, splittras de metaphysiska och de logiska Systemerna i vissa underordnade Lärobyggnader, hvilkas särskilda charakterer bestämmas genom naturen af Principerna för Systemerna.

§. 5.

Fäster sig Reflexionen, i början af dess verksamhet, vid något reelt eller varande, d. ä. vid väsendet af den i åskådningen uppfattade transcendentella Kunskapsgrunden, så får den häraf uppkommande charaktern af Systemerna namn af Realism. Den utletar ur Wäsendets varande, blott och bart derigenom att det är, betinget för allt blifvande. — Men, antages detta kunskapsgrundens väsende att ej vara annat än det döda, råa ämnet till varandet, d. ä. Materia, så uppkommer en underafdelning af Realismen, som kallas Materialism. — Deremot om denna grundens väsende antages att vara ett i sig sjelft lefvande realt, som oaflåtligen modifierar sig till vetande: en Punct, som evinnerligen expanderar sig till Universum, eller i oändlighet växer ut till Allt, så väl till

det hvad vi kalle Tanke, som till det vi kalle Natur, hvilka båda motsatser dock ej annat äro än sig jemnt modifierande modificationer af denna substantialitets- och individualitetslösa Enhet och Allhet, den man, om så behagas, lika rätt kan kalla Gud som Werld, eller tvärt om — så uppkommer det hvad man gifvit namn af Pantheism.

Om åter åskådningen uppfattar kunskapsgrunden endast såsom Form, under vilkoret af ett blifvande, som just derigenom ger säkerhet om ett väsendtligt varande, så får den deraf uppkommande charakteren af Systemerna namn af Idealism. Men antages denna kunskapsgrundens form endast att vara ett individualitetslöst, naturen genomträngande Förnuft, en alltomfattande, den allmännaste Tanka, så uppkommer deraf en underafdelning af Idealismen, som kallas Intellectualism. — Anses åter detta Förnuft hafva individualiserat sig till ett substantiellt, fastän incorporellt väsende, till en från Naturen afskiljd, öfver den upphöjd och på den inverkande Ande, så får en sådan, i systematisk ordning utförd, åsigt namn af Supernaturalism.

Skulle vidare, med förutsättande af en sådan från Naturen skiljd, mägtig och personell Ande, det dock antagas att sjelfva naturen derjemte är spiritualiserad, är öfverallt befolkad af Andeväsenden, de der, ehuru framträdande i en beständig opposition med den allsmägtige Öfver-Anden: Gud, af honom kufvas, och göras till medel för utförandet af hans heliga planer;

såsom

såsom i sjelfva verket från honom utgående och till honom, såsom i sitt centrum, återvändande, hvadan de, af den hela varelsen hänryckande betraktelsen fatliga, antyda Öfver-Andens eller Guds hela skönhets; sannings och barmhertighets djup, så utbildar sig ett System, som i sig förenat alla de metaphysiska Systemernas egenheter, det man gifvit namn af Theosophi. Will man nu, öfver de, i det föregående charakteriserade, metaphysiska eller intellectuella Systemerna uppgöra ett Schema, så blir det följande:

Realism		Idealism	
Materialism.	**Pantheism.**	**Intellectualism.**	**Supernaturalism.**

Theosophi.

§. 7.

Den vanliga indelningen af Logiken, eller Vetenskapen om Förståndets laglikmätighet, under utöfvandet af det analytiska Tänkandet, neml. i logisk Elementar-Lära, — hvilken, genom sönderdelande af Tanken i dess särskilda verksamheter och beståndsdelar, söker framtränga till det logiska något (*enslogicum*): det Tänkbara, som för dem är det bestämmande och grundande elementet — och i logisk Method-Lära — som har till syftemål, att utreda och bestämma det förfarande, medelst hvilket Tankarne bekomma enhet, sammanhang och vetenskaplig halt — förorsakar äfven de logikaliska Systemernas olika charakter. De hvilka, hufvudsakligen egna sig åt utredandet och bestämmandet af detta tankens element: det ursprungligen Tänkbara, förtjena att heta ele-

mentar-logicaliska Systemer. Men antages nu detta ursprungligen Tänkbara, såsom ett i sig sjelft bestående varande, ett realt, ett gifvet logiskt väsende, antingen nu detta — öfvervägande materialistiskt — anses vara blott något passift, oändligen litet och odelbart substrat för all sönderdelning och således sönderdelningens yttersta gräns, d. ä. en naturlig punct eller Atom; eller också, att detta oändligen lilla, odelbara uppgifves — mera intellectualistiskt — vara med föreställning begåfvadt: en Monad, så är dock åsigtens construction densamma, hvadan dessa båda antaganden, såsom grundande en egen charakter hos de elementär-logicaliska Systemerna, kunna sammanfattas under en gemensam benämning eller Atomistik. — Så vida åter detta Tankens Ur-element antages vara något blifvande, något sig jemnt förnyande, såsom verkadt genom intryck af något, utom sjelfva den sig föreställande, varande, så uppkommer den egna elementar-logicaliska åsigt, som är känd under namn af Empirism.

Å andra sidan kallar man de Systemer methodiskt-logiska, hvilka lemnande forskningen efter det ursprungliga Tank-Elementet derhän, hufvudsakligast sysselsätta sig med att, genom agtgifvande på de Lagar, Förståndet, under sitt tänkande, följer, bestämmande utreda dessa och dymedelst bereda åt Kunskapen säkerhet och hållning. Om nu, såsom sådana bestämmande Lagar, angifvas vissa Lärosatser: Dogmer, de der antagas vara omedelbart vissa och, till följe deraf strängt vetenskapligen styrande Förståndet under alla dess operationer, så uppkommer det,

hvad man gifvit namn af **Dogmatism**. — Om åter dessa Tankens Lagar icke anses vara gifne, utan hela det philosophiska förfarandet dertill inskränkes, att, genom noggrann analys af medvetandets omedelbara facta, söka utforska Reglorna för hela Förståndets samtliga verksamheter, så bildar sig en logicalisk System-charakter, den man, passande nog, gifvit namn af **Kriticism**.

Men stadnar denna undersökning vid en sådan åsigt, att de Reglor för Tänkandet man skulle kunna upptäcka, i sig sjelfva blott äro tomma formler, de der ingen visshet åt Kunskapen kunna gifva, emedan något ursprungligen Tänkbart, såsom grund och stödjepunct för Tankeverksamheten, icke kan upptäckas, i följe deraf att menniskosjälen ingen visshet förmår att erkänna, så får denna, alla de logicaliska Systemerna, i deras innersta väsende, undergräfvande åsigt, namn af **Skepsis**.

Med anledning af det föregående, blir det Schema man öfver de logicaliska eller rationella Systemernas underafdelningar skulle vilja upprätta, följande:

Elementära		Methodiska	
Atomitisk.	**Empirism.**	**Dogmatism.**	**Kriticism.**

Skepsis.

§. 8.

Dock då det ligger i menniskosjälens natur, att icke, med ett sådant betviflande af hvad den erfar, vara tillfreds, emedan det icke gifver den trygghet, och det lugn, som hela menniskans inre varelse oupphörligen söker, så framkallar Skepticismen gerna ett

bemödande, att, enligt Lagen för rimlighet och allmänfattlighet af Förståndet, ur alla de förhanden varande, så intellectuella som rationella Systemerna, utleta och sammanbinda de Satser och Antaganden, hvilka man dömer tjenligast för det allmänna handlandet. Detta bemödande, utfört i stöd af den förmodan, att hvarje aldrig än så ensidigt försök, att uppsöka grunden för mensklig kunskap, måste innehålla något sant och tillfredsställande, har man gifvit namn af **Synkretism** eller **Ekleticism**. Det är således något helt annat än det, som ligger till grund för den System-charakter vi betecknat med namn af Indentitets-Lära eller Identitism; snarare denna rakt emotsatt. Ty då Indentitismen utgår från det theoretiska behofvet att tillfyllest göra Förnuftets fordran på Sanning, och derföre eftersträfvar en öfver de samtliga öfrige Systemerna upphöjd ståndpunct, från hvilken alla deras skärande ensidigheter må upplösas till omedelbart tillfredsställande helhet, utgår Synkretismen från det rent praktiska intresset, att, medelst en funnen sannolikhet, nedtysta det tviflande Förståndets alltför hårda kraf, hvadan den på en oklar **Dualism**, eller på en vacklande lära om tvänne Principer, söker sig en stödjepunct, bredvid eller till och med nedunder de öfriga redan existerande Systemerna, för att beqvämligen ur dem kunna utsnatta och sammanjemka vissa af deras egnaste Läror.

§. 9.

Wisserligen träffas ganska sällan något System, som är rent metaphysiskt eller rent logiskt; ty då, i

sin yttersta egentlighet, Philosophiens väsende och form äro identiska, måste dessa olika tendenser ofta korssa hvarandra. Men det, hvarefter man classificerar Systemerna, är deras Principer: de såsom axiomatiskt vissa antagna ursprungliga Satser, på hvilka hela den systematiska byggnaden sedan uppföres, liksom huset på sin grund. Och allt efter som dessa Principer hafva en mera öfvervägande rationell eller intellectuell natur, blir Systemet skjäligen rangeradt antingen på den logikaliska eller metaphysiska sidan; mellan hvilka båda sidor den philosophiska forskningen eller Speculationen, öfvergående och sig utvecklande, vankar, sökande den högsta och yttersta enhet, hvilken ensamt kan tillfredsställa. — Teckningen af dessa fortskridande öfvergångar är det som Philosophiens Historia har att lemna. Hvadan den också är den egentliga och enda sanna Propædeytik för Philosophien. Ty då den, som redan blifvit sagt, är lika mycket konst som vetenskap, kan den, lika litet som Religion eller Poesi någonsin läras. Allt hvad man i afseende på den kan göra, är att väcka och jemnt nära Sinnet för Philosophi eller egga till philosopherande; på samma sätt, som allt hvad för bildningen till Poesi kan åstadkommas, är att lifva Diktningsförmågan till verksamhet. Och alltså, liksom Poesiens Historia är den enda sanna och frugtbringande Poetik, kan också ingen annan verklig Philosophik sökas, än den som gifves i Philosophiens Historia.

§. 10.

Men en sådan Historia kunde icke komma i fråga

förr, än den philospophiska Speculationen åtminstone ungefärligen fullbordat sitt kretslopp, på samma sätt som ingen Werldshistoria är möjlig förr än åtminstone, en Werlds-period är tilländalupen. Historien neml. såsom hvarje annat Konstverk, måste kunna afrundas, måste kunna antaga en gräns, hvilket icke är möjligt så länge sjelfva ämnet för dess ombildningar ännu är i sjelfva sin första utveckling inbegripet. Och likaså kan Philosophiens Historia icke antaga en methodisk form, förr än Methodologien för sjelfva Philosophien blifvit antydd, om icke fixerad. Derföre hafva vi från Philosophiens äldsta tidehvarf ingen ting annat för Vetenskapen historiskt, än de underrättelser om de äldre Tänkarnes Philosophemer, hvilka tillfälligtvis anföras af Platon, Aristoteles, men förnämligast af Cicero *) och Empirikern Sextos. Det första verk, uteslutande egnadt åt Philosophiens Historia, är således den visserligen okritiska, men dock icke ovigtiga, compilation, som utfördes af Epikureen Diogenes från Laerte, hvilken lefde omkring år 210 e. Ch. (*De Vitis Dogmatibus et Apophthegmatibus clarorum Philosophorum Libri Decem.*, tr. först.gång. på Grekiska, Basel 1533, 4:o. Sedermera, jemnte latinsk Version, flere gånger. En vacker och tillförlitlig Handupplaga är den af I. P. Kraus besörjda, *Lipsiæ* 1759, 8:o. På Danska öfversatt och med rikhaltiga anmärknin-

*) Ett lärorikt och interessant Werk, förtjenande att af hvarje Studerande egas, är M. Tulli Ciceronis Historia Philosophiæ antiqvæ ex omnibus illius Scriptis collegit etc. Fr. Gedike. Berol. 1801, 8:o.

gar försedd, af B. Riisbrigh. Del. 1, 2. Kiöbenhavn 1812, 8:o).

Efter detta lemnade mönster utarbetades de försök öfver Philosophiens Historia, som, efter Vetenskapernas återupplifvande, författades, och bland hvilka, såsom den första allmänna handledning, må nämnas det af Georg Hornius utförda (*Historia Philosophica, Lugd. Batav. 1655.* 4:o). En mera vetenskaplig anda utmärker dock så väl Thomas Stanleys (*The History of Philosophy. London 1701*, 4:o), som Deslandes (*Histoire critique de la Philosophie ou l'on traite de son origine, de ses progrès et des diverses revolutions, qui lui sont arrivées jusque à notre tems. Vol. 1—3. Paris 1730—1736*, 8:o). Imedlertid hade Leibnitz bestämt målet för Philosophiens Historia och visat huru den borde behandlas, för att uppnå detta mål, och nu framträdde ändtligen, liksom en Renovator, Johan Jacob Brucker, dels med det dittills fullständigaste verk öfver Philosophiens Historia (*Historia critica Philosophiæ. Tom.* 1—5 *Lips.* 1742—1767, 4:o), dels också med handböcker och andra bemödanden att utbreda och befordra dess Studium. De förnämsta hvilka, efter honom, afhandlat Philosophiens allmänna Historia äro: Appiano Bonafede, under Pseudonymen Agatopisto Cromaziano (*Della Istoria e della Indole di ogni Filosofia*, Tom. 1—5. Lucca 1767—1769, 8:o); A. Fr. Büsching (*Grundriss einer Geschichte der Philosophie und einiger wichtigen Lehrsätze derselben.* Th 1, 2. Berlin 1772, 8:o); J. Christoph. Adelung (*Geschichte der Philosophie für Liebhaber*, Band. 1, 2. Leipzig 1786, 1787, 8:o); Joh. Gurlitt, sträfvande

en bättre Method (*Abriss der Geschichte der Philosophie*. Leipzig 1786, 8:o); Joh. Gottl. Buhle (*Lehrbuch der Geschichte der Philosophie*. Band. 1—8. Göttingen 1796—1804, 8:o); W. Gottl. Tennemann, efter Brucker, den rikhaltigaste och lärdaste Samlaren (*Geschichte der Philosophie*. Band. 1—11. Leipzig 1798—1819, 8:o); Degerando (*Histoire comparée des Systèmes de la Philosophie*. Tom. 1—3. Paris 1804, 8:o); Fr. Ast, som lemnat det fullständigaste och djupsinnigaste Compendium öfver Kunskapsarten (*Grundriss einer Geschichte der Philosophie*. Landshut 1807, 8:o).

På Svenska finnes hit intills inga flere hjelpredor för inhemtandet af den philosophiska Speculationens öden i allmänhet, än Carl G. Wilh. Lodtmans *Inledning till den philosophiska Lärdoms-Historien*. Öfversatt. Stockholm 1762, 8:o. (Originalet tyskt, tr. i Helmstadt 1754, 8:o); Och *Anledningen till den kritiska Philosophiens Uppkomst*, en mästerligen utförd men ty värr! icke till ända bragt öfversigt af Philosophiens Historia, af B. C. H. Höijer. Se Allmän Literatur-Tidning, Utgifven af G. A. Silverstolpe. Stockholm och Upsala, 1795, 1796. 8:o; (En fortsättning är började, men ännu icke fulländad, af S. Grubbe: *Öfversigt af Philosophiens närvarande Tillstånd*. Svea. Hft. 3 & 4. Upsala 1820, 1821. 8:o); *De Philosophiska Systemernas Historia*, af Socher. Öfversatt af E. Chr. Grenander, Band. 1, 2. Upsala 1806, 1820, 8:o. (Originalet tyskt, tryckt i München 1802, 8:o).

Ännu flere Författare hafva behandlat vissa delar af Philosophiens allmänna Historia, neml.: antingen Speculationens fortgång, under vissa bestämda Perioder, eller hos vissa Folkslag; andre åter vissa särskilda philosophiska Methoders, eller vissa af Philosophiens Underafdelningars eller till och med speciella Lärosatsers och Begrepps utveckling, hvilka alla skulle vara för vidlöftigt att uppräkna i ett så kortfattadt Sammandrag, som närvarande verk. Öfver dessa kan man rådfråga Joh. Andr. Ortloffs *Handbuch der Literatur der Geschichte der Philosophie.* Erlangen 1798, 8:o, der likväl de bibliographiska Notiserna, för sednaste tider, brista.

Philosophiens Historia.

Första Afdelningen.

Första Capitlet.

De äldre Folkslagens mythiskt religiösa Philosophemer.

§. 1.

Liksom menniskoslägtets eget upphof, är äfven början af dess cultur öfverhöljd af mörker. Till följe af de äldsta Folkslagens dunkla Minnes-Sagor, skulle — hvad äfven den längst sträckta Speculationen är böjd att bifalla — Menniskan, ifrån sitt närmare och innerligare förhållande med Gudomen, kommit, inom tidens och rummets region, till följe af ett fall, och en begången Synd ådragit henne den inskränkning och de bräckligheter, från hvilka det är hennes pligt att åter upparbeta sig. Guds barmhertighet lemnade dock icke sin skapade afbild, handlöst, åt de jordiska magternas öfvervälde; innan hon ställdes under godtyckets Spira, uppenbarade han henne sina rådslag, om medlen till hennes återupprättelse. Minnet om denna första, denna uräldsta Revelation, nu mera af de långa tiderna och de mångfaldiga skiften, som imedlertid förelupit, försvagadt och grumladt, är den vid menniskans inträde

i verlden henne medgifna väckelse till kunskap, och philospherandet är således intet annat, än ett bemödande att erinra sig, då hon såg den Högste, sådan som han är.

§. 2.

Men allt som menniskoslägtet förökades och nödgades söka andra bostäder, der det, i sitt anletes svett, måste från en njugg natur tillkämpa sig medel för sin kroppsliga varelses uppehälle, försvagades allt mer och mer lifligheten i minnet af denna uppenbarelse, som nu småningom öfvergick blott till en dunkel aning. Då började man att söka det, i en halft utslocknad hågkomst lefvande, oändliga, i det från alla sidor än välvilligt, än fiendtligt och fördärfligt påträngande ändliga. Den menniskans sinne stundom genomblixtrande inre åskådning ville hon fixera, genom en yttre, och så uppkommo Symboler och Myther. Men detta påträngande ändliga uppenbarade sig antingen, såsom verkningar af naturkrafter, eller af menskliga krafter och båda dessa sätt att se, finna vi ofta förenade i en och samma Myth, så att den har på en gång både en physisk — vanligast astronomisk — och en historisk betydelse. Man förestälde sig neml. att genom den eller den himlakroppen eller den eller den hjelten, idéen var sinligt verkande; och derföre ligger alltid bakom hvarje myth, såsom dess basis, en högre theosophisk idé, med hvilken man förvexlade, icke ett visst naturting eller ett visst individuum, utan naturtingens eller individets idé. Hvarje myth är således

intet annat än ett symboliskt framställdt, ett försinligadt Philosophem.

§. 3.

Alltså måste hvarje Mythologi, eller System af Myther, ådraga sig uppmärksamhet af Philosophiens Häfdeforskare, ty den är det uräldsta försöket hos ett folk, att förklara sig grunden för tillvarelsen och således äfven för vetandet; antingen nu folket sjelft blott qvarstadnat inom skrankorna af den religiösa tron, och på sin höjd, såsom heliga hemligheter eller mysterer, bevarat den djupare theosophiska betydelsen af de, såsom föremål för folkstron, framställda Sinnbilder, eller det sjelft utgått ur dessa trosband och genom fri Speculation vidare upparbetat det, genom Mythologien, utsådda frö, till klart vetande, eller också låtit den inre oändliga betydelsen alldeles kufvas och förqväfvas af det ändliga omhöljet och således öfvergått till Superstition. Äfven derföre är en sådan fästad uppmärksamhet vid Mythologierne af vigt, emedan den likhet, som i vissa väsendtliga omständigheter råder mellan dem alla, antyder på ett gemensamt ursprung, och således liksom factiskt bestyrker den aning om culturens upphof, som traditionen och speculationen påpeka.

§. 4.

Lika obekant, som *huru* culturen börjat, är det äfven *hvar* den börjat. Många omständigheter tala i detta afseende för det aflägset liggande, så föga besökta och nästan obekanta Äthiopien. Dess innevånare

hafva påstått deras land vara det äldsta och först bebodda, emedan det varit starkast påverkadt af Solen, som gifver lif åt alla varelser. Deras Monumenter, ungefär af samma styl, som de egyptiska och indiska, hafva en vida större och uråldrigare charakter. Och Homeros omtalar de oskyldige Äthioperne, såsom Gudarnas gamla anförvandter och gästvänner. Men om också Äthioperne varit de äldste vise, är, åtminstone ännu, deras visdom för oss undandåld. Deras Sphinxer vakta ännu, med en förstenad stränghet, de ord, som skulle gifva betydelse åt urtidens dunkla gåtor.

§. 5.

Deremot har Egypten, från åldriga tider tillbaka, retat Forskares vettgirighet, och *likväl känna vi så* ganska litet om detta landets, fordom så berömda vishet, ehuru dess förvånande Stenskrifter ännu stå qvar för våra ögon, i trotts af alla härjningar och skiften; men tiden har förseglat dem. Allt hvad vi alltså veta, om de gamla Egyptiernas kunskaper, äro blott torftiga qvarlefvor af de grekiske Författarnes, af många skjäl, otillförlitliga underrättelser. Enligt desse skulle en inspirerad vis, vid namn Thout, den Grekerne kalla Hermes trismegistes, hafva uppfunnit de första Bokstäfver och skiljt de sjelfljudande och medljudande, de stumma och böjliga, från hvarandra. Vidare skulle han hafva bestämt de första Ziffror, uppfunnit Arithmetiken, Geometrien, samt Astronomien, lärt att spå af Stjernornas ställningar och skrifvit Lagar, i vissa böcker, hvilka af Presterna tro-

get vårdades. Deremot föregifves ingenstädes, att han varit upphofsman till Egyptiernas Gudalära. Enligt denna, skola Gudarne blifvit indelade i öfversinliga och sinliga, liksom äfven verlden i den osynliga: andarnas verld och den synliga: de naturliga tingens uppehållsort, af hvilka den förra sades utgöra Gudomsväsendets, Horapollons, framsida och den sednare dess baksida. De öfversinliga Gudarne sades vara Athor, tingens aldra första princip eller materia, det chaotiska mörkret, den före tiden varande urnatten; Phtas, den i detta chaos varande och verkande lifgifvande Ande, den ursprungliga öfverelementariska elden; Neitha, den aflande och födande Naturen; och Cneph den alla händelser och förändringar styrande Verlds-Själen, hvilken åter, då han tänktes såsom straffande våldsverkan och illgerningar, kallades Tithrambo. De synliga eller sinligt uppenbarade Gudarne, eller rättare sagt de synliga former och nya benämningar, under hvilka det öfversinliga sig inom tid och rum uppenbarade, voro åter många till antalet af hvilka här blott må nämnas Osiris, föreställd än såsom Son, än såsom Broder och än såsom Man till Gudinnan Isis. Af Typhon blef han öfverfallen och dödad, hans kropp söderhuggen och de särskildta styckena i alla Egyptens landskaper kringspridda. Dem söker Isis med längtande ifver och när de alla äro funna, skall Osiris åter från de döda uppstå och då skall det varda slut på det ondas välde. Man har i denna berättelse velat se en sinnbildlig framställning, än af det ur ett passift ämne framspringande activa lifvet, som

af tiden blir styckadt och upphäfvet; än af det från Solen utflytande ljuset, som af natten släckes; än af Nilen, som ur Egyptens mark framspringer, men af den, från Libyens öknar kommande, flygsanden hotas med att blifva igenfyld. Och många flere förklaringar, alla med talande skjäl för sig, skulle visserligen ännu kunna anföras, ty detta är Symbolens natur, att ända till oändlighet vara mångtydig. Hvad de äldsta Egyptierna dock dermed menade, det är oss obekant, ty det bibehöllo Presterna, i Templens hemlighet, väl bevaradt. Annars lärde dessa Prester, att Phtas formade af Athor Neitha till ett ägg, utur hvilket Cneph framgick och bildade sedan det synliga universum, af de fyra elementerna, af hvilka hvardera är både manligt och qvinligt; vidare, att de lefvande varelserna, hafva väl dödliga kroppar, men odödliga själar, hvilka efter lifvets slut, under tre tusende års tid, antaga andra former, till dess de, renade från allt jordiskt fördärf, kunna ingå i ett rum under Jorden, der Osiris och Isis herrska. Dessutom komma de gamle deri öfverens, att tillägga Egyptierne årets indelning i tolf månader, veckans i sju dygn, och bestämmandet af Planeternas antal till sju.

Jfr. *Pauli Ernesti Jablonski Pantheon Ægyptiorum. Francof. ad Viadr.* 1750, 8:o.

§. 6.

Hvad Hinduerne angår — hvilka, i anseende till de gamla Konstmonumenternas charakter och flere politiska inrättningar, med Egyptierna hafva mycken

likhet — är hos dem åter ingen brist på skriftliga Documenter. De hafva tvärtom en ganska rik Literatur. Deras uräldsta Gudalära är innefattad i fyra Böcker eller i de heliga Vedas. Öfver dessa äro författade tvänne särskilda Sviter af Commentarier neml. de sex Angas och de fyra Upavedas och fyra Upangas, innehållande utläggningar öfver de förstnämnde Förklaringarne. I dessa, nästan alla af en förvånande vidd utmärkta Böcker, skall den hinduiska Prestcastens eller Brâhminernas Theologi, Kosmogoni, Methaphysik, Dialektik och Naturlära vara nedlagd. De äro alla, på österländska sättet, i ett poetiskt föredrag uppsatta, och troligen sinsemellan af mycket olika ålder. Wäl hafva, i sednare tider, flere lärde män ifrigt syselsatt sig med studium af det hinduiska Språket, eller af den så kallade heliga Sanscrit, men föga är ännu för Europa bekant, af dessa stora Böckers innehåll, och de episodiska bitar, som än ur den ena, än ur den andra af nämnde eller öfriga hindostanska Skrifter, blifvit meddelade, förvirra forskaren mera än de upplysa honom, ty de innehålla ofta, i anseende till de vigtigaste ämnen, icke blott stridiga utan mot hvarandra rakt opponerade Satser. Man må häröfver icke förundra sig, då från långliga tider tillbaka, i bemödandet att besvara de, i en gammal indisk urkund, uppkastade frågorna: På hvad sätt är Själen förenad med Kroppen? Huru uppstod Brahma och huru skapade han verlden? Hvad är tiden? Huru kommer Själen i gemenskap med Gudomen?

Hvilka

Hvilka äro de tre grundkrafterna? Hvad är dygden? Hvad är det helas ändamål? o. s. v. de Brahminske Wise splittrat sig i ett stort antal Secter, af hvilka tvänne, Vedanta- och Buddha-Secterne i synnerhet äro märkvärdige, emedan de utspridt sina meningar öfver de fleste länder af det indre Asien. Hufvuddragen af den ortodoxa läran föregifvas vara följande. Före all början var Brahm, Wäsendernas väsende, formernas form, gestalt- och qvalitetslös, ingenstädes synlig, men allestädes närvarande, allvetande och allskådande. Före tidens begynnelse vaknade hos Brahm längtan att åskåda eller lära känna sig sjelf, och för att tillfredsställa den, uttalade han Om, det stora skapelse-ordet och nu objectiviserades för Brahm de tre andeliga verldarne, såsom hans hufvud, Solen såsom hans öga, atmospheren såsom hans nafle, och jorden såsom hans fot. Men jorden höljdes af vatten, och i vattnet var Atma, verldens urbild, såsom sådan sann och verklig. Atma befruktades af Brahms blick, af ljusets värma och nu blef Trimurti: Brahma, Wischnu och Schiva eller Mahadewa, Absoluthetens, Urgrundens treeniga Hypostaser eller uppenbarelse-former inom tiden. Genom deras rörelse föll en droppe ur det helas medelpunct, och denna droppe blef Haranguerbehah, alstringsprincipen, den första Materien, genomträngd af längtan efter form, som framalstrade Pradsjapat. Då sinnena frågade hvem han vore, svarade han Jag. I honom, en samling af de gröfre elementerna, fram-

ställes verldskraften och derföre är hans figur ett ägg. Efter ett år sprack detta ägg i tvänne delar. Den ena hälften af Skalet, som var af Guld, blef himmelen, den andra af Silfver, Jorden; men af äggets innanmäte blefvo Bergen, Floderna, Werldshafvet, Skyar och blixtrar samt Solen. Då hon sken på jorden, uppkom en stark hetta, som frambragte stenar, växter och djur. — Det sålunda danade synliga universum styres af Brahma, den första Hypostasen af Hinduernas Trimurti, genom en otålig mängd Genier, stälda under åtta härförare. Sjelf är han i rummet icke uppenbarlig, men Jorden är hans Symbol. Vischnu åter den andra Hypostasen, af vattnets symboliserad, har uppträdt i verlden, under en och tjugo incarnationer, märkligast såsom Buddha och, sednast, såsom Krischna. — Schiva, den sista Hypostasen, äfven kallad Hara, Isvara och med flere namn, är på en gång lifvets och dödens fader, och hans Symbol är elden. — Föröfrigt påstå lärjungarne af Vedanta-Scholan, att icke materien och således ej heller de materiella tingen hafva något eget väsende, någon essentialitet utom den sinliga apperceptionen. Det existerar i sjelfva verket ingen ting annat, än ett strålande ljus, som antager mångfaldiga former och namn; verlden är intet annat än Vischnu, intet annat än en illusorisk form af hans väsende. Menniskosjälen sjelf är icke något för sig, utan blott en lidande emanation af Gudomens eget väsende, till hvilket den söker, på tvänne vägar, att återgå, neml. antingen på den praktiska, i fullgörandet af de religiöst-moraliska pligtbu-

den, eller på den ekstatiska åskådningens, den speculativa betragtelsens. Också skall äfven Vischnu, i sinom tid, åter intaga alla ting och varelser, äfven de onda Andarne, sedan de fulländat sina reningar, i sitt gudomsväsende. Deremot skola Budheisterna neka all Intelligens, all andelig princip till tingen och yrka att intet i sjelfva verket existerar, mera än den materiella Subbstansen. — Föröfrigt hafva Hinduerne, liksom Egyptierne, sysellsatt sig med Medicin, Astronomi och Arithmetik och våra vanliga Ziffror äro deras uppfinning, fast vi gifvit dem namn af arabiska.

Oupnek'hat seu Theologia et Philosophia Indica ed. Anquetil du Perron. Vol. 1, 2. Strasburg 1801 1802, 4:o. — Jfr. *The Works of W. Jones. Vol. I—V,. London* 1799. 4:o och *Ueber die Sprache und Weisheit der Indier, von Fr. Schlegel. Heidelb.* 1808, 8:o.

§. 7.

Syftade den indiska läran åt en bestämd allenhet, så var deras Grannars, Perserne, i visst afseende, dualistisk. Denna lära skall vara i system uppstäld, i sjunde århundradet före Christus, af en Meder benämnd Zerdusht, Zeretoschtro eller Zoroaster, lefvande under Gustashp, den Grekerna kalla Darius Hystaspis. Zerdusht lärde: Af intet blir intet; det måste således vara en ursprunglig Princip, evig och oändelig. Denna är den högst fullkomliga, högst rena intellectual-elden, är Ormuzd, som hypostasierat sig i Solen, den af brännkraft, värma och ljus treeniga

Mithras. Från Ormuzd emanerar allt ting, liksom strålarne från Solen och ju längre dessa emanationer hinna från honom, ju mindre ega de af hans goda, fullkomliga egenskaper. Det längst från Ormuzd varande är den mörka materien, kall, orörlig och formlös; är ljusets begränsning; är Ahriman, det Ondas Genius, i jemn strid med det goda. I följe af dessa utflytningar ur det eviga ljusets sköte finnes det flere slag af Andar, Amshaspands, Izeds, Dews, goda och onda, af hvilka de förra tjena Ormuzd, de sednare Ahriman. Menniskornas Själar, Feruers, äro åter, före deras förening med kroppar, skapade af Ormuzd, i Himmelen hos honom boende, till dess Ahriman lockar dem ned på jorden och fängslar dem i sinliga band. Dock småningom skola strålarne försvaga mörkret, småningom måste det gifva vika för ljuset, derföre skall också efter förloppet af fyra verldsperioder, hvardera af tretusende år bestående, Ormuzd besegra Ahriman och då äfven de onda menniskors själar, som dittills straffats i Helvetet, från sina qval förlossas. — Denna lära, af Dämonologi och Magi uppblandad, måste dock sluteligen vika ur sitt fädernesland Persien, för Islamismen, hvarefter der uppkom en Sect, hvars anhängare kalla sig Sofis, och hvilka till större delen hemtat sina satser ur den indiska Vedanta-Scholan. Ljuset är Gud — lära de — och Gud är Ljuset, det eviga, oskapade, oformade, en enda kraft, ett Wäsende, ett i allt och allt i ett. Sjelf, på en gång det Sanna, Sköna och Goda, uppenbarar han sig i Ljusets, Lifvets och Kärlekens tre-

enhet, motsvarande Andens, Själens och Hjertats, Från denna allgodhets härlighet, är den inom tiden och rummet fjettrade menniskan att anse såsom en afskuren och bortkastad del, och derföre består hennes dygd endast i den oändliga trånaden att till sitt ursprungsljus återvända, för att i dess väsende sammansmälta. Att dertill göra sig värdig måste hon uteslutande egna sig åt contemplationens exstasis, måste så vidt möjligt är skilja sig från alla sinliga, alla menskliga band, måste liksom förenkla sin själ eller förinta sitt Jag, för att på nytt födas i den eviga kärlekens brinnande bad.

Zend-Avesta, ouvrage de Zoroastre, &c. traduit en François sur l'Original Zend, par Anquetil du Perron. Paris 1771, 4:o. — På Tyska öfversatt af J. Fr. Kleuker. Del, 1—3, 1776—1778, 4:o.

§. 8.

Liksom Muselmännerne störtade Zerdushts lära hos Perserne, hade desse tillförene, såsom landets eröfrare, gjort detsamma i Babylon, med den der ursprungliga, hvilken framställdes och bevarades af Chaldäerne, den lärda Casten i Babylon, Assyrien och Medien. Alla spår äro nu mera nästan försvundna af den gamla Chaldäiska Theogonien och Kosmogonien. Ty det fragment, som föregifves vara författadt af en chaldäisk hind Berosos, och som oss ännu återstår, förråder påtagligen ett fremmande och yngre ursprung. Allt hvad vi med säkerhet veta, är att Chaldäerne hufvudsakligen sysselsatte sig med

astronomiska observationer och med stjerntyderi. Att framför allt de tolf Zodiakal-bilderna höllos af dem i stor vördnad, ehuru de egnade sin högsta dyrkan åt Solen, den de ansågo för den synliga representanten af Bel, eller den allsmägtige Gudomsanden, all tings Skapare, hvilken faststält den tjusande Harmoni, som håller alla denna verldens delar i sin bestämda ordning och sammanhang. Men att utom denna goda Ljusande var hans lika eviga Motståndare, Mörkrets förste, det Ondas Princip, och att dessa båda mägtiga Wäsenden hade, på hvardera sidan, en mängd under-Andar eller Dämoner sig till biträde, hvilka oupphörligt bekriga hvarandra och i synnerhet sökte att draga menniskorna till sin Herres tjenst, så att de goda Dämonerne ledde menniskorna, genom meddelad kärlek till sanningen, på dygdens väg till Bels lycksaliga rike; de onda åter antogo alla slags former för att bedraga menniskorna att gifva sig under det ondas välde och blifva innevånare i dess jämmerboningar. Den som, med de goda Andarnes bistånd kunde urskilja och kufva de onda, var verkeligen vis. Dämonologi och Trollkonst utgjorde alltså en hufvudsaklig del af Chaldäernas lärdom.

§. 9.

Men dessa Babylonier hade väl, en gång, störtat Juda Rike och bortfört dess innevånare i en svår och långvarig träldom, dock hade de icke förmått att tillintet göra den judiska culturen, den märkvärdigaste af alla de gamla folkslagen, icke allenast för den ålder, som utmärker dess urkunder, utan fast mera der-

före att den i renare gestalt, än alla öfrige, bevarat och mindre genom Symbolernas skuggor framstält den ursprungliga Revelationen. Författaren af detta märkvärdiga, ännu, ehuru öfver hela jorden utspridda och förtryckta, alla sina nationella egenheter bibehållande folks äldsta Urkund, var dess första Lagstiftare, Moses (omkr. 1500 f. Chr.), hvilken, genom en besynnerlig händelse blifvit upptagen vid Egyptiska hofvet, i all egyptisk Lärdom undervisad och slutligen återvändande till sina landsmän, förde han dem utur den egyptiska Träldomen och lade grunden till deras Statsförfattning, kyrkobruk och Litteratur. I de fem böcker, *Pentateuchus*, som bära Mosis namn, förtäljes hufvudsakligast det judiska eller israelitiska Folkets Historia, ända till första inträngandet i Canaan eller Palestina, men till en början också verldens och menniskans upphof. I begynnelsen, heter det, var öfverallt mörker och vatten genomdånade mörkret men Guds Ande sväfvade öfver vattnet. Och Gud sade varde Ljus! och det vardt ljus, och han skiljde ljuset från mörkret och kallade det förra dag och det sednare natt. Och på sex dagar fullbordade han, af vattnet, skapelsen af alla de synliga tingen, växter och trän först, sedan djuren och Menniskan sist den han danade, af jordens stoft, till sitt beläte och inblåste i henne en lefvande ande. Alla djuren voro parvis skapade, han och hona af hvart slägte, men menniskan var ursprungligen allena, till dess att Herren beslöt att gifva mannen en hjelp, och af hans venstra refben bildade qvinnan. Detta första menniskopar

satte Gud i en lustgård kallad Eden, i hans midt växte Lifsens träd, och Kunskapens träd på godt och ondt. Och han förbjöd dem att äta af den frugt som växte på Kunskapens träd, men Ormen intalade Qvinnan, att den dag J äten af detta trädets frukt, skolen J blifva såsom Gud, vetande skilnaden på godt och ondt. Förledd häraf bröt Qvinnan, frugten af trädet och åt och gaf sin man och han åt och nu märkte de att de voro nakne och blygdes deröfver och undandöljde sig, bäfvande, när Herrans röst kallade dem i Lustgården. Nu förbannade Herren Ormen, bestämde qvinnans lott att vara Mannen undergifven och att med vedermöda föda sin lifsfrukt, samt mannens att i sitt anletes svett skaffa sig sin föda, och att, med alla sina efterkommande, åter varda till jord igen, deraf, han tagen var, samt utdref menniskoparet ur Eden, men gaf dem till tröst, under sin vandring genom lifvet, det löftet, att Qvinnans säd, i sinom tid skulle söndertrampa Ormens hufvud. — I denna berättelse se, vi framställningen af den renaste Supernaturalism, neml. en från det skapade afskiljd och deröfver upphöjd Anda, som efter sitt beslut, blott med uttalande af sitt bjudande ord, danar allt, så när som på den af den torra jorden skapade menniskan, utaf vattnet, den första urmaterien. Denna Menniska, Gudomens egen afbild, går åter sin höga oskulds salighet förlustig, derigenom att hon, genom sinnligheten lockad, vill inse skilnaden emellan godt och ondt och fritt välja dem emellan. Föröfrigt meddelar

delar Moses på flere ställen, och framför allt i de tio Budorden — som bestämdt uttala pligterna mot Gud och Nästan — strödda moraliska satser, alla ytterst hänförande sig på den regeln: var from, så blir du dina menniskor och Herren tacknemlig, men är du icke from, så må du icke hoppas att synden länge kan vara fördold — således en afgjord eudæmonistisk Sedolära. Deremot träffas i hela Pentateuchus intet spår till något begrepp om ett lif efter detta, eller om själens odödlighet. Detta Begrepp tyckas Judarne, under deras långa fångenskap i och omkring Babylon (utur hvilken de fördes af Esra, omkring 500 år f. Chr. hvilken då äfven omskref Lagen och de äldsta classiska urkunder, hvilka dittills varit bevarade i en nu mera icke allmänligen förstådd skrift, med assyriska eller dem vi nu kalla hebreiska Bokstäfver) hafva inkemmat i deras Lärobyggnad, liksom äfven, efter de chaldäiska åsigterna, vidare utvecklat det frö till föreställning om en ond, det goda motsträfvande Princip, som var nedlagt i början af Pentateuchen. Föröfrigt hade den äldre hebreiska Literaturen utvecklat sig, dels historiskt, dels till sin skönaste potens, religiöst poetiskt, i Psalmerna eller hos Propheterna; och prof på deras äldsta Sedolära, gnomologiskt framställd, lemnas i den så kallade Ordspråks-Boken, som anses vara af Salomo, Davids Son, Juda Konung. Yngre deremot, och icke utan tydliga spår af den sednare grekiska Speculationens inflytelse, är Predikareboken, enligt hvilken Jorden väl i och för sig

sjelf är evig, men alla, på den varande, ting föränderliga och alla händelser ombytliga, hvarföre det tillhör den Wise, att, föragtande jordiska fåfängligheter, vara glad medan han lefver, ty Guds härligaste gåfvor äro Wishet, Förnuft och Glädje. Dock är alltid att dervid besinna, det Stoftet skall komma till jord igen, som det varit hafver, men Anden till Gud igen, som gifvit den, och att Gud skall hafva alla gjerningar, äfven de fördolda inför domen. — Efter det här lemnade Mönster, utarbetades den Skrift som bär Jesu Syrachs namn, liksom äfven den så kallade Wisheten Bok, (från århundradet näst före Christus) hvilken på visst sätt kan anses för en utvecklande Commentarius öfver Predikare-Boken, men der äfven yrkas, att Gud skapat Menniskan, sitt Beläte, till evigt lif och att blott genom Djefvulens, den onda Principens, afund döden tillkommit i verlden; att, menniskan fått sin kroppsliga gestalt, genom mannens säd, men, vid födseln, anden utaf vädret, att allt det som är af Gud, blifvit danadt efter mått, tal och vigt och på samma sätt uppehålles, och slutligen att vishe-ten är det högsta goda, lärande oss att tänka rätt, att tala förståndigt, samt att veta huru verlden är gjord, elementernas kraft, tidens begynnelse, utveckling och slut, huru dagen förlänges och förkortas, årets omloppstider, Stjernornas ställningar, djurens slägter, huru vädret stormar, hvad menniskorna hafva i sinnet, Plantornas art och Rötters kraft. — Allt betydliga tillskott på Hebräernas första vetenskapliga begrepp.

Gamla Testamentet, bäst på grundspråket utgifvet, af J. Chr. Döderlein och I. H. Meisner i Leipzig 1793, 8:o, öfversatt på de flesta språk såsom utgörande första afdelningen af den heliga Skrift. Jfr. I. F. W. Jerusalem *Briefe über die Mosaische Philosophie. Braunschweig* 1762, 8:o.

§. 10.

Hebräernes Grannar, Phoenikierna, ett sjöfarande och handlande folk, äro i Lärdoms-Historien märkvärdiga, emedan de påstås hafva gifvit de första Bokstäfver åt Grekerne. Desse, tacksamma, berömma också högt sina lärares vidsträckta cultur. Det omtalas äfven att på en tid, långt före Moses, skulle hos dem lefvat en Philosoph vid namn Moschos, från Sidon, som uppfunnit ett atomistiskt System, hvilket dock blifvit störtat af Sanchoniathon från Berytos (omkr. 1250 f. Christus) och af hans skrifter har den grekiske Kyrkoläraren Eusebios bevarat ett Fragment, hvars ägthet dock är många och betydliga tvifvel underkastadt. Enligt detta skulle mörk Luft, Anden i luften och Chaos varit tingens första Principer, eviga och länge obegränsade. Men Anden beskådade sina qvaliteter och födde hos sig Kärleken, som sammanknöt de trenne Principerna, och nu framkom den första Materien eller Mot: förruttnelse af den vattenaggtiga massan, eller Chaos. Efter production af Mot, alstrades Solen, Månan och Stjernorna, och af deras strålar uppvärmdes detta Mot och aflades i detsamma, under äggform, alla djurarter, ännu utan sinnen och organer. Men i luften, uppklarnad från hafvet

och värmd från jorden, uppkommo Windar, Moln och Regnbyar. Och Solens värma åtskiljde fugtigheten och störtade vattnen i sina rum på jorden, hvarvid blixt och åska frambragtes. Wid detta buller väcktes de i sanslös slummer hvilande djuren, de framgingo utur gytjan och, tvåkönige, uppfylde jorden, luften och hafvet. Den fullkomligaste arten af dessa djur, eller Menniskan, blef med tiden en förnuftig varelse och himlens beskådare. Dock förmer än alla öfriga menniskor voro Phœnikierne, barn af vinden och natten.

Sanchoniatho's Phœnician History, translated by R. Cumberland. London 1720, 8:o. Jfr. *J. D. Baier, de Phœnicibus eorumque Studiis et Inventis. Jenæ* 1709, 4:o.

§. 11.

Af Westerlandens innevånare voro Grekerna de, som först emottogo vetenskaplig odling, och, enligt deras egna Sägner, erhöllo Gudar från Egypten, Bokstäfver af Phœnikierne och Mysterier ifrån det thrakiska Phrygien. Huru det än må vara med rigtigheten af dessa, väl icke kritiskt bevisade, berättelser, är det åtminstone visst, att voro Grekernas äldsta theogoniska och kosmogoniska Fabler lånta, omarbetade de dem dock snart till fullkomligen originella alster. Österlandens dystra vidskeplighet slog aldrig rötter hos ett glädtigt och för det praktiska lifvet stämdt, samt i en mera leende än sublim natur lefvande folk. Också vek den djupa betydelse-fullheten, som utmär-

ker de orientaliska Mytherna, snart undan för den eftersträfvade yttre formskönheten, liksom äfven, bland Hellenerna, Religion, Poesi och Philosophi, hvilka i det inre af Asien alltid varit innerligt förenade, utgrenade sig och, oberoende af hvarandra, utvecklade sig i fria strömmar. Likväl var också Grekens första odling poetisk och en af deras äldsta namngifna Skalder, Hesiodos från Askra, samlade sitt folks mythiska Sagor i sina, oss ännu återstående, Poemer. — I början var — sjunger han — Chaos, sedan blef Jorden med Tartaros i sitt innersta sköte, och Kärleken, den äldste och skönaste af alla Gudarne. Men af Chaos föddes Erebos och Natten, som med sin broder aflade Äthern och Dagen. Jorden åter, utan ägtenskap, födde Himmelen och Hafvet, men sedan, förmälande sig med Himmelen, blef hon moder till många barn, af hvilka den yngste var Kronos eller Tiden. Dessa barn kallades Titaner och dem gjömde Himmelen, rysande för deras vanskaplighet, undan ljuset, i Jordens innanmäten. Men Jorden vredgades öfver den oförrätt som tillfogades hennes Söner, uppmanade dem till hämnd och då Natten framledde Himmelen till Jordens brudbädd och han kring henne utsträckte sina armar till en omfamning, framlopp Kronos ur ett bakhåll och med en Skära bortmejade sin faders procreationsorganer. Blod strömmade af Såret, och af de droppar som föllo på jorden, föddes Erynner och Giganter, men af de som föllo i hafvet, der upplöste till skum, framgick den högsta skönhetens Representant, den tjusande Aphrodite. Emedlertid intog

nu Kronos sin faders välde och för att försäkra sig derom, uppslukade han sjelf de barn hans Gemål Rhea, en af Hafvets Döttrar, födde honom. Trenne Söner blefvo dock räddade: Zeus, Poseidon och Aïs, och dessa störtade slutligen Kronos ned i djupet af Tartaros och Zeus intog Himmelens thron. Med Kronos störtades äfven de gamle Titanerne, men af dem bibehöllo sig tvänne Ättlingar, Prometheus och Epimetheus på jorden, Stamfäder till Menniskornas slägte.. I tanka att gagna dem, stal Prometheus eld ifrån Solen, och nedförde den på jorden. Då bildade Zeus, med alla Gudarnes bistånd, en qvinna, prydd med de mest förföriska behag och hon lockade Epimetheus att öppna den ask hon medförde. Nu utrusade alla slag af Laster och Lidanden bland menniskorna, för hvilka Guldåldren nu tog en ända, och, i trots af Heroernas bemödande att hindra fördärfvet, växer det från tidehvarf till tidehvarf, till dess att ändtligen den af Aphrodite älskade, och genom afund dödade, Adonis åter uppstår och gör ett slut på de af Kronos födde Gudarnes magt. — Denna af Poëter ıa exoteriskt utbildade Gudalära, fick en allt mer och mer esoterisk tydning, dels i Mysterierna, dels i de sednare, först af Onomakritos, i Pisistratidernas period, frambragte mystiska eller så kallade orphiska qvädena, hvilken småningom väckte det philosophiska Sinnet. — Men innan vi öfvergå till meddelande af underrättelser, om den egentliga Speculationens första upphof, måste vi för fullständighetens skull, äfven nämna några ord om det sista och yng-

sta mythologiska System, som hittills blifvit oss bekant.

Jfr. *C. F. Creutzer Symbolik und Mythologie der alten Völker, besonders der Griechen. Band. 1—4, Leipzig und Darmstadt* 1810—1812, 8:o.

§. 12.

Detta System är det gamla Skandinaviska, i de båda Eddorna föredraget. Enligt dem voro ursprungligen de båda prototypiska verldarne: Muspelshejm, ljus och varm, och Nifelhejm, mörk och kall. Båda uppehöllos af det underbara Askträdet Ygdrasil: i physisk Mening, Athmosphæren,* i theosophisk åter, det af sig sjelft bestående Urlifvet, som vida utsträckte, till de trenne Werldarne, sina tre väldiga rötter. Under Trädet uppväller Urtidens källa, Urdarbrunnen, och vid den församla sig Nornorna, hvilka, sjelfva evinnerligt oföränderliga, gifva oåterkallelig Lag åt alla förändringar i naturen. — Men emellan värmens ljusa och köldens mörka land var, före tidens början, ett tomt svalg: Ginungagap, i hvilket den, från Nifelhejm utflytande, förfrusna Eliwog stridde med de från Muspelhejm framträngande ljumma flägtar och af dem upptöades, till dess deraf bildades det första grundämnet, Jätten Ymer, som blef fader åt det onda Rimthussaslägtet. Till hans näring bildades en Ko, Audumbla, och då hon sleckade rimfrosten af Saltstenarne, uppkom deraf en man, benämd Bure, som blef fader till Bör och denne åter till Gudarne Odin, Wile och

We. De dräpte Ymer, bildade af hans hufvudskål himlen, men kastade hans kropp i Ginungagap och danade af densamma Jorden, ur hvilken de sedan framkallade alla Dvergar och Alfer: de sinnliga tingens oföränderliga Substanser. Men af tvänne trädstammar danade Börs Söner det första menniskopar, då Odin gaf anda, Wile eller Löder, tanke men We eller Hänir lifskraft och behaglig skepnad. Efter detta fulländade skapelseverk lefde Gudarne, hvars slägt nu förökat sig, lugne till dess att från Jotunhejm trenne Thussamör anlände. Nu öfverföllo Asarne Gullweig, som i Hars salar vägde Ödets gyldene Taflor, dråpo och brände henne å bål. Då inredo Valkyriorna: Stridens Jungfrur, Slagtrop skallade och Freija, Ods Mö, Kärlekens Symbol, förråddes åt Jotuns ätt. Slutligen bortdog äfven Renheten eller Baldur från Gudarna och fröet utsåddes till verldens undergång, genom den eviga ureldens inbrytande åverkan, vid Ragnarauk eller Krafternas skymning. Då skall också Odins Walhall, der de svärdfallnes själar församlat sig, tillika med alla Gudarne, förgås, endast Baldur skall då återkomma, för att efter eviga oskulds-lagar fredssällt styra den då å nyo utur verlds-askan uppståndna Jorden.

Edda Sæmundar hins froda, ex Recensione E. Chr. Rask. Stockholm 1818, 8:o öfversatt på Svenska af A. A. Afzelius. Stockh. 1818, 8:o och *Edda Snorri Sturlesyni.* Stockh. 1819; 8:o och öfversatt på Svenska af Grattingius. Stockh. 1819, 8:o.

Andra

Andra Capitlet.

Grekiska Philosophiens Upphof. — Den ioniska, physikaliska Scholan.

—o o—

§. 1.

Grekerna äro det första folk, hos hvilka Philosophien, åtminstone såsom bemödande efter vetenskap, skiljde sig från Religionen och Poesien, eller der Speculationen, utan att låta fjettra sig hvarken af Symbolernas blomster eller den offentliga Gudstjenstens band, fritt fortsatte sin gång. Detta skedde dock icke hastigt, utan först småningom framsmög den ur den mythiska Skaldekonstens omhölje. En af Greklands äldste Sångare hade, med sina theogoniska Dikter, förenat framqvädandet af åtskilliga moraliska Sentenser, Sedebud eller så kallade Gnomer. Dessa behagade folket och då, omkr. år 635 f. Chr. flere de små grekiske Staternes Lagstiftare voro ungefärligen samtida, och sökte inverka hvar på sitt folk, med det nästan orakelmessiga uttalandet af dylika korta, men innehållsrika Maximer, fingo desse Män, mera, som det synes vördnadsbjudande genom sin charakter än sina kunskaper, tillnamnet Wise, hvarmed då mindre betecknades en philosophisk Tänkare, än den, som vet att göra ett säkert och ädelt bruk af förvärfvad erfarenhet. — Såsom en bland desse Wise räknades Thales.

§. 2.

Han var bördig från Miletos på ioniska Kusten och lefde omkring 629 f. Chr. Bildad under resor i Grekland och Egypten, gagnade han sin födelsestad dels med råd i Statsangelägenheter, dels med sina mechaniska, mathematiska och astronomiska Kunskaper, hvilkas Studium han grundlade i det asiatiska Grekland. Dessa forskningar ledde honom äfven att efterfråga alla de existerande tingens varande och blifvande ursubstans eller första Princip, och såsom sådan angaf han — enligt en fullkomligen österländsk åsigt — Wattnet, utur hvilket allt upkommer och till hvilket allt åter upplöser sig. Om Thales, i denna hänsigt, med Watten menade en flytande massa af enartade partiklar, af hvilka alla de öfriga tingen genom förvandling uppkommit, eller en massa, af olikartade beståndsdelar, i flytande form, utur hvilken, i följd af frånsöndring, alla Naturting uppstått, kan, då han inga Skrifter sig efterlemnat, lika litet med säkerhet afgöras, som de resultater han af denna sin lagda fundamental-princip härledde, uppgifvas. Det veta vi med visshet likväl, att han tillika påstod det Universum vore uppfyldt med Dämoniska väsenden och att hvarje natur-ting har inom sig en ursprunglig sjelfkraftig rörelsedrift eller själ, hvilket han sökte bevisa medelst anförande af Magneten såsom exempel, då denne drager jernet till sig. — Föröfrigt tillägger Diogenes från Laërte, och några yngre Författare, honom de satserne: att Gud, utan begynnelse och ände, är det äldsta af alla väsenden; att verlden är det sköna-

ste af allt, emedan den är Gudomens verk; att Rummet, är det största, emedan det omfattar allt; att Nödvändigheten är det starkaste, emedan den öfvervinner allting och att på död och lif är ingen åtskiljnad. Huruvida de dock äro ägta Thaletiske, kan vara tvifvelagtigt; men fullvisst är, att den vise från Miletos var den, som gaf ett mål åt sina landsmäns forskningar och väckte speculationen, utan dock att sjelf stifta någon egentlig Schola.

§. 3.

Pherekydes, från Syros, omkr. 624 f. Chr. var Thales' samtiding samt också räknad bland de sju Vise. Honom tillskrifves det första bruk af obunden skrifart till framställande af högre, vetenskapliga föremål, och skall han hafva författat en Skrift om Gudarne och Naturen, af hvilken blott obetydliga Fragmenter återstå. Såsom det egentliga och första ämnet till utdanande af all ting, skall Pherekydes hafva antagit Jord-Elementet, men att formprincipen var Tiden och den verkande orsaken Gud, och att dessa trenne, Jord, Tid och Gud, voro evige och sjelfve icke danade, fastän de gemensamt danat allting. Derföre äro de äfven det yppersta af allt, ty det danande är alltid härligare än det danade. Läran om själarnes odödlighet skall också hafva varit en pherekydisk Sats.

Pherecydis Fragmenta, collegit, emendavit, illustravit &c. Fried. Guil. Sturz. Gera 1789, 8:o.

§. 4.

Anaximandros, omkr. 610 f. Chr. Thales' landsman, påstås äfven hafva varit hans lärjunge. I det

fallet bandt han sig icke slafviskt vid sin lärares mening, utan forskade sjelfständigt och det han fann, såsom för sig sannt, nedlade han i en Afhandling om Naturen, som dock numera är förlorad. Wi hafva dock temligen fullständiga underrättelser, om hans Philosophi, hos de gamle Auctorerne. — Som han märkte att en oupphörlig föränderlighet rådde i naturen och att dessa vexlingar tilldrogo sig inom ett bestämdt rum, trodde han sig icke, med Thales, böra antaga någon viss materia eller något bestämdt Element, såsom ursubstans. Men enligt den sedermera så bekanta regeln — den Anaximandros först skall hafva uttalat — af intet blir intet, så slöt han; att dock något sjelft oföränderligt och alltså ursprungligt, såsom upphof till de föränderliga tingen, måste vara till. Dock då i tingen de fyra Elementerne ingingo, måste detta Urförsta, som Anaximandros sökte, hafva hos sig förenade egenskaperna af samtliga elementarämnena och han sade alltså, det ursprungliga är finare är Watten och Jord, men gröfre än Luft och Eld. Urelementet kallade han det Oändliga, så neml. emedan det fyller den oändliga tiden och det oändliga rummet. Det är också, i följe deraf, oförgängligt och oförstörbart, alltså det gudomliga i naturen. I detta Oändliga tänkte han sig en tallös skara af olikartade ämnen, af hvilka de likartade, för en tid, sammanfogade sig, och hoptjocknade sålunda — efter hans uttryck — till ting och varelser, hvilka dock åter förgingos, när de likartade ämnena åter skiljde sig åt. — Detta kallade han förtun-

ning. Möjligheten till en sådan formande förtjockning eller upplösande förtunning, sade han, låg i den absoluta rörelsen, som var ett med tiden, således ursprunglig. — Inbegreppet af de sålunda tillkomna tingen kallade han Himmel, den han, i sin helhet, sade vara oföränderlig, under det att hans många särskilda delar jemnt förändrades. Sättet för de särskilda Werldskropparnes uppkomst beskref han så, att Köld och Wärma, hvilka hvar för sig hafva en evigt aflande kraft, söndrade sig från hvarannan, hvarigenom en eldig krets satte sig kring luften och sprang ändtligen i stycker, hvilka, genom luftens tryckning, antagande en rund form, blefvo himmelskropparna. Af dessa har Jorden, sphæroidisk till formen, sin plats i medelpuncten. Hon är fyld med lefvande varelser, af dem är menniskan yngst, såsom den der blifvit framaflad af något bland de andra djuren. Det skjäl Anaximandros åberopade för denna mening, var att de oskäliga djuren, hvilket som heldst, kunna af sig sjelfva genast finna sin näring, men menniskan måste länge uppfödas diande sin moders mjölk. — Äfven Anaximandros tillägges uppfinnandet och förfärdigandet af åtskilliga astronomiska instrumenter.

§. 4.

Denne nyssnämnde Tänkare hade en vän och åhörare, Anaximenes, omkr. 557 f. Chr. som väl också antog det Oändliga såsom ursubstans till all existens, men sade att det Oändliga är Luft, ty Luft finnes äfven der, hvarest ingen synlig kropp finnes, dessutom uppkomma alla ting af Luften, och sjelfva

menniskosjälen, som beherrskar kroppen, är en luftlägt. Igenom förtunning eller förtjockning af luften bildas de synliga föremålen. — Huruvida Anaximenes sig något skriftligt efterlemnat, nämna icke de gamle.

§. 5.

Anaximenes' Lärjunge var Diogenes från Apollonia, omkr. 472 f. Chr. som i sina båda, numera nästan helt och hållet förkomna Afhandlingar: Om Naturen och Meteorerna, utgående från Regeln: af intet, blir intet, lärde: alla tingen måste, till sitt väsende, vara enartade eller identiska, emedan de annars icke kunde utgöra ett helt och utur Jorden skulle annars ingen planta, intet djur uppstå, ty det framfödda måste vara af samma slag med det födande. Men tingen äro icke blott af ett och samma väsende ursprungna, utan de återgå också alla i detsamma, och deras sinliga lif är således intet annat än modificationer af detta gemensamma Urväsende, som är Luften, emedan utaf allt, det är Luften, som på det mångfaldigaste sätt modificerar sig. Emedlertid måste Luften vara fyld med ett öfvermått af Tankekraft, emedan den annars icke kunde så fördelas, som den måste, för att blifva Mått och Gräns för all ting, såsom för dag och natt, sommar och vinter &c. Derföre är också Luften källa icke blott till lifvet utan äfven till tänkandet, derigenom att Luften förenar sig med blodet och dermed löper genom ådrorna. Också är menniskans Själ, eller Tankekraft, intet annat än luft, varmare än den oss omgifvande yttre, svalare deremot

än Solluften. I den luftfylda bröstcavitäten är Själens Säte. Med upphörande af förmågan att inandas luft, inträder döden, ty lifvet består i luftens inandande. Deraf följer, att Luften verkar öfverallt och i allt; genomtränger allt; styrer och ordnar allt. Således är Luften icke blott Grundämnet till Universum, utan äfven dess Grundkraft, den verkande Principen till verlden. — Äfven är denne Diogenes, så vidt vi veta, den förste af de gamle, som något tänkt öfver den philosophiska Method-Läran, och föreskrifvit, att man skall börja sina undersökningar med uppställande af obetvifleliga Grundsatser och sedermera i framställningen vara okonstlad och skarpsinnig.

§. 6.

Något äldre än denne var Heraklitos från Ephesos i Jonien, omkr. 500 f. Chr. Med säkerhet har ingen hans Lärare blifvit nämnd och sjelf sade han, vid mognare år, hafva lärt sig sjelf, och under denna handledning kommit så långt, att veta allt, då han fordom visste intet. Men endast det, sade han, vara värdt att veta, efter hvad regel allt, och genom hvilken, allt styres. Sitt System affattade han i en Skrift, den han skall hafva kalladt ett påliteligt Styre för Seglingen genom lifvet, styckat i tre delar: om Naturen, om Staten och om Gudomen, samt nedlagt i den stora ephesinska Artemis' tempel. Hela forntiden genljudar af rop om dunkelheten af denna Skrift, men tillika om djupheten och sublimiteten af densamma, sedan man hunnit begripa den. "Vi äro satte utur stånd att härom döma, ty af densamma qvarega

vi icke mera, än några korta, strödda utlåtelser. Heraklitos' meningar äro dock så ofta och så mångfaldigt af de grundligaste bland forntidens Philosopher, pröfvade och anförde, att vi temmeligen fullständigt och tillförlitligt kunna uppställa dem. — De äro i korthet följande. Verlden är och skall alltid vara en beständigt lefvande eld, sig gradvis tändande och släckande sig gradvis. Elden är nemligen den kraft genom hvilken allt är hvad det är: ett, flytande helt, en beständig vexling af förändringar. I den ursprungliga öfverelementariska elden hvälfver sig neml. en tallös hop af oändligt små odelbara och olikartade Material- eller Elementar partiklar. Af dessa bildar elden allt existerande efter tvänne Lagar, de der också bereda alla i detsamma inträffande förändringar, neml. efter Stridens och Enighetens Lagar. I den upplösta Massa, som, genom eldens inverkan, ursprungligen och före tidens början utgjorde verlden, verkade de sinsemellan stridiga materialpartiklarne, mot hvarandra, söndrade sig och trädde, efter deras inre Frändskaper, förmedelst eldens kraft, i nya föreningar: genom strid eller fiendskap uppkomma alla ting. Men Elden inverkar beständigt på dessa nybildade kroppar, upplöser dem och söker att med sig förlikna dem och störtar dem således i deras första tillstånd tillbaka: Wänskap eller Enighet förstörer allt. Likväl sker detta, och vållas de sålunda beredda förändringar, efter en bestämd Naturordning: Elden öfvergår till Luft, denna till Watten och detta till Jord. Tvärtom upplöser

sig

sig Jord i Watten, Watten i Luft och Luften i Eld. Det förra kallas vägen uppåt, eller aflandets, och det sednare vägen nedåt, eller upplösningens. Af detta är klart, att Heraklitos gör en skiljnad mellan gröfre och finare Materier. De sednare äro af eldig och ätherisk art, öfver hela naturen utbredda och egenteligen den enda kraft i Universum. De förra åter äro Wattnet och Jorden och utaf båda dessa utdunsta än en ljus och ren, än en dunkel och dimmig Substans, den förra närande Elden, den sednare Luften. Denna Utdunstning är tingens formprincip, i det att den verkande Principen, Elden, med den förenar sig, och i jemt kretsande inverkan på de sins emellan stridande materialpartiklarne, binder dem och sig i nya gestalter, för att åter upplösa dem, så att genom eldens omskiftning allt blir och allt förgås. Af denna Utdunstning uppkomma så väl Himmlakropparne, (hvilka i sig sjelfva äro dunkla kroppar, men formade såsom båtar, de der i sina mot oss vända öppna sidor, uppfånga de klara utdunstningarne och dymedelst få utseende af skinande stjernor,) likasom äfven de lefvande Warelsernas Själar. Utdunstningen, tänkt såsom Grundkraftens eller eldens sjelfständiga rörelse, är neml. det helas Anda, Werldssjälen, af hvilken hvarje särskildt Warelses Själ blott är en modification. I anledning deraf sade Heraklitos hela verlden vara fyld af Själar och deras ohämmade öfvergång, den ena till den andra, bereder dem inbördes stärkning och känsla af ett angenämt lif. Men Själen är icke

blott lifvets Princip; Heraklitos tänkte sig henne också såsom ett väsende med förmåga att uppfatta kunskap, d. ä. såsom ett sig föreställande Wäsende; ty då all föreställning endast är möjlig genom likartigheten af det föreställda med det föreställande, måste det föränderliga, som utgör det sinliga Universum, icke kunna fattas af annat än något föränderligt, som den af Eldens inverkan jemt modificerade utdunstningen eller Själen är. Då nu, hvarje menniskosjäl är en emanation utur verldssjälen, måste den förra, såsom den sednare, vara jemt föränderlig. Denna föränderlighet tillvägabringas genom Tänkandet, som är en brännluftartad utflytning utur elden, — hvadan Heraklitos' bekanta sats, att den torra själen är den bästa! — verkande så att hvarannan emotsatta bestämmelser blifva verkliga. Denna verklighet uppträder i Föreställningarne, hvilka antingen hafva det individuella eller det allmänna till föremål. Det individuella är det, som endast för den ena eller den andra så förekommer, utan att det i sjelfva verket så är, och föreställningen om något sådant är en sinnlig föreställning. Det allmänna är det hvarom hvarje förnuftigt Wäsende är enstämmigt, ett inseende af naturens verkliga gång, och föreställningen derom är förståndets föreställning. Den får sin giltighet derigenom, att den tillvägabringas i hvarje menskligt förstånd, utaf det genom urelden i verldssjälen väckta och underhållna gemensamma förstånd, som föreställer sig allt såsom det verkligen, objective är. Genom Sinnena kan man deremot endast fatta det föränderliga,

såsom föränderligt, och föreställningen derom kan ej hafva mera än subjectiv giltighet. Menniskan, så vida hon blott känner, har sin egen verld för sig, men så vida hon tänker enligt med det allmänna förnuftet, vistas hon i en Werld som för alla förnuftiga är likformig och gemensam, hon ser då allt i alla. I en sådan gemensam verld befinner sig hvarje vakande, då själen står i ohindrad förbindelse med Werldsandan; men i en inskränkt sluten verld, en verld blott för sig, hvarje sofvande, under hvilket tillstånd förbindelsen mellan Menniskosjälen och Werldssjälen liksom är upphäfven. Men som nu alltid till viss grad ett sådant upphäfvande eger rum, så länge, liksom från Werldssjälen skiljd, menniskosjälen vistas i den sinnliga kroppen, så kallade Heraklitos Menniskorna för döda Gudar och sade att vi lefva Gudarnes död och dö till deras lif. Döden är neml. efter hans tanke intet annat än det bundnas befrielse eller upplösning. Men denna förestår icke blott menniskovarelsen, utan äfven hela universum, ty då elden beständigt utur alla kroppar utdunstar och förnämligast i himmelens öfre regioner samlar sig, så är det tänkbart att en gång eldmassan skall få öfvervigt i verlden och således bereda den Werldsbrand, genom hvilken alla ting ernå sin upplösning, men hvilken upplösning åter afvexlar med deras tillkomst. Dock icke tillfälligtvis, utan efter bestämda och oföränderliga lagar, dem Heraklitos betecknade med namnet Öde, eller det som sammanbragdte allt till en fullkomlig Harmoni, så som accorderna af höga och låga toner

på lyran. På samma sätt sammanstämma och förbindas alla ting till ett helt, för ett enda gemensamt ändamål. Men detta hela har hvarken blifvit bildadt af en Gud eller af en Menniska, utan det var och är och skall blifva såsom det är på en gång frambragdt, uppehållet och förstördt af elden, hvilken evinnerligen är allt och intet. Det är således påtagligt, att om Heraklitos erkände något gudomligt väsende, var det elden han ansåg såsom sådant, dermed erinrande om den sednare strömmen af österländsk vishet (den persiska), liksom Thales, genom sitt eviga urvatten, erinrar om den förra (den egyptiska och phoenikiska).

Diogenes från Laërte förmäler, att denne Tänkare bekom ett stort antal anhängare, hvilka kallade sig Heraklitianer. Af dem är dock, utom en och annan till namnet, ingen i Lärdomens Häfder bekant. — Annars skulle en äldre Forskare, *Hippasos* från Metapont, en Pythagoras efterföljare, redan före Heraklitos hafva lärt, att all tings ursubstans vore eld. Om denne Hippasos vet man dock icke stort mera än detta.

Jfr. *Gottfr. Olearius, de Principiis rerum naturalium ex mente Heracliti. Lips.* 1697, 4:o och *Th. Thorild, Ingenia maxima Sapientiæ humanæ, Gryphiæ* 1804, 4:o.

§. 7.

Så hade, inom en tid af ungefärligen hundrafemtio år, den philosophiska Speculationen, hvilken till en början var ett svagt, vacklande och outfördt försök, utvecklat sig till ett djupsinnigt, vidtomfattande och

organiskt ordnadt helt, till ett verkligt system, genom bemödanden af desse män, som utgöra den ioniska Scholan och hvilka de gamla tillade binamnet Physiologer. De frågade neml. huru tingen och verlden uppkommit, och för att besvara detta, antogo de en elementarisk ursubstans, hvilken de förmodade sjelfkraftigt hafva kosmogoniskt utbildat sig. Den ioniska Scholans Philosophi var således afgjordt realistisk; men den Materialism, som blef resultatet af Thales' och hans närmaste efterföljares begrundning, antog, i mån af att Tanken hade skärpt sig och vidgat sin synvinkel, allt mer och mer, och förnämligast hos Heraklitos, en pantheistisk charakter.

Jfr. *Griechenlands erste Philosophen, von Tiedemann. Leipzig* 1781, 8:o.

Tredje Capitlet.

Den italiska, mathematiska Scholan. Pythagoras och hans efterföljare.

§. 1.

Pythagoras, född på Samos år 584 f. Chr. död i Kroton i nedre Italien år 504, skall, drifven af ett oemotståndligt begär efter kunskap, hafva, ännu ung, berest hela ioniska kusten och i Syros njutit Pherekydes' samt i Miletos Thales' och Anaximandros' undervisning. Sedermera skall han hafva öfverfarit E-,

gypten, Chaldaeen och Persien, öfverallt uppsökt de vise och låtit inviga sig i alla mysterier. Då han återvände till *Samos*, fann han denna sin födelsebygd under Polykrates' envälde eller Tyranni, hvadan Pythagoras icke tyckte det för sina afsigter tjenligt att der qvarstadna, utan begaf sig, efter en vandring genom Grekland, till de helleniske Colonister, som nedsatt sig i sydliga delen af Italien. Här, i Kroton, valde han sin bostad och stiftade der ett, i hela forntiden mycket namnkunnigt förbund, i hvilket, efter mångfaldiga pröfningar, Ynglingar intogos ej blott för att undervisas i nyttiga Kunskaper, utan äfven för att till charakteren harmoniskt utbildas och förädlas. Detta förbund vann hastigt stort anseende, utgrenade sig äfven till flere grekiskt-italiska städer i grannskapet, och erhöll äfven betydligt inflytande i dessa små Republikers statsangelägenheter. Detta lade dock grunden till förbundets upplösning och Stiftarens död, ty afund och harm väcktes emot dem, som vållade ett uppror i hvilket han sjelf skall hafva blifvit dödad och hans anhängare förskingrade.

§. 2.

Sjelf, som det tyckes, oagtadt sitt djupa Snille, icke utan afgjord böjelse för vidskeplighet, har Pythagoras, efter sin död, blifvit gjord till ett föremål derför. De orimligaste Sagor äro om honom berättade, hvarigenom allt hvad som rör hans person, lefverne och charakter blifvit inveckladt i en hemlighetsfull ovisshet. Så mycket är åtminstone, genom intyg af de trovärdigaste gamla Författare, afgjordt, att han,

för sin tid till en betydlig höjd upparbetade Geometri och Stjernkunskap hänförde Musikens Theori till mathematiska grunder utvecklade Arithmetiken, den han förklarade vara den i sitt allmännaste begrepp fattade storhetsläran, samt att han gaf det namn, Philosophi, åt forskningen efter vetandets vissa grund, som den sedermera bibehållit. Hvad han åter tillgjort för att närmare nalkas finnandet af denna grund, är deremot ganska svårt att utreda. Sjelf föredrog Pythagoras aldrig någon undervisning, utan att betäcka den med hemlighetens slöja, och sina lärjungar föreskref han, att icke meddela något ljus åt andra än invigda. Det är således troligast, att han inga skrifter öfver sin Philosophi uppsatt — hvarom så mycket varit tvistadt bland de gamle. Så många flere understuckna skrifter hafva deremot, i sednare tider, framstått dels med Mästarens eget, dels med hans förnämste Lärjungars namn, hvarigenom möjligheten att utreda de ägta pythagoreiska Satserna blifvit ännu mera försvårad. Det är också en fåfäng möda, att vilja skilja Pythagoras' egna meningar från hans äldste efterföljares, och efter att hafva förutskickat denna anmärkningen, må här nedanföre de pythagoreiska Philosophemerna i korthet anföras.

§. 3.

Allt fattande, all insigt beror på motsatser, och tankens Lagar äro äfven lagarne för tingen. Men Tanken verkar efter arithmetiska Talförhållanden, och alltså äro de arithmetiska Talen, Tingens Principer, men Tingen åter en härmning af Talens väsen-

de, hvilket endast genom det tomma Rummet hindras att förekomma oss såsom ett continuum, ett sammanhängande quantum. Talens Elementer äro det Jemna och det Ojemna, emedan alla Tal kunna indelas i Classer af jemna eller ojemna. Af dessa äro de förra ofullkomliga och ofullständiga, emedan de, vid delning, falla i lika hälfter och hafva således icke något medlerst de sednare åter äro fullkomliga och fullständiga, ty de kunna icke jemnt delas, såsom hafvande både början, det medlersta och slut. Denna antagonism mellan det jemna och ojemna, uppenbarar sig, öfverförd till de utaf Talen principiaterade Tingen, såsom en antagonism mellan det begränsade och det gränslösa; ty utan att något begränsas blir detta något icke föremål för kunskap, icke ett object, icke ett Ting; men utan något gränslöst gifves intet att begränsas. Med detta tyckas dock icke Pythogoräerna hafva antagit någon ursprunglig materia, som blifvit begränsad till form, utan är det troligt, att, då de antogo tvänne slag af tomt Rum: det tomma Rummet i Werlden och det utom verlden, de menade att dessa båda genom sin vexelverkande inskränkning på hvarandra, så begränsade sig inbördes, att det bestämda Tinget framstod såsom gestaltadt i och genom den omgifvande Tomheten. Emedlertid stå dessa Ting i samma förhållanden till hvarandra, som Talen stå sins emellan, hvadan, då således Talförhållandena uttrycka Tingens väsende, man är i stånd att genom Talcombinationer för sig göra Tingens uppkomst begriplig.

griplig. Men i afseende på Talen är Ettan, som hvarken hör till den jemna eller ojemna classen, icke något Tal, ty hvarje numerisk potens är en mångfald af Ettan och då hon i sig innehåller båda elementerna, är hon att anse såsom den rot-utur hvilken alla Talen utvuxit. Enheten, Monaden alltså, tänkt såsom i och försig och identisk, är urgrunden till allt, af hvilken, så snart man tänker sig den såsom förbunden med sig sjelf, Dyaden eller Tvåheten uppkommer, likväl blott obestämd förestäld; endast såsom Tvåhetsformen, utan att någon bestämd storhet den underlägges. Öfver dessa båda första Principer; Enheten och den obestämda Tvåheten, lärde Pythgoräerna, hinner Tanken omöjligen under sin forskning efter tingens yttersta grunder.

För Tanken symboliseras denna Enhet, inom det arithmetiska området, af Ettan, och den obestämda Tvåheten (två gånger en) af Tvåan, och genom hopsättande af dessa uppkomma sedan alla andra Tal. Inom Geometrien åter symboliseras Enheten genom Puncten, och Tvåheten genom Linien, som är den kortaste vägen mellan tvänne Puncter. Men inom Figurernas krets symboliseras Enheten deremot af den genom ett och två sammansatta, första Figuren: Treangeln, Tvåheten deremot af Qvadraten, som med sina fyra sidor hänviser på de fyra Elementerna: Eld, Vatten, Luft och Jord, af hvilka alla sinliga kroppar och det synliga Universum fått sin sammansättning. Och inom detta physiska område representeras Enhe-

fen af Central-elden, Solen, den de kallade Zeus' Drabant och företrädesvis Monaden. Den är det fullkomligaste i den hela naturen, värmans upphof och utdelare, dymedelst att Solen från sig utsänder en Strålström, som nedtränger i de yttersta djup och genom meddelad värma ger lif åt tingen; ty allt lefver som är delagtigt af värmen. Denna Central-eld, — fullkomligen motsvarande Chaldäernas Bel, — sammanhåller också, efter Decadförhållanden, allting inom sinnenas krets, i skicket af ett ordnadt helt, i hvars högre, archetypiska del eller himmelska region, de tio stora kropparna symphonerande röra sina sphärer efter musikalisk tact, under det att i den lägre delen, eller den sublunariska regionen, såsom från Solen mera aflägsnad, denna regelmässighet ofta genom tillfälligheter vilkorligt rubbas.

Denna Central-eld, Solen, är vidare Gudomens hus. Gudomen åter, fullkomlighetens urbild, är Naturens lifskraft, som sig concentrerande i Solen, derifrån meddelar sig öfver hela verlden i form af Ljus och Wärma. Derföre äro äfven Stjernorna gudomliga, emedan värmen äfven i dem öfverväger; och delagtigheten af värma: denna Guds kärleksverkan, utmärker slägtskap med Gudomligheten, i hvilken allt, så äfven djuren men förnämligast menniskorna stå.

Själen är ett utflöde från den i Solen innehöljda gudomliga Enheten, tränger utan ifrån in i Kropparna, utur hvilka Själarna, oförstörbara som deras ursprung, åter församlas i den renare eller orenare luften, för att, på samma sätt som Talförhållanden

genom Combinationer, efter eviga lagar likväl, förändras, åter, under ett beständigt kretslopp, i nya kroppar försättas. Under denna Själens förening med kroppen, yttrar den, såsom af både den kalla och den varma Äthern bestående, sig tvåfaldigt: såsom förnuftig och icke förnuftig eller sinnlig. Den förra: Tankförmågan, sade de, hade sin plats i hjernan, den sednare åter eller begärelseförmågan i hjertat. På båda inverkade de Själar, hvilka uppfylla luften och, under namn af Dämoner, tillsända Menniskorna Drömmar och Warningar, i afseende på sjukdom och hälsa, olycka eller lycka.

Det största man i afseende på en menniska kan förmå, är att bringa hennes själ antingen till det goda eller onda. Rätt kan man icke göra på mera än ett sätt, men fela kan man på flera och derföre är det Goda enhet, bestämdhet, det Onda åter obestämdhet och mångfald. Dygd åter är en i hela menniskans väsende, mellan hennes förnuftiga och sinliga del tillvägabragt Harmoni, ty i harmoni består friskheten och allt godt, genom harmoni uppehålles verlden och harmonisk är Gudomen sjelf, höjden af mildhet och sanning. Men i det yttre handlandet söker man uttrycka denna harmoni genom Rättvisa, som grundar sig derpå, att allt hvad den ena gör den andra, skall honom i samma förhållande åter göras igen, enligt den arithmetiska regeln, att tvänne lika tal, som tagas hvardera lika många gånger, blifva lika. Under iagttagande deraf är vänskap möjlig, som bereder den högsta harmoni sinneverlden kan framställa, och derföre som

den högsta jordiska sällhet ifrigast bör eftersökas. Derföre slöt Pythagoras det redan omtalade Förbundet, hvars mål var, att imellan flere ädla, endast åt det högsta sträfvande menniskor, allt måtte upplösa sig till en anda, en egendom och en Stat.

§. 4.

Af de trehundra Personer, som angifvas hafva utgjort det pythagoräiska förbundet, vid detsammas upplösning, skola flere uppträdt icke allenast såsom Lärare utan äfven såsom skriftställare, och af trenne ibland dem, neml. Okellos, Timäos och Archytas föregifves man ännu ega betydliga Fragmenter af Afhandlingar, de der dock så påtagligen äro understuckna, att det skulle vara aldeles utan ändamål att efter dem anföra några meningar, då man för dem icke har andra källor än dessa bedrägliga Skrifter. — De Pythagoräer åter, om hvilkas Satser vi hafva tillförlitliga underrättelser, och hvilka i någon mån utvidgade sin Mästares åsigter äro följande.

§. 5.

Alkmäon, en Krotoniater, skall, enligt hvad Diogenes från Laërte förmäler, hafva författat en physisk Afhandling, som han började med de orden: "Så vida det för menniskorna sinbildas, hafva Gudarne om det osynliga och om det dödliga klar och tydelig kunskap, o. s. v." — Så tviflande detta än låter, lärde Alkmäon likväl dogmatiskt bestämdt nog: Att Stjernorna äro Wäsenden, hvilka från evighet af en gudomlig kraft uppfyllas, emedan de oupphörligen rö-

ra sig af sig sjelfva. Af samma grund yrkade han, att Själen var de evige Gudarne lik, och såsom de odödlig. Samt slutligen, att alla de mångfaldiga Ting, som falla inom menniskans kunskap, måste kunna bringas under endera af tvänne motsatta classer. T. ex. de äro antingen goda eller onda, stora eller små, döda eller lefvande o. s. v., Dessa classer lemnade han obestämda, men sednare Pythagoräer faststälde dem vara tio, emedan de med detta tal ansågo Tal-Systemet fulländadt.

§. 6.

Philolaos från Tarent (omkr. 469 f. Chr.) påstås hafva varit den som först bröt den pythagoräiska Ordensregeln och började genom skrifter göra de funna Sanningarne allmänt bekanta. Huru nu dermed må vara, har Philolaos åtminstone författat en Afhandling om Naturen, af hvilken ett betydligt Fragment oss återstår, hvars ägthet ej är skjäl att betvifla. Han lärer: Allt hvad som är, måste antingen vara begränsadt: ändligt, eller obegränsadt: oändligt, eller och på en gång begränsadt och obegränsadt. Men det obegränsade kan lika så litet ensamt vara, som blotta gränsen; alltså är verlden och hvad den innehåller, d. ä. Tingen, af det obegränsade och begränsade tillsammans ordnad. — Hvarje Ting har ett gifvet Tal, ett bestämdt förhållande, utan hvilket det såsom ting icke skulle kunna tänkas, icke i föreställningen fattas. Talen äro delade i trenne Classer, så att de antingen äro ojemna eller jemna eller på en gång ojemna och

jemna, d. v. s. sådana, som i sig sjelfva åro jemna men bestå af ojemna hälfter. t. ex. 6 och 10. — Tingens inre natur är evig och omedelbart blott ett föremål för Gudomens kunskap; men den menskliga föreställningen fattar denna natur medelbarligen genom Harmonien: det ovilkorliga betinget för möjligheten af mensklig föreställning. Mellan likartade Ting är ingen Harmoni nödig, men de olikartade måste vara Harmoni underkastade, om de skola kunna i ordning bringas. Nu äro verldens Elementer olikartade och kunna således, Harmonien förutan, icke bringas till ett sammanstämmande helt.

§. 7.

Taga vi nu en öfversigt af de Lärosátser, som skola hafva blifvit framställda af Tänkarne ur den italiska Schòlan, finna vi dem af en helt annan rigtning, en hel annan charakter än de som yrkades af de gamle Physiologerne. Det var nu mera icke fråga om: huru hafva tingen tillkommit, utan, hvad äro tingen? Med bestämmandet för sig af detta Problem till besvarande hade Pythagoräerna redan inträdt på den idealistiska sidan, och voro de så aflägsne från all materialistisk åsigt, att de icke medgofvo något annat formämne, till den sinnliga varelsen, än rena tomheten. Deremot kan man med skjäl säga, att deras sätt att se var supernaturalistiskt, — ty Enheten, alltings upphof, den de i solen personifierade, var från Universum i viss hänsigt afskiljd — icke obetydligt öfverskjutande till det theosophiska, då de antogo icke blott luften fyld af förutsägande andar utan de äfven tillade

de öfriga naturtingen, ända till Plantorna, själiskt lif. — Föröfrigt märker man redan hos dem spår till, att Philosophien i särskiljda Discipliner: Metaphysik, Kosmogoni, Theologi, Psychologi och Ethik, börjat underafdela sig, ehuru dessa benämningar ännu voro obekanta. Det är således afgjordt, att Philosophien åtminstone i extensitet tilltagit.

Fjerde Capitlet.

Eleatiska Scholan, och det ut den hårledda första Atom-Systemet.

§. 1.

Stiftaren af denna Schola var Xenophanes från Kolophon (omkr. 350 f. Chr.), hvilken, man vet ej af hvad skjäl, öfvergaf sitt fädernesland och nedsatte sig i Elea, en Phokäernas Coloni i det nedre Italien. Föga är för öfrigt bekant om hans lefnadsomständigheter. Att han för sin tid var lärd och beläsen intyga hans skrifter, som innehålla anmärkningar ej allenast mot Homeros och Hesiodos, utan äfven mot Pythagoras. Äfven berättas det att han skall hafva författadt episka Poemer, Jamber och Elegier öfver hvarjehanda ämnen; men sitt rykte hemtade han från dem, i hvilka han nedlagt sin philosophiska forskning. Af dessa Skaldestycken återstå oss dock icke annat än osam-

manhängande Fragmenter. I följe af dessa och enligt de gamles bevarade notiser, voro följande hans Satser: Det är omöjligt, att hvad som verkeligen är har haft något upphof, eller har blifvit. Nödvändigt skulle neml. det blifna, det uppkomna, hafva blifvit af något likt med detta, eller af något olikt. Intetdera är dock möjligt, ty då tvänne lika ting betecknas på samma sätt, gifves intet skjäl, hvarföre man skall låta det ena framför det andra gälla såsom det frambragta eller det frambringande. Af det olika kan icke heller något dermed olikt uppstå, ty om det svagare uppkommer af det starkare och det bättre af det sämre, så skulle ett icke-varande, ett intet kunna uppstå af varandet, hvilket är lika så omöjligt som att något skulle kunna uppstå af intet. Derföre är allt hvad som är, evigt, oföränderligt och såsom sådant bestående. Ett är alltså, tänkt såsom varande, just derigenom ingen ting annat än Allt, också tänkt såsom varande. Gud och verlden äro således ett, den högsta organism, derföre genom kulformen sinnebildligt förestäld, derföre också hvarken gränslös eller begränsad, utan sig allestädes och öfverallt lik, och derföre i högsta grad fullkomlig. Deraf följer äfven, att Gud måste vara evig, att han måste hvarken kunna vara rörlig eller orörlig, måste hvarken till gestalt eller sinne kunna hafva likhet med de dödliga, utan att han, såsom det högsta och största af allt, måste vara ett enda väsende, som, i med och genom hela sin väsendtlighet, helt och hållet ser, hör och tänker,

ler, fastän utan all förnuftets möda, uppfattande genast hvad som heldst i sin föreställning. — Denna höga vishet var dock icke för mängden. Väl hade Gudomen från begynnelsen uppenbarat den för de dödlige, men de, förgätande den vissa sanningen, antogo en slags osäker meningslära om de sinnenas bedrägliga bilder, som kallas naturliga ting. Dock har Xenophanes äfven öfver dem yttrat sig. Dessa naturliga ting, sade han, äro danade af två elementer: Jord och Watten, ty af dem består allt. Äfven Jorden sjelf — icke fattad elementariskt utan såsom djurs och menniskors boning — har framgått ur vattnet, som bevises af den mängd Snäckor, hvilka finnas i jordens innersta och bland bergen. Utur denna jord uppskjuter allt, hvad på henne vistas, och efter någon tid till henne återgår. Hvad åter Jordens form angår, så trodde Xenophanes att den, i anseende till vår antipodiska del, var oändlig, emedan han ansåg det omöjligt, att en sådan stor klump som Jorden, skulle kunna uppehållas, om den ej hvilade på något. Derföre var jorden också blott till en del af Luft omgifven. Denna, nemligen Luften, höll han åter, i förening med Elden, för orsak till alla de på jorden inträffade förändringar. Hafvet, sade han, kringflyr, jorden, och har fått sin sälta af sammanflödet af så många blandade partiklar. Beträffande åter Stjernorna, ansåg han dem vara brinnande Moln, hvilkas nedgång eller uppgång, berodde deraf, att de än utsläcktes och än åter påtändes. Så var äfven förhållandet, sade han, med

Månen och Solen, af hvilka den sednare hade ett stort inflytande på jordens frugtbarhet, såsom uppvärmande hennes yta.

§. 2.

Xenophanes' Wän och Lärjunge Parmenides (omkr. 468 f. Chr.) var bördig från Elea, och har, lik sin Mästare, också i bundet föredrag uppstält sina Philosophemer, i ett Poem öfver Naturen, af hvilket endast Fragmenter återstå. I detta framstälde han både grunddragen af den bedrägliga skenkunskap, den de otillförlitliga yttre Sinnena meddela och den fullvissa och säkra, som uppdrages af förnuftet, eller den höga förmågan att inse Sanningen. Denna pålitliga sanningskunskap består, enligt Parmenides, af följande satser. — Hvad som är, är, och hvad icke är, är icke. Det icke-varande eller det icke reella, kan icke en gång tänkas eller med ord uttalas; ty om man tänker, så tänker man ett med tanken identiskt föremål, och att tänka något, som icke är, är aldeles så mycket som att tänka intet. Derföre är också hvad som är fullvisst, reelt och ingen ting annat har verklig existens, hvaremot icke-varandet, det oreella, endast döljer sig under ett sken af realitet. Warandet, det rena Wäsendet, Realiteten är äfven identisk, så att i detta ingen mångfald, ingen särskildhet kan ega rum; ty om något vore utom Wäsendet så skulle det vara icke-väsendet, men icke-väsendet kan icke vara, är intet, således är Wäsendet ensamt och ett. Men då alltså ingenting gifves utom Wäsendet: utom dess Enhets-Substans, så följer äfven att hvad man kallar

allt är ett med enheten; att universum är med substansen absolut identiskt. Detta bestämdt, följer nödvändigt, att det reella Wäsendet, icke kan hafva haft något början de upphof; ty hvaraf skulle det hafva uppkommit? Icke kan det reella födas af det icke-reella, ty detta är icke ens tänkbart, är ett intet, och af intet blir intet. Ej heller kan det reella framkomma af det reella, ty när intet annat är, och detta är ett, så kan utom detta icke något annat reellt framkomma, ock likså litet något oreellt, emedan detta är intet. Man kan också icke om den reala Enheten säga annat än att den är, icke att den har varit eller skall blifva; ty den är icke, som varit eller som blir. Den kan också aldrig upphöra att vara, ty då det enda prædicat, som verkligen passar En- och Allheten eller Realiteten, är att den är, kan icke på samma gång, utan grof motsägelse, om den prædiceras, att han också någon gång icke är, eller kan upphöra att vara. Realiteten är äfven odelbar, ett oupphörligt continuum, ty den måste vara sig öfverallt lika och om den skulle delas, skulle någon del antingen kunna vara större eller mindre, men då allt är ett, och då väsende icke är och icke finner annat än väsende, hvart det framtränger, måste det vara i ett obryteligt sammanhang, en odelbar helhet. Derföre är Wäsendet eller Realiteten också orörlig: den kan ej upphöra att vara på en punct, i det att den är på en annan. Det är också oändligt, öfverallt lika reellt, alltså sig sjelft begränsande och deraf följer att all-enheten måste vara sphärformig. Dock egentligen att tala, är form, använd

på Realiteten, icke mindre än färg, förändring, upphof, omvexling o. s. v. ord, hvilka af ingen verklighet motsvaras.

Hvad Sinnenas skenkunskap åter angår, så antager Parmenides, att alla sinliga former, Phænomener, uppstå af tvänne Principer, af hvilka den ena är objectivt viss, den andra åter hvilar icke på absolut nödvändiga utan på tillfälliga, subjectiva grunder. Dessa båda Principer äro: den ätheriska Elden (Wärma) och Natten (Köld), hvarannan emotsatta, den förra såsom den verkande, efficienta, formande, den sednare såsom den lidande, materiella orsaken till allt. Den ätheriska elden, såsom tankens grundkraft, är öfver hela naturen utbredd och har fyllt den öfverallt med Tanke. Men denna ätheriska eld, i sin frambringande danande verkan, uppenbarar sig såsom Kärleken, den första af Gudarne och hvilken allt bestämmer och allt beherrskar.

§. 3.

Melissos från Samos (omkr. år 444 f. Chr.) var, enligt Diogenes från Laërte, åhörare af Parmenides, med hvilken han antog, att Förnuftet ensamt vet det reala, ensamt är capabelt af sann och verkelig kunskap, då åter hvad Sinnena förekommer endast är synvilla. För öfrigt utvecklade han eleatiska Scholans åsigter i en Afhandling på Prosa, af hvilken ett icke obetydligt stycke återstår. Han yrkade: Då ingen ting realt kan prædiceras om det icke-varande, om det icke reella, emedan det derigenom skulle föreställas såsom ett realt, således såsom något sig sjelft motsatt,

så måste det icke-varande, vara intet, vara blott ett bedrägligt sken. Men om ett reellt är, så måste det antingen hafva blifvit, eller alltid varit. Då likväl det realas blifvande, så väl af ett föregående realt som af ett föregående icke realt, i båda fallen, är omöjligt och orimligt, så måste det alltid hafva varit. Det kan icke eller förgås, ty då skulle det antingen öfvergå i det icke-varande eller i det varande, hvilket dock är ogörligt, så länge icke i sjelfva begreppet om det reala en motsägelse skall uppstå. Alltså var det reala alltid och skall alltid blifva, och är utan så väl begynnelse som ända inom tiden. Också är det, i följe deraf, obegränsadt i rummet, och såsom sådant måste det äfven vara ett; ty om det vore två eller flere Realiteter, så skulle den ena begränsa den andra, och således det reala icke vara obegränsadt, som dock är antaget. Men är det ett, så måste det äfven beständigt vara sig likt och således oföränderligt. Såsom sig beständigt likt, kan det hvarken förderfvas eller blifva bättre, hvarken njuta eller lida; ej heller kan det vara underkastadt rörelse i rummet, ty det kan icke gifvas något ställe, som är tomt på realitet, hvadan också följer att föreställningen om ett tomt rum är orimlig. Men också kan det reala, såsom en gifven enhet, omöjligen hafva någon form eller någon kroppslig dimension; ty om det hade längd, bredd eller tjocklek, så skulle det kunna delas, hvilket är omöjligt, då det är ett. Och för att fullända öfversigten af de philosophiska Meningar dem Melissos uttalade, må äfven erinras, det Diogenes från Laërte tillägger honom det

påståendet, att om Gudarne ingen må tala, emedan ingen känner eller vet något om dem.

§. 4.

Den mest älskade af Parmenides' Lärjungar var Zenon från Elea (omkr. 464 f. Chr.), ett högst skarpsinnigt hufvud och en flitig författare. Dock återstår oss ingen af hans skrifter. I dessa skall han dock icke egentligen bemödat sig att vidare utveckla det eleatiska Systemet eller att för det utfinna nya grunder, utan fast mera blott med en beundransvärd dialektisk konst, att visa orimligheterna af alla de empiriska påståenden, som emot detsamma blefvo anförda, och för att, sedan han ådagalagt att hvarje empiriskt System nödvändigt måste innehålla de gröfsta sjelfbedrägerier, hänvisa på det system, som, upphöjdt öfver alla Sinnenas bländverk, ensamt utur Förnuftets skärpta reflection framgick. Då nu för den närmare kännedomen om detta bemödande, vi icke hafva andra källor än de notiser och häntydningar hvilka i förbigående, af de öfriga philosophiska författarne från ålderdomen anföras, är det naturligt, att något sammanhang i Zenons Dialectik ej mera för oss kan blifva synbart. Hvad vi veta är, att han 1) nekade möjligheten af flere Ting, emedan om det gåfves flere, skulle om dem motsatta Prædikater användas, hvilket är omöjligt, då motsatta Prædicater upphäfva hvarandra. 2) Det kan icke gifvas något verkligt ting, ty som sådant skulle det antingen hafva någon storlek eller ingen. Utan storlek kan det ej vara, ty då skulle det icke hafva någon utsträckning,

vara således blott en Punct, men den är i verkligheten intet. Storlek kan det ej heller hafva, ty i det fallet måste det hafva en oändlig mängd af delar, men i det fallet sakna enhet och således intet kunna bestå för sig, som ett gifvet något. 3) Ingen rörelse är möjlig, ty oändligheten af det rum som rörelsen genomlöper är i uppenbar strid med tidens ändlighet, utan hvilken Rörelse är otänkbar. Bland de flere argumentationer Zenon, för styrkandet af denna sats anförde, var äfven den af honom uppfunna Syllogismen Achilleus, som bland de gamle så mycket omtalas. Den lät sålunda: gåfves det någon rörelse, så måste ju den snabbfotade Achilleus lätteligen kunna upphinna en Sköldpadda, om hon också fått några hundra stegs försprång. Men detta kan dock icke Achilleus; ty han måste ju först komma till den plats som Sköldpaddan redan har lemnat, och så går det i oändlighet; alltså gifves ingen rörelse. En annan Syllogism, den han i samma afsigt, neml. för att bevisa rörelsens orimlighet, anförde, var, att då rummet är oändligen delbart, så måste vid hvart steg som så väl Sköldpaddan som Achilleus gör, ett oändligt stort rum tillrygga läggas; men det ena oändliga är lika stort som det andra. Båda tillryggalägga då lika stort rum och derföre blir sträckan dem emellan alltid densamma. 4) Sjelfva rummet kan icke hafva något objectivt varande, ty om vi medgifva Sinneföremålen någon realitet, så måste vi också hålla rummet för något realt. Men då måste vi nödvändigt åt Rummet utse ett rum, i hvilket det kan befinna sig, emedan allt

realt utom oss tänka vi i rum befintligt. 5) Det kan icke gifvas något Sinneföremål som är verkligt, ty allt sådant kan delas, men huru långt man än fortsätter delningen kommer man aldrig till något absolut enkelt, som dock är nödvändigt för att gifva consistens åt delarnes mångfald. —

Liber de Xenophante, Zenone, Gorgia, Aristoteli vulgò tributus, passim illustratus a G. G. Fülleborn. Halæ Saxon. 1789, 4:o.

Commentationum Eleaticarum Pars Prima, quam eruditorum examini obtulit Chr. Aug. Brandis. Hafniæ 1817, 4:o.

§. 5.

Ännu nämna de gamle en anhängare af det eleatiska Systemet, neml. Xeniades från Korinthos, som skall hafva yrkat att alla sinliga föreställningar äro falska och bedrägliga, emedan allt hvad som inom tid och rum uppkommer, har sitt upphof af hvad som icke är, och hvad åter igen upphör att vara, går under i det som icke är, — men detta är också allt hvad vi veta om hans åsigter. Annars hade Eleatismen aldrig många anhängare. Den för densamma till grund liggande åsigt, stridde allt för skarpt mot det hvardagliga Förståndets mening, och detta bevekte en af Parmenides' Lärjungar, att välja den aldeles motsatta vägen, och, förkastande det reflecterande förnuftets conseqvens, i stället söka att evident grunda de erfarenheter, som stödja sig på Sinnenas intyg. Så uppkom den atomistiskt-mechaniska afdelningen af Eleatismen.

§. 6.

§. 6.

Dennes upphofsman var Leukippos, om hvars lefnadsomständigheter vi annars så föga veta, att det icke är möjligt att med säkerhet angifva hans födelse-ort eller att, mer än gissningsvis, nämna åren omkr. 500 f. Chr. som hans lefnadstid. — Bättre känna vi hans Philosophi, som utgick på att förklara möjligheten af den yttre Naturen, såsom inbegripande åtskilliga väsenden med mångfaldiga förändringar. För detta ändamål antog han tvänne Principer för all verklighet: det absolut fylda Rummet och det absolut tomma Rummet; det förra svarande mot Parmenides' Warande: det Positiva, det sednare åter mot hans Icke-Warande: det Privativa. Dock menade Leukippos, att likaväl som realitet tillkommer det fylda Rummet, tillkommer den äfven det tomma, som är det hvari något Realt varit eller kan vara, men för ögonblicket icke är. Det Reala för åskådningen är Kropp, och att hvarje sådan är upplöselig, delbar och förändring underkastad, är ett obetvifleligt factum. Kropparne måste således uppkomma af något i sig sjelft oföränderligt och osammansatt. Elementerna kunna således icke såsom tillfredsställande förklaringsgrunder för Kropparne antagas, emedan de redan äro sammansatta. I stället antog Leukippos, såsom tingens upphofs-Principer, Atomerna; det sammansattas yttersta icke vidare delbara oändligen små, derföre all varseblifning undflyende, men likväl rum uppfyllande och således absolut reala beståndsdelar,

hvilka genom sina inbördes sammansättningar, delningar, olika lägen och förbindelser förorsaka alla i Kropparna bemärkta förändringar. Den enda ursprungliga egenskap, som tillkommer Atomerna, är Figur, den de, såsom reella, nödvändigt måste hafva. Men det gifves ingen viss bestämd figur för Atomerna, utan deras former äro nästan så mångfaldiga, som de sjelfva, och häraf beror äfven mångfaldigheten af de kroppsliga Warelserna. Dessa Atomer, tillfölje af en allmän oemotståndelig, i dem verkande nödvändighets lag, röra sig evigt i det oändeliga tomma rummet, möta hvarandra der, stöta tillhopa, åtskilja eller förena sig. De syfta neml. alla åt medelpuncten; ila dit, sammanpressa sig der och bilda der en massa som oupphörligen ökes i täthet. Denna massa tilldrager sig allt hvad som nalkas den, och sålunda uppkommer det fugtiga, det gytjiga, det tårra, det varma, det brännande, det flammande; vatten, jord, eld, stenar, plantor, djur och stjernor, hvilkas gnistrande eldljus af den oupphörliga rörelsen underhålles. Således förklarade Leukippos Werldens upphof blott och bart såsom en verkan af physiska eller rättare sagt mechaniska krafter. Äfven Själen, sade han, är ett materiellt, af Atomer sammansatt väsende, bestående af rörelsekraft och tankförmåga, som af den förra är en verkningsföljd. Såsom orsakande rörelsekraften äro de själen sammansättande Atomerna runda; men då äfven runda Atomer utgöra elden, så är själen alltså ett eldigt Wäsende, underkastad lika många förändringar och slutelig undergång, som alla öfriga naturliga ting.

§. 7.

Leukippos hade en lärjunge, i anseende till Genialitet och Lärdom märkvärdigare än han, som vidare utvecklade och fullkomnade Systemet. Denne var **Demokritos**, född i Staden Abdera omkr. 494 f. Chr. Drifven af ett brinnande kunskapsbegär, och återkommen till sin fädernesstad, egnade han sig hel åt Wetenskaperna. Isynnerhet fängslades hans håg af Naturkunnigheten och han samlade plantor och stenar och dissequerade djur af alla slag. Äfven som Författare var han mycket flitig och Diogenes från Laërte uppräknar en stor mängd Afhandlingar af honom öfver physikaliska, mathematiska, logiska, techneologiska, æsthetiska och kritiska ämnen, dem Thrasyllos, en Grammatiker under Tiberii Regering, ordnat i sju classer. Bland dessa skall Uppsatsen om Werlden, och den om Werldens Natur, varit de vigtigaste. Men hvarken dessa eller någon bland de öfriga hafva räddat sig till oss undan tidens förstörelse. Wi kunna således icke uppställa hans System annorlunda, än efter de underrättelser, som de gamle Auctorerne meddelat. — Till följe af dessa utgick Demokritos från den gamla Satsen: Af intet blir intet. Det måste alltså ursprungligen vara ett något, och detta utgöres af Atomerna och det tomma Rummet, båda af hvarandra oberoende och båda oändliga, de förra i anseende till antal, det sednare till utsträckning. Jemnte dessa båda ursprungligheter antog han ännu tvänne andra: Rörelsen och Tiden, och som denna var

evig, meddelade han evighet äfven åt Atomerna, tomma Rummet och Rörelsen. Man kan således, i afseende på dem, icke fråga efter grunden till deras varelse, ty en sådan fråga eger blott rum med hänsigt till sådana ting, hvilka icke alltid varit, icke till dem som äro oändlige. — Hvad i öfrigt Atomerna angår hafva de, ehuru qvalitativt enartade, tvänne primitiva egenskaper: Figur och Tyngdkraft, hvilken står i rakt förhållande till deras storlek: de mindre äro lättare, de större tyngre. De röra sig, utan begynnelse och utan uppehör, hvirfvelaktigt, i den oändliga Tomheten, som hvarken har höjd eller djup, hvarken början, medlerst eller ända. De röra sig i en sned rigtning och inverka derigenom på hvarandra. Dervid är dock att märka, ett endast lika ting kunna verka och lida inbördes. Egentligen gifves intet annat verkande eller lidande än Rörelsen och all rörelse är deri likartad, att den sker genom påstötande. Den i rörelse sättande och den i rörelse satte Kroppen är derföre lika deri, att de beröras och att de intaga rum. Men hvarje Atom är ogenomtränglig och alltså kan en Atom på samma gång icke intaga det rum som en annan. Hvarje Atom har alltså en gifven motståndskraft mot den andra, som på honom intränger. Af denna conflict uppstår en skakning, som meddelar sig till alla de öfriga Atomerna och förorsakar den hvirfvelrörelse, som är grund till verldens upphof och till alla förändringar i den. Derföre sade Demokritos, att motstånd och kretsrörelse var uttrycket af den Nödvändighetslag, efter hvilken allt i

Naturen sker. Rörelsekraften lade han dock, med Leukippos, förnämligast i de runda Atomerna.

Själen är en hopsamling af sphäroidiska eldatomer, och, hos menniskan, verkningsgrunden till rörelse och föreställning, liksom äfven till lifvet, hvilket yttrar sig genom värmen. När dessa eldatomer skilja sig från hvarandra, bortdunstar småningom värman och menniskan dör. Såvida i en kropp är någon eldatom — och sådana, fast till mer och mindre mängd, finnas öfverallt, — är den i viss grad besjälad. Föreställningen delas i Tanke och Känsla, den förra placerad i Bröstet, den sednare öfver hela Kroppen utbredd, men båda deruti lika, att de blott bestå i en lidande emottagning af intryck. Från alla Kroppar utflyta nemligen vissa dem fullkomligen liknande Bilder, hvilka af den betragtandes själ emottagas, och i åskådandet af dem, föreställer Själen sig föremålen. I anledning deraf slöt Demokritos, att utan Bilder intet föremål kan låta tänka sig och att Förståndet måste få sina ämnen utifrån gifna. Dock uppdrog han en bestämd skiljnad emellan den sinliga och den rationella föreställningen. Den förra är osäker och bedräglig, framställande aldrig tingen sådana de verkligen äro, deremot tänker förståndet allena Sanningen och fattar tingens verkliga väsende; ty det gifves inga andra realiteter än Atomerna och det tomma Rummet, och dessa kunna icke af sinnena bemärkas utan blott tänkas.

Såsom ett märkvärdigt ämne för sin undersökning

ansåg Demokritos, huru föreställningarne om Gudar uppkommit. Han trodde att grunden till dem icke vore att finna i Förnuftet, utan i yttre föranledningar. Den ena af dessa har sin källa i menniskornas okunnighet, enligt hvilken de höllo Gudarne för orsaker till de naturhändelser, dem de icke kunde förklara. Den andra källan igenfinnes i vissa gigantiska aggregater af Atomer, hvars upplösning är mera svår än den af alla andra och hvilkas dimensioner kunna utsträcka sig till en ofantlig rymd. De hafva derunder menisklig skepnad, och de från dem utflytande Bilder beröra menniskorna på åtskilligt sätt, afficiera deras Sinnen, uppväcka hos dem föreställningar och i synnerhet framträda under drömmar, i hvilka de äfven uppenbara det tillkommande. Föröfrigt hafva de ingen del hvarken i Werldens danande eller styrande.

Målet för menniskans handlingar bör vara att uppnå det högsta goda, och detta satte Demokritos i en för alla Sinnesrörelser lugn och munter likgiltighet. Medlen att förvärfva denna är sjelfbeherrskning, måttlig njutning af det närvarande, liknöjdhet för det frånvarande, begärens inskränkning till det af naturen såsom nödvändigt bestämda, måtta i allt och ett lugnt lif. Dessutom yrkade han, att uppfostran frambringar flere ädla menniskor än naturen. Att det är Lagen som först bestämt den ena handlingen att vara god, den andra ond, den ena rättvis och anständig, den andra orättvis eller vanhederlig, ty dygd och rättvisa äro, liksom bestämmelse och försyn, i sig sjelfva betragtade, termer utan absolut betydelse. Att lagen

icke skulle inskränka menniskornas fria bruk af deras krafter, om ej hvar och en hade en gifven böjelse att förolämpa andra. Och ändtligen, att den, som, okunnig om den slutliga upplösningen, har medvetande om sina brott, lefver orolig och dör bäfvande, emedan han ej kan hindra sig ifrån att vänta det af en Rättvisa der bortom, som icke fins, hvad han känner att han förtjent af den härvarande och från hvilken han icke vet att han skall undslippa i det han dör.

Jfr. *Godofr. Ploucquet, de Placitis Democriti Abderitae.* Tubing. 1767, 4:o.

§. 8.

Eleatikerne frågade hvad är? i allmänhet, och för besvarandet af denna fråga, fästade de äldre af denna Schola sig uteslutande vid varandet, såsom den enda och tillräckliga grunden för att det är. Derföre sade de också: intet annat är än det som är; det gifves icke mera än en substans och intet annat än den. Till och med tanken kan icke fatta något annat än hvad som är; men icke så, som om detta är vore en följd af min tanke, utan blott och bart, derföre att icke-varandet omöjligen kan tänkas. Derföre lärde de uttryckligen, att emedan sjelfva Tänkandet är, och endast varandet är, så måste Tänkandet vara en egen art af det allenda Warandet, en, i och med den identisk form af den allbestående Realiteten. Det är alltså påtagligt, att eleatiska Systemet, sådant det framställdes af dess fyra äldre Heroer, var en pantheistisk Realism. — De yngre Eleatikerne åter, bindande sig

helt och hållet inom Tankens mechanism, besvarade frågan dermed, att de sade der är det yttersta, det genom ingen analys djupare bortom finnliga Tänkbara; det i sig sjelft gifna, endast genom sitt eget varande bestående, allt förklarande *ens logicum*. Deras Realism utgick alltså utom gränsen af de intellectuella och inom den af de rationella Systemerna, der intagande sin bestämdt gifna plats i den elementar-logiska afdelningen. — Deremot hafva båda Classerna af den eleatiska Scholan i lika mån utvidgat så väl Philosophiens intensitet som omfång, uppdrifvit abstractionsförmågan till sin största höjd och mångsidigt utvecklat Dialektiken nästan till egenskap och värde af en fri konst.

Femte Capitlet.

Några till ingen viss Schola hänförliga Synkretistiske Tänkare.

§. 1.

Empedokles, från Agrigent, omkr. 460 f. Chr. var en på sin tid berömd Statsman, Skald och Philosoph, som i det afseendet har likhet med Pythagoras, att en mängd de osmakligaste Fabler berättas om hans lefnadsomständigheter, så att om dem någonting sant icke mera står att utreda. Af hans philosophiska Läredigter återstå oss endast några obetydliga Fragmenter

Fragmenter och vi känna således hans Meningar endast genom andras underrättelser. — Enligt dessa var hans speculation kosmologisk och såsom uppkomstgrunder för kropparne och de sinliga tingen antog han, med Pythagoras, de fyra Elementerne: eld, luft, vatten och jord. Dock ansåg han dessa icke så, som de ytterst enkla grundämnena, emedan de måste vara oföränderliga; men Elementerne undergå förändringar. Empedokles lärde alltså, att Elementerna i sin ordning bestå af små, icke vidare delbara delar, med hvilket antagande han slöt sig till Heraklitos, som också talat om dylika alla naturväsenden ytterst till grund liggande Elementar-Partiklar (Psegmata). Dessa föreställde han sig såsom oförstörbara och eviga, samt att de ursprungligen vistats oförenade och blandade om hvarandra. Detta chaotiska tillstånd var för honom det urförsta, det han med Pythagoras kallade Enhet, Monad. Utur detta enhetstillstånd ordnade sig dessa Elementar-Partiklar efter tvänne Lagar: Fiendskapens och Frändskapens (så som Heraklitos redan tillförene lärt), i det att likartade draga hvarandra till sig, olikartade stöta hvarandra bort. På detta sätt hopa sig Partiklarna och sammanbinda sig till aggregater, (ett yrkande med hvilket Empedokles råkar Leukippos) hvilka utgjorde de sinliga tingen, de der åter förstöras, när Elementar-Partiklarne upplösa sig från hvarandra. De existenser i hvilka det i höggrad öfverväggande antalet af Partiklarne äro af samma slag, utgöra Elementerna; så består neml. Jorden till det mesta

af Jordpartiklar, Watten af Wattenpartiklar o. s. v. Bland dessa Elementer, antog Empedokles, med Heraklitos, att elden, de trenne andra elementerne emotsatt, är besynnerligen utmärkt och den verkande Principen, den egentliga verldssjälen, då de andra blott äro lidande, passiva, massor. I de daningar, som af dessa Elementer verkställas, råder åter, såsom regulerande, Fiendskap och Frändskap, och är äfven här, den förra orsaken till all förstörelse, den sednare åter till allt frambringande, och skall, då den en gång hinner förbinda allt, slutligen aldeles upphäfva Fiendskapens välde. (Nästan ren persisk Magism.) Derföre angifver Empedokles Frändskapen såsom orsak till allt godt, den är såmedelst den allt genomträngande Anden, är Gud, verkande identiskt med och genom Elden — en sats som åter är Heraklitisk. Denne Gud befinner sig i det lycksaligaste tillstånd, men hans kunskapsförmåga är den inskränktaste af allas; ty Empedokles hade såsom axiomatiskt uppgifvit, att all insigt beror på identiteten mellan den inseende och det insedda, sålunda att Menniskan fattar elden genom de hos henne inneboende eldpartiklar, vattnet genom vattenpartiklar o. s. v. Men då Gudomen, såsom Frändskapens Princip, från alla motstridiga materier är befriad, så kan han icke taga kunskap om något elementariskt utan blott om sig sjelf. I Wetande öfverträffas Gudomen alltså af menniskosjälarne, hvilka bestå genom en förening af alla elementer, — hvarigenom de kunna föreställa sig allt, emedan elementerna i allt ingår, — hafva sitt egentliga säte i bloden

och, efter döden af de kroppar med hvilka de varit förenade, — såsom också redan Pythagoras förut lärt — kunna vandra icke blott in i andra menskliga utan äfven i djuriska och vegetabiliska kroppar. Denna vandring, sade Empedokles, är dock ett straff för vissa af de med Gudomen beslägtade Själarne begångna förbrytelser, men efter undergåendet af de bestämda straffen följer återföreningen med Gud igen. Det hårdaste straffet består dock deri, att Själarne icke bekomma någon fast boning, utan nödgas som flygtingar irra omkring i hela naturen, emedan alla elementer stöta dem ifrån sig. Ett sådant biltoghets-tillstånd varar 30,000 år.

Empedocles Agrigentinus. De vita et philosophia ejus exposuit et carminum reliquias collegit Fr. Guil. Sturz. Lipsiæ 1805, 8:o.

Empedoclis et Parmenidis Fragmenta &c. restituta et illustrata ab Amadeo Peyron. Lipsiæ 1810, 8:o. Jfr. *System des Empedokles von Tiedemann*, i Götting. Mag. 4 B. N:o 3.

§. 2.

Anaxagoras, född i Klazomenä i Jonien, omkr. år 500 f. Chr., begaf sig i sitt 45 år till Athen, der han icke allenast utarbetade en vidlöftig, nu mera förlorad, Afhandling om Naturen, utan öppnade äfven en philosophisk Schola, som af många besöktes, bland andra äfven af Peirikles, Sokrates och Euripides. Slutligen ådrogo honom hans Satser: att Planeterne blott voro delar af Naturen och att Sol- och Månförmör-

kelser hafva naturliga orsaker, beskyllningar för Gudsförnekelse. Han kastades i fängelse, men undslapp lifsstraff, med vilkor att han skulle lemna Athen. Nu flyttade han till Lampsakos, der han afled 428. — Med de äldre Jonikerne lade han till grund för sin lärobyggnad; den bekanta Satsen: Af intet blir intet. Att finna en den yttersta grund för all tillvarelse, var således målet för hans speculativa bemödande. Han antog derföre att Materien, det ursprungliga bildningsämnet, vore evig. Denna Materia bestod, sade han med Leukippos, och Demokritos, af en mängd oändligen små, derföre all sinlig uppmärksamhet undflyende delar, väl till sin storlek, men icke till sin qvalitet från det hela urskiljeliga, dem han sade föreställa Universum i det lilla och dem han kallade Homoiomerier. Deras antal, yrkade han vidare, kan hvarken förökas eller förminskas, och de sjelfva kunna hvarken uppkomma eller förstöras, fastän de af dem sammansatta kroppar kunna det. Dessa Homoiomerier, sade han med Empedokles och de äldre joniske Physiologerne, voro ursprungligen i ett chaotiskt tillstånd, i hvilket, för de hopblandade beståndsdelarnes litenhets skull, man icke kunde åtskilja hvarken form eller färg. De voro der i en död hvila, omgifna, enligt hvad redan Anaximandros lärt, af den gränslösa Äthern, hvilken fyller alla de rum som icke af materia upptagas. Det som bragte dessa material-partiklar i rörelse och ordning kom således utifrån och aldeles oberoende af materien, såsom en med materien lika evig sjelfverksam kraft och var det absolut första Förnuf-

tet eller Intelligensen. Att den kraft som gaf Materien form måste vara ett intelligent från sjelfva Materien afskildt väsende, slöt Anaxagoras deraf, dels att Werlden öfverallt framställer skönhet och ändamålsenlighet, och måste således enligt Tanke vara anordnad; dels att vi menniskor kalla den sjelfverksamma förmåga, som bestämmer oss sjelfva till något, Förnuft, hvadan följer att all grund till sjelfverksamhet måste vara förnuftig och således äfven sådan orsaken till rörelsen i allmänhet, då den af intet annat bestämmes till verksamhet och slutligen att den, såsom en del af verlden, ej kunde vara upphof till densammas förnuftiga inrättning. Denna öfvermateriella och utom verlden varande Intelligens tillade Anaxagoras vidare allvetenhet, oinskränkt sjelfverksamhet och gränslös oändlighet, och i följe af dessa egenskaper, framstälde han den vidare såsom ren från all materiell inblandning, enkel och intet fremmande inflytande underkastad. Föröfrigt verkar den såsom en kraft hvilken oemotståndligen allt igenomtränger, och till följe häraf sätter Homoiomerierne i en häftig hvirfvelrörelse (om hvilken äfven Demokritos talade), medelst hvilken Intelligensen åtskilljde de olikartade och förenar de likartade ämnena, bildade af dem kropparna och ordnade den cirkelgång i hvilken de ännu fullborda sina banor. — Men denna Intelligens var för Anaxagoras icke blott en sjelfrörlig utan äfven en vetande kraft, och, i följd af denna sednare egenskap, Principen till all Känsla och all Föreställning i verlden, verkande i alla lefvande varelser och orsaken till

alla deras djuriska och andliga yttringar. Det är en Ande, sade Anaxagoras, och blott en enda, som har utgjutit sig i alla lefvande varelser.

Då Homoiomerierne äro allt för små att af sinnena varseblifvas, slöt Anaxagoras deraf, att Sinnena icke kunna fatta tingen sådana de i och för sig och verkligen äro; men tillade, att hvarje Ting är för en hvar det, hvad eller huru det föreställes. Den skarphet som han nekade Sinnena, medgaf han dock förnuftet, det han angaf såsom Kunskapens allmänna kriterion och lagstiftande förmåga.

Jfr. *Anaxagoras en Système par de Ramsay. a la Haye* 1778, 8:o.

§. 3.

Om Archelaos härstammade från Miletos eller från Athen är lika så ovisst, som tiden då han lefde. Ungefärligen måtte han hafva varit samtidig med Anaxagoras, då Sokrates berättas hafva varit äfven hans åhörare. Ej mindre äro underrättelserna ofullständiga vi ega om hans Philosophemer. — Med Anaxagoras skall han hafva antagit Homoiomerierne och Intelligensen för tingens yttersta Principer, äfven så, att materialpartiklarne först varit i chaos sammanblandade. Men med Diogenes från Apollonia påstod han att Intelligensen, den allmänliga Tankekraften, yttrade sig i och genom luften, eller egentligare genom luftens värma, som skulle frambringa den ursprungliga rörelsekraften, men kölden det rörelselösa. Denna värma gör vattnet flytande, hvilket åter anta-

ger fasthet och blir Jord, derigenom att det gifver det eldagtiga ämnet ifrån sig, det der förtunnar sig till Luft. Och denna, sade han med Anaxagoras, omgifver Universum, liksom den omgifvit Chaos. I anledning af allt detta antog han icke Intelligensens absoluta renhet och enkelhet, utan att i den ursprungligen varit en blandning af heterogena ämnen förhanden. Med Demokritos åter påstod Archelaos, att skilnaden mellan rätt och orätt endast i de gifna politiska lagarne har sin grund.

§. 4.

Äfven dessa Synkretister utgingo på att förklara huru tingen tillkommit, liksom de äldre joniska Physiologerne, hvadan de oftast blifvit anförde såsom deras efterföljare. Föröfrigt märker man hos dem spår till ett ordenteligt studium af Philosophien, en vidsträcktare lärdom eller närmare bekantskap med andra Tänkares meningar, liksom de äfven betydligen bidragit att utsprida hågen för Philosophi, och att för den stifta ordentliga Scholor. Genom en tillfällighet bidrogo de äfven att hufvudsakligen grundlägga dessa i Athèn, hvarigenom utbredandet af det philosophiska Sinnet i betydlig mån befordrades.

Sjette

Sjette Capitlet.

Sophisterne.

§. 1.

I visst afseende, såsom förenare af flere äldre Tänkares meningar, slöto sig till desse Synkretister, ett slag af lärde, de der, i förra hälften af 5:te Århundradet f. Chr. florerande, egentligen blifvit framkallade af den välmåga, som då allmänt fanns i Grekland och framförallt af den yppighet i seder, som började blifva rådande i det då mägtiga och glada Athèn. De erbjödo sig såsom lärare för de rikare Ynglingar, hvilka åstundade något inflytande på Statens angelägenheter, hvilket icke kunde vinnas nu mera utan kunskaper och färdighet att tala. Derföre antogo de benämningen Sophister, efter hvad en bland dem, Protagoras, kallade sig sjelf, betecknande sig såsom en vis eller lärd den der gjör andra lärde. Skicklighet att från Talarestolarne hänföra efter sina afsigter, snärja och förvilla folken i de nu mera ultrademokratiskt blifna grekiska Fristaterne, var det hvad de rika och förnäma Ynglingarne åtrådde och meddelande af Rhetorikens hemligheter var det som Sophisterna låfvade och hvarföre de låto i öfvermått betala sig. Såsom föröfning dertill och bästa lägenhet att snärja med Logomachièr och Paradoxer, men ännu mera anledning att väcka förundran medelst sin skarpsin-

nighet

nighet gåfvo de philosophiska frågorna för dagen. Derföre studerade också Sophisterna Philosophi och skrefvo äfven öfver dithörande ämnen, men icke såsom de äldre Tänkare, om hvilka vi redan ofvanföre talat, af ren oegennyttig kärlek till sanningen och ointresseradt begär att finna den, utan för att göra uppseende, locka till sig Lärjungar och vinna penningar. Och i denna afsigt drogo de, utgifvande sig för de upplystaste hufvuden i landet, från stad till stad, lefvande i pragt och yppighet och ställande fram sina dialektiska och declamatoriska konststycken till allmänt åskådande.

§. 2.

Med allt sitt bemödande gingo de ut på, att gifva sig sken af att ega en allt omfattande Wetenskap. Till den ändan gjorde de sig bekanta med det förnämligaste af hvad de äldre Tänkarne lärt, af hvilket de uttogo och sammanblandade allt hvad för deras afsigt kunde tjena, neml. att förvåna och undandölja det förkastliga i deras vällustiga lefnad. Men det andra målet de föresatte sig var, att låcka andra till begagnande af den konst de innehade, att sätta andra i besittning af deras vetenskap. Derföre måste de egentligen använda denna på Staten och det allmänna lefvernet, såsom de ämnen hvilka besynnerligen tilldrogo sig deras håg, som voro bestämda att framvandra på den offentliga banan.

§. 3.

Med undantag blott af ett par Fragmenter, efter två eller tre bland Sophisterna, återstår oss ingen

ting af deras skrifter. Wi känna dem, deras meningar och läromethod egentligen ensamt genom de underrättelser, som oss blifvit lemnade af deras Samtidingar: Platon, Xenophon och Aristoteles. De föreställa dem såsom mycket olika i Snillegåfvor och Kunskaper. Många af Sophisterna voro visserligen intet annat än pratmakare, de der med declamatorisk ordning, bedrägliga slutföljder och spelande spetsfundigheter sökte undangjömma tomheten och torrheten af deras hjernor. Andre åter voro verkeligen snillrike män, som grundeligen innehade sin tids lärdom och hvilka i icke obetydlig grad befordrade utvecklingen af vissa kunskapsarter. De föras dock med skäl till samma class, som de förenämnde, ej blott derföre att de, såsom Sokrates yttrade sig, liknade sjökagtige Qvinnor; de der sälja sin gunst, utan fastmera emedan det gemensamma resultatet af deras lärdom var förnekandet af kunskapens objectivitet och möjligheten att finna Sanningen, den det derföre vore en dårlighet att söka.

Efter dessa allmänna anmärkningar, skola vi meddela några korta efterrättelser om de förnämsta bland Sophisterna.

§. 4.

Gorgias (omkr. 430 f. Chr.) härstammade från Sicilien och hade varit Empedokles' Lärjunge. Han väckte stort uppseende genom sin Oratori och visste gifva sina Tal ett vekt, intagande ljudfall, genom utsökande och på sina ställen placerande af ord med

liktoniga ändelser: ett sätt som sedermera kallades att gorgiażera (vi skulle nämna det rimma). Han författade äfven en i trenne stycken indelad skrift öfver Naturen, af hvilken vi qvarega ett Fragment. I denna hade han företagit sig att visa 1) att intet är till; 2) att om också någon realitet vore till, kunde vi dock derom icke erhålla kunskap, och 3) om den än kunde bli föremål för vår kunskap, kunna vi dock icke meddela densamma. — För att bevisa den första Thesen sade han: är något till, skall detta antingen vara något icke verkligt: men det gifves icke, ty annars skulle det på en gång både vara och icke vara; eller något verkligt: men ett sådant kan icke gifvas, ty då skulle det antingen vara evigt, eller frambragt, eller evigt och frambragt på en gång, men det låter bevisa sig, att det hvarken kan vara det ena eller det andra; eller på en gång något både verkligt och icke verkligt, men ett sådant yrkande vore orimligt, ty då, enligt Thesen, varandet af båda motsatserna angifves likställigt, måste varandet af den ena, upphäfva det af den andra. — I afseende på det andra påståendet, erinrade Gorgias, att om våra tankar icke verkligen äro de yttre ting de föreställa, så tänka vi också icke dessa yttre ting. Men att tankarne icke äro verkliga ting är gifvet, ty annars måste det verkligen så vara i verlden, som hvarje menniska tänker sig det, hvilket likväl erfarenheten förnekar. Alltså kunna vi icke tänka oss och i följe deraf ej heller få kunskap om något verkligt. — Slutligen för att ådagalägga rigtigheten af sin tredje sats, påstod han, att språket

bildar sig efter de oss utifrån, d. ä. sinliga tingen, hvadan språket icke framställer det yttre för oss, utan det yttre leder oss snarare till uttrycken. Wi meddelå derföre icke en annan Objecterna, utan vårt tal om dem, och synliga kroppar kunna omöjligen med ord förliknas; båda uppfattas genom aldeles olika organer. Talet kan derföre på intet sätt uttrycka mångfaldigheten af de verkliga objecterna och således icke heller framställa verkligheten sjelf.

§. 5.

Prodikos en Keer, (omkr. 444 f. Chr.) intager vanligen ett rum på listan öfver Gudsförnekare och är berömd för sin Parabol om Herakles på skiljovägen — den Xenophon oss bevarat. — Hufvudsakligast sophisticerade han öfver betydelsen af de liktydiga orden i grekiska Språket och har hållit ett Tal till bevisande, att döden är det enda önskansvärda, utan likväl att af någon kunna vinnas, ty döden träffar hvarken lefvande eller döda. De lefvande, såsom lefvande hafva intet med döden att skaffa, och de afdöda äro icke mera till.

Xenophontis Hercules Prodicius et Silii Italici Scipio, perpetua nota illustrati, praemissa de Prodico Dissertatione a G. A. Cubaeo. Lips. 1797, 8:o.

§. 6.

Protagoras, från Abdera (omkr. 444 f. Chr.) sannolikt en lärjunge af Heraklitos, uppehöll sig i 40 års tid i Athen i stort anseende och utarbetade flere skrifter, bland hvilka en, handlande om Gudarna, ådrog

honom landsflygt och hans skrifter blefvo offentligen uppbrända. Under seglingen till Sicilien förolyckades Skeppet och han drunknade. Annars skall han hafva uppfunnit benämningen Sophist och låtit betala sig med 100 Minas för sin undervisning. — Han uppställde följande Satser: Menniskan är alla henne förekommande tings måttstock; det verkligas måttstock så vida hon sig något föreställer, det icke verkligas, så vida hon föreställer sig intet. För hvarje menniska är det verkligt hvad hon sig föreställer och utom föreställningen gifves ingen verklighet. Att säga det den ena Föreställningen än sann och den andra falsk, är en indelning utan grund. Wisserligen har hvarje Föreställning en sig rakt emotsatt, men då ingendera af dessa föreställningar är falskare än den andra, kan ingen strid om en sak, åtminstone ingen vederläggning vara möjlig. Den enda sanna indelningen af föreställningarne är den i angenäma och oangenäma, och den som förstår att förvandla en oangenäm föreställning till en angenäm, den är vis. Detta bör kunna verkställas så mycket lättare, som Själen intet annat är än den sinliga känsloförmågan.

C. Nürnberger. Protagoras der Sophist, über Seyn und NichtSeyn. 1798, 8:o.

§. 7.

Diagoras från Melos (omkr. 427 f. Chr.) en Dithyramb Poet och till en början full af vidskeplig öfvertro. Af en händelse bortbytte han denna mot det afgjordaste förakt för sitt Lands Gudar. Han utarbetade nu en sophistisk skrift, i hvilken han utan

skoning angrep den allmänna folkstron och röjde hemligheterna af de eleusinska och kabiriska Mysterierna. Nu blef han kallad för rätta; men han flydde och ett pris utsattes på hans hufvud. — Af hans Philosophemer har ingen kommit till efterverlden.

§. 8.

Kritias en Atheniensare (omkr. 420 f. Chr.) Sophist, Skald och Statsman, har i bundet tal yttrat den mening, det tron på Gudomliga väsenden endast af politiska grunder blifvit menniskorna bibragta, i det, att deras beherrskare diktat för dem dessa väsenden och, beväpnade med blixtar och thordön, satt dem i himlahvalfvet, för att såmedelst genom fruktan hålla hopen till efterlefnad af de påbudna Lagarne. Dessutom skall Kritias hafva sagt, att blodet är Själen, hvars kraft yttrar sig i förmågan att emottaga intryck.

§. 9.

Sophisternas spetsfundiga lekverk voro dock icke utan att bära frugt för Wetenskapen. De bidrogo betydligt dels till att utbilda och bestämma det philosophiska Språket, dels också att uppöfva abstractionsförmågan och utveckla den, för Philosophiens formdaning, så vigtiga dialektiska konsten, för hvilken i synnerhet Gorgias, icke obetydligt tilljgort, så väl genom antydningen af motsägelse Satsen, som ännu mera genom den uppdragna åtskiljnaden mellan Objecterna och Föreställningarna och mellan dessa och de dem uttryckande orden. Likså, som af hela dess

syftning var naturligt, fästade de den allmänna eftertanken vid politiska och moraliska frågor, ehuru omoraliskt de än yrkade: att sedligt ondt och godt, icke är någon i verkligheten grundad åtskiljnad, utan blott genom de borgerliga författningarne tillvägabragt, hvarigenom de väckte den ädle man till verksamhet, som på deras spelfäkterier gjorde en ända.

Sjunde Capitlet.

Sokrates och hans ensidiga Efterföljare.

§. 1.

Denne man, Sophisternas Gissel, var Sokrates, född i Athèn år 468 f. Chr. Son af en fattig Bildhuggare, idkade han, ehuru mot egen böjelse, dennes Konst, men drefs derunder tidigt af en oemotståndlig inre håg, att befordra utvecklingen af sin Tankekraft och sin Caraktter. I denna afsigt hörde han först Sophisterna, men af dem bedragen i sin väntan, besökte han Anaxagoras' och Archelaos' föreläsningar. Genom dem utbildad, insåg han nu klarligen det förderf som Sophisternas materialistiska klokhetslära beredde och föresatte sig derföre att å ena sidan, blotta svagheten hos desse dialektiske Storpratare i all dess nakenhet, blygd och, å den andra sidan, att leda den lof-

vande ungdomen till det enda nödvändiga: en förädlad vilja och ett dygdigt handlingssätt. I denna sin sjelfvalda och träget förvaltade befattning lät han endast sig störas genom fäderneslandets behof af hans arm, och med kallblodig och lugn tapperhet stridde han vid Delion, Potidäa och Amphipolis, liksom han äfven, åtlydande sina Medborgares kallelse, för någon tid tog sitt säte i det stora Rådet. Oagtadt dessa utmärkta förtjenster segrade afundsjukans och den sårade duglöshetens cabaler. En usel versmakare, Melitos, anklagade honom inför Heliatiska Domstolen med dessa ord: "Sokrates är en förbrytare; han antager icke Statens erkända Gudomligheter, utan vill införa andra i stället. Han är också brottslig deri, att han förleder ungdomen. Mitt påstående är således, att han må straffas till lifvet." Med 281 röster dömdes han skyldig, och af 80 till döden. Med den dygdige Wises lugn tömde han giftbägaren år 400 före Christi födelse.

§. 2.

Sokrates' lefverne är vigtigtigare än hans Lärosatser, emedan han, egentligen att tala, icke var någon Philosoph, i detta ordets vetenskapliga betydelse, utan blott en till högsta värma för Dygd, harmoniskt utvecklad Sedelärare, den der också, efter dess äkta och enda rätta bestämmelse, använde sitt Sens-Commun — den dagliga erfarenhetens Princip — och de genom detta utfundna meningar, såsom opposition mot den Speculation, hvilken allt för uppenbart sårade mensk-

skans

skåns moraliska interesse. Derföre nedslog han samtliga Sophisternas vidtsväfvande och spetsfundiga grubblerier, med den anmärkningen, att menniskan först måste bemöda sig om att lära känna sig sjelf, sina krafter och sina brister, emedan det är till henne som allt handlande och allt tänkande måste låta hänföra sig, på det hon, inseende detta, må sätta sig till mål att uppnå den lycksalighet, hvilken icke utan Sedlighet eller genom uppfylda Pligter är möjlig. För denna det sunda förnuftets praktiska vishet — den Sokrates som det högsta goda angaf — sökte han inga speculativa grunder, emedan han ansåg den hvila på vissa för alla menniskor gemensamma Sanningar, de der endast behöfde utvecklas och bringas till klart medvetande, för att genast varda erkända och villigt omfattade. Hvad han för, att åstadkomma denna utveckling, theoretiskt tillgjordt, kan sammanbringas i följande Satser.

§. 3.

Hänsynen på det moraliska gagnet bestämmer hvilka Vetenskaper man bör söka att inhemta och huru långt man bör gå i Studium af hvardera. Att söka utgrunda hvad Gudomligheten icke velat oss meddela, är icke blott syndigt utan äfven fåfängt, gagnlöst och ändamålsvidrigt, ty de gränsor med hvilka menskliga förståndet blifvit kringskuret låta sig icke öfverskrida. Derföre förkastade Sokrates rent af alla naturphilosophiska och metaphysiska undersökningar och förklarade, att ingen annan forskning var menniskan värdig, d. ä. förnuftig, än den, huru hon måtte kunna uppnå

sin bestämmelse att varda sedligt god och lycksalig. Lycksalighetens vinnande är neml. menniskans mål, men denna består ej i tillfredsställandet af de utaf yttre ting beroende begären, utan fastmera i ett fullkomligt oberoende af dem, således i ett tillstånd hvari man så litet som möjligt behöfver någon sinlig njutning. Detta tillstånd uppenbarar sig genom en allfvarlig sträfvan att handla rätt, i kraft af hvilket menniskan blir den bästa, sällaste, Gud och medmenniskor behagligaste varelse. Det är således uppenbart, att Sokrates, fastän oklart, föreställde sig Lycksalighet och Sedlighet såsom ett, ehuru han tyckes framställa den sednare såsom medel för uppnåendet af den förra. Men detta medel leder till likhet med Gudomligheten, som, i sig inneslutande all möjlig fullkomlighet, i följe deraf äfven är i besittning af den högsta lycksalighet. Med detta så beskaffade syfte till lycksalighet förenar sig äfven känslan af frihet, att man neml. oberoende af yttre bevekelsegrunder och lockelser, till och med i kamp mot fremmande hinder, såsom sjelfständigt väsende kan fullgöra Sedelagen: sök att gifva verklighet åt det bästa! Den lefvande och i handling öfvergående insigten om hvad det sanna bästa är, kallas Wishet och är i sjelfva verket intet annat än Dygden, hvilken hufvudsakligen yttrar sig genom 1) Hofsamhet och måtta i begärelser och passioner; 2) Manlighet, att icke förlora modet i motgången, utan ståndagtigt, i trots af allt lidande, vara fast vid det erkända goda, och 3) Rättvisa, eller noggrannt iagttagande af bestämda lagar, så väl de för hvarje

Stats och dess enskilde Medborgares gagn förkunnade, som för de oskrifna men i hvarje menniskas samvete nedlagda Lagar. Desse sednare leda omedelbart sitt upphof från Gudomligheten, som är ett till sin kunskap och magt oinskränkt, immateriellt och från det skapade Universum aldeles särskildt väsende. Detta är icke blott upphofvet till de moraliska lagarne, utan äfven till verlden, som är en sammanfattning af de visaste inrättningar och ändamålsenligaste anstalter till det helas upprätthållande och till alla lefvande varelsers, förnämligast menniskornas väl och bästa. Men då allt hvad som har ett gifvet mål och för ett visst gagn är bestämdt, icke kan vara en verkan af tillfälligheten eller en slumpvis sig yttrande nyck, utan af ett klart seende Förnuft, så måste äfven Gudomens intellectuella essentialitet vara gifven. Denna föreställning om det högsta väsendet, och denna tro på dess magt, befintlig hos alla menniskor, att dem lyckliggöra och leda till det goda, är icke forskningens frugt och behöfver icke medelst Speculationen sökas, utan har blifvit af Gud sjelf inpräglad i den utur hans eget sköte utflytande menniskosjälen, hvilken också i följe deraf är ett osynligt, öfversinligt, oförstörbart och odödligt väsende, som, efter dess befrielse från kroppen, skall njuta belöning eller lida straff för hvad det, i förening med den, eller här i lifvet handlat väl eller illa. Och för att leda henne i valet mellan dessa det praktiska lifvets motsatser och upprätthålla henne under kampen med fiendtliga omgifningar, har hvarje menniska en inre instinct, hvar

värnande röst är, för hvar och en som rigtigt och efter sedliga grundsatser utbildat sin själs öra, tydligt förnimbar. Denna var den Dämon eller Genius, som Sokrates försäkrade blifvit honom medgifven till tröst och beskydd.

Xenophon, Memorabilia Socratis, recens. et interpret. est I. G. Schneider. Lips. 1801, 8:o.

Jfr. *Fr. Schleiermacher, über den Werthe des Sokrates als Philosoph.* Se 4:ter Band. der Abhandl. der philos. Classe der K. Pr. Akad. d. Wissenschaften. Berlin 1818. S. 50 & följande.

§. 4.

Af de många, hvilka hört Sokrates, använde de fleste de lärdomar, han meddelat, i det praktiska lifvet, bland hvilka Xenophon, hans Biograf, gör hans undervisning den största ära. Andre åter vandrade närmare i Sokrates fotspår så till vida, att de uppträdde såsom lärare och bemödade sig att vetenskapligt grunda och utveckla hvad de af deras mästare inhemtat. Dock märker man hos de trenne, egentligen så kallade Sokratikerne en viss ganska bestämd ensidighet. Så fästade sig den ena uteslutande vid det som Sokrates angaf såsom ena sidan af det högsta goda; den andra vid den andra; och den tredje åter hufvudsakligast vid den dialektiskt disputerande Samtals-Method Sokrates använde, för att framställa sina meningar.

§. 5.

Antisthenes (omkr. 480 f. Chr.) var född, i ganska fattiga omständigheter, i Athén. Innan han blef Sokrates' Lärjunge hade han hört Gorgias, och troligen ur hans Schola medbragt denna sophistiska Just att lysa och denna egenkära stolthet, som Sokrates sade sig se igenom hans trasiga kappa. Efter Sokrates' död började han föreläsa i Kynosarges: en kroppsöfningsplats straxt utanför Athèn, och såväl med anledning deraf, som af det bittra, inhumana och all skicklighet trotsande uppförande, som utmärkte honom och hans efterföljare, fingo de spottnamnet Kyniker eller Hund-Philosopher. Annars skall Antisthenes hafva haft ett ganska angenämt föredrag, och har, enligt hvad Diogenes från Laërte förmäler, författat en stor mängd, — nu mera aldeles förlorade — skrifter, ordnade i tio särskilda afdelningar. Han yttrade det oagtadt ett afgjordt föragt för Lärdom och theoretiska undersökningar, lärande: Att intet annat är godt än hvad som är rätt; ondt deremot är det som vanhedrar menniskan. Dygden, sade han vidare, kan läras och är det enda som är värdt att lära. Den är uteslutande upphof och aldeles tillräcklig till lycksaligheten, utgör menniskans fullkomlighet ock yttrar sig genom handling. — Att vara utan alla behof, är att stå i öfverensstämmelse med Gud, hvilken, oagtadt Folkstron framställer flere Gudar, såsom Naturens herre är en, icke lik någon ändlig varelse ock derföre ej heller afbildelig. — Dessutom skall Antisthenes äfven hafva sagt, att man kan endast angifva de

yttre beskaffenheterna af ett naturförmål, men omöjligen uppfatta det under en realdefinition, och att till hvarje ting endast kan läggas et Prædicat, hvilket äfven med det samma eller med Subjectet måste vara likbetydande.

De Kyniker efterverlden känner äro Diogenes från Sinope, Krates, hans hustru Hipparchia, Onesikritos och Menippos. Ingen af dem har gifvit deras Sect något högre vetenskapligt värde, men väl sorgfälligt utvecklat och stundom med skärande qvickhet kryddat den oförskämdhet som Antisthenes grundlagt. Och dennes omedelbare lärjunge, Diogenes från Sinope, som tyckes hafva blifvit Kyniker emedan han ej dugde till något annat, kan verkligen uppställas såsom ett antikt mönster för de Hofnarrar, hvilka under medeltiden, på ett bitande sätt roade store Herrars hof. Lessing har derföre, träffande nog, kallat honom den grekiske Eulenspiegel.

§. 6.

Men om Antisthenes, sättande Dygden endast i det sjelfkraftiga beslutet att umbära, uteslutande fästade sig vid denna ena sidan af sin Mästares högsta goda, i den öfvertygelsen att dygden ovilkorligen skulle föra till den enda öskansvärda Lycksaligheten, den neml. att vara tillfreds med sig sjelf, så yrkade åter Aristippos — hvilken såsom en rik, fint utbildad, sangviniskt glädtig yngling, kom till Athén, för att af Sokrates lära att rigtigt njuta lifvet — att såvida Lycksaligheten, den han ansåg utgöras af de sinliga

förnöjelserna, med vishet efterssträfvas, skall ett sedligt uppförande deraf blifva en följd och menniskans högsta mål uppnås. Som han härstammade från Kyrene, en välmående grekisk nybygge-Stad på afrikanska kusten, fick den Sect, som utgjordes af Aristippos' lärjungar och efterföljare, namn af den Kyrenaiska. Bland de Satser dem de gamle Auctorerne anföra, såsom denna Secten tillhöriga, är det icke nu mera möjligt att urskilja Aristippos' egna från hans efterföljares, emedan de flerfaldiga Skrifter han, efter uppgift, dels i attiska, dels i doriska Dialecten författat, för oss aldeles äro förlorade. Dessa Skrifter skola samteligen hafva afhandlat praktiska ämnen, ty deri öfverensstämde Aristippos med Antisthenes, att han föragtade de physiologiska, mathematiska och dialektiska kunskapsarterna, såsom på intet sätt stämde i någon rapport till det högsta goda.

De Kyrenaikerne i allmänhet utmärkande grundsatser voro följande: Det gifves i sjelfva verket icke flere än tvänne slag af Sinnesrörelser: Förnöjelse och Smärta. Den förra, det högsta önskansvärda för alla menniskor, uppkommer då Sinnet på ett med dess natur öfverensstämmande och mildt sätt afficieras; Smärta åter genom en Sinnets natur motstridig och våldsam affection. Emellan förnöjelserna gifves ingen annan skiljnad, än i anseende till graderna af svaghet eller styrka. De minst fullkomliga förnöjelser äro de som frambringas af erinran om ett fordom njutet eller af väntan på ett framdeles kommande godt: Och i allmänhet äro de förnöjelser som njutas af Själen,

liksom äfven de Smärtor som Själen erfar, mycket svagare än de som kroppen känna, och från den hafva sitt upphöf. Sammanfattningen af dessa så väl andliga som sinliga Förnöjelser utgör Lycksalighet, den der är önskansvärd, mindre dock för sin egen skull än för hvarje enskild angenäm affection, som den innehåller. Det är annars ett icke lätt verkställbart värf att sammanbinda de angenäma känslorna till ett helt, förtjent, att kallas lycksalighet, emedan hvarje känslas orsak ofta måste hafva emotsatta följder. Derföre är Klokhet liksom Dygden en nödvändighet, dock ej för sin egen utan för sina följders skull. I Känslorna ligger föröfrigt äfven grunden för all kunskap, emedan vi egentligen icke kunna uppfatta något annat än det vi liksom med en innerlig vidrörelse (*tactu intimo* säger Cicero) känna. Men vi veta också endast om dessa våra känslor och de af dem hos oss tillvägabragta modificationer, icke något om de yttre föremål som förorsakat dem. Alltså utmärka de namn vi tillägga företeelserna blott våra i anledning af dem uppkomna Sensationer, men aldeles icke objecterna som dem vållat. Mellanrummet, rörelsen och organiska förändringarne hindra möjligheten att någonsin komma i kunskap om det objectiva hos phänomenerna. Och de benämningar man gifver dessa utgöra det enda gemensamma menniskorna emellan, under det att det gifves en lika stor mångfald, som kännande individuer, af de intryck, hvarje föremål orsakar.

Såsom hörande till den rena kyrenaiska, eller aristippska, Scholan nämnas: Mästarens Dotter Arete, hans Dotterson, Aristippos Mätrodidaktos eller sin moders Lärjunge, Aithiops, Antipater från Kyrene, Epitimedes och Paraibates. Deremot skall först Theodoros, kallad den Gudlöse, hafva något vidare utvecklat kyrenaismen lärande, att känslorna äro ej blott våra Föreställningars yttersta Bestämningsgrund, utan äfven våra handlingars, emedan hvad som är angenämt, är också i och dermed godt och det oangenäma ondt, hvadan följer att de moraliska föreskrifterna aldeles icke hafva någon grund i den menskliga naturen. Hans närmaste Lärjungar, Euhemeros och Bion från Borysthene, angifvas också såsom Guds förnekare. — Sedan yrkade Hegesias, Paraibates' lärjunge, att beräkningen af egna fördelar är den enda sanna och giltiga driffjedern till alla menskliga handlingar. För öfrigt lärde han, att då Lycksaligheten är ett oting, som alldrig i verkligheten kan ernås och lifvet en blott tom dröm, är döden mycket önskansvärdare; emedan han friar från alla de besvär och lidanden, som hindra uppnåendet af det högsta goda, eller en sann förnöjelse. — Annikeris åter satte det högsta goda mera i själens än i kroppens förnöjelse, mer i sinnets lugn än i vällustens angenäma retelser, och närmade dermed de kyrenaiska åsigterna till den sedermera uppkomna Epikurismen, i hvilken de småningom aldeles öfvergingo.

Jfr. *C. M. Wieland. Aristipp und einige seiner Zeitgenossen*, *B:de* 1—4. Leipzig 1800—1802, 8:o.

§. 7.

Den afdelning af de äldre grekiske Tänkrarne, som innefattas under benämningen den Megariska Scholan, var äfven, i sjelfva verket sokratisk, ehuru den hufvudsakligast af den store atheniensiske Moralisten tillegnat sig hans ironiska fråge- och slutföljdsmethod, till bestridande af för falska ansedda meningar. Egentligen rigtade samtlige Megarikerne sin Polemik mot Empirismen och hvarje på Erfarenheten grundad Lärobyggnad — hvadan äfven Aristoteles och hans System var ett ofta förekommande mål för deras anfall. Med detta skiljde de sig deruti från de öfrige ensidige Sokratikerne, att de satte ett högt värde på theoretiska undersökningar och ville med Sokratismen förena eleatiska Scholans pantheistiska Realism, hvartill de ansågo Platons System tjenligt att använda såsom bindningsmedel. Så neml. förekommer det oss, enligt de högst torftiga underrättelser, som de gamle oss lemnat, om de förnämsta utbildarne af den megarensiska Scholan, hvilken af dess håg för dialektisk spitsfundighet äfven blifvit kallad den eristiska eller den trätgiriga. Desse utbildare voro:

Euklides från Megara, Scholans Stiftare (omkr. 405 år f. Chr.). Han hade först med ifver studerat Parmenides' Philosophi, men hörde sedan en tid Sokrates. Dock lärer han äfven, något innan dennes död, hafva börjat att lära i sin fädernesstad, eme-

dan, det berättas att, efter Sokrates' aflifvande, samtlige hans åhörare, af fruktan för förföljelser, begifvit sig för någon tid till Euklides. Dennne skall, — deri temligen liknande Sokrates — under sina disputer mindre fästat sig vid Motståndarens Försatser, Præmisser eller Lemmata, som de på Grekiska kallas, än vid hans Slutsatser, af hvilka han härledde följder, hvilka visade påståendets orimlighet. Äfven skall han hafva författat Sex Dialoger, hvilka dock alla äro förlorade. Af hans Satser känna vi icke flere än den i sin grund eleatiska, men till det sokratiska undersökningsmålet hänförda, att endast det är det högsta goda, som är ett, identiskt och oföränderligt beståndande, fastän det med flere namn, såsom än Förnuft, än Gud o. s. v. betecknas. Utom detta Ena, är intet, ty dess motsats tillkommer intet varande. Widare lärde han, att alla Jemnförelse-Slutföljder äro falska; ty sade han, antingen grundar sig en sådan slutsats på jemnförelsen mellan hvarandra liknande objecter, eller på olika. I förra fallet är det bättre att hålla sig till objectet sjelft, än till det som dermed har likhet; i sednare fallet är det gagnlöst att jemnföra dem mot hvarandra, ty om tvänne olika ting kan man icke sluta något från det ena till det andra.

Eubulides från Miletos, var Euklides' Lärjunge, skall hafva författat en Stridskrift mot Aristoteles, som icke mera är till, och är i synnerhet namnkunnig såsom uppfinnare af åtskilliga utaf de gamle ofta åberopade Sophismer, såsom 1) Lögnaren: Om du säger du ljuger och deri säger sant, så ljuger du

icke deri; men då du säger att du ljuger, och säger osant deri, är du alltså en Lögnare. 2) Elektra: Kände Elektra sin Broder Orestes, när han förklädd först helsade henne? Nej. Kände hon icke sin Broder? Jo. Alltså både kände och icke kände hon, på engång, samma person. — 3) Tilläggaren eller Soriten: Utgör ett får, en hjord? Nej. Än två? Nej. Nu fortfar man att tillägga ett och ett, till dess att motståndaren sade: nu är det en hjord och då slöt man, således kan tillägget af ett enda Får göra en hjord; då nu detta åter nekades, började man samma spörjsmål igen med två, tre o. s. v. för att utdraga den slutföljden, att man aldrig kan få en hjord eller att det ända in i det oändliga kan tilläggas. — 4) Den behornade: Hvad du ej har förlorat, det har du; du har ej förlorat något horn, alltså har du horn. 5) Den skallige: Den som plåckar ett hår af ditt hufvud gör dig icke skallig; den som plåckar alla håren af dig, det ena efter det andra, plåckar också ett hår af dig, alltså den som af dig plåckar alla håren, ett efter annat, gör dig icke skallig. — Troligen har Eubulides uppfunnit dessa Syllogismer för att kasta skugga på den bindande grundlighet, som berömdes i hans ovän Aristoteles' stränga logiska method.

Philon, egentligen kallad Dialektiker, är för oss bekant genom den undersökning han egnat åt de hypothetiska Satserna, hvilka han yrkade blott i trenne fall borde kunna vara sanna, neml. om antingen både Försats och Eftersats äro af lika natur, sanna eller falska, eller också om försatsen är falsk men eftersat-

sen sann. Han bemödade sig neml. att finna en Regel för de vilkorliga Satsernas logiska sanning och fann den i eftersatsens beroende af försatsen.

Hans samtiding Diodoros med tillnamnet Kronos, var med denna bestämning icke tillfreds, utan påstod, att en hypothetisk Sats endast då är sann, när den af Försatsen beroende Eftersatsen hvarken är falsk eller kan blifva det. Föröfrigt yrkade han, att intet ord, i och för sig sjelft kan vara tvätydigt, d. ä. att det på en gång betecknar tvänne eller flere föremål, ehuru väl det visserligen af den hörande kan missförstås, hvilket dock snarare är en följd af brist på tydlighet än af tvätydighet. Äfven framstälde han den meningen, att allt består utaf de yttersta delar, hvilka icke vidare någon delning kunna underkastas, utan äro de minsta möjliga, för att derpå grunda sin Sats, att man väl kan säga det ett föremål har rört sig, men att det icke rörer sig; ty, sade han, en enkel del af en kropp måste också vara i en enkel del af rummet; men då uppfyller han den aldeles och kan icke röra sig i den. Och då en sig rörande kropp måste vara i ett visst rum, men varandet i ett rum är hvila, så innehåller utsagon: en kropp rör sig, uppenbarligen en motsägelse. Att endast det är möjligt, som antingen är verkligt eller skall blifva det, lärer Diodoros också hafva påstått, för att såmedelst grundlägga Satsen att allt beherrskas och bestämmes af den absolutaste nödvändighet. Diodoros nämndes också en Dialektiker och det berättas att han dog af harm öfver att icke

hafva kunnat genast lösa en spetsfundig fråga, som framställdes honom af

Stilpon från Megara (omkr. 342 f. Chr.), den berömdaste af alla Megarikerne, genom sin högst hänförande gåfva att framställa Philosphien. Deremot skall han icke varit så behaglig i sitt skrifsätt, hvilket torde vara orsaken att ingen ting af de nio Dialoger han författat oss återstår. Derföre känna vi så oändligen litet af hans philosophiska meningar. Det veta vi blott, att han skall hafva nekat rigtigheten af alla generiska begrepp, ty man kan, t. ex. icke säga att en menniska i allmänhet, men väl att det och det menskliga individuum, existerar. Såsom en följd deraf påstod han, med Antisthenes, äfven, att det icke kan gifvas några andra Satser, som äro sanna neml. än identiska, d. ä. att till ett subject icke kan läggas ett från detta särskildt prædicat. T. ex. man kan ej säga menniskan är god, ty menniska och god äro särskilda föreställningar, och då de icke innehålla något gemensamt, gifves det intet logiskt band som kan sammanknyta den ena med den andra. I moraliskt hänseende skall han åter hafva yrkat att Apathi eller fullkomlig känslolöshet för allt smärtsamt och oangenämt måste vara menniskans mål att uppnå.

G. L. Spalding. Vindiciæ Philosophorum Megaricorum. Berol. 1793, 8:o.

§. 8.

Utom de nu uppräknade Scholor, plägar man vanligen nämna ännu en fjerde, såsom ensidigt Sokra-

tisk, neml. den Eliska eller Eretiska, hvars förnämsta Lärare Phädon från Elis och Menedemos från Eretria angifvas att vara. Men af det högst obetydliga vi om deras meningar veta, tyckes man snarare hafva rätt att hålla dem för synkretistiske Litteratörer, närmast slutande sig till Megarikernes åsigter, än genialiskt sjelfständiga Tänkare.

§. 9.

Det är visserligen onekligt, att Sokrates och hans efterföljare erbjödo den philosophiska betraktelsen ett ämne, det de föregående Tänkarne alldeles lemnat derhän, neml. menniskan och hennes sedliga förhållanden. Man frågade ej längre, hvad är det som är, eller hvad äro Tingen? utan hvad är för och ibland Tingen det högsta goda? Men derigenom och af den rösträttighet som såmedelst tillerkändes hvardags-Förståndet (Sens Commun) i speculativa forskningar, blef icke allenast den logikaliska eller rationella charakter, som åsigterna antogo, utan äfven en alltmer och mer inbrytande Empirismus, nödvändiga följder. Påtagligen gingo båda de kyniske och kyrenaiske Systemerna derpå ut, att undanrycka de för menskligheten vigtigaste frågor den djupa och lugna Reflexionens undersökning, för att göra dem till föremål för den sällskapliga och verldsmanna Jargonen. Derföre nödgades de Sokratiker, som från annat håll hemtat öfvertygelsen om den theoretiska forskningens nödvändighet, att i sin polemik mot den empiriska tendensen, antaga dennes ton och utveckla sig i en Dialektik, som allt

mer och mer närmade sig till Sophisternas. Den vetenskapliga vinsten af Sokrates' uppträdande skulle således på tiden blifvit aldeles ingen, om ej bland hans lärjungar varit ett af dessa öfverlägsna, sekulariska Genier, som, med sin djupa, genomträngande allblick, omfattande hela kunskaps-rymden, tryckt sin stämpel på forskningarne för alla tider.

Åttonde Capitlet.

Platon.

§. 1.

Denne var den ljuft sjungande, mot höjden på väldiga vingar flygande Svan, som Sokrates såg i drömmen, eller Aristons Son Aristokles, den hans Handledare i kroppsöfningar gifvit namnet Platon (född 429 f. Chr.). Med skäl kan han kallas Naturens älskling, ty få menniskor hafva varit utrustade med så öfverträffande kropps- och själskrafter, förnämligast med den lifligaste Phantasi och den skarpaste reflexions förmåga: de tvänne vigtigaste egenskaper för den fulländade Philosophen. Och Platon utvecklade äfven dessa härliga natursgåfvor med en vidsträckt erudition och ett systematiskt studium af de föregående Tänkarnes läror.

ror. Lockad af Skaldekonstens behag, egnade han sig, till en början, åt utöfningen af denna konst, för hvilken hans utmärkta anlag bestyrkas ej blott af några, under hans namn, oss ännu återstående Epigrammer utan fast mera af den poetiska tonen i hans philosophiska Skrifter. Det berättas, att han författat både dithyrambiska, episka och dramatiska Dikter, men att han, efter gjord bekantskap med Sokrates, kommen till klar insigt om sin egentliga kallelse, offrat dem åt lågorna, egnande sig hel åt Philosophien. Från sitt tjugonde år njöt han Sokrates' undervisning, derunder äfven inhemtade den herakli̇tiske och eleatiske Speculationens grundsatser, och efter Sokrates' död bemödade han sig, genom resor, att i grund göra sig bekant så väl med Pythagoräernas som med de egyptiske Presternes vishet. Derefter började han lära i en trägårdspark bredvid en kroppsöfningsplats i Athèn, kallad Akademia. Denna sysselsättning afbröts dels genom ett par företagna resor till Sicilien — under hvilka han äfven råkade i fångenskap, men friköptes af Kyrenaikern Annikeris — dels genom, till fäderneslandets försvar, utförd krigstjenst, hvarunder han i bataillerna vid Tanagra, Korinthos och Delion skall hafva aflagt prof på utmärkt tapperhet. Någon del i ledningen af sin hembygds politiska angelägenheter — ehuru han ursprungligen dertill ämnat sig — tog han icke, i anseende till det sedefördärf och den demokratiska förvirring, som, på hans tid, rådde i den atheniensiska Staten. Alltså efter en endast åt We-

tenskaperna egnad och af den största agtning utmärkt lefnad, afled han år 348 f. Chr.

§. 2.

Med erkännande af den sjelfständighet i tanken och den orginalitet i åsigter, som var Platon egen, kan dock icke nekas, att man hos honom röjer mångfaldiga spår efter de äldre Snillen, som verkat till hans bildning; af Skalderna, icke blott i det dramatiska lifvet och den friska poetiska blomsterdoften i föredraget; af hans utbredda mathematiska Studium, — det han så högt värderade och såsom den rätta ingången till Ppilosophien förklarade — icke blott i den stränga, methodiska ordningsföljden i utvecklandet af bevisen, och icke blott i föranledandet till vidare forskning, af hans philosopherande föregångare. Bland dessa har onekligen Pythogaräernas högtidligt sedliga vishet, på Platons egen speculativa stämning, haft det mägtigaste inflytande, så att till och med, i sednare tider, det blifvit påstått, att endast en tydligt bemärkbar flägt af ren Pythagorismus — till tendensen neml. icke till enunciationen — är ett obestridligt kännemärke på en ägta platonisk sats. Så mycket är åtminstone visst, att Platon, efter desse äldre Tänkares exempel, danat sig ett esoteriskt System, det han obeslöjadt allenast för sina pröfvade Lärjungar framställde, under det att han i sina skrifter meddelade sin exoteriska eller — som han den sjelf kallade — akroamatiska lära. Det är visserligen, förnämligast efter några ställen i hans Phädros, sannolikt att — ehuru han sjelf nämner, det en undersökning om det

ursprungligen Förstas Wäsende och Naturens Principer, sysselsatte honom i hans icke allmänligen meddelbara, mundteliga föreläsningar — denna hemliga lära endast utgjordes af den strängt vetenskapliga Schematismen af Platons systematiska speculation öfver grunden för allt vetande, den han, endast omklädd med Mythens eller den poetiska ironiens blomster, lät framskymta i sina exoteriska Skrifter, för att dymedelst locka och spårta sina läsare till egen eftertanke: den enda ägta källan till sann öfvertygelse, såsom motsats till all skrytande skenkunskap; och vi kunna således förmoda, att vi, i Platons Skrifter, verkeligen hafva hela djupet och omfånget af Platons Philosophi, fast icke i systematisk klarhet, utan med besvär att utsöka inom en hieroglyphisk drägt. Detta gifver dock en egen svårighet åt bemödandet att fatta och framställa Platons verkliga meningar; en svårighet, hvilken ännu mera ökas derigenom, att grundade tvifvel blifvit framkastade mot ägtheten af flere bland de skrifter, hvilka, under Platons namn, ännu af oss egas. Dessa utgöras, utom af tretton Bref, och en svit af Definitioner — möjligen, af någon åhörare, gjorda anteckningar utur de mundtliga föreläsningarne — af 56 Dialoger, bland hvilka, Försvaret för Sokrates, Lysis, Menon, Jon, om Lagarne, Philosophen o. n. a. omtvistas, huruvida de må anses för verkeligen Platonska eller kunna vara af någon hans efterföljare eller kanske af någon bland de andre Sokratikerne uppsatte. Till dess att denna tvist hinner att blifva afgjord, gjör man emedlertid bäst att, vid framställning

gen af Platons satser, så föga som möjligt, hemta råd utur dessa tvifvelagtiga Dialoger.

Jfr. *Fr. Ast. Platons Leben und Schriften. Ein Versuch als Einleitung in das Studium des Platon.* Leipz. 1816, 8:o.

§. 3.

Philosophi, sade Platon, är en Wetenskap om det alltid beständande, absoluta väsendet, en theori för Sanningen, till utredande huru något sant för oss kan vara möjligt eller en forskning efter tingens realitet. Dess mål är, att, omfattande hela menskliga vetandet, utur en fast Princip härleda och förklara det och utveckla så väl hvarje enskilds som Staternas sedliga och laglikmätiga förhållanden. För att uppnå detta syfte, råder Platon, att fly till begreppen, och i dem upptäcka väsendtlighetens sanna grundritning. Philophiens föremål är neml. det allmänna, så att den icke t. ex. efterforskar hvad det eller det individuum må vara, utan hvad, öfver hufvud taget, individualitet är eller huru den kan vara möjlig. Då detta allmänna icke är ett föremål för Sinnenas åskådning, utan för intelligensens förnimmelse, är det okroppsligt, osinnligt, och så vida det är det tänkbara, sjelf af ingen tid inskränkta vilkoret för all timlig existens, oföränderligt och nödvändigt, framställande således ett slags gudomligt universum en intelligibel verld. Denna betragtar Själen i och genom sig sjelf, bildande Methoden för allt vetande genom sin egen spontaneitet. Härunder iagttager den tvänne reglor, den ena: att

man, aflägsnande hvarje Sinneintryck, börjar från ett tankeslut, resonerande till dess att man hinner till det högsta ovilkorliga, som för förnuftet är det yttersta; att föresättande en Grundsats, den man pröfvat vara den mest bindande, man ur den härleder alla skjäl och bevis, hvilka om de med den harmoniera, man med säkerhet kan antaga såsom vissa. Och efterföljande dessa reglor förmodar Platon, att Philosophien skall förmå att lösa sitt Problem, det neml. att till allt vilkorligt finna det ytterst ovilkorliga och dymedelst förmå att bringa hela omfånget af mensklig kunskap i System.'

§. 4.

All mensklig Kunskap är en sammanfattning af Föreställningar, hvilka måste hafva något utom sig sjelfva, på hvilket de hänföras. Alltså kan man i hvarje föreställning urskilja en föreställande (Subject), ett förestäldt (Object) och sjelfva föreställandet, som förenar de båda föregående med hvarandra. Således erhåller Subjectet kännedom om något, från sig särskildt realt, genom föreställningarne. Af dessa upptäcker man snart att det gifves tvänne slag. De af ena slaget uppenbara sig genast vid barnets första inträde i verlden; föranledas af något yttre och meddela endast en oklar, concret kännedom om det enskildta, individuella. De af andra slaget uppkomma sednare; hafva i det inre sitt ursprung och gifva åter en klar, abstract kunskap om det allmänna. Dessa båda slag af föreställningar, förutsätta tvänne särskilda Föreställnings- eller Kunskaps-förmågor. De förra medde-

fås af Sinnena, tillfölje deraf att yttre föremål på dem göra intryck och i dem verka vissa förändringar eller rörelser. Då dessa hinna ända fram till Själen afficieras denne af dem och nu uppkomma känslor, efter hvilka bilder af föremålen danas, de der likasom uppskrifvas i det inre Sinnet. Detta är den sinliga eller empiriska kunskaps-förmågan, hvilken anträffas ej allenast hos alla menniskor utan åtskilnad, men äfven hos djuren, frambringar blott ett föränderligt menande och låter sig af bländande öfvertalningskonster bestämmas. — Det sednare slaget af föreställningar bildas åter af den transcendentella kunskaps-förmågan, som tillhör endast vissa Menniskor och Gudarne, och bildar orubblig öfvertygelse, som kan endast genom grunder vinnas. Genom den förra förmågan föreställa vi oss tingen såsom de synas, eller såsom underkastade förändeligheet i rum och tid; genom den andra, få vi kunskap om tingen såsom de äro, eller om det beståndande, oföränderliga i dem. — Men i den transcendentella kunskaps-förmågan kunna vi urskilja twänne särskilda krafter: Förståndet, som, närmare förenadt med Sinnligheten, emottager de materialier som denna lemnar, hopsamlar och åtskiljer bilder af de intryck den erfarit och utvecklar derefter, med anledning af dem, bestämda begrepp. Förnuftet åter, den högsta af alla de inre förmögenheterna, med charakter af oförryckt enhet, uppsöker grunderna till dessa begrepp i det ytterst ovilkorliga: ett noumeniskt, i erfarenheten icke förekommande object, af ett oföränderligt, oberoende varande, det Pla-

ton kallar Idè. Under detta namn må vi icke blott föreställa oss logiska Artbegrepp, nödvändiga såsom möjlighets-grunden för allt säkert vetande och meddelande Förnuftet den regel, hvarefter det bedömer allt det i erfarenheten förekommande föränderliga; utan de föreställa oss det rent ursprungliga, som vi icke sinnligen kunna se, men blott i intelligensen förnimma. Ideernas object är således det urväsendtliga, den i det gudomliga förnuftet varande urform för hvarje ting, hvilket object således, endast tänkbart, icke kan vara i något rum eller hörande under någon tid och för öfrigt är utan färg och gestalt, utan utsträckning och fasthet, oföränderligt, osammansatt och odelbart. Deraf följer äfven, att för hvarje slag af ting det endast kan gifvas en Idè. Denna är neml. den ursprungliga formen, mönstret och förebilden till föremålen inom erfarenhetens sphär, sjelf en reflex af Idèn i det gudomliga förnuftet: det menskliga förnuftets första intelligibla föremål. — På dessa elementer: Sensationer, Begrepp och Idèer, utöfvar sig den transcendentella kunskaps-förmågans verksamhet, i det att hon ordnar, jemnför och bestämmer Sensationerna medelst Begreppen och pröfvar dem efter Ideerna. Denna verksamhet kallas att Tänka, som i sjelfva verket är ett Själens samtalande med sig sjelf.

Men denna Själ, såsom Kunskapsförmågornas Subject, är en af sig sjelf i rörelse satt lefvande Handling, orsak och princip till all lefvande rörelse. Såsom sådan utflyter hon från den högsta intelligensen och meddelas, i sin högsta potens, endast menniskan, neml. såsom

en och enkel; ty subjectet som sluter och dömer är identiskt med det som känner och apperciperar, och, i denna identitet, upphof hos menniskan till all hennes kunskap. Själen är också lifvets element, med förmåga att erfara, bilda och verka efter medvetna ändamål, men sjelf icke underkastad någon förändring, och osynlig men tänkbar. Ehuru med kropp förenad, dock från detta substrat för all åskådlighet och förändring särskild, såsom den bestämmande, sjelfständiga och absoluta kraften, då kroppen åter är bestämbar och endast med relativa, betingade krafter försedd. Själen, erinrande sig de kunskaper hon haft före föreningen med kroppen, sysselsätter sig också med beståndande, odödliga, eviga, med henne analoga objecter. Själen är derföre odödlig, af yttre verkningar oförstörbar, ty endast det sammansatta är upplösligt, men själen är absolut enhet, och, såsom lifvets princip och lifvet sjelft, oantagelig af prædicatet död, såsom lifvets rena motsats. Hon måste äfven af det skjäl existera efter skiljsmessan från kroppen, då hon före sin förening med den varit till. Wid verldens anordnande har neml. Gudomen, anvisat de utur honom härflytande Själar, stjernorna till boning, hvarifrån de, såsom tucktan för deras föregående förhållande, nedstörtas och slutas i ett sinligt fängelse eller i kroppar, fullkomligare eller ofullkomligare allt efter som de dertill gjort sig förtjente. Om de nu, under denna förening, låta sig vidare af sina lustar och begärelser öfvervinnas, nödgas de, efter kroppens död, att förbindas med ännu

ringare

ringare och sämre; men om de troget lyda de nödvändighets-lagar som dem blifvit föreskrefna, vända de, efter fulländadt jordiskt lefnadslopp, tillbaka till Stjernorna, för hvilka de blifvit danade, väntande der en icke sämre ny kroppsförening, hvilken de dock måste underkastas, till dess att den i dem varande materiella del: det ondas säte, blifver liksom aldeles förtärd och utrotad. — Öfverensstämmelsen emellan denna lära om Själarnes bestämda öde och Pythagoras' Metempsychosis är påtaglig.

Möjligheten af denna förening förutsätter nödvändigt, i Själen, något gudomligt, något menskligt och något djuriskt. Derföre består Själen af liksom trenne, dock i ett subject till enhet förenade, hypostaser, neml. den begärande, hvilken endast afser den kroppsliga organismen och för den skull har en drift till sinnlig njutning, näring och bestånd, samt har sitt säte eller centrum, hvarifrån dess verkningar utgår, i underlifvet. Den kännande (thymiska), med säte i bröstet eller hjertat, hänföres af drift till magt, styrka, ära och företräden. Slutligen den förnuftiga, från hufvudet verkande, med drift att veta och tänka. Den första af dessa hypostaser, eller den djuriska själen, som Platon äfven kallar den, är således blott det animaliska lifvets princip, och naturligtvis upphörlig med kroppens försvinnande. Den andra åter är grunden för den sinnliga kunskapsförmågan, eller Sinnligheten, liksom intelligensens rörelseverkan, själens tjenare och uppenbarare i den menskliga gestalten, af hvilken de ursa-

tionella krafterna härflyta, som sig genom kroppen tillkännagifva. Den tredje slutligen, är den sjelfständiga förmågan att frambringa föreställningar och tankar, bestående af Minne (den inre Skrifvaren): förmågan att gifva varagtighet åt de, i anledning af de yttre Sensationerna, i det inre sinnet upptagna former. Inbildningskraft (den inre Målaren), förmågan att sammansätta dessa former till lifliga bilder, beredande erinran af fordom hafda intryck och dem åter frambringande; Förstånd eller förmågan af begrepp, och Förnuft, Ideernas receptakel. — Själen i sin totalitet erfar alltså antingen ett tillstånd af njutning eller smärta, eller också ett fullkomligen apathiskt, då man hvarken njuter eller lider. Själen är således capabel af känslor, hvilka icke äro underkastade någon gradbestämning, ty ingen kan fixera den punct, öfver hvilken icke en känsla kan upphöjas eller under hvilken den icke kan sänkas. Känslorna äro vidare antingen kroppsliga, härflytande från tillfredställandet af kroppens behof, eller andliga, anticiperande den njutning eller smärta som åtföljer det moraliska eller rationella. De äro vidare antingen rena, då förnimmelsen af njutning eller af smärta icke är förenad med någon ingrediens af det motsatta; eller också blandade, då förhållandet är tvärtom. Och slutligen äro de antingen starka eller svaga. Widare yttrar sig Själens totalitet dermed, att den antingen sträfvar att närma och tillegna sig något eller att frånskilja och frånstöta sig något; d. ä. Själen begär och afskyr, och grunden till denna slags verkan kallas Själens Begärelse-förmåga

eller Wilja. Den är alltid rigtad på något föremål, det Själen känner brista sig, och händlar således efter et behof, till hvars tillfredsställande Begärelsens object är nödigt. Regeln som derunder följes är; att förvärfva något godt och göra besittningen deraf säker och varagtig eller ock att aflägsna något ondt. Föremålet som begäres är antingen det angenäma: det för Sinnena, genom retelse, behagliga, eller det egenteligen af Förnuftet erkända goda. Det förra eftersträfves af den sinnliga Begärelse-förmågan; som, ursprungligen grundad i Själens begärande och kännande del, verkar instinctartigt, så väl för det djuriska lifvets upprätthållande, njutande och fortplantning, som för uppnåendet af andra yttre fördelar, mägt, rikedom, anseende och ära, således antingen med nödvändiga, oundvikliga, eller med umbärliga, inskränkbara begärelser. — Sednare arten af föremål åhugas deremot af den förnuftiga viljan, som urskiljer Medlen från Ändamålen och begäras de förra för de sednares skull, framförallt för det yttersta ändamålets, på hvilket allt hänföres och under hvilket allt annat ordnas: det absoluta, högsta Goda. — Slutligen yttrar sig Själen i sin helhet dermed att hon bildar föreställningar, bereder dem till begrepp och sammansätter dessa till omdömen, således såsom rationell förmåga, genom den inre handling som kallas Tanke.

§. 5.

I sig sjelf är att tänka, intet annat än att fälla omdömen, och dessa uppkomma, genom en, enligt de ofvanföre anförda bädda lagar för Tanken, verkställd

förbindelse af begreppen eller ett objects bestämning förmedelst ett prædicat. Begreppen åter särskilja sig från Föreställningarne dymedelst, att de, enligt en evig och oförvanskelig Regel för deras wäsendtliga egenskap, uppfatta mångfalden under enhet, och uppkomma på det sättet, att förståndet först tillhopabinder eller förenar det liknande och gemensamma hos det förestälda, de Begrepp som härmed vinnas äro Slägtbegreppen (*Genera*). Derefter fortsätter Förståndet sin operation, men i omvändt förhållande, så att det åtskiljer från det under hvarje föreställning gemensamt sammanfattade, allt det olikartade, och af detta, i en ny föreställning, sammanfattar allt hvad förenas kan; på detta sätt uppkomma de under Slägtbegreppen hörande Artbegreppen (*species*). Denna, antydande det allmännaste sättet af all indelning, kallar Platon en indelning på bredden (κατα πλατος); men det gifves äfven en nogare, den egentligen dialektiska indelningen, eller den på längden (κατα μηκος), som uppkommer då man under ett Slägtbegrepp bestämmande sammanfattar alla de Begrepp, hvilka äro delagtige af en och samma idé. Till följe af denna slags indelning, särskiljer man begreppen i sådana, hvilka antingen innehålla kännetecken gemensamma för ett visst slag af objecter, eller också i sådana, hvilka endast kunna hänföras till det individuella och enskildta; vidare i sådana, som hafva till föremål antingen ett tings väsende eller också blott dess beskaffenhet; slutligen i sådana, som antingen äro identiska: i det att de hafva alldeles samma kännetecken,

eller olika: såsom innebegripande i sig icke enahanda kriterier, hvarvid dock är att märka, att hvarje Begrepp väl med sig sjelft är identiskt, men kan i en viss hänförning eller rapport vara enahanda eller olika. Ibland dessa upptäcker man också snart tvänne underafdelningar, sådana neml. som antingen blott äro sinsemellan olika, eller sådana som äro sinsemellan antingen medelbart eller omedelbart emotsatta, hvilka, tillagda ett Subject, ömsesidigt upphäfva hvarandra. — De allmänna, hvarje slag af Begrepp gemensamt tillkommande egenskapen, äro dels, som redan blifvit nämnt, att de förena det mångfaldiga, dels ock att de kunna hänföras till något object, hvarigenom deras omfång bestämmes. Till följe häraf är det möjligt att, för bestämningen af ett föremål, emellan Begreppen tillvägabringa förbindelser, hvilka i allmänhet kallas Omdömen, men då något sådant med Ord uttryckes, en Sats. För möjligheten af en sådan förbindelse måste man dock endast använda sådana Begrepp, som sinsemellan kunna hänföras; ty ett visst slag af Begrepp, äfven om de bredevid hvarandra tänkas, t. ex. Häst, Menniska, Hjort o. s. v. kunna, utan någon mellankommande förmedling, omöjligen sammanbindas till ett omdöme. Deremot gifves det andra, hvilka, ehuru utan något inbördes band, genast till begreppen af förra slaget kunna hänföras, t. ex. löpa, dö, beta m. fl. Nu beteckna Begreppen, af förra Slaget, verkande och för sig bestående ting: hvad vi kalla Subjecter; de af sednare Slaget åter, verkningar och lidanden: Prædicater, och således kunna,

genom de sednares förbindelse med de förra, i omdömet alla så väl förflutna, som närvarande och blifvande ting icke blott bestämmas, d. ä. endast till sitt väsende och slag angifvas, utan äfven till deras verkningar och egenskaper bestämmas. Denna bestämning kan likväl ske på tvänne sätt: jakande, då Prædicatet tillägges Subjectet; eller nekande, då Prædicatet från Subjectet borttages. Ty enligt den genom Tankens Lagar bestämda möjligheten af begreppens inbördes förbindelse, tillägger man Subjectet det, som dermed kan förbindas, det till följe hvaraf det är ett något, ett väsende; eller afskiljer man från Subjectet det, som dermed icke kan förbindas, det till följe hvaraf det vore ett icke-något, ett oväsende. Sålunda uttrycker Platon det hvad vi, efter vårt talebruk, benämna Sujectets positiva och negativa Prædicater; hvarvid dock är att erindra, att, enligt den platonska föreställningen, de förras positivitet berodde helt och hållet af ideen det meddelbliga förbindande (το μετεχον); åter de sednares negativitet, af ideen det oförenliga: frånskiljande (το θατερον), hvilkas båda ömsesidiga conflict, inom Tankens verld, håller all ting i lika god och bestämd ordning, som enligt en sednare Physiks åsigt, centripetal- och centrifugal-krafterna inom kroppsligheten. — Men om man till en sådan, antingen nekande eller jakande, Sats vill uppsöka den yttersta grunden och ur densamma sedermera härleda Satser, så uppkommer ett Tankeslut, ett för Philosophen aldeles nödvändigt medel; då han endast genom användandet af detta, kan försäkra sig om,

att han funnit den för hvarje object till grund liggande idéen. Ideerna neml. bildas icke i Själen af något yttre ämne eller intryck deraf, utan väckas blott genom ett återerinrande medvetande och allt hvad vi, i afseende på deras berigtigande, kunna göra, är således att förvissa oss om, att vi för ögonblicket erinrat oss den rätta. Dertill äro Tankesluten högst tjenliga, hvarvid man dock måste erinra sig, att det gifves ett oägta slag af dem, hvilket icke fortsluter, i sin raka rigtighet, utan blott analogiskt, till tingets verkliga väsende. Emedlertid innan man hinner till den yttersta grunden för en Sats, af hvilken den får sin evidens, gifves det ett medel att äfven, med tillhjelp af tankesluten, bereda fasthet åt omdömet, dymedelst neml. att det underordnas ett högre och allmännare. Detta utgör naturen af hvad man kallar bevis, som, i strängaste mening, är en Sats, hvilken, ur vissa allmänna Satser eller redan erkända Sanningar, sluter till rigtigheten af en annan Sats. Sådana allmänna Satser, utur hvilka andra blifva härledda, kallas Principer, och vill man söka sig sådana, måste man från lägre och concretare Begrepp eller Satser uppstiga till allt högre och allmännare, till dess man finner en sådan, som icke är underordnad någon annan, utan är en grundsats. Will man åter systematiskt ordna hela omfånget af ett förvärfvadt kunskapsförråd, så måste man från Principen utgå och under denna enhet ordna det förvärfvade mångfaldiga, så att ett System måste vara liksom ett utvidgadt och utfördt Begrepp, om det skall kunna leda till Sanning. —

Hvad denna egentligen är eller hvari dess egenskaper bestå utreder Platon icke direct, utan antyder det blott genom angifvelsen af hvad dess motsats, Villfarelsen eller det Falska är. Den eger rum endast i förbindelsen mellan Tankar och Känslor; den uppkommer af otydlighet och obestämdhet i insigten af Begreppets förhållande till den det motsvarande Ideen, och föranledes lätt af Sinnena, i det att de, medelst lifligheten af deras föreställningar, bereda den illusion, enligt hvilken vi taga det åskådade föremålet för Tinget i sig sjelft och understödes af Förståndets öfverilning att döma öfver ett object som det icke nog undersökt.

Till många förvillelser gifva äfven de ord anledning, med hvilka vi uttrycka våra omdömen eller våra Tankar. Att undersöka ordens förhållanden till de ting de skola beteckna, är derföre en skyldighet för Philosophen. Orden, menar Platon, kunna hvarken vara blotta vilkorliga, efter allmän öfverenskommelse något betydande Tecken, eller vissa naturliga och i sig sjelfva nödvändiga härmningar af tingen. Man måste neml. urskilja ordens material, som är det genom ordet betecknade Begrepp och hvilket är genom föremålets natur bestämdt, från det formella i orden, som är blotta tecknet och hvilket visserligen kan vara vilkorligen och godtyckligt valt. Alltså kan man definiera ordet, dermed att det är en medelbar genom Begreppen tillvägabragt framställning för Förståndet af ett object. Alltså följer att liksom hvarje ord blott

har

har en betydelse, kan det också icke beteckna mera än ett enda föremål.

§. 6.

Men ett föremål, ett Object är det, som föreställes och tänkes, och detta, fattat i sin högsta abstracta betydelse, såsom det, hvilket till sina Prædikater oföränderligt, tänkes så väl i Ideen som fattas af åskådningen, är Wäsendet (τὸ ὄν), det Positiva, i motsats till det Negativa, det oföränderliga och beständande, i motsats till alla vexlande bestämningar, det rent tillvarande och Motsatsen, till allt det tillfälliga. Wäsendets absoluta motsats är Icke-Wäsendet, som likväl icke må tagas för ett icke tillvarande oting, ty ett sådant kan icke tänkas, och således ej heller vara till. Icke-Wäsendet är således blott Wäsendet absolut olika, och i sig sjelft också något reellt, såsom den ursprungliga negationen af väsendets Positivitet. — Ting kallas en sammanfattning af kännemärken, genom hvilka vi i föreställningen särskilja det från ett annat. Dessa ett visst ting tillkommande Kännemärken kallas dess positiva Prædicater; men i bestämmandet af dessa tänka vi oss andra Kännemärken, som från detta vissa tinget måste uteslutas, såsom antydande hvad detta icke är: dessa kallas negativa Prædicater. Hvarje Ting innehåller alltså en mångfald af positiva och en oändlighet af negativa Prædicater. Dessa Prædicater eller Tingens kännemärken äro vidare antingen föränderliga eller oföränderliga; genom

de sednare, som beständigt tillkomma Tinget, är det hvad det är, men genom de förra, endast Tinget tillfälligtvis tillkommande, är det så eller så beskaffadt. Men hvarje Ting tillkommer ett visst Tal, ty i det man tänker Object, måste man nödvändigt tänka ett, två eller flere objecter. Från Idéen om dessa Tal, dessa numeriska Potenser, såsom nödvändiga vilkor, under hvilka Objecterna tänkas, leder man sig till begrepp om Del och flere Delar. Der, hvarest alla delar äro tillsammans, säger man vara ett Helt. Ett sådant, af delar, hvilka antingen kunna vara qvalitativt lika eller olika, sammansatt helt, är, såsom motsats till det enkla och derigenom oföränderliga, upplöseligt, emedan, det kan åter styckas i de delar af hvilka det blifvit sammansatt, och i följe deraf måste det äfven vara föränderligt. Då är det endast tingets hurudanheter (ποιοτητες) eller Beskaffenheter, som omvexla och äro i ett beständigt blifvande, emedan den ena framträder och undantränger den andra. Dylika föränderligheter förekomma antingen i Rumförhållanden, tillfölje af rörelsen, eller i tingens qvalitet och qvantitet. Lagarne för all förändring äro: 1) af det motsatta uppkommer ett motsatt, d. ä. då ett ting förändras, blir det efter förändringen annorlunda och annat än det förut var; 2) all förändring måste inträffa i och med något oföränderligt, något beståndande, och 3) i det att ett Ting förändras, d. ä. öfvergår från ett tillstånd i ett annat, måste mellan båda vara ett förmedlande tredje, sjelfva Öfvergången, i hvilken förändringen egentligen består. Genom förändringen

börjar en Bestämning hos ett ting att vara och en annan upphör. Det uppstår alltså något. Men allt hvad som uppstår eller framkommer förutsätter en orsak, i hänseende till hvilken detta framkomna kallas verkan. Orsak är således det som vållar (verkar) att något är eller blir, som ej förut var (att en verkan uppkommer). Med Begreppet Orsak är således äfven det om ett föregående, nödvändigt förknippadt och med verkan, det af ett efterföljande, liksom äfven mellan Orsak och Werkan är ett nödvändigt vexelförhållande, så att hvarest Orsak är, måste verkan också vara, och så tvärtom. — Af Orsaker gifves det tvänne slag, fria och nödvändiga eller physiska Orsaker. De sednare, eller de physiska, hafva sin yttersta verkningsgrund utom sig sjelfva och verka blott då de af något annat sättas i rörelse och verka derefter föränderligen och utan gifven ordningsföljd. De fria eller de egentligen första Orsakerna, äro åter sådana som af förnuftet efter medvetna ändamål bestämmas till verksamhet och derunder förfara oföränderligen, efter förnuftiga lagar. Men om det gifves en följd af Orsaker, hvilka af andra sättas i verksamhet, så måste det gifvas en ursprunglig Orsak, som i det han inverkar på alla de öfriga, i sin egen verkan af intet annat är beroende än af sig sjelf, och hvilken absoluta Orsak, icke förutsätter någon annan och derföre hvarken kan uppstå eller upphöra. — Hvad åter verkningen beträffar så har den sin motsats i lidandet, eller i förmågan att mottaga verkan. Förmåga åter är det, som utgör grunden för möjlighet af verkande och lidande

Men möjligt är det hvad sig låter tänkas, omöjligt hvad icke är tänkbart. Werkligt deremot är det, som är object för en föreställning; som har förmåga att lida och verka och inom tiden består. Tid, inom Erfarenhetens krets, är rörelsens mått, sjelf bestämd af Solens rörelser, men i sig sjelf blott en svag afbild af den sanna, ideala tiden, Evigheten, de oföränderliga Wäsendens, utan begynnelse och ända varande, varagtighet.

Hvad föröfrigt tingen angår, så äro de antingen af Sinnena bemärkbara, föränderliga, kroppsliga, eller blott tänkbara, oföränderliga och okroppsliga. De sednare, äro således Noumena, och deras positiva egenskaper äro enhet, totalitet, och absolut existens under all tid, och deras negativa, att de icke äro åskådliga, icke i rummet befintliga, icke sammansatta, icke föränderliga och icke förstörliga. Tingen åter af förra slaget kallas Företeelser, Phænomener, så vidt de kunna åskådas och de äro, i anseende till form, storlek, färg och verkan, en beständig omvexling underkastade. Men allt det åskådliga är också tänkbart; deremot kan icke allt det åskådas, som kan tänkas. Deraf följer, menar Platon, att det föränderliga, åskådbara, intet annat är, än en härmningsbild af det oföränderliga, tänkbara. Ty Gud, såsom Ideernas upphof, har gifvit menniskorna förnuftet och genom förnuftet Ideerna, såsom vetandets principer. Då Gud nemligen meddelat väsendtlighet åt tingen utom menskliga förnuftet, har han bildat dem efter Ideerna, genom hvilka således hvarje ting icke allenast fått sitt

egentliga väsende utan äfven blifvit kännbara och föreställbara Objecter. Dessa gudomliga Ideer, de rena Noumena, intaga den intelligibla Werlden, Modellbilden, Archetypen för den verkliga eller sinnliga Werlden. Men då alltså Företeelserna äro härmningar efter Ideerna, så måste det gifvas ett ämne, hvilket efter Ideerna bildas, och detta ämne är Materien. I anledning deraf äro alla företeelser i rummet, och således kroppar. Dock förekomma i den verkliga verlden icke blott kroppar, utan äfven själar, de der hafva likhet med Ideerna, deruti att de äro tänkande och tänkbara väsenden: föreställande Substanser. Materien är icke tillkommen, utan var i från evighet, ursprungligen formlös, men af form antaglig. Efter Ideerna är materien, af Gudomen, bildad till den synliga Werlden, och alltså, utom den archetypiska idealverlden, efter hvilken den närvarande blifvit danad, äro urprinciperna till allt, Gud och Materien.

§. 7.

Gudomens, den absolut första orsakens tillvarelse, är redan bevisad genom nödvändigheten af att de i verlden förekommande fria och nödvändiga orsaker, af något det sjelfverkande högsta, förorsakas. Dessutom, öfvertygar oss åsynen af Werlden, af Solen, af Månan och Stjernornas regelmässiga rörelse, att det hela måste af en Intelligens blifvit anordnad, ty den beundransvärda ordning, den enhet och harmoni, som uppenbarar sig i himlakropparnes rörelser, förutsätta lika nödvändigt ett förnuftigt, sig föreställande väsende, som Kropparnes verkningar och egenskaper en

föregående tanka och vilja. Slutligen, då all materiell varelse består af ämne och form: är på en gång o-ändligt och begränsadt, så beror möjligheten af den harmoniska förbindelsen mellan ämnets oändliga mångfaldigheter, deraf att detta oändliga blir begränsadt, men då i det oändliga, såsom sådant, är ingen gräns och i gränsen ingen oändlighet, så måste föreningen mellan båda hafva börjat inom tiden och förutsätter således en vis och tänkande Upphofsman. Och då menniskokroppens beståndsdelar: eld, luft, vatten och jord, från hela universum blifvit sammanhopade, så måste Själen, hvilken omöjligen från Kropparnas verld kan härstamma, vara gifven af en ande som är urkällan till alla andliga krafter. Således existerar det Absoluta, det Gudomliga. Att åter uttömmande säga hvad detta högsta väsendet är, blir svårt, då knapt någon möda förslår, för menskliga Reflexionen, att lyfta sig så högt. Endast approximatift kan man antyda det, genom att säga, att det är en okroppslig, endast af tanken förnimmelig intelligens, alla tings fader och upphofsman, de andliga, fullkomliga och genom sig sjelfve bestående Wäsendernas rena källa, den första Principen, en alltid existerande och aldrig blifven Substans, som allting genomtränger, prydligen bildar och beherrskar; föröfrigt, af annat än sin egen vilja och sin egen idé, obunden, fri, mägtig, vis, allgod och all ondska emotsatt, hvadan han äfven velat att allt hvad han danat skulle vara godt och fullkomligt; derföre äfven den verkande orsaken till allt rätt, sannt och skönt, och hvilken man så väl i enskilda som

allmänna handlingar måste eftersträfva att likna. Korteligen, så — säger Platon — som i den sinneverlden Solen förhåller sig till Synen och till de synliga tingen, så förhåller sig, i den intelligibla verlden, det absoluta till intelligensen och alla intelligenta väsenden. Detta väsende, såsom varande det absoluta är ett, men framträdande såsom Urintelligensen, måste den dock hafva ett Substrat, en Själ, såsom sin, väl icke tillvarelses- eller verknings-, men hänföringsgrund, och vid verldsdaningen uppenbara sig som ett allvist Urbegrepp (λογος), ändamålsenligt verkande efter den förebild som i Intelligensens ideer förvaras. Och har såmedelst Platon, som det synes, antydt, fast dunkelt och sväfvande, den trefaldiga hypostaseringen af det ena och enkla Gudomsväsendet.

Men då nu detta, såsom det fullkomligaste väsende, efter det ideal, som detta väsende sjelf framställer, danat verlden, så måste denna, ett system af alla möjliga föreställande väsenden, sträfvande att, i sin mån och hvar efter sin grad, blifva Gud like, vara aldeles fullkomlig. Det onda i verlden måste alltså antingen blott vara skenbart, icke i grunden och verkligt ondt, eller också härröra af något annat än af Gud. — Såsom det fullkomligaste väsende, hvilket det alltså icke anstår, att låta det fullkomliga han bildat, tillintetgöras eller förstöras, måste Gud också uppehålla verlden; d. ä. han måste så ordna, bestämma och styra hvarje del af det hela, äfven den aldraringaste, som planen för detta hela erfordrar. Men syftet för denna Guds verldsregering eller försyn är

att dygden må segra, det ondas välde inskränkas och allt beherrskas af en lycksalighet, som icke bestämdes för den enskilda varelsens skull, utan tvärtom hvarje enskild, för dennas. Wäl nödgar Gud ingen menniska, den han begåfvat med frihet, att vilja antingen godt eller ondt och sjelf bestämma sig för ett af dem, att handla dygdigt; men han har förordnat hvarje Själ sitt rum i Universum, allt efter som den handlat väl eller illa, och styrer allt äfven den onda handlingen till det helas bästa, i förmåga af sitt högsta domarekall, hvilket ingen kan undgå, och hvars verkningar sträcka sig äfven öfver gränsorne af detta lifvet in i ett annat.

§. 8.

Omfånget af alla verkligen existerande, så oföränderliga som föränderliga Wäsenden, är verlden, det hela eller Universum, som är känn- och synbar, eller för Sinnena förnimmelig, således sammansatt och i anledning deraf ett verk af en orsak utom densamma. Likväl endast i anseende till formen; och som denna är den skönaste af allt det danade, måste den härröra från en efter vissa afsigter handlande Intelligens, således vara en product af Gud. Han har neml. bildat det för alla formförändringar beståndande Substratet: Materien, som är ett ursprungligen Mångfaldigt, af hvilket ingen del är den största och ingen den minsta, således något gränslöst, som ända in i oändlighet kan förökas eller förminskas. Denna Materia begränsade Gud till form, derigenom att han utvecklade de inom materien embryotiskt för handen varande Elementer.

ne: det tillhopa bringande och upplösande af allt sammansatt, till bestämda gestalter, såsom, först eld, emedan utan eld ingen ting är synligt, sedan till jord, utan hvilken ingen soliditet är möjlig, derefter till vatten, att tjena som föreningsmedel mellan eld och och jord och slutligen upplifvade han allt genom luften. Af dessa elementer, sammanblandade, danades icke blott vår verldskropp utan äfven alla på den befintliga kroppar, hvilkas väsende utgöres af ogenomtränglighet, figur och utsräckning i tre dimensioner, och hvilken fullkomlighet, i anseende till formen, består i ordning, regelmässighet och Harmoni. Gud har neml. för de lefvande och sig föreställande Wäsendens skull, danat den synliga Werlden, med allt hvad deruti är, efter det fullkomligaste Mönster, neml. efter den intelligibla verlden, och derföre är den fullständig, oförstörbar af något annat än hans egen vilja, sjelfständig, har den fullkomligaste Gestalt och den fullkomligaste rörelse, neml. den sphäriska. Ursprungligen var materiens rörelse, en verkan af Materiens oordentliga Själ, regellös, men fick ordning och symmetri derigenom, att Gud tillade den förnuft och sålunda framkallade den goda, regelmässiga Werlds-själen, som är en kraft, hvilken, vid alla förändrigar, dock yttrar sig enformigt och efter gifven regel. Denna yttring sker medelst en rörlig härmning af den eviga varagtigheten eller medelst tiden, som mätes genom de sju Planeterna och indelar sig i sju stora Perioder efter hvilkas fulländande verlden återkommer till sitt

ursprungliga skick och det stora verlds-året början. Nämnde Planeter äro under-gudomligheter, de det hafva bildat, efter den idé, som Gud för dem i sig innesluter, alla slag af lefvande väsenden, bestående af Själ och Kropp. Derföre gifves det så många slag af lefvande Wäsenden, som det gifves olika arter af kroppar, neml. eldiga, luftiga, vattniga och jordartade — neml. så indelade efter hvarderas förnämsta beståndsdelar. Dessa skyddas af Dæmonerna, som äro Medelväsenden mellan Gudomligheten och Menniskorna, bringande den förres befallning till de sednare och de sednares önskningar och böner till den förre. Derföre härrörer också icke det onda i verlden från Gud, från hvilken, såsom det fullkomligaste väsende, intet annat än godt kunde komma. Men efter verldens bildande, frambragte en hvar af de Planeter, dem Gud förlänat kraft att framkalla och uppehålla djur och plantor, alla ting fullkomligare, ju närmare de voro den omedelbara inflytelsen af Gudomens egen kraft, och ju ofullkomligare, ju längre de voro derifrån. Allt ondt hos menniskorna, eller deras dårskap och laster, uppkommer sålunda från de kroppar med hvilka Själarne blifvit omklädda, från de i materien grundade begärelser och från den grad af styrka förnuftet besitter, att motstå den inskränkande kraften af deras verkningar.

§. 9.

Tankens liksom Wiljans föremål äro antingen goda eller onda. Af desse Godheter äro somliga gudomliga, de neml. hvilka Menniskan såsom ett rent

förnuftigt väsende begär; andra åter menskliga, eller sådana hvilka hon i egenskap af ett sinnligt- förnuftigt väsende åstundar. Det goda, af hvilket dera slaget som heldst, eftersträfvar man antingen för dess egen skull, eller för dess följders skull eller också så väl för dess egen som för dess följders skull. Det goda af första slaget, är det absolut Goda, vilkoret för möjligheten af allt annat godt, och i och för sig sjelft fullkomligt, sin egen afsigt och ett nödvändigt föremål för hvarje förnuftigt väsendes begärelser. Detta absoluta goda består i laglikmätighet och harmoni, och detta i menskliga uppförandet öfvergånget måste man eftersträfva, att, sig sjelf beherrskande, i anseende till handlingsdriften vara enig med alla. Detta uppnås, om vi söka att, så vidt våra krafter räcka till, uppnå likhet med Gud, hvilken likhet består i bemödandet att handla rättvist och förnuftigt. Bevekelsegrunden för detta bemödande är att söka i den öfvertygelse, som ett rätt bruk af eftertanken måste gifva, att det i alla hänseenden är det bästa att fly det onda och eftersträfva Dygden, hvarmed man betecknar ett allfvarligt beslut att för förnuftets skull, utan allt afseende på nöje, lidande eller fruktan, efterlefva den verksamma regel, som i förnuftet är grundad, och för hvars skull det är nödigt att rena sig från alla sinnliga drifters öfvervälde. Dygden är således Själens hälsa, skönhet och välstånd, och uppenbarar sig i fyra hänseenden, antingen såsom Wishet: Förnuftets fria och obehindrade verksamhet i att föreskrifva handlingens högsta lag och efterfölja den; el-

ler Hofsamhet: Begärets enighet med förnuftet att icke efterssträfva annat än hvad detta gillar; eller Mandom: det ständagtiga beslutet att aldrig, hvarken af vällust eller smärta, låta förleda sig från handlandet enligt förnuftets föreskrifter, eller slutligen såsom Rättvisa: sträfvandet att uppfylla pligt och respectera rättigheter. Den som villigt och med gladt mod bemödar sig att i sina handlingar verkliggöra dessa dygder, den förtjenar att kallas sedligt god och vis tillika, då Wishet är den insigt, som leder oss till goda handlingar, men dårskap är den förvillelse i förståndet, som leder till orättfärdiga handlingar. Dygden består således icke i känslolöshet för Sinnlighetens retelser, utan i deras manliga besegrande, i den öfvertygelsen att man måste efterkomma förnuftets sedelag i trots af alla de följder det än må hafva på vår lefnad och vårt sinnliga välstånd. Wisserligen kan detta, till en början synas den menskliga svagheten tungt och besvärligt, men ju varmare man älskar dygden och ju mera man öfvar den, desto dygdigare blir man, och kan då tröstetigen af Gud vänta allt godt i detta och i det kommande lifvet. Deri består den sanna och verkliga lycksäligheten.

§. 20.

Men sedligheten måste icke allenast eftersträfvas och utöfvas af den enskilda menniskan utan äfven af Staten, som är en laglikmätig förening mellan flere menniskor, sjelfverksam för allas bästa, med Frihet och Enighet till sitt mål. Frihet består icke i tygellöshet och laglöshet, utan i allmänlig lydnad för förnuftets

lagbud; och enighet eger då rum, när alla Medborgare lyda samma förnuftslag, icke hafva något deladt intresse och anse det, hvad en hvar besitter, för gemensam egendom, dymedelst beredande möjlighet för Staten, att, som den enskilda menniskan i sina privata, i alla offentliga handlingar, enligt sin pligt, ådagalägga vishet, hofsamhet, mandom och rättvisa. Öfvervägande, såsom handlingsprinciper, äro dessa Cardinal-Dygder bestämda att vördas af de trenne särskilda Stånd, som i hvarje väl ordnad Stat måste träffas: de Regerande, de Försvarande och de Lydande — en indelning, som icke är utan sin öfverensstämmelse med Egyptens och Indiens castinrättning. — Förening af vishet och rättrådighet är Handlings-Principen för de Regerande, hvilka hafva att beherrska de lydande och sjelfva att af lagen beherrskas. Mandom är handlings-Principen för de försvarande: Statens physiska magt under lagens auctoritet, som har att skydda Staten mot yttre angrepp och Borgarne mot inre våld. Hofsamhet är slutligen handlings-Principen för de lydande, hvilka, under arbetandet för Statens materiella bestånd, hafva att villigt ordna sitt förhållande under de styrandes högre insigter och bättre vilja. Att ett och hvart af dessa trenne stånd fullgör hvad det tillkommer, utan att inblanda sig i det andras verkningskrets, det är vilkoret för Statens välstånd. Denna uppkommer i analogi med den enskilda Menniskans dygdiga sinnesstämning; ty liksom det i menniskosinnet finnes trenne grundprinciper, äro trenne dessa motsvarande Stånd i Staten. Mot För-

nuftet svarar Regeringen, mot Förnuftets biträde, Känslorna, svara åter de Regeringens afsigter befordrande försvararne, och mot de sinliga begären, som af förnuftet måste styras, svara de lydande undersåtarne. Statsinrättningens rigtiga förhållande, efter den för menskliga sedligheten gifna grundregel: en hvar göre sitt! är äfven vilkoret för det tillstånd i Staten utur hvilket de fyra cardinal-dygderna, jemte harmoni och lycksalighet, framspira. Men härvid är att erinra, att icke det angenäma, utan det goda, icke förökande af yttre magt eller omsorg för Folkets förnöjelse och yttre välmåga, utan sedlig förädling af hvarje Statens medlem och upprätthållande af det allmänna välståndet, är Statskonstens ändamål. Och då att rigtigt inse detta, just är höjden af all Philosophi, följer det, att det menskliga elendet icke förr kan upphöra, än alla Stater blifva styrda af Philosopher, som förtjena detta namn.

§. 11.

Till befordrande af Statsinrättningens högsta ändamål, är ingen vigtigare angelägenhet, än den allmänna Uppfostran. Den kan visserligen gå ut på att hos olika individuer framkalla och utbilda vissa olika färdigheter och anlag, men det måste dock för alla menniskors uppfostran gifvas ett gemensamt högsta mål, genom hvars uppnående man berättigas att göra anspråk på namn af en bildad menniska. — Detta mål består deri, att göra den önskan hos alla verksamt lefvande, att vara en god och fullkomlig Medborgare, som enligt sitt förnuft kan sjelf beherrska sig. För

detta ändamål måste den physiska och den andeliga uppfostran med hvarandra hålla jemna steg, dock så att den förra, såsom medel, underordnas den sednare, hvars hufvudregel består deri, att hos barnen sådan Sinnes-stämning må frambringas, hvilken, då de en gång skola handla som fullvuxna, af dem erfordras och af deras utbildade förnuft godkännes. Detta förtjenar att kallas utbildning till ren menisklighet och att den befordra, gifves ett verksamt medel, i utvecklingen af det en hvar medfödda Sinne för ordning, harmoni och skönhet.

§. 12.

Skönt är det som fullkomligen motsvarar det absoluta begreppet eller idéen om skönhet och är således något helt annat än det skickliga, det angenäma, det nyttiga ja äfven annat än det sedligt goda. Ty fastän den absoluta skönheten, liksom dygden, består i Regelmässighet, Öfverensstämmelse och Symmetri, så råder dock mellan skönhet och dygd den åtskiljnad, att då den sednare är ett föremål endast för tanken, är den förra föremål för åskådningen. Skönt är altså i allmänhet det, som, åskådadt, låter hänföra sig till en själens och kroppens, materiens och formens fullkomlighet eller till en blott bild af en sådan fullkomlighet. Det gifves tvänne arter af skönhet, en kroppslig och en andelig, men båda hafva den verkan, att deras åskådande åtföljes af ett egendomligt angenämt känslotillstånd, hvilket välbehag, om det öfvergår till menniskans hela inre lynne, heter Kärlek, den der, såsom i grunden intet annat än en förening af den

moraliska och æthetiska känslan, alltså är den högsta och egentligaste uppfostran till dygd.

Första upplagan af Platons Skrifter, på grundspråket eller på Grekiska, trycktes hos Aldus i Venedig, 1513. Vol. 1, 2. fol. — Den nyaste och bästa fullständiga upplaga af dessa snillrika Skrifter, är den af Mitscherlich i Zweibrücken utgifna, 1781—1786. Vol. 1—12, 8:o. — Öfversatt på Tyska, dock icke fullständigt, af Schleiermacher. Bd. 1—5. Berlin 1819, 8:o. — Jfr. *Tennemann. System der Platonischen Philosophie.* Leipz. 1792 —1795. Th. 1—4, 8:o.

§. 13.

Liksom Platon var den första, hvilken bygde sin Speculation på en djuptgående Kritik af sina föregångares, och af densamma lemnat dyrbara, för Wetenskapens Historia högst vigtiga spår i sina Skrifter, var han också den första, som i ett omfattande System såg och utförde Philosophien, fast hans artistiskt bildande Snille icke nöjde sig med den torra systematiska formen i föredraget. Wi märka också hos honom först den bestämda åtskillnaden mellan Philosophiens olika discipliner, om han än icke namngifvit dem alla. Likväl har han också den förtjensten, att hafva framställt de första Definitioner öfver somliga af dessa Discipliner, sålunda har han bestämdt Metaphysiken — den han kallar Dialektik i allmännare mening — att vara den af förnuftet ensamt förvärfveliga Kunskapen

om

om Tingens innersta, rena, ursprungliga och dem constituerande väsende, och skiljdt den från Logiken, den han gifvit namn af Dialektik, i inskränktare betydelse, och sagt hafva till föremål att urskilja hvilka Begrepp, enligt deras ursprungliga art, med hvarandra kunna förenas och hvilka icke, samt att utvisa den nödvändighet, med hvilken man kan framtränga till det vissa, genom begreppen, och huru somliga med deras ursprungliga artgrund öfverensstämma, då åter andra derunder icke kunna uppfattas. Så uppdrog han äfven gränsorna för Ethiken, den han benämnde Wetenskapen om det goda och onda och sade den hafva till föremål, att lära oss huru vi skola handla rätt och derigenom blifva lycksaliga samt bygde derpå Wetenskapen om den yttersta Principen för all tillvarelse, om den högsta orsaken, eller om det fullkomligaste Wäsendet: det Absoluta. I detta såg han neml. den genom Ideerna verkande gemensamma grunden för på en gång allt vetande och all tillvarelse, så att detta absoluta var den principala orsaken för det ena, i och dermed att det var det för den andra och så tvärtom. Platons Philosophi är således det första Systemet med gifven tendens att bilda ett identitets System, men som antog Identiteten att vara något objectift gifvet, utan behof af deduction och förklaring, dermed i sin mån hyllande den plastiskt reala form, som utmärkte hans tidehvarfs så vetenskapliga som artistiska bemödanden.

Nionde Capitlet.

Aristoteles.

—— ∘ • ——

§. 1.

Aristoteles, son af Läkaren Nikomachos, anses vara född i Stagira, år 384 f. Chr. Redan af sin fader leddes han till Naturens studium, det hån, efter dennes död, skall hafva vidare utvecklat under handledande af en viss Proxenos i Atarnä. Wid sjutton års ålder begaf sig Aristoteles till Athèn, der han i tjugo år njöt Platons undervisning. År 345 f. Chr. drog han till Mitylene, men då Platon kort derefter dödde, flyttade Aristoteles till Eunuchen Hermias, Tyran af Atarnä, efter hvars olyckliga lifsslut han af Philippos, Konung i Makedonien, kallades (år 343 f. Chr.) till hans Sons, Alexanders, uppfostrare. Då denne hans heroiske Lärjunge beträdt sin faders thron, drog sig Aristoteles tillbaka först till sin födelsestad men begaf sig sedan, år 335 f. Chr. till Athèn, der han lärde under tretton års tid, i Lykeion eller rättare sagt i dess af lummiga trän öfverskyggade Spatsergångar (περιπατόις); hvaraf hans Sect fått namn af den peripatetiska. Anklagad af Presten Eurymedon för Guds förnekelse, flydde Aristoteles, år 322 f. Chr. från Athèn till Chalkis, der, samma år, en tillfällig sjukdom ändade hans dagar.

Den beläsenhet, till hvars grundläggande Aristoteles funnit tillfälle bland den samling af äldre Philosophers skrifter, som Platon sig förskaffat, i hvars Schola Aristoteles också ofta skall hafva förrättat en Föreläsares tjenst, utvidgade han hela sin flitiga lefnad igenom. Hans kunglige Lärjunge, Alexander, beredde honom också vidare lägenhet att utvidga sina kunskaper, i det att hvart hans segrande vapen framträngde, hade han förordnat att icke allenast alla de skrifter man kunde öfverkomma, utan äfven Naturalier af alla slag skulle samlas och öfversändas till Aristoteles. Han erhöll, i följe deraf, det största Bibliothek, som någon dittills egt, hvilket, efter hans död, ärfdes af Theophrastos och efter honom af en viss Neleus, som sålde det till Konung Ptolemaios Philadelphos i Alexandria. Dermed följde dock icke Aristoteles' egna skrifter, af hvilka han skall hafva författat en ganska stor mängd, äfven Poemer, episka, elegiska och lyriska. Desse skrifter gömde Aristoteles' arfvingar först, af fruktan för de efter böcker girige Konungarne i Pergamos, i en källare, der de, ehuru af fugt skadade, upptäcktes af Apellikon från Teios, som köpte och bragte dem till Athén, der han lät afskrifva dem, utfyllande hvad som här och der kunde brista. Sylla, sedan han eröfrat Athén, lät föra Apellikons Bibliothek till Rom, der den af Mæcenas frigifne Grammatikern Tyrannion besörjde flere afskrifter af de aristoteliska verken, de der slutligen af Andronikos från Rhodos, efter deras innehåll, ordnades och vidare utspriddes. Så hafva de

kommit till oss, dock äro flere bland de af forntidens Författare citerade Afhandlingar förlorade. Af de återstående, som nu föra Aristoteles, namn, äro flere dels aldeles understuckne, dels blott i utdrag förhanden. De 14 Böcker, som afhandla logiska ämnen, och dem man sammanfattat under den allmänna benämningen Organon, äro sannolikt i sitt närvarande skick ägta. Af de, också 14, till Metaphysiken räknade böcker äro afgjordt den 13:ta och den 14:te Boken af någon annan än Aristoteles utarbetade och de öfriga troligen icke i sin ursprungliga gestalt, utan ett interpoleradt utdrag af Philosophens ägta uppsatser. Af de physikaliska, hafva mot den allmänna Naturläran, i 8 Böcker, mot afhandlingen om Himmelen, om Uppkomst och Undergång, om Färgorna, Meteorologien, den korta Naturläran, om Akustiken, Djurens Natural-Historia, om Djurens delar och om Djurens frambringande samt om Själen, inga tvifvelsmål blifvit yppade, men de öfriga åter äro antingen afgjordt falska eller också blotta utdrag. Bland de till praktiska Philosophien hörande skrifter anses Ethiken till Nikomachos, de åtta böckerna om Republiken och 1:sta Boken af Oekonomiken såsom ägta. Slutligen af de techniska tror man att den kortare Rhetoriken är uppsatt af Anaximenes från Lampsakos, och hvad Poetiken angår, som ursprungligen var indelad i 2:ne Böcker, återstår oss endast ett okritiskt utdrag.

Aristoteles' samlade Skrifter utgåfvos på Grekiska första gången af Aldus Manutius i Venedig åren 1495, 1497 och 1498. Tom. 1—5 in fol. — Den

nyaste och bästa Upplagan är den af J. G. Buhle besörjda, tr. i Zweybrücken och Strasburg år 1791 och följ. — Jfr. *I. G. Buhle Commentatio, de libroprum Aristotelis Distributione in exotericos et acroamaticos.* Gottingæ 1788, 8vo.

§. 8.

Att veta, sade Aristoteles, är att rigtigt inse det något är, hurudant det är, att sådan är dess orsak och att det icke kan vara annorlunda. Insigten att något är, gifver oss erfarenheten, och då man öfver det varande förundrar sig, väckes man deraf att efterfråga och klart vilja fatta hurudant och hvarföre det är. Då uppkommer ett vetande bygdt på säkra grunder, och detta är Wetenskap. Weta kan man således endast det sanna eller det sannolika och Wetenskapen om det sanna är Philosophi; ett bemödande om demonstrativ kunskap, utan hänsyn till ett utom den varande gagn; Emedlertid äro Philosophiens objecter inga andra, än de vi med våra yttre sinnen förnimma, så att, i fall ett sinne brister för en menniska, så saknar denna det fullkomliga medlet att lära känna föremål. Dessa äro dock af tvänne slag: föränderliga eller oföränderliga. De förra, utmärkta af uppkomst och upphörande, hafva sin plats i det sinnliga rummet under Månan, de sednare åter, hos hvilka man hvarken bemärker början eller slut, vistas i och öfver himlarymden. All vår kunskap om dessa båda slag af föremål utgår från efterfrågan om den verkande orsaken till dem. Sedan man funnit orsaken

till företeelserna har man att, ur den härledande, efterfråga deras formella vilkor eller de egenskaper som särskilja dem ifrån andra, och härunder bör man iagttaga den regeln, att det är omöjligt, att ett och samma på en gång kan vara och icke vara. Denna sats behöfver intet bevis, den är i sig sjelf axiomatiskt viss och ligger alla slutsatser till grund. Genom Slutsatser neml. kommer man ensamt till demonstrativ kunskap om tingen och dessa slutsatser bildas, medelst abstraction, af Förståndet, som är en förmåga af Principer, och yttrar sig antingen såsom theoretiskt: granskande och undersökande Tingens orsaker och egenskaper; eller såsom poietiskt eller techniskt: då dess verksamhet enligt föreställningar har ett utom sig varande mål; eller också praktiskt: då denna verksamhet är sitt eget mål. — Häraf härflyter Philosophiens allmännaste indelning. Inledningen till hela Philosophien, eller det hvad man sedermera gifvit namn af Logik, sysselsätter sig med utredandet af de reglor, efter hvilka man om föremålen erhåller allmänna begrepp, hopbinder dessa till Satser och af dem drager slutsatser. Den är antingen Analytisk: föredragande Reglorne för det sanna eller det apodictiska vetandet, eller Dialektisk, lärande att finna de allmänsatser från hvilka sannolika Argumenter hemtas, och att upplösa de sophistiska och bedrägliga Tankesluten. — Den theoretiska Philosophien, åter indelas, efter de olika objecterna och efter den olika grad af Abstraction, som till deras undersökande användes: i Mathematik, kunskapen

om de i rummet hvilande föremålen; Physik, kunskapen om de i rummet sig rörande tingen och Theologi eller första Philosophien, kunskapen om de öfversinliga, uppöfver det physiska upphöjda (metaphysiska), väsenden, och är således det hvad nu allmänt kallas Metaphysik. Återigen sysselsätter sig den techniska Philosophien, med det afsigtligt frambragta, enligt hvilket, till följe af reflexion öfver erfarenhetens föremål, det uppkommer en i allmänhet med dessa liknande föreställning. Den indelas i Mechanik, genom hvilken något för lifvets behof nödvändigt frambringas; Rhetorik, färdigheten att öfver hvarje undersökningens föremål bereda den allmännast möjliga öfvertygelse och Poetik eller läran om sättet att, genom härmning af ett redan före handen varande, behaga. Den praktiska Philosophien slutligen, har till föremål det yttersta syftet för all menskl ig handling, som är att genom dygd uppnå lycksaligheten. Läran om det sedliga uppförande som i allmänhet leder dit, kallas Ethik; men läran, huru detta syfte befordras genom Lagstiftningen för menskliga Samfund, heter Politik och undervisningen om de yttre vilkoren att vinna detta mål, genom ett rigtigt förvärfvande och förvaltande af det yttre goda, heter Oekonomik. — Desse äro alltså den praktiska Philosophiens trefaldiga underafdelningar.

§. 3.

(Logik). Philosophiens propædeutiska del, är Tankeläran eller Logiken, det säkraste och noggrannaste instrument för den vetenskapliga forskningen. Den

består, som sagt är, af tvänne delar: Analytik och Dialektik, men ändamålet med båda är att lära utförandet af argumentationen, ehuru den sednares blott är sannolik, blott frambringar det troliga; den förres deremot är viss, ledande till evident sanning. Men all Argumentation verkställes genom ett visst anordnande af Satser, och Sats, i allmänhet, betyder ett antingen jakande eller nekande tal om något. En sådan Sats är antingen allmän, enskild eller obestämd och vidare antingen apodiktisk, då den är öfver och utan all motsägelse, eller dialektisk, då den går ut på att upplösa motsägelsen. Hvarje Sats, af hvad slag den annars må vara, kan upplösas i enkla Termer och dessa, allt efter som de uttrycka olika begrepp, äro af trenne slag, antingen Annonyma, då de äro ett gemensamt namn för flere derunder inbegripna enskilda ting; Synonyma, då ingen skilnad befinnes mellan benämningen af Saken och dess definition, samt slutligen Paronyma, eller sådana benämningar som härledas från hvarandra och endast till formationen äro olika. Dessa Termer eller Kategorier — som Aristoteles kallar dem — användas vid allt som uttalas, antingen enkla för sig eller i sammansättning och äro således af tvänne slag, antingen sådana, hvilka icke kunna sägas om något annat, men om hvilka något annat sägas kan, såsom, i sig sjelfva och individuelt bestämde, uttryckande ett rent varande, d. ä. hvad vi, på vårt konstspråk, kalla *Substans;* eller också sådana, som till ett annat, såsom till deras substantiska grund

kunna,

kunna hänföras, betecknande det hvad vi kalla *Accidens*, som väl hvarken är sakens eller subjectets bestämning, egentlighet eller slag, men dock är i och med sjelfva saken. Hvad de Kategorier angår, hvilka uttrycka en Substans, så äro somliga af dem primitiva eller så beskaffade, att de användas till något visst Subject, utan att utmärka att detta i något annat adhærerar. Somliga åter äro secundära och utmärka ett subject, som under något annat uppfattas, såsom Specis under Genus. De Kategorier deremot hvilka uttrycka Accidensen, äro af nio slag, bemärkande antingen Qvantitet, Qvalitet, Relation, Handling, Lidande, Tid, Rum, Belägenhet eller Wana. En hvar af dessa, för sig enskildt uttalade, hvarken jaka eller neka, utan detta uppkommer genom deras inbördes förbindelser, och i följd af dessa kan Affirmationen så väl som Negationen vara antingen sann eller falsk. Beträffande dessa Accidenser så är Quantiteten antingen fördelad (discret) såsom bestående af Numer, Antal o. s. v. eller också i fortgående continuitet, t. ex. linia, tid, m. m. — Relation utmärker förhållandet af en sak till en annan; medgifver ett mer och ett mindre och benämner ting såsom följande det ena af det andra. — Qualitet är det, genom hvilket ett ting säges vara sådant som det är; hörer inom det mångfaldigas gebiet; är af fyra slag: Gestalt, Förmåga, Disposition och Förhållande; medgifver intensitet och upphörande, samt är det till följe af hvilket vi säga ting vara lika eller olika. — Handling, hos den som verkar,

och Lidande, hos den som mottager verkan, utmärka båda en rörelse samt medgifva motsats, intensitet och upphörande. — Tid, Rum, Belägenhet och Wana utmärka de omständigheter, som verka på de ting, hvilka genom dessa benämningar betecknas. Utom dessa Termer gifves det vissa andra, hvilka kallas *Opposita* (*αντικειμενοι*) och äro af fyra slag: 1) *Relativa*, hvilka antyda att det som är, såsom sådant är i förhållande till ett annat. 2) *Contraria*, hvilka sins emellan icke hafva något medium, utan så att eddera, med det andras uteslutande, måste tillhöra Subjectet. 3) *Privantia*, som, derigenom att det ena af dem tilläгges Subjectet, borttager från detta möjligheten att få det andra sig tillagdt. 4) *Contradicentia*, det ena jakande, det andra nekande. — För öfrigt äro orden tecken af vissa rörelser i Själen, bildade efter objecterna, som med sina intryck på de yttre sinnena framkallat dessa rörelser. Orden indelas i twänne classer: Nomen är ett bestämningsord, utan förhållande till tiden, men hvars delar tagna hvar för sig, i sig sjelfva icke hafva någon betydelse. Verbet åter är ett ord, som utmärker tiden och är alltid tecken för hvad som säges om något annat än verbets innehåll. Då tvänne eller flere Nomina genom ett Verb förenas, uppkommer det hvad man kallar en Sats eller Proposition, som är en betecknande utsaga till följe af sammansättningen utaf ett eller flere Prædicater med ett Subject. Och i fall något så prædiceras om ett Subject, att intet object, som under detta Subjectets begrepp uppfattas, möjligen kan

blifva tänkt, utan att på samma Prædicat sig tillagt, så är Begreppet om Prædicatet helt och hållet i Begreppet om Subjectet upptaget och Prædicatet tillkommer Subjectet allmänneligen. Detta är en hufvudsaklig Regel för de slags Satser, hvilkas undersökning tillhörer den logiska Hermeneutiken, och hvilka angifva antingen det sanna eller det falska. De äro också af fem slag, antingen enkla och complexa; eller jakande och nekande; allmänna eller enskildta; infinita eller finita; orena eller modaliska; men de modaliska äro antingen nödvändiga, eller tillfälliga, eller möjliga eller omöjliga. Alla Satser, af de nu uppräknade slag, hafva till formen den likhet, att ett prædicat i dem förenas med Subjectet genom ett band eller copula. Af dessa Satser bildas Syllogismen, som är ett tal, i hvilket af den antagna Satsen, en annan, med denna olika, genom förmedling af en tredje, nödvändigen härledes. Den består således af trenne Propositioner, genom hvilkas vissa och rigtiga disposition Syllogismens såväl sätt som figurer uppkomma. Sättet (τρόπος) i Syllogismen beror af Satsernas disposition, med hänseende till qvantitet och qvalitet, och Figuren (σχῆμα) bestämmes af den medlersta Satsens, för conclusionen tjenliga hopställning med och i förhållande till för- och eftersatserna. Med anledning häraf antog och bestämde Aristoteles trenne figurer för Syllogismen. För uppfinningen af denna fordras 1) att Problemets termer skola vara gifna; 2) Urskiljning af det väsendtliga, egentliga, tillfälliga, vissa och sannolika; 3) Wal af de allmänna slutlednin-

garne; 4) Wäl af det förutsatta, hvaraf det sökta blir en allmän slutföljd. 5) Uppmärksamhet, att förena det som betecknar allmänligheten, ej med den härledda, utan med det förutsatta; 6) användning af de närmast sig erbjudande Slutföljder. Under iagttagande af dessa Reglor kunna fyra slag af Syllogismer bildas, neml. den apodiktiska, i hvilken Slutsatsen nödvändigt följer utur sanna Præmisser; den dialektiska, som med bestämd säkerhet sluter utur sannolikheter; den eristiska åter bygges på det som väl synes sannolikt men icke är det och den paralogiska, grundas icke på det sannolika i allmänhet utan på det som inom hvarje Wetenskap såsom Sannolikhet gäller. För öfrigt är Syllogismen fullkomlig, då dess Propositioner icke något annat antyda, än det som nödvändigt framträder och bekräftas i slutföljden; ofullkomlig åter, då dess slutledning i resultatet bestämmer något antingen mer eller mindre än man i Propositionerna antydt. Såsom fullkomlig har Syllogismen många fördelar, men äfven hvarjehanda brister, hvarföre man, under sökandet efter sanningen, måste tillrättavisa och inskränka Syllogismen genom de öfriga Räsonnements formerna. De hafva dock alla så väl sin grund som sin kraft i Syllogismen och de båda vigtigaste af dessa äro Inductionen och det sophistiska Bevismedlet (ελεγχος). Med Induction menar man ett framskridande i beviset från det enskildta till det allmänna, och är den ett tjenligt medel att lättare öfvertala de okunnige, Syllogismen deremot ett kraftigt medel att säkrare öfvertyga de kunnige. Det sophistiska Bevismedlet

är åter en utur motståndarens conclusion bildad Syllogism, i afsigt att motsäga den. Det kan vara sophistiskt dels i orden, genom Homonismos, Amphibologi, Sammansättning, Fördelning, Accent eller Ordställning; dels också i saken, antingen genom en skeft utförd conseqvens, eller genom *petitio principii* och sålunda förleder Sophismen antingen medelst falska Satser, eller medelst Paradoxer, Soloecismer och Tautologier. — Dessa förekommas och undvikas med tillhjelp af Definitionen, varande ett tal, som bestämmer naturen af en sak, och är af två slag, bestämmande antingen hvad den saken, om hvilken talas, till sin natur är, dels också det ordets betydelse, af hvilket man betjenar sig för att utmärka saken. Definitionen är alltså ett vigtigt medel för Demonstrationen, eller den vetenskapliga Slutföljd genom hvilken vi erhålla kunskap om något, bestående af trenne delar: Conclusionen, till hvilken man kommer eller hvilken skall demonstreras; Grundsatsen eller Principen, genom hvilken Demonstrationen verkställes, samt Subjectet, hvars affectioner och accidenser Demonstrationen förklarar. Deraf följer, att de Grundsatser från hvilka Demonstrationen utgår, måste vara af samma slag eller syngenetiska med conclusionen. Emedlertid äro Grundsatserna icke blott egna för hvarje viss Wetenskap och materiella, bestämmande Demonstrationens innehåll, utan det gifves äfven sådana, som äro gemensamma för alla demonstrativa Wetenskaper och i dem användbara. Men alla Grundsatser eller Principer måste hänföra sig på en den högsta, ursprung-

ligen nödvändiga, som kallas Axiom, det der i och för sig icke fordrar något bevis och från hvilket Demonstrationen, genom försatser och medelsatser, härledes till Slutsatsen. Man kan allt derföre säga, att Demonstrationen är en fortsatt, vetenskaplig Syllogism. Wetenskapligt är det vi med full visshet veta icke på annat sätt, än det angifna, kunna förhålla sig. Det är således nästan likbetydande med det Sanna, som ursprungligen är det, hvad genom sig sjelft, sin egen beskaffenhet och icke genom något annat har sin trolighet; Sannolikt är åter det som antingen för alla eller för de fleste, eller åtminstone för de visaste synes troligt. Detta Sanna och detta Sannolika kan nu ega rum i besvarandet så väl af frågan *hvad* ett ting är, som af frågan *hurudant* det är. Svaret på den förra frågan fordrar en Demonstration ur rena förståndsbegrepp och är den vissaste och fullkomligaste; det på den andra åter, en Demonstration ur Erfarenheten och byggd på observationer. Så snart Demonstrationen sysselsätter sig med ett ovilkorligen nödvändigt föremål, föder den det hvad man kallar Wetenskap. Dess motsats är Okunnighet, som antingen är ett rent förnekande af Sanningen eller ett misskännande af den. Denna sednare art af okunnighet uppkommer från en falsk Syllogism — d. ä. en sådan i hvilken öfvergången eller medelsatsen är felagtig — och härleder sig från Sinnenas bristfälligheter, då åter dessa, i sitt fullkomliga skick, icke bedraga. Likväl bildas aldrig någon Wetenskap omedelbarligen genom Sinnena; de hafva neml. blott det enskildta, det individuella, till object och

Wetenskapen omfattar det allmänna. Men med tillhjelp af Inductionen leda Sinnena vår kännedom från individuen till det allmänna, och så vida äro Sinnena Wetenskapens tjenare.

§. 4.

(Physik eller Natur-Philosophi). Natur, sade Aristoteles, kallas dels det uppkommandes egna beskaffenhet, dels dess upphof, dels det ursprungliga, hvaraf det frambragtas uppstår, dels åter den ursprungliga rörelsekraft i hvart och ett sinnligt Ting. Natur är således, tillägger han, dels den första Materien, dels form och Substans, och, i egentelig mening, rörelsens princip i hvarje sinnligt ting. Hvarje sådant Ting, i hvilket man urskiljer det substantiella, formen och det af båda uppkommande tredje, eller individualiteten, kallas ett Naturväsende, till motsats mot Konstens Productioner, som hafva sin Princip utom sig sjelfva. Naturverkningar åter äro sådana, hvilka, såsom hafvande samma Princip, alltid yttra sig på lika sätt. Den Wetenskap, som har att efterforska dessa nu nämnda föremåls, Natur-Tingens och Natur-Werkningarnes grund och orsaker, kallas Physik eller Natur-Philosophi. Dessa Principer eller grunder och orsaker för Naturtingen måste vara flere hvarandra qualitativt emotsatta, ty de måste icke kunna härledas från hvarandra, men allt från dem. Det kan neml. icke gifvas blott en Princip, ty då vore de motsatser, som yppa sig i Natur-Tingen och i Naturverkningarne oförklarliga. De kunna ej heller vara oändliga, ty då vore de icke föremål för kunskap. Men de måste

vara flere än tvänne, på det att ej dessa skola sätta sig i jemnvigt och uppväga och upphäfva hvarandra. Det gifves således trenne Natur-Principer: tvänne motsatta och en tredje som beståndande emottager och underkastas verkningarne af de andra båda. Dessa trenne Principer äro alltså Form, Privation och Materia. Utom dessa trenne Principer gifves det fyra slag af Orsaker till Naturtingens uppkomst, neml. en materiell, af hvilken allt är; en formell eller exemplarisk, enligt hvilken allt är sådant, som det är; en verkande, genom hvilken allt är och en finalisk eller ändamålsenlig, den hvarföre allting är. Dessa orsaker kunna antingen vara nära eller aflägsna; väsendtliga eller tillfälliga; *Actu* eller *in potentia*; enskilda eller allmänna och till en sak kan mer än en orsak vara vållande. Detta beror antingen af Slumpen, som verkar till något, men oregelmessigt, och utan bestämdt skjäl, eller af Lyckan, som är en tillfällig orsak till beskaffenheten af företag för ett visst mål. Derföre herrskar Lyckan endast inom den krets der öfverläggning råder, således inom menskliga verknings-sphären, Slumpen åter inom den liflösa naturen. Ingen dera, hvarken Lycka eller Slump, är dock en primitiv utan blott en afledd orsak och något sednare och lägre än Intelligens och Natur. Denna sednare verkar alltid ändamålsenligt, antingen i det hela eller i vissa delar, och allt verkar så som Naturen det bestämt, så framt ej några hinder möta. Då förlorar väl Naturen, som t. ex. i vissa Missfoster, sitt ändamål i det hela, men

aldrig

aldrig i delarne. Dock märker man, lika så litet som i konsten, i naturen någon öfverläggning med hänseende till en tänkt afsigt, ty hon handlar enligt nödvändighet. Men af nödvändighet gifves det tvänne slag, det ena ovilkorligt, i anseende till materien, det andra vilkorligt, med hänsyn till formen, som endast har sin grund i förändring, hvilken åter beror af rörelsen, som är en act af förmåga, bildande öfvergången från möjlighet till verklighet och yttrande sig i förändringar, hvilka inträffa antigen i anseende till ett Subject — som är det beståndande receptaklet för förändringen — eller i anseende till dess qvantitet och qvalitet eller i anseende till Rummet. Med detta ord betecknar man en omedelbar och orörlig yta, omslutande en kropp, från denna åtskiljd och skiljbar, men än denna hvarken mindre eller större. Rummet är således ingen kropp, fastän det såsom denne har en viss storhet och tre Dimensioner, i anseende till längd, bredd och djuplek. Det är också icke något elementariskt, är icke orsak till någon verklighet och är hvarken Materia eller Form. Men rummet blir qvar om också allt hvad det inneslutet skulle upphöra att vara till, och hvarje kropp sträfvar att intaga den honom tillkommande punct af rummet och dröjer qvar på densamma. Till följe häraf är Rummet den inneslutna kroppens skrankor, den primitiva orörliga gränsen för hvad det innesluter. Derföre kan det icke gifvas någon tom rymd i Naturen, så mycket mera, som, då i tomma rymden det hvarken finnes uppåt eller nedåt,

dit rörelsen kunde syfta, naturligtvis i denna formlösa rymd icke kunde finnas någon rörelse; men denne är dock den absolut-väsendtliga charakteren af allt hvad som kallas natur. Rörelsens mått är tiden i anseende till ett föregående och ett efterföljande. Den är synthesen af det enartade i rörelsen, i förhållande till det arithmetiska talet af sjelfva rörelsen. Derföre gåfves ingen Tid, om det ej funnes en Själ, ty endast Själen besitter förmågan att räkna. Den enhet, efter hvilken rörelsen blifver mätt eller beräknad, är det närvarande ögonblicket, genom hvilket man åtskiljer det föregående och det efterföljande i rörelsen. I detta ögonblick finnes ingen rörelse, ty all rörelse verkställes i tiden och i hvarje ting som är satt i rörelse finnes antingen hastighet eller långsamhet, som af tiden låter sig mätas. Borttages rörelsen från en sig rörande kropp, så försättes denna kropp i hvila. Men den kropp som för sig i en hel tid rörer sig också i alla delar af tiden, hvilken begränsar rörelsen. Derföre gifves i verkligheten ingen oändlighet, utan blott inom Möjlighetens sphär, beroende derpå, att man alltid kan föreställa sig något öfver eller efter ett annat. På samma sätt kan, i tanken, hvarje utsträckt storhet delas i allt mindre och mindre delar, utan att någon råkas som förtjenar att heta den minsta. Men i verkligheten kan icke något oändligt finnas; ty såsom sådant vore det icke föremål för kunskap, saknande all form och bestående endast af privation, bortovaro näml. af tids eller rums begränsning. Deremot kan rörelsen, inom tiden, hvarken hafva början eller slut;

men då likväl rörelsen icke är oändlig, och hvarje ting som rörer sig måste vara satt i rörelse af något annat, som verkat på det, antingen inom eller utom tinget, så följer att det måste vara något Ursprungligt som först sätter allt i rörelse, en *primus Motor*, som är upphofvet till all rörelse, men sjelf är orörlig, evig, odelbar, quantitetslös, oändlig och med obegränsad kraft, emedan ingen ting annat kan supponeras, som sätter *primus Motor* i rörelse, och intet rörer sig af sig sjelf, emedan allt, hela evigheten igenom, rörer sig och emedan en oändlig kraft ej kan tänkas hos en begränsad quantitet, men allt, hvad som är i verlden måste hafva sin tillräckliga grund. Derföre måste det jemte denna *primus Motor* vara något ursprungligen rörbart, något det första mobila, hvilket också är evigt, utan förändring, utan början och slut och med en enformig rörelse.

Detta första mobila är Himmelen, som hvarken är tung eller lätt, utan någon motsats, utan förändring hvarken af tillväxt eller förminskning och som sträfvar hvarken att närma sig till eller aflägsna sig från sin medelpunct. Dess rörelse är också den fullkomligaste, neml. den circulära. Denna rörelse har sin motsats i den rätliniga rörelsen, som syftar åt fyra särskildta håll. Derföre gifves det äfven fyra Elementer, eller de enklaste kroppar, sjelfva oupplösliga, men till hvilka alla sammansatta kroppar kunna upplösas. I dessa sammansatta kroppar finnas alla Elementerne antingen *actu* eller *in potentia*. Tyngd och Lätthet äro orsakerna till Elementernas rörelser. Det

tunga syftar åt Medelpuncten, det lätta åter åt Peripherien. Denna, omslutande all Materia och alla Kroppar, är Himmelen, hvilken inbegripen med allt det föränderliga den omsluter, utgör verlden, från hvilken den oföränderliga *primus Motor* är särskild. Denna verld är en, af sphärisk form, evig till sin existens, emedan Materien af hvilken den är formad, från evighet måst yttra sin kraft och verksamhet, deremot är den begränsad af Rummet, och utom det Rum, som utgör Werldens gräns, gifves intet annat. — Medelpuncten åter, till hvilken allt det tunga faller, är den till sin form runda Jorden, på hvilken de blandade kropparne vistas, blandade emedan de af alla fyra Elementerna, hvilka, till följe af förändring, kunna öfvergå i hvarandra, äro sammansatta genom trenne orsaker. Materien, orsak till att den blandade kroppen är; Formprincipen, orsak till att den är sådan, och Himmelens Kretsrörelse, som vållar att den blandade kroppen rör sig. Desse blandade kroppar äro föremål för de yttre sinnena och uppstå genom Elementernas inbördes skiljagtighet, som åstadkommer de sju qualiteter, genom hvilka en kropp särskiljes från alla andra. Dessa Qvaliteter äro antingen activa eller passiva, och derföre är activitet och passivitet nödvändiga egenskaper hos alla blandade kroppar. Af dessa äro somliga fullkomliga, sträfvande åt Peripherien, fastän dragna åt Medelpuncten eller Jorden, och till dessa räknas Meteorerna, Kometerne, Regn, Hagel o. s. v. De ofullkomliga blandade Kropparne äro åter Djuren, frambragta af förrutnelsen med tillhjelp

af den naturliga Wärman, bestämda att tillväxa, till följe af Nutrition, således äfven att förökas och förminskas, som är en i anseende till qvantiteten verkstäld förändring. Men djuren hafva äfven förmåga af förändring i rymden, eller local-rörelse. De äro också underkastade nödvändigheten att framfödas och förgås, till följe af verkningarne utaf så väl *primus Motor* som af den ursprungliga Materien. Dessa animaliska Warelser kringvandras af Stjernorna, hvilka äro af samma natur som Himmelen, blott något mera förtjocknade. Desse Stjernor, runda till sin figur, förorsaka ljus och värma, i det att de så starkt gnider luften att den fattar eld. I synnerhet är detta händelsen inom Solens sphär.

§. 5.

(Psychologi). Undersökningen om Själens natur och egenskaper, anses af Aristoteles såsom utgörande en del af Natur-Philosophien, då Själen sjelf är en del af Naturen, emedan hon icke har egen rörelse-kraft, utan, liksom de öfriga Naturtingen, i detta fall beror af *primus Motor*. Deremot är Själen den ursprungliga fullkomlighets- varande- möjlighet, eller Entelechi hos hvarje physisk kropp, som är capabel af lif eller är organisk. Den är således i sig sjelf okroppslig, men måste, för att verka, med en yttre kropp förenas, ty Själens verkan är lif. Lifvet yttrar sig på flerfaldigt sätt, genom Tänkande, Kännande, vilkorlig Rörelse och Hvila, samt vidare genom förändringarne i anseende till uppehåll, tillväxt och aftagande, Derföre kan man hafva skjäl att antaga tvän-

ne slags Själar. Det ena eller den sinnliga Själen är upphofvet till allt hvad som utgör det organiska lifvet, hvarföre den äfven kan tilläggas Plantorna, som väl lefva, ehuru de sakna medvetande om sitt lif. Denna sinliga Själ har sitt upphof i det alla organismer frambringande frö, som har en viss lifsprincip, en ursprunglig värma, som, icke är elementarisk, utan spiritualisk. Den förnuftiga Själen eller Intelligensen åter, kommer utifrån in i kroppen och är af en himmelsk väsendtlighet eller danad af de aldra finaste ätheriska Substanser. Hos det fullkomligaste af alla animaliska varelser, Menniskan yttra sig desse båda slags själar alltid i den närmaste förening. Den allmännaste verkning af denna förening är förmågan till eget uppehälle, som har sin egentliga organ i hjertat och frambringar hos alla de allmännaste lifsyttringar. Denna förmågas förrättningar äro Aflelse och Näring. Aflelse är den fullkomligaste organiska verksamhet, genom hvilken ett djur frambringar ett annat af sin art och derigenom, på det för djurligheten enda möjliga sätt, uppnår det mål, som alla efterssträfvar, nemligen evigt bestånd, då hvarje djur icke såsom Individuum utan blott såsom art kan fortvara. Näring deremot är den verksamhet hos Själen, hvarigenom, i det att den med kroppen assimilerar de utifrån bibragta näringsmedlen, denna samma kropp, som innesluter själen, uppehålles i sin natur såsom ett organiskt väsende. En speciellare och högre verkan af Själen, är den hvarje lefvande väsende charakteristiskt tillhöriga känselför-

mågan. Känseln är hos Subjectet på en gång både ett lidande och ett verkande, emedan den emottager och öfverbringar till Själen de sinnliga föremålens former. Känselförmågan har alltså sin plats dels i hjertat dels i hjernan, och dess organer äro de yttre sinnena, på hvilka ett gjordt intryck af ett yttre föremål, förorsakar en förändring i sjelfva känselförmågan. De fem yttre sinnena mottaga intryck af objecter, som antingen äro apperciptibla af ett hvart sinne särskildt, såsom Färg, Ljud, Sötma, Wällukt, Mjukhet o. s. v. eller af alla sinnena gemensamt såsom rörelse, hvila, antal, gestalt och storhet. Objecterna för fyra särskildta Sinnen apperciperas till följe af vissa förmedlande orsaker, såsom till exempel färgorna medelst Ljuset; men Känseln deremot uppfattar omedelbart de för den passande objecter. Detta sinne hörer derföre allmänneligen till hvarje lefvande djur, såsom en nödvändig tillhörighet af sjelfva varandet. De öfriga Sinnena förutsätta åter en högre grad af lif, som kallas fullkomnings-möjlighet, (*perfectibilitet*). Det gemensamma Sinnet åter, som är en förmåga att uppfatta de enskildta intrycken och förena dem till ett helt, är en ännu högre förmåga, i hvilken redan Tanken ingår, såsom fordrande enhet i medvetandet. Denna Förmåga i sin högsta potens kallas Inbildningskraft eller Phantasi, som, hvarken ett kännande eller tänkande, men med båda nära förenad, är en vilkorlig själsyttring, som kan vara antingen sann eller falsk; och framstår såsom en af någon föregående känsla verkad förändring i Själen. Men

om denna förändring är med den Tanken förbunden, att vi tillförene erfarit den föreställningen som verkar känslan, så kallas denna yttring af inbildningskraften, Minne eller Hågkomst. Den förutsätter nödvändigt ett visst tempereradt tillstånd i Hjernan, ty så snart en öfvervägande fugtighet eller torka utplånar den af Phantasien reproducerade bilden, försvinner Hågkomsten af det object, som den afbildat. — Tankekraften åter verkar på de af Phantasien reproducerade och i Minnet bevarade bilder af de föremål, som verkat på Känselförmågan. Tanken är alltså ett uppfattande af objecternas föreställningsformer. Den måste alltså urskiljas, dels såsom Tankeförmåga, dels såsom egentelig Tankekraft, eller såsom ett lidande och ett verkande Förstånd. Det passiva Förståndet, står med Inbildningskraften, Känselförmågan och den organiska kroppen, i nogaste förbindelse och är med den förstörbar, samt yttrar sig endast genom en receptivitet för de abstracta formerna af de substantiella tingen. Det activa Förståndet är åter en från all materia och all organism afsöndrad, ren och gudomlig kraft, ingen upplösning eller förstöring underkastad utan derföre odödlig, och uppenbarar sin egentliga verkning genom Begreppens sammanbindande eller fällande af Omdömen.

Dessa Själens dels lidande, dels handlande verkningar åtföljas af vissa Modificationer i hugen, hvilka antingen äro behagliga eller obehagliga och kallas Känslor. Den känsla som åtföljer en viss krafts fullkom- [illegible] ligaste

ligaste verksamhet kallas Förnöjelse, och uppkommer icke efter hand, utan inställer sig hel i samma ögonblick som verksamheten förnimmes. Åstundan att tillegna sig Förnöjelsen kallas Begär, hvilket är yttring af en egen förmåga, som egentligen är rigtad på de objecter, hvilka förorsaka den behagliga Modificationen af Själen. Objectet är således det praktiska goda och som sådant antingen skenbart eller sant. Det förra verkar blott en ögonblicklig, det sednare en beståndande förnöjelse. Det förra åstundas af det sinnliga Begäret, som endast har sina bestämningslagar i Sinnena och Inbildningskraften, och yttrar sig antingen såsom Harm eller såsom Lusta. Den beståndande förnöjelsen sökes åter af det förnuftiga begäret eller Wiljan, som verkar på det sättet, att ett mål föreställes, det man vill vinna; om medlen, som dertill äro tjenliga, öfverlägges sedermera och ändtligen fattas ett beslut. Således kan Wiljans actus, betragtas som en Syllogism, i hvilken, under en allmän Sats, en enskild, sig till ett Individuum hänförande, subsumeras, den der framkallar beslutet. Dock deri öfverensstämmer det förnuftiga Begäret med det sinnliga, att båda äro en verksamhet och rörelse, i afseende på hvilken man kan urskilja det rörelse-förorsakande: det praktiska goda; det hvarigenom rörelsen frambringas: Begärelse-förmågan, och det i rörelse försatta: sjelfva det psychiska Wäsendet, Själen. Äfven äro de dertill lika, att ingen Begärelse är möjlig, utan en föregåen-

de föreställning om det object som begäres, men denna Föreställning är antingen sinnlig eller förnuftig.

§. 6.

(Metaphysik). Den högsta Wetenskapen eller den första Philosophien handlar — enligt Aristoteles — om de ursprungliga orsakerna och principerna för allt hvad som är. Den afskiljer derföre allt det individuella, tillfälliga och föränderliga från Objecten, för att finna de Begrepp, hvilka väsendtligen tillkomma alla Objecter och under hvilka alla Objecter af tanken kunna fattas. Dessa Begrepp utgöra alltså Tingens verkliga, första grundprinciper och väsende. Till följe deraf är Metaphysiken en analys af de högsta, de abstractaste Begrepp. Dessa högsta Begrepp äro de tio Kategorierne; men af dessa uttrycka de nio sednare blott de Accidenser, hvilka inträffa med den första af desse Kategorier, eller med Substansen, som har ett omedelbart, bestämdt individuellt väsende och som sådant är det yttersta Subjectet, grunden för alla Prædicater. Substansen må icke förblandas med Materien, emedan den endast är det första bestämmbara, utan alla andra qualiteter än den enda att fylla rummet, blott den rena möjligheten. Substansen är ej heller blotta Formen, som, i ord uttalad, utgör ett Tings definition, emedan den är det bestämmande, den yttersta Grund till allt varande, eller det som gör det möjliga verkligt. Formen uppkommer icke utan blir blott frambragt i Materien och med den förenad, hvadan ett väsende uppstår. Men Materien är antingen sinnlig, föränderlig och i Rummet rörlig, el-

ler också intelligibel, i de känbara objecterna förekommande. I anledning deraf kan slutas, att det gifves både sinnliga och öfversinnliga, blott intilligibla Substanser, ty hvarje Substans består af Materia och Form i förening, och utmärkes af Förmåga, Kraft, Möjlighet och Werklighet. Förmåga är den Princip, genom hvilken antingen förändring i en annan frambringas eller förändring, såsom verkad af en annan, lides. Kraft är förmågans Actus i det den är fullbordad. Möjligt är det, som, när en förmåga verkar, kan blifva verkligt. Före så väl det möjliga som verkliga är alltså den verkande orsaken, på samma sätt som det eviga före det förgängliga. Men inom det evigas krets eger blott det verkliga rum; förgängligt är deremot det möjliga.

Af detta kan man sluta att det gifves tre slag af Substanser: föränderliga och förgängliga; föränderliga men oförgängliga och slutligen oförgänglige och evige. Desse sednare måste vara utan sinnlig Materia och af absolut kraft, i oafbrutet verkande bestående. Af dessa slags Substanser finnas några, hvilka verka än på detta, än på ett annat sätt, på det att förändring, lif och verksamhet må vara i verlden. Men bland dessa måste det åter vara ett väsende, som alltid verkar på ett och samma sätt, för att gifva upphof åt rörelsen. Detta väsende kallas Gud, och är det fullkomligaste af alla väsenden, en evig Intelligens, som alltid med förnöjelse betraktar och tänker sig sjelf, rörer verlden genom sitt vetande och sin vilja, är utan alla sinnliga egenskaper, all kropslig ge-

stält odelbar, men icke fri, emedan han endast verkar det han för sin egen skull nödvändigt måste, och boende vid den yttersta gränsen af Himla-Sphären. Såsom den absolut första Orsaken till all rörelse i verlden, är Gud också upphofvet till verksamhet och till allt lif, samt så väl den verkande orsaken till Naturen, som dess yttersta fullkomlighetsmål.

§. 7.

(Ethik). All handling, all mensklig verksamhet är rigtad på något, som kallas ändamål. Det, på hvilket alla andra ändamål rapportera sig, är det yttersta och högsta målet, som vi för dess egen skull begära, liksom äfven alla andra ändamål för dess skull. Detta måste alltså vara något fullkomligt och för alla önskansvärdt, såsom det högsta Goda. Men hvad alla önska är Lycksalighet, och för att bestämma hvari den består, måste man erinra sig att hvad som är föremål för begär, är den känsla af förnöjelse, som åtföljer en viss krafts fullkomligaste yttring, och sedan efterspörja om menniskan har någon sig egendomlig Werksamhetskraft. Då finna vi att det menniskan utmärkande anlag, är att handla förnuftigt, och detta anlag, på det med menskliga krafter förenliga, fullkomligaste sätt, verkande, är hvad man i allmänhet kallar dygd. Således består Lycksaligheten, det högsta menskliga goda, i Själens förnuftiga verksamhetskraft verkande till dygd. I bestämd mening betecknas med ordet Dygd hvarken ett visst Sinnes tillstånd, emedan det är blott en af intet väl beroende beskaffenhet, eller något visst anlag, då hvarje sådant är oss gifvet af

naturen, och således icke förtjenstligt, utan den är en, af den inom menniskan varande Spontaneitets-Princip eller fria Wiljan härflytande, öfverlagd och sjelfvald handling, föreskrifven af förnuftet. Men Förnuftet sysselsätter sig dels med oföränderliga objecter och är då theoretiskt Förnuft, eller dels med sådana föremål, som äro i vår egen magt, och då kallas det praktiskt Förnuft, såsom sådant styrande Begärelseförmågan. Det theoretiska Förnuftets fullkomligaste verksamhet frambringar intellectuella Dygder; det praktiska Förnuftet åter ethiska Dygder, hvilka hafva Lust eller Olust till föremål; ethisk Dygd är alltså ett frivilligt utvaldt handlingssätt, enligt förnuftets grundsatser bestämdt att iagttaga medelvägen mellan tvänne motsatser. Last åter är det som antingen under- eller öfverskrider detta af förnuftet bestämda Lagom. Mot hvarje dygdig Handling står neml. tvänne tadelvärda, af hvilka den ena gör för litet, den andra för mycket. Med anledning häraf bestämmer Aristoteles de af honom antagna cardinaldygder, som äro: Mannamod, som håller medelvägen mellan fruktan och öfvermod; Måttlighet, som håller medelvägen mellan försummad och omåttlig njutning af vällusten; Frikostighet, som håller sig midt emellan snålhet och slöseri; Anständighet, som håller sig midt emellan skamligt gnideri och skrytande prakt; Storsinnighet, som gör sig sjelf rättvisa, hållande sig midt emellan krypande ödmjukhet och högmod; Blygsamhet, håller sig midt emellan förakt och fåfänga; Mildhet, som håller sig midt emellan slafhet och grymhet;

Öppenhjertighet, som håller sig midt emellan oförskämdhet och hyckleri; Urbanitet, som likamycket undflyr grofhet som tillgjordhet, och Rättvisa, som består i insigt och lust att efter noggrannt afvägande gifva hvar och en sitt, eller att återställa den ursprungliga likheten menniskor emellan, och således tagande afseende antingen på enkla förhållanden mellan blott tvänne olika ting, eller på de sammansatta mellan flera. — Den som utöfvar alla dessa goda egenskaper, han säges vara sedligt god och vara i besittelse af Dygd, till hvilken erfordras besinning i afseende på handlingen, fri beslutsamhet för dygdens skull och ståndagtighet i sitt beslut. Det är således ett nödvändigt vilkor, i fall en handling skall gälla såsom dygdig, att den skall vara fri. Sådan är dock icke den handling som verkställes antingen enligt tvång eller af okunnighet. Men frivillig är handlingen, om bestämningsgrunden till densamma är att söka inom den handlande sjelf, och han rigtigt känner de enskildta Momenter på hvilka handlingen beror. En motsatt handling är i förra fallet frambragt af tvång, i det sednare af okunninghet. Hvarje frivillig handling är deremot en sådan till hvilken man med medvetande bestämmer sig och beror således på ett val, ett praktiskt omdöme, som måste särskiljas från viljan, som rigtas åt ändamålet, då Walet åter afser medlen att vinna detta ändamål. Utöfningen af dygden förökar dess styrka och denna utöfning, öfvergången till vana, gifver sedlighet eller goda seder. För att vinna dessa måste man framför allt undfly en lastbar

rigtning, ostörhållsamhet och hastighet att handla utan öfverläggning. Allt detta förekommes dock genom föresatsen att handla rätt, som afser utöfningen af hvilken dygd som heldst, och skiljes således från den speciella dygd, man kallar Rättvisa, hvilken antingen är allmän eller enskild. Den allmänna Rättvisan är ett noga iagttagande af de för menskliga Samfundens bestånd föreskrifna lagar. Den enskilda åter, som gifver en hvar hvad honom tillkommer, är antingen fördelande eller utvexlande. Den fördelande bestämmer hedersbevisningar och belöningar i proportion af ådagalagd förtjenst. Den utvexlande, huru vid alla byten sakernas rätta värde bör i agttagas. Från Rättvisa måste man skilja Billigheten, hvilken mera handlar enligt Lagstiftarens mening än efter Lagens Bokstaf, och som således tjenar att förbättra de svåra följderna af en bristfällig lag.

§. 8.

(Politik). Undervisningen huru Statsborgare må varda ädla och till uppnående af egen sällhet utöfvare af det rätta och bifallsvärda, eller Läran om Staten, såsom den fullkomligaste förening mellan menniskor till uppnående af det högsta goda, säger Aristoteles heta Politik. Menniskan, såsom af sin Natur, en samvistelig varelse, blifver af behofvet drifven att söka förbindelse med sina likar, ledd derunder af Språket, genom hvilket hon, såsom djuren, icke allenast kan uttrycka dunkla känslor, utan meddela sina föreställningar, begrepp och omdömen om ondt och godt, rätt och orätt. Först stiftas sådana förbindelser, hvil-

ka gå ut på att tillfredsställa de mest trängande behof, neml. de mellan man och qvinna eller de ägtenskapliga. Då nu flere personer tillkomma, uppstå Hushåll, som utgöras af Man och Hustru, Föräldrar och Barn, Husbönder och Tjenare. Af flere Hushållsföreningar bildas Byar, Församligar, Städer och Stater. Men Stat är en fullkomlig och sjelfständig förening af flere små samhällen, bildade i afsigt att befordra allas välstånd, och det rätta är dess mål, liksom *rättvisans* uppehållande dess pligt. Deraf följer en olika anordning i bland innevånarne i hvarje Stat, ty somliga måste deltaga i Statens förvaltning, och utöfva den lagstiftande, dömande och verkställande magten, andre åter tillkommer det blott att erfara verkan af de förres förvaltning. Förhållandet mellan dessa båda olika slag af Statsmedlemmar afgöres af Statsförfattningen, som är en regel hvilken bestämmer och omgränsar statsmagterna i deras utöfning. Denna är *rättsenlig* så vida den åsyftar allmänt *väl*, orättvis åter om den icke afser undersåtarnes bästa, utan blott fördelar för Regeringen. Denna kan förvaltas, antingen blott af en person, eller af några få eller af flere. Om en hvar af dessa Regeringar, sätta sig det allmänna bästa till mål, äro dessa Statsformer alla tre lika rättsenliga, och heta i första fallet Monarchi, i andra Aristokrati och i tredje Republik; men om dessa urarta, så blir af den första Despotism, af den andra Oligarchi och af den tredje Demokrati. Att afgöra hvilken dera af dessa tre rättsen-

liga

liga Statsformerna är den bästa, åtföljes af många varskeligheter. I allmänhet kan man säga, att den Staten är bäst belåten, der den eller de styrande icke blott äro goda Menniskor, utan äfven goda Regenter, med klar insigt hvad Statens väl kräfver och med uppriktig vilja att befordra detta. Men säkrast är man, att detta skall uppfyllas i den Stat, der den utmärktaste mannen regerar, eller der väldet blifvit uppdraget åt den som Naturen kallat till Konung. Så är visst icke fallet med alla Konungar, men i hvarje Stat är det lättare att finna en utmärkt man, än flere. Dock hvilken nu än är Regent, så tillhör det honom att besörja Statens förvaltning, hvilken omfattar trenne föremål: Lagstiftningen, de fattade Beslutens verkställighet och Lagskipningen. Huru dessa olika delar af Statsmagten skola besörjas, samt huru Statsämbetena skola besättas och deras välde omgränsas, det bestämmer hvarje Stats Grundlag. Emedlertid kallas innehafvarne af Statsämbetena för Regering, i motsats till de öfriga Borgarne. Att till dessa båda olika classer bilda tjenliga och dugliga medlemmar är föremålet för den allmänna Uppfostran, som derföre är en af Statens högsta angelägenheter. Denna uppfostran måste för alla göra den öfvertygelsen rätt lefvande, att Statens upprätthållande måste vara allas mål och sträfvandet derefter utgör den allmänna medborgerliga dygden. Dock då en hvar god medborgare måste ega färdighet antingen att regera eller att regeras, så uppstår deraf en olikhet i den medbor-

geriga dygden. Att regera fordrar annat än att lyda: Regenten måste nödvändigt ega Klokhet och Wishet; de ethiska dygderna äro deremot tillräcklige för Undersåtarne eller Medborgarne. Då de lefva i vissa smärre förbindelser eller samfund för sig, måste äfven i afseende på dem, hvad rätt är i deras inbördes förhållanden vara bestämdt. Den ägtenskapliga förbindelsen har, jemnte slägtets fortplantning, äfven gemensamt bestånd till föremål. Här råder således ett förhållande mellan tvänne Frie, hvilkas ömsesidiga rättigheter af den naturliga könsskilnaden äro beroende. Mannen har neml. i sitt öfverlägsna förstånd en af naturen gifven rättighet att styra Hushållet. Deremot står Fadren till sina Barn i samma förhållande som Monarchen till sina Undersåter. Fadren har rättigheter i afseende på Barnen, men de inga i afseende på honom. Den lifegne eller slafven slutligen hörer till Herrens egendom, är liksom ett verktyg för œconomiska afsigter, endast deri olik andra Werktyg, att han är lefvande. Naturligtvis har Slafven således inga rättigheter, utan hans vilkor kunna blott bestämmas efter den nytta hans Herre af honom påräknar. Men är det i allmänhet rätt, att den ena Menniskan är Slaf under den andra? Wäl anmärker Aristoteles, att det är en uppenbar motsägelse i begreppet, om en menniska, den der ursprungligen icke skulle hafva någon personlighet, utan från födseln vara en annans egendom, såsom fallet är med Slafven. Men, tillägger han, hvad nyttigt är, är också rätt, och då det gifves den skilnad mellan menniskor, att somlige, lik-

som motsvarande Själen i menniskovarelsen, äro af naturen kallade att herrska, andra åter, liksom kroppen, dänade att lyda och tjenlige att förrätta kroppsliga arbeten, efter ledning af förnuftiga föreställningar, oagtat de af eget förnuft icke kunna bestämma sig sjelfva, så — på samma sätt som det är nyttigt för kroppen att regeras af Själen, och för det oförnuftiga Djuret att af det förnuftiga beherrskas — är det äfven nyttigt att desse icke blott tjena utan göras helt och hållet afhängige af andra.

§. 9.

(Technik). Enligt den af Aristoteles gifna förklaringen, är Konst en färdighet att på ett förnuftigt sätt frambringa någon ting, för att bland alla likbildade förena flere empiriska föreställningar till en gemensam mening. Om denna mening öfver det frambragta tinget, öfverensstämmer i afseende på detsammas tjenlighet för yttre gagn, för tillfredsställande af kroppsliga behof, så är det product af Mechaniken eller Handtverket. Om åter den allmänna meningen deri öfverensstämmer, att finna att det frambragta tinget, genom härmning af menskliga handlingar, seder eller sinnesrörelser, behagar och förnöjer, så är det product af någon bland de sköna konsterna, hvilka äro Poesi, Musik, Dans, Bildhuggeri och Målning. Dessa åtskiljas genom de medel de använda, de föremål de välja och det sätt på hvilket de utföra sin framställning, i det att den ena konsten betjenar sig af färgor, en annan af gestalten en tredje af genom varan bestämda tecken och en fjerde af rythmen, ord

och harmoni, eller af flere utaf dessa medel på en gång. Alla öfverenskomma dock deruti, att söka vinna bifall genom en framställd härmning, hvilken allmänneligen behagar, emedan en och hvar i högsta gräd tycker om att lära, och ingen undervisning om en sak är så lätt eller så säker, som den, hvilken meddelas genom den framställda bilden af saken, hvaraf i ögonblicket vi sluta att saken är sådan. Derföre blifvå föremål, hvilka i verkligheten äro motbjudande och förskräckliga för oss behagliga i härmningen; men om vi icke känna det härmade föremålet och således icke kunna bedöma härmningens fullkomlighet, så behagar oss den framställda genom en viss egenhet hos det sammansatta Konstverket. Denna egenhet är att det är skönt, och skönhet består af förening mellan ordning och bestämd storhet, så att det framställda ej må vara allt för litet, ty då sammanblandas delarne och ordningen undflyr den allt förmycket närmade synen, och ej heller för stort, ty då kan ordningen mellan delarne icke märkas. — Men dessutom gifves ännu en ganska vigtig konst och det är Rhetoriken, som besitter förmågan att, i afseende på hvad som är föremål för undersökning, bereda öfvertygelse genom talet. Men allt Tal är antingen demonstratívt, då det rörer sig om något vetenskapligt ämne, i hvilket undervisning skall meddelas; eller judiciellt, då något inför en domstol skall utföras, eller deliberatívt, då samtycke till ett uppgifvet förslag skall beredas. I alla dessa trenne fall har dock Talaren att tillse, det han må rigtigt välja de, för hvarje omständig-

het passande motiver att verka öfvertygelsen; huru talet, till sina delar, må på ett skickligt sätt anordnas och slutligen, det han, med Phantasiens tillhjelp, må bereda sitt Tal ett behagligt utförande. Dock skiljer sig den rhetoriska elocutionen så vida från den poetiska, att den förra grundar sig mera på skjäl; är mera logisk, den sednare mera imitativ.

§. 10.

Ingen bland den classiska Forntidens Tänkare — ej en gång Platon — var i så hög grad lärd, hade ett så rikt åt flere håll utsträckt Kunskapsförråd, som Aristoteles. Dessutom var han begåfvad med en likå flitig som klar observationsgåfva och en ovanligt djupt-trängande skarpsinnighet; men egenteligt och lefvande Geni torde man icke kunna tillägga honom. Derföre förkastade han icke blott utan rent af misskände det högsta genialiska hos Platon, neml. dennes Idélära, lärde deremot att blotta Tänkbarheten gaf full verklighet och fann Tankens yttersta object i Erfarenheten. Till och med den sköna Konstens väsende satt han i härmning af gifna föremål, och Gud var för honom intet annat än *primus Motor*, än rörelsens och så medelst erfarenhetens tillräckliga grund. Aristoteles uppstälde derföre, utgående från de intryck som en yttre realitet förorsaka, med användning af sträng Analys, det första logikaliska eller rent rationella System, af den gifna generiska charakter, som vi framföre bestämdt under nämn af Emperi, ehuru förenad med ett visst sträfvande åt Dogmatism, dermed att Aristoteles i spetsen för sin Speculation stäl-

ler en rent logisk Sats, hvars giltighet i afseende på det tänkbara han ville öfverföra till det reela varandet. Emedlertid har Aristoteles stora förtjenster, med hänsyn till utvecklandet af den philosophiska Methoden och det bindande, demonstrativa föredraget. Widare deri, att han först bemödade sig att uppdraga bestämda gränsor mellan de särskilda philosophiska Discipliner, och det skaplynne han gifvit Logiken är det, som nämnde Disciplin, utan någon hufvudsaklig förbättring, allt jemnt intill våra dagar bibehållit. Äfven af högt värde för sin tid är hans Naturphilosophi, den han, i högre grad, än några bland sina föregångare och närmare efterföljare riktade med en mångfald af empiriska facta. Men uppdrifvande Abstractionen till en ovanlig höjd, gaf han, på tiden, sedan hans skrifter blefvo mera kända och vunno högre eredit, väckelse åt en disputer-sjuka och ett formelväsende för hvilket all realitet flygtade undan.

Tionde Capitlet.

Pyrrhon och Timon.

§. 1.

Sedan Philosophien, såsom forskning efter den vissa Sanningsgrunden för vetandet, med de båda sistnämnde Tänkarne, i Grekland uppnått sin culmina-

tions-punct, utvecklade sig, till systematisk ordnings-följd, det redan af den eleatiske Zenon och af Sophisterne grundlagda sätt att se, enligt hvilket någon sådan grund icke, för menskliga Tanken, skulle vara möjlig att finna, och allt vetande om tingen grundlöst och osäkert. Såsom utvecklare af denna Skepsis — hvars föremål egentligen var, att försvaga evidensen af de dogmatiserande Philosophernas Satser och Meningar, uppgifves Pyrrhon, med hvilken vi förenat hans lärjunge Timon, emedan, då den förre ingen ting författat, det är genom den sednare vi lära känna Pyrrhonismens grundsatser, dem han först gifvit ett bestämdt skick.

§. 2.

Pyrrhon, en Målare från Elis, omkr. 340 år f. Chr. som egentligen genom studium af de Skrifter Demokritos efterlemnat, bildat sig till Tänkare. Med Anaxarchos, — från Abdera och Atomistiker — följde han den makedonske Alexander på hans Segertåg genom Persien. Återkommen till sin fädernesstad, började han att lära och förvärfvade sig, genom sin exemplariskt dygdiga vandel, till den grad sina Medborgares agtning, att de valde honom till förvaltare af det öfverstepresterliga ämbetet. Han skall hafva uppnått en ålder af 90 år.

Timon, en Phliasier, var först Chordansare, men studerade tillika Läkarekonsten och skall en tid hafva hört Megarikern Stilpon. Ändteligen begaf han sig till Pyrrhon och blef hans vän, åhörare och beundrare. Efter en resa åt Chalkedon och genom Pro-

pontiden, bosatte han sig i Athén, der han genom sin bitande satiriska qvickhet gjorde stort uppseende. Som författare var han mycket flitig, både i bundet och obundet föredrag, och skall, enligt hvad Diogenes från Laërte förmäler, hafva utom Hjeltedigter, Satirer och sotadiske Werser, componerat 30 Komedier och 60 Tragedier, samt åt andra Skalder uppgjort planen till ännu flere. Alla dessa Skrifter äro för oss förlorade, så när som på några korta Fragmenter af hans så kallade Siller: ett satiriskt Poem, i tre böcker, i hvilket han, mera harmfullt än leende, häcklar de öfrige Philosophernes läror, men, mera dock deras personer. Emedlertid är det likväl ur dessa fragmenter, jemnförda med de underrättelser Empirikern Sextos och Aristokles, hos Eusebios, meddelat, som vi kunna inhemta den äldsta Skepticismens skåplynne.

§. 3.

Sokratiskt yrkade Pyrrhon, att Sedlighet, ensam utgjör menniskans värde och är den enda sanna vägen till alla menniskors önskansvärda mål: Lycksaligheten. Då Wetandet åter dertill föga bidrager, är sträfvandet derefter gagnlöst, så mycket mera som allt menskligt vetande i sig sjelft är osäkert och därligt. Ty Reflexionen öfver de föremål, som ligga utom erfarenhetens gräns, kan ingen ting upplysa, ingen ting afgöra, emedan ännu har ingen Philosoph, för någon mening, framdragit något skjäl och bevis, som icke med ett annat af lika vigt och evidens kan motvägas [illegible] och

och kullkastas. Bäst gör derföre menniskan, att hon lemnar allt grubblande derhän, och i sina praktiska förhållanden rättar sig ensamt efter sina känslor, hvilka vida mindre leda vilse än Speculationen.

§. 4.

Timon bestämde den Lycksalighet, som det tillhör den Wise att söka, såsom bestående i en viss sinneslugnande obeslutsamhet (ataraxi) i afseende på tvänne motsatser. Ty, i annat fall, om man afgör att *det* är verkligen godt, *det* åter verkligen ondt, och derföre med sitt begär omfattar det förra, men med sin afsky det sednare, skall man hela sin lefnad igenom vara i oro, dels till följe af det ondas närvaro, dels till följe af tvånget att nödgas umbära det goda. Man är således beständigt försatt i ett fruktande bemödande för något, om hvars verkliga väsende, hvarken Känslorna eller Tanken med visshet kunna afgöra. Den Wise säger derföre, utan böjelse eller prevention, om de i lifvet förekommande Ting och Omständigheter: de äro lika litet det ena som det andra, ty om deras varande eller icke-varande kan ingen ting afgöras.

§. 5.

Wisserligen hade de äldre Philosopherne, på särskildta och mot hvarandra stridiga sätt, sökt att besvara frågan: Hvad Tingen äro? men — påstod Timon — derföre hafva de dock icke derom bildat någon säker och pålitlig Wetenskap, ty för att kunna utföra

sina Demonstrationer och åt dem gifva något fäste, hafva de förutsatt vissa Hypotheser, såsom gifna, hvilkas allmänna giltighet lika så väl tarfva bevis, som något annat. Men dessa bevis äro de oss ännu skyldige. Dessutom äro de föremål, med hvilkas utgrundande Philosopherna egentligen sysselsatt sig, i sig sjelfva icke känbara. De sysselsatte sig neml. uteslutande dermed att afgöra huru Tingen, oafhängige af våra Föreställningar om dem samt i och för sig sjelfva äro beskaffade. Detta är dock så mycket mera omöjligt att afgöra, som vi icke en gång med visshet kunna säga, om Objecterna verkeligen hafva de egenskaper, som hos dem förekomma oss. Dock att vissa företeelser gifvas, att tingen förekomma oss så eller så, och att dem såsom sådana låta gälla, dertill drifver oss den naurliga instincten, begärelsernas magt, vanan och den allmänna traditionen. Men att komma till insigt, om dessa ting verkeligen äro så eller annorlunda det låter sig icke göra. Forskningen derefter är derföre lika ändamålslös som den är umbärlig, ty icke blifva tingen mig angenämare eller nyttigare om jag också visste, med den yttersta precision, deras verkliga substantiella väsende. Alltså gifves det intet annat sätt att ernå sånt och verkligt sinneslugn, än att lösrycka sig från alla Systemer och från den fåfänga inbildningen att om Tingen ega någon säker kunskap. I stället må man öfverlåta sig åt sin inre naturliga drifts ledning, göra hvad den bjuder, men underlåta hvad som är den vidrigt, utan att fresta utgrunda det objectivt goda eller onda, och på en inbil-

lad eller illusorisk kunskap derom, bygga Lagar för det praktiska lifvet. Derföre må det endast vara Tänkarens sysselsättning, att sins emellan jemnföra de saker man ser, och dem man med förståndet förnimmer och att motsätta dem inbördes, för att inse ogrunden af ett pretenderadt rationellt vetande, och i stället ledas till beslutet, att öfver alla förekommande frågor, utlåta sig blott: jag vill ingen ting afgöra, och i afseende på objecterna: hvarken detta eller ett annat. Ett sådant bemödande kallas Skepsis, eller en öfverläggande undersökning.

Jfr. *J. G. Münch.* *De Notione et Indole Scepticismi, nominatim Pyrrhonismi, Altdorf.* 1796, 4:o. Och *C. Fr. Stäudlin. Geschichte und Geist des Skepticismus.* Band. 1, 2. Leipz. 1794, 1795. 8:o.

§ 6.

Pyrrhonismen var således egentligen icke en fullt conseqvent genomförd Skepsis eller ett bestämdt förnekande af möjligheten, att veta något visst i allmänhet, utan blott ett bestridande af Wetandet, så vida som det hittills af de grekiske Philosopherne blifvit uppställdt. Den underrättelsen, att Pyrrhon, med kärleksfull beundran, satt Sokrates till Mönstret för sitt lif och sitt handlande — hvadan äfven Cicero räknar honom, ehuru mycket yngre än den atheniensiske Sedoläraren, bland Sokratikerne — gifver mycket ljus öfver grunden till hans Skepticism. Han ansåg neml. alla samtida och äldre Tänkare af samma slag, som Sophisterna och de förras läror om en osvikelig

och beståndande Sanningsgrund för Wetenskapen, af samma art och lika ändamålslösa och förderfliga, som de sednares vilkorliga, af en interesserad beräkning bestämda, meningar. Att föra dem tillbakas från ett så fåfängt och så opraktiskt grubbleri sätte Pyrrhon sig till mål, och då han sökte understödja denna sin sträfvan, med ett i hög grad sedligt uppförande, ansåg han äfven detta mål såsom förtjenstligt.

Elfte Capitlet.

Sistnämde fyra Tänkares Efterföljare: Akademiker. Peripatetiker. Skeptiker.

§. 1.

De, hvilka efter Platons bortgång fortforo att inhemta Philosophiens Grundsatser, i den af honom upprättade Schola, i Trägården vid Akademia, erhöllo benämningen Akademiker, bland hvilka, ehuru af dem ingen utmärkte sig genom originellt Snille, dock, under tidens lopp, den af Platon uppstälda Lärobyggnad undergick åtskilliga förändringar, de der gifvit anledning till den vanliga indelningen i den så kallade gamla, den medlersta och den nya Akademien.

§. 2.

Änskönt Aristoteles, bland sina Med-Lärjungar, ansågs såsom den yppersta och liksom Själen

i Scholan, lemnade dock Platon icke sin lärostol åt honom, emedan hän icke låtit initiera, sig i hans esoteriska Lära, utan förordnade, från dödssängen, sin Systerson Speusippos (dog 339 f. Chr.) till Scholans föreståndare, och började sålunda med honom den gamla Akademien. Den afund, som Platons beröm uppväckt, men hans förtjenst hållit inom sina skrankor, utbröt otygladt mot Speusippos, beskyllande honom för hitsighet, girighet och vällust. Sjuklig var han dessutom, men har dock författat ett icke ringa antal Skrifter, dels philosophiska Dialoger, dels biographiska uppsatser, dem Aristoteles tillhandlade sig för ett pris af tre Talenter. För oss äro de likväl förlorade. Han följde i det närmaste sin Morbroders Lärosatser, sysselsatte sig dessutom med att undersöka det gemensamma Wetenskaperna emellan och att, jemnförande dem inbördes, upplysa den ena genom den andra. Objecterna indelade han i sinnliga och intellectuella och sade att Sinnena, i afseende på inhemtande af Kunskap, göra samma tjenst, som Flöjtspelarens öfvade fingrar, till frambringande af toner. Speusippos afträdde sjelfvilligt, för sjuklighet skull, lärostolen åt

Xenokrates (dog 314 f. Chr.), hvilken också varit en omedelbar Lärjunge hos Platon, och af honom ofta måste höra förmaningen: ofra åt Chariterna! Hans fattningsgåfva var trög, men hans flit var outtröttelig och hans omdömeskraft klar och säker. Äfven hans lefnadssätt var sådant, att man med skjäl kan framställa Xenokrates såsom exempel på en ädel man och

en god medborgare. Såsom Akademiens föreståndare vandrade han troget i spåren af sin älskade Lärare och gjorde få och föga väsendtliga tillägg till hans Lärosatser. Förberedelse-kunskaper till Philosophien sade han vara Geometri, Astronomi och Musik, och den som icke på förhand med dem gjort sig bekant, mottog han icke till undervisning, emedan — som han yttrade sig — denne saknade de hakar vid hvilka Philosophien kan fästas. Denna delade han i Dialektik (den han yrkade borde börjas med allmän Språklära), Physik och Ethik. Kunskapen åter delade han i Wetenskap, Sensation och Allmän Mening; Objecterna i sinnliga, intelligibla och sammansatta, och hvad som är, sade han, är antingen godt, ondt eller likgiltigt. Gudomen lärde han vara en, men i honom trenne principer; en manlig, en neutral och en qvinlig; och under honom, såsom Organer för hans verkningar, yrkade han att flere dæmoniska väsenden voro, fastän för menskliga ögat osynliga, utbredda öfver hela universum. I detta urskiljde han trenne slags Materier, eller Tjocklekar, Densiteter, som han uttryckte, sig och voro Solen och Stjernorna bildade af det första Slaget; Månan af det andra och Jorden af det tredje. I afseende på Själen egde dock hvarken förtjockning eller förtunning rum. — Xenokrates var en flitig författare och uppräknar Diogenes från Laërte ett stort antal vidlöftiga Skrifter, dem han, under sin åttioåra lefnad, skall hafva sammansatt.

Xenokrates efterföljdes af Polemon, den han, genom sin undervisning, ledt ifrån de sinnliga lustarnes

väg och ombildat till ett Mönster af återhållsamhet. Polemons lärofööredrag skall förnämligast hafva omfattat praktiska ämnen, emedan han yrkade att det var bättre att handla än att speculera. Det högsta goda, sade han, var att lefva efter naturen och att söka, såvidt menskokrafterna förslå, att likna Gud och bemödandet att inse det helas Harmoni, måste anses som den värdigaste sysselsättning, hvilken berättigade att kallas en vis. — Polemon lemnade föreståndareskapet af Akademien åt sin Wän Krates, med hvilken han delade samma studier, samma böjelser, samma nöjen, samma dygder och samma graf.

Krantor, författare till en mycket berömd men numera förlorad afhandling om Bedröfvelsen, var den sista Läraren af gamla Akademien. Äfven han sysselsatte sig hufvudsakligen med praktiska frågor och yrkade, att för att kunna bestämma en lefvande varelses högsta goda, eller det tillstånd i hvilket den kan vara lyckligast och fullkomligast, måste man först utforska dess innersta och egendomliga Natur. Om detta, i afseende på Menniskan verkställes, måste man hos henne finna flere välgörande så väl egoistiska som sällskapliga drifter, genom hvilka hon ledes till utbildning af sina härligaste egenskaper och till sin egen fullkomning och lycksalighet. Denna består i förvärfvande och utöfning af alla samtliga Dygderna, den der dock aldrig kan uppnås, emedan menniskolifvet är en lång väfnad af eländigheter, dem vi antingen bereda oss sjelfva eller till hvilka vi blifvit dömda af Naturen. Derföre är känslolöshet för smärta ett oväder-

ligt godt, det man icke kan vinna utan genom en ovanlig styrka i själen eller genom kroppens härdelse, och vida mera att eftertragta än hälsa, vällustiga njutningar och rikedomar, som väl äro, hvar för sig, något godt, men af ett vilkorligt och föränderligt värde.

§. 3.

Arkesilaos (född 318, död 244 f. Chr.), härstammade från Pitane och bildad till Tänkare först af Theophrastos och sedermera af Polemon, anses såsom stiftare af den medlersta Akademien, emedan han der införde en helt ny Läro-Method, i det att han aldrig föredrog en sammanhängande ordningsföljd af för sanna ansedda Meningar, utan han lät någon af Lärjungarne uppgifva en philosophisk Sats, öfver hvilken sedermera mellan Läraren och Lärjungarne disputerades. Anledningen till detta undervisningssätt var, att Arkesilaos mycket inclinerade åt den skeptiska åsigten, den han dock aldrig skriftligen utförde, utan känna vi densamma endast af de underrättelser, som förnämligast Cicero och Empirikern Sextos åt oss förvarat. Till följe af dessa skall Arkesilaos hafva yrkat, att det gifves ingen ting skamligare för en tänkande varelse, än att gilla eller som visst antaga något, innan han rigtigt undersökt och från alla sidor pröfvat det. Men resultatet af denna pröfning blir, att ingen ting annat är visst, än den af Sokrates yrkade Sats, att vi om tingen intet veta och intet kunna veta; ty det gifves ingen föreställning om ett ob-

ject, som icke på lika sätt kan passa till ett annat, och således ingen, som är så sann att han icke, i alldeles samma förhållanden, kan vara falsk. När det nu alltså icke gifves något Kriterion, enligt hvilket man kan urskilja hvad som i föreställningarne är objectivt eller subjectivt — ty Sinnena äro bedrägliga och Förnuftet är, inom den theoretiska sphären, icke att lita på — så kan man aldrig vara öfvertygad att man något verkligen vet, ehuru man äfven så litet, med osvikliga skäl, kan afgöra, att man ingen ting vet. Hvarje speculativ sats kan neml. alltid på en gång med lika starka grunder försvaras som bestridas. Endast i praktiskt afseende är Förnuftet visst, innehållande ett säkert rättesnöre för lefnaden, i det att det bestämmer det rätta handlandet, som består deri, att för hvad man gör alltid en giltig grund kan uppgifvas. Arkesilaos bekräftade denna sin lära med sin egen vandel, den äfven hans motståndare medgifvit hafva varit aldeles enlig den strängaste sedelag.

Lakydes, från Kyrene, (omkr. 241 f. Chr.), som efterträdde Arkesilaos, är i Philosophiens utvecklings-Annaler föga märkvärdig, och ännu mindre voro det Telekles, Evandros och Hegesinos, hvilka efter honom, i nu angifven ordning, skola förestått Akademien, den der småningom lemnades aldeles tom, emedan deras åhörare mera lockades af Epikureernas och Stoikernas Dogmatism. Då uppträdde

§. 4.

Karneades, (född 217, död 134 f. Chr.), som

lärare i Akademien och gaf den en ny credit genom sitt anseende, som var så stort, att Athenienserne utsågo honom, att tillika med Stoikern Diogenes och Peripatetikern Kritolaos, år 155, företaga ett Gesandtskap till det då så mägtiga Rom. — Egentligen rigtade han sin Skepsis mot Stoikerna, och påstod: att ingen Föreställning, såsom sådan, kan tänkas, utan att vara en känd förändrings-rörelse, i hvilken vi först varsna sjelfva förändringen och sedan, medelbart genom den, det object som orsakat rörelsen. Den låter sig alltså hänföra dels till Objectet, dels till Subjectet. I förra fallet, om den öfverensstämmer med det föreställda: med Objectet, är den sann, annars falsk; i sednare åter, eller såsom rapporterad till den föreställande, är föreställningen antingen sannolik eller osannolik. Att erfara om en Föreställning, i förra fallet, eger sanning, måste man hafva ett säkert Kriterion att pröfva den efter, hvilket åter måste vara en Föreställning, som i sig sjelf vore absolut sann, utan möjlighet att vara annorlunda; när nu en sådan icke gifves, så skulle Sanningens måttstock vara en sådan föreställning, som så väl kan vara falsk som sann. Men ett sådant Kriterion är intet, emedan det endast grumligt antyder objectet och dess förhållande till föreställningen. Ännu mindre tjenlig, än den sinnliga föreställningen, är ett Förståndsbegrepp, till Sanningskriterion; ty hvarje ting, innan det kan blifva begripet, måste först vara uppfattadt af den sinnliga föreställningsförmågan, och då den icke gifver ett rent förhållande tillkänna, kan Förståndet icke heller komma

till att fatta ett sådant. Det sanna som gifves, kan således af menniskan icke inses, och icke behöfver hon det heller, då för hennes handlingar i lifvet hon har nog af den henne ensamt gifna sannolikhet. Kännedomen om detta sannolika grundas i menniskans förmåga af yttre och inre affectioner. Wissa af dessa äro förenade med en känsla af tillböjlighet och gillande, den han kallade Emphasis; andra åter med en känsla af obenägenhet och ogillande, Apemphasis. Dessa båda slag af föreställningar kunna, hvardera, än vara klara, och dunkla, allt efter Objectets och Subjectets beskaffenhet, och af samma anledning kan det äfven hända att en falsk föreställning tager utseende af en sann, men som detta sällan inträffar, så är första regeln, enligt Karneades, för att lära känna det sannolika, att gifva agt på det vanliga. Dessutom består den föreställning vi göra oss om ett ting i sin helhet af flere föreställningar om dess särskilda delar och egenskaper, t. ex. om dess storhet, färg, &c. Ju mera nu dessa delföreställningar, utan motsägelse, med hvarandra öfverensstämma, ju mera vinner totalföreställningen sannolikhet. Och om nu alla dessa delföreställningar, så många som de kunna vara, ej mindre än totalföreställningen, från alla sidor blifvit väl och noga pröfvade, då kan man säga att man har en bepröfvad med sig sjelf öfverensstämmande föreställning, som gifver den högsta grad af sannolikhet. En sådan pröfning anstälde Karneades med Stoikernas begrepp om Gud och om det Rätta i Handlingen. Stoikerne sade neml. Gud är ett besjäladt väsende; då — invände Karne-

ades — måste han hafva alla de egenskaper, som ett sådant väsende tillkomma, måste således hafva känslor, och dels dessa angenäma, dels oangenäma, allt efter som de med hans väsende öfverensstämma eller mot det äro stridiga. Då nu erfarandet af känslor förutsätter en liden förändring i väsendet, så är Gud föränderlig. Men är han föränderlig så är han äfven förgänglig. Då nu förgänglighet är ett begrepp som motstrider begreppet om ett gudomligt väsende, så är det orimligt att påstå det ett sådant väsende är till. Widare då ingen själ kan erfara känslor, utan att ega kroppsliga organer så, om Gud är ett besjäladt väsende, måste man äfven hos honom tänka sig en kropp. Men alla kroppar äro förgängliga, derföre måste Gud äfven vara det. Och denna Guds kropp måste antingen vara ändlig eller oändlig. Antages det sednare, så måste han dels vara orörlig, emedan allt hvad som röres, rörer sig i ett rum, men hvad i ett rum är inneslutet är begränsadt och ändligt; dels måste han då vara utan själ, ty hos ett besjäladt väsende tränger själens lifskraft från medelpuncten till alla ändar af kroppen, men hos det obegränsande kan icke fråga vara hvarken om medelpunct eller omkrets. Antages åter att han är ändlig, så måste han vara en integrerande del af det oändliga hela; men då det hela alltid är bättre än delen, så måste det gifvas något bättre än Gud. Ännu mera om Gud är, måste han tänkas antingen utan eller med Dygder. I förra fallet vore han ett elakt väsende och utan förmåga att vara lycksalig, som likväl motstrider begreppet om Gud. I sednare

fallet måste man förutsätta hos honom val mellan ett bättre och ett sämre, och dermed gör man honom till ett menniskolikt väsende, och dermed underkastar man honom alla menskliga vilkor, således äfven försämring och förstöring, hvilket är orimligt. Slutligen om Gud är, måste man föreställa sig honom, antingen med förmåga att tala, eller utan den. Har han ej förmåga att tala, huru kan han då särskilja olika tankar och föreställningar? Har han åter denna förmåga, måste man hos honom förutsätta alla för talet behöfliga Organer, i och med detsamma tänkes han såsom kroppslig och således äfven förgänglig o. s. w. Då alltså Gud på intet sätt kan tänkas, utan att från flere håll stöta på begrepps motsägelser och orimligheter, så är Gud ett oting och alltså kan ingen Gud vara till. — Lika så litet — påstod Karneades — gifves det någon grund till moralisk förbindelse, ty denna skulle då vara att söka i en viss allmännelig Naturrätt, men en sådan finnes icke. Alla menniskor neml. bestämmas, liksom Djuren, af en viss Naturdrift att bemärka sin fördel; Naturrätten skall således antingen öfverensstämma med denna, men då är den ingen ting från sjelfva driften särskildt; eller också skall han med den vara stridig och gifven att inskränka den, men då är en hvar, som följer den, en Dåre, emedan han för andras skull afsäger sig sina naturliga fördelar. Wäl gifves det en borgerlig Rätt, bestämd efter Statens fördelar, men denna är således icke rättvisa utan klokhet; allt försmående af egna fördelar, för det rättas skull, vore väl naturlig Rättvisa

och Sedlighet, men deremot den största oklokhet och således gifves hvarken borgerlig Rätt eller allmän naturlig moralisk förbindelse, ty den förnuftiga varelsen är af intet förbunden att handla oklokt. — Detta påstående vederlade dock Karneades genom sitt eget uppförande, som var alltjemt inrättadt efter sedlighets-idealet.

Liksom Arkesilaos har Karneades intet skriftligt efterlemnat sig; men så mycket flitigare Författare var hans Lärjunge Klitomachos, en grekiskt bildad Carthaginenser, (död 103 f. Chr.), om det är sant, hvad Diogenes från Laërte förmäler, att han uppsatt 400 särskilda Böcker, bland hvilka den om Sannolikheten skall hafva varit den märkvärdigaste; och bevisat hans nära bekantskap så väl med Peripatetikernes och Stoikernes som Akademikernes särskilda meningar. Dessa Skrifter äro dock nu mera icke till; och om hans egen lära, som skall i det närmaste hafva slutit sig till den af Karneades framställda, veta vi icke mera, än att han nekade det menniskan förmår att välja mellan tvänne mer eller mindre sannolika ting, och att han jemnförde Dialektiken med Månen, som tillväxer och aftager.

De som antaga en fjerde Akademi, låta denne börjas med Philon från Larissa (omkr. 89 år f. Chr.), som varit lärjunge af Klitomachos och ifrigt fortsatte striden mot Stoikerne, och påstod, att fastän tingen väl i och för sig sjelfva äro tänkbara, äro de det dock icke enligt det i Stoa antagna Kriterion: en be-

stämd och klar föreställning. Ty det gifves äfven falska föreställningar och från en sådan låter den sanna sig icke urskilja. Deraf slöt han, att Logiken väl kan afgöra huruvida Föreställningarne sins emellan öfverensstämma eller äro stridiga, men icke om deras förhållanden till objecterna och att den således lemnar oss aldeles utan svar på de många och vigtiga andra frågor som i Philosophien uppkastas. Denna förklarade han annars att vara en populär Lefnadsvishet med menskliga Lycksaligheten — i sokratisk mening fattad — till sitt ändamål.

Då Philon, vid det af Mithridates utförda anfall på Athén, flygtade undan till Rom, skall föreståndareskapet af Akademien blifvit emottaget af en, oss för öfrigt aldeles obekant, Tänkare benämnd Charmidas, som snart afträdde det till Antiochos från Askalon (omkr. år 80 f. Chr.) Han förvaltade det till dess att frihetens Sol för Grekland nedgick och de philosophiska Scholorna i Athén tillslötos. Derefter följde han Segervinnaren Lucullus till Alexandria och då han der kom att få se tvänne af sin fordne Lärare, Philons författade afhandlingar, retades den annars fredsinnade mannen så, att han mot dem uppsatte en af tiden dock numera aldeles förstörd skrift, kallad Sosos; men de hufvudsakligaste satserna ur den, har Cicero, i sina akademiska Frågor, meddelat. — Philosophien var — enligt Antiochos — en, medelst förnuftsslut verkstäld forskning efter det vissa, och ett sådant måste finnas i den menskliga Kunskapen, såsom bestående i en föreställning, som är aldeles adæqvat med det Ob-

ject som verkat den, till den grad att föreställningen omöjligen af något annat kunde härröra. Denna visshet vinnes så väl af de sinnliga åskådningarne, som af de på dem grundade förståndsomdömen. Af dessa bildas Begreppen, de nödvändiga vilkoren för allt Tänkande, all Forskning och allt Disputerande. Wore nu dessa Begreppen falska, d. ä. om de berodde af åskådningar, hvilka icke fullt motsvarade de objecter, från hvilka de härröra, så vore allt förståndigt användande af dem omöjligt. Äfven skulle intet minne kunna existera, i fall åskådningarne voro falska, ty det är ogörligt att behålla något i hågkomsten, som Själen ej fullkomligen begripit och rent uppfattat. Messt öfvertygar oss dock dygdbegreppet, att det måste vara någon ting visst i vår Kunskap, emedan föresatsen att för dygdens skull uthärda lidande och plågor, annars vore en orimlighet, om vi icke vore fast öfvertygade om realiteten af detta begrepp. Äfven Wiljan och Begäret förutsätter säkra och pålitliga omdömen, ty det som väcker detta måste först anses som något reelt och tros såsom sådant, hvilket dock icke vore möjligt, om ej det sanna från det falska kunde urskiljas. Och likså vore den fria viljan, dygdens ovilkorliga beting, icke tänkbar, om det icke gifves en insigt om det sanna, såsom skiljdt från det falska, på hvilken allt förnuftigt val, allt motiveradt bifall eller förkastelse beror. — För att utveckla Dygdbegreppet utgick Antiochus från den anmärkningen: att hvarje lefvande varelse älskar sig sjelf och i följd deraf sitt

eget

eget bibehållande som sitt hufvudsakliga syfte. Detta bibehållande kan ej ske på annat sätt, än att en hvar handlar fullkomligen enligt sin egen natur, i hvilken vilkoret för den lefvande varelsens bestånd är nedlagt. Härifrån utflyta olika handlingslagar för de olika lefvande varelserna, och den för menniskan bestämda är, att lefva enligt den fullkomliga och fullständiga naturen. Men hos menniskan urskiljer man så väl en psychisk som physisk natur, och derföre äro andra Själens fullkomligheter och andra kroppens. Själens fullkomligheter äro antingen medfödda, neml. anlag till vissa skickligheter; eller förvärfvade: viljans fullkomligheter eller egentliga Dygder, de der gifva oss rätt till anspråk på andras bifall. Fröet till dessa Dygder har Naturen hos oss nedlagt, men att drifva det till utveckling och mognad det tillhör oss sjelfva och bör vara högsta syftet för vår Philosophi. Ett värf så mycket mera vigtigt, som endast i dygden ligger det nödvändiga vilkoret för ett lyckligt lif. Dock må dervid erinras, att lycksaligheten, icke är fullkomlig, så vida ej Dygden förenas med vissa, otvifvelagtigt mindre värderliga, men likväl för ett angenämt lif nödvändiga timliga förmåner, såsom hälsa, frihet, sorgfritt uppehälle o. s. v.

Om man nu jemnför den af Platon framstälda lära, med Akademiens, så låter det visserligen icke neka sig, att den mellan händerna af hans väl skarpsinnige och lärde man föga genialiska efterföljare på ett besynnerligt sätt urartat.

§. 5.

Aristoteles' grekiska efterföljare eller de första Peripatetiker äro, i Historien om Philosophiens utvecklingsgång, vida mindre märkvärdiga, då de höllo sig trognare vid Mästarens Lärosatser, och nästan intet mera än, med undantag af Straton, commenterade dem.

Då Aristoteles undanvek från Athèn till Chalkis lemnade han Läroplatsen i Lykeion åt sin Discipel Tyrtamos, den han, med anledning af hans hänförande talegåfva, i stället kallade Theophrastos (dog 286 f. Chr.) Denne, som äfven en kort tid skall hafva hört Platon, gjorde, i förklaringen af de aristoteliska satserna ett sådant bruk af sin vältalighet, att han hade ett stort antal Åhörare. Också lärde han oafbrutet i Lykeion, på ett år när, då han tillika med alla öfriga Philosopher, hvilka utan Rådets tillåtelse förestodo någon Schola, måste lemna Athèn. Men sedan denna, af Amphikliden Sophokles föreslagna och genomdrifna, lag blef upphäfven, återvände Theophrastos och alla hans — som det uppgifves — 2000 Lärjungar till honom. Dessutom skall han hafva, öfver alla de delar i hvilka Peripatetikerna skifta Philosophien, författat en öfvermåttan stor mängd afhandlingar, af hvilka — utom några mindre betydliga Fragmenter — oss icke flera återstå, än den, under namn af ethiska Charakterer, bekanta samlingen af framställningar utaf vissa dygders och lasters yttre kännemärken, den vi dock ega blott i utdrag, samt hans i tio Böcker indelade Plante-Historia och åtta Böcker öfver Plantornas orsa-

ker. Dessa skrifter teckna oss Theophrastos, som en man af ogemen Lärdom och en fin observationsgåfva, men hos hvilken originellt Geni väl egentligen saknades. Också äro de philosophiska Satser, som utgifvas för egendomliga hos Theophrastos, väl snarare blotta modificationer af de aristoteliska lärorna, än uppfinningar genom hvilka Wetenskapens framsteg befordrats. Så skall han för att ännu mera fullkomna Logiken, företagit en analys af de hypothetiska Tankesluten och äfven anmärkt några flere modificationer af Syllogism Figurerna. Dock äro vi beröfvade alla Documenter, efter hvilka man skulle kunna bedöma Theophrastos' förtjenster i denna del. — I afseende på Metaphysiken är hans förklaring af Rörelsen märkvärdigare, den han angaf såsom likbtydande med förändring och påstod vara grunden till allt tänkande och allt viljande. Widare lärde han, att det motsatta står icke under en och samma princip, allt uppkommer icke från tvänne motsatser, utan äfven något från tvänne likheter, och det gifves så många slag af förändringar af tingen, som det gifves Prædicamenter eller Kategorier. Slutligen, i afseende på Ethiken, yrkade han, att man understundom, för att fullgöra en pligt, måste till någon del kränka en annan; liksom han äfven påstod att dygden icke ensam är tillräcklig att bereda menniskan ett lyckligt lif.

De skrifter oss efter Theophrastos återstå, äro i en samling utgifna på Grekiska och Latin af D. Heinsius, Leiden 1613. Vol. 1, 2. Fol.

§. 6.

Theophrastos efterträddes, i föreståndareskapet af Lykeion utaf sin lärjunge Stràton från Lampsakos (död 270 f. Chr.), som äfven skall hafva varit en flitig författare messt öfver ämnen hörande till Natur-Philosophien, hvadan han erhöll binamnet Physiker. — Med hänsigt till Logiken, yrkade han, att hvad som är Sant eller Falskt icke har sin grund i det object, om hvilket man yttrar sig så eller så, utan i de ord, med hvilka man betecknar förhållandet till detsamma. På ett sådant, eller på ett object rigtas alla Själens yttringar, hvilka antingen äro förnuftiga eller oförnuftiga: Tankar eller Känslor, och båda härrörande af en förändrande rörelse i sjelfva Själskraften. — Wida märkvärdigare är Stratons Kosmologi, ehuru, då hans skrifter äro förlorade, vi känna den allt för ofullständigt, att af den kunna meddela en tillfredsställande exposition. Materien förklarade han för in i det yttersta delbar, hvadan han ansåg den af Demokritos uppställda läran om Atomerna för orimlig. Men icke dessmindre nekade han en intelligent och utom den varande Upphofsman till Werlden. Denna, påstod han, både uppstår, tillväxer och aftager genom Naturen, som är en bildande princip, utan sinne och figur, bestående af köld och värme i förening och verkande, icke för ett föreställdt mål eller efter förståndiga orsaker men efter bestämda nödvändighetslagar, medelst tyngd- och rörelsekraft. Af dessa äro äfven tanka och känsla, hos vissa Naturproducter, affedda krafter. — Dessutom förklarade han rummet att vara af-

ståndet mellan det begränsade och den begränsande; nekade möjligheten af en tom rymd utom verlden och tiden sade han vara rörelsens mått såsom ett qvantum i handlingarne.

Straton förordnade sjelf **Lykon**, från **Troas**, till sin Efterföljare i lärarekallet. Om honom är oss ej mera bekant, än att han skall hafva bestämdt det högsta goda att vara Själens sanna förnöjelse. — Deremot förklarade hans efterträdare i Lykeion, **Hieronymos** från Rhodos det högsta goda utgöras af det själens tillstånd, då den icke känner någon smärta. — Men **Kritolaos** — han som med Karneades deltog i Gesandtskapet till Rom — satte det i en, med Naturen öfverensstämmande lefnads fullkomlighet, d. ä. i en fullständig förening af alla Själens, Kroppens och Lyckans förmåner. Och **Diodoros**, i medvetandet af uppfyld pligt, förenadt med frånvaron af alla oangenäma känslor. — Utom dessa var också **Ariston** från Keos, emellan Hieronymos och Kritolaos, någon tid föreståndare af den peripatetiska Scholan, om hvilken vi icke mera veta än hvad Cicero förmäler, att han författat flere skrifter, utmärkta till stylen af concinnitet, elegans och filning; men i hvilka man saknar det man förnämligast söker hos en Philosoph: värdighet och bevisande kraft.

§. 7.

Utom dessa Föreståndare af Lykeion gjörde några andre Peripatetiker, på sin tid, genom utgifna förklaringar öfver det aristoteliska Systemet, uppseen-

de. Neml. Eudemos, hvilken hört Aristoteles sjelf, och, enligt Cicero, skall hafva varit den lärdaste och elegantaste af alla Philosopher. Egentligen lärer han hafva syselsatt sig med förklaring af Aristoteles' Logik. — Dikäarchos från Messina, påstod, att namnet Själ, tagen såsom en egen från Kroppen särskild kraft, är ett betydelselöst ord, emedan den kraft genom hvilken menniskan handlar och känner, endast är en af alla fyra elementerna bildad Harmoni, jemnlikt öfver hela kroppen utbredd, men från densamma icke särskiljelig, då intet annat är till, än enkla kroppar, så gestaltade, att de, enligt Naturens inflytelse, kunna röra sig och erfara intryck. — Samma lära yrkades af Aristoxenos. — Heraklides från Pontos, skall äfven en tid hafva varit Platons lärjunge, och, efter dennes förebild, författat Dialoger öfver åtskilliga moraliska, physiska, grammatikaliska, musikaliska eller æsthetiska, rhetariska och historiska ämnen. Cicero kallar honom en lärd man, men Diogenes från Laërte målar honom såsom intagen af den löjligaste fåfänga. — Phanias, som egentligen egnade sig åt det natural-historiska Studium. — Demetrios från Phalera, lärjunge af Theophrastos, bekant äfven i den politiska Historien och berömd af Cicero, såsom den ende, hvilken före honom sjelf, öfvat den forensiska Oratorien jemnte den philosophiska undersökningen. Och hvilken tyckes mera varit Rhetor än Philosoph, egentligen bemödad att popularisera de peripatetiska grundsatserna. — Slutligen må nämnas Krattippos, om hvilken, hans Samtiding Cicero förmäler, att han lärt,

det i menniskosjälen, antingen skakad af en gudomlig kraft eller af sömnen lösgjord att verka fritt och obundet, är nedlagt ett slags orakel, af hvilket man på förhand känner det tillkommande.

---

§. 8.

Hvad Pyrrhonianerne beträffar, var bland dem, efter Timons död, på länge ingen, som gjorde så stort uppseende, att han ens till namnet för efterverlden blifvit bekant, förmodligen emedan Akademikernes Skepsis öfverglänste deras. Men sedan desse med Antiochos återvändt till den dogmatiska åsigten, blefvo Pyrrhons och Timons efterföljare mera bemärkbara och nu omtalas först en Ptolomäos från Kyrena som Skeptiker, och derefter uppträdde Aenesidemos från Kreta (omkr. 80 f. Chr.), hvars håg för Philosophi ledde honom till ett ifrigt Studium af dels Heraklitos' dels af Pyrrhons eller rättare sagt Timons åsigter, dem han med hvarandra ville förena. Åtminstone skall han — enligt hvad Sextos försäkrar — hafva velat hafva Skepticismen ansedd, som en inledning till Heraklitiska Philosophien, och i detta ändamål författat en skrift kallad pyrrhonska Undersökningar, indelade i åtta böcker, af hvilka oss blott några obetydliga Fragmenter återstå.

§. 9.

Enligt den underrättelse om detta Werk, som oss Photion, i sitt Bibliothek, meddelat, skall Aenesidemos i första Boken sysselsatt sig med att uppdraga gränslinien mellan den akademiska Skepticismen — den

han påstod vara allt för dogmatisk, för att kunna gälla såsom ägta — och den pyrrhonska, samt i de sednare Böckerna låtit sig angeläget vara, att utveckla denna. Endast Bekännarne af denna, sade han, förtjena att heta ägta Skeptiker, enligt hvilkas åsigt, ingen ting är mera utgrundeligt eller outgrundeligt, sant eller falskt, troligt eller otroligt, realt eller orealt än det andra, och som öfver ingen ting bestämdt afgöra, icke en gång deröfver att de intet bestämma. — Hvad han för öfrigt sjelf tillgjort för vidare utbildningen af den skeptiska åsigten är följande:

§. 10.

Med Pyrrhon satte Aenesidemos Philosophiens syfte deri, att bereda en fullkomlig Sinnesro, hvilken endast kan grunda sig på en afgjord likgiltighet i anseende till Objecterna. Denna likgiltighet gifves ensam af Skepticismen, som är en jemnförande Reflexion öfver Företeelserna, hvars resultat är, att den största förvirring och regellöshet i all ting råder. För att bevisa denna förvirring, uppgaf han tio Synpuncter eller skeptiska Troper, under hvilka det motsägande hos objecterna kan bringas. Den första är: att då det råder den största brist på öfverensstämmelse mellan de särskildta Kreaturens lust och olust, gagnlighet och skadlighet, organism och frambringelsesätt, måste det äfven råda den största olikhet mellan deras sätt att erfara intryck och mellan de af dessa intryck uppkommande föreställningar. Den andra: att då det råder

den

den största motstridighet mellan särskilda menniskors naturliga beskaffenhet, varierande efter climater och temperamenter, kan äfven ingen öfverensstämmelse i anseende till deras föreställningar förutsättas. Den tredje: att då ett och samma object olika bedömes af hvarje särskildt Sinne och då till och med ett och samma Sinne ser samma object olika vid olika tillfällen, vi icke äro berättigade att sluta det objecterna äro antingen så eller så beskaffade. Den fjerde: att då subjectets omständigheter och förhållanden, jemt förändras, så måste äfven föreställningarne allt derefter ombytas, och derföre gifves det intet skäl att sluta, det vi om objecterna kunna erhålla någon säker och beståndande kunskap. Den femte: att då hvarje object måste bemärkas i ett visst rum, på ett visst afstånd och i ett visst läge, samt då, allt efter som dessa förändras, äfven föreställningarne olika måste modifieras, så följer, att ett bestämdt omdöme öfver objecterna i sig sjelft är omöjligt. Den sjette: att då intet kan märkas af våra Sinnen, utan att vara förenadt med luft, ljus, värma, köld, väta, torrhet o. s. v. så kunna vi alltså likaså litet veta hvad ett ting i och för sig sjelft är, som vi kunna urskilja oljan i en Salva från dess öfriga beståndsdelar. — Den sjunde: att då objecternas qvantitet och qvalitet, samt de deraf beroende olikheter, endast kunna bemärkas efter deras förhållanden, så väl sins emellan som till Subjectet, och detta endast är i stånd att varsna dessa förhållanden, så är möjligheten dymedelst afskuren, att ut-

grunda Tingens natur. — Den åttonde: att då allt hvad oss förekommer, endast förekommer oss relativt antingen i hänseende till något annat object eller till det föreställande Subjectet, så kunna vi icke inse de absoluta egenskaperna hos något föremål. — Den nionde: att då det sällsynta och det vanliga på olika sätt modifiera våra apperceptioner, känslor och föreställningar, måste äfven derigenom insigten i Föremålens väsende vara förebyggd. — Den tionde: att då hvarje menniska olika modifieras efter den olika uppfostran en hvar erhållit, efter de olika lagar under hvilka de lefva, efter den olika Gudaläran de bekänna, efter de olika sätt de antagit att betragta det sköna, det fula, det goda, det onda, det sanna, det falska o. s. v. så gifves intet medel att bestämma något såsom i sig sjelft och objectivt sant, utan allt beror på subjective vilkorligheteter. På desse grundar sig äfven den indelning af företeelserna i sådana dem vi hafva magt öfver, och i sådana åter dem vi icke kunna betvinga: t. ex. hunger, törst, köld o. s. v. af hvilka vi hafva fritt val mellan de förra, men icke så mellan de sednare, ehuru dock denna indelning, detta val och detta lidande endast har giltighet för den som indelar, väljer eller lider. — Dessutom anförde Aenisidemos också åtskilliga grunder mot Causalitetsbegreppet, förklarande orsak för det genom hvars tillvaro något såsom verkan följer. Med anledning deraf slöt han, att ingen kropp kan vara orsak till en annan kropp, emedan det är omöjligt att två kan blifva af ett eller tre af två. Ej heller kan något okroppsligt vara orsak

till ett annat okroppsligt, ty då det okroppsliga hvarken kan vidröra eller vidröras, så kan det hvarken verka eller lida. Likså kan det kroppsliga ej vara orsak till det okroppsliga eller tvärtom, ty ingen kropp har i sig det okroppsligas natur, och ingen orsak kan verka annat, än hvad med sig, är likartadt. På samma sätt kan ej eller något Hvilande vara orsak till det hvilandes Hvila eller det i Rörelse satta till det sig rörandes rörelse, ty mellan båda, så vida de antingen äro i hvila eller i rörelse, gifves ingen åtskildnad, och således gifves ingen grund att antaga det det ena är till förr, såsom orsak, och det andra sednare, såsom verkan. I motsatt förhållande kan också det hvilande ej angifvas såsom orsak till Rörelsen, eller det i rörelse satta till Hvilan, ty ingendera innehåller grund till den andra. Likså gifves det flerfalldiga abstract fattade skjäl, som hindrar oss att antaga någon orsak i allmänhet, hemtade dels från den qvalitet vi enligt Begreppet måste tillägga en orsak, dels från dess möjlighets vilkor att verka och dels från de vilkor som skulle göra att en sådan verkan kan vara uppkommen. Och ett sådant antagande är så mycket mera orimligt, som vi hvarken kunne med säkerhet tänka oss orsak eller verkan ty — sade han efter Heraklitos — tänkandets grund ligger utom menniskan och tankarne framkallas af något yttre, hvilket genom Sinnenas känselorganer, liksom genom öppningar, ut- och intränger, för att sätta sig i beröring med den allmänna tankekraften. Men mindre consequent skall Aenesidemos, med sin Skepsis, velat förena vissa andra dogmatiska Satser, såsom att det reala

är det, som på en gång är det och ett helt; att ursubstansen är Luften, som är kroppslig och till hvilken alltså tid och enhet låta sig hänföra samt att det är en skilnad mellan förändringens rörelse i rummet, men båda verkliga.

§. 11.

Såsom Lärjungar af Aenisidemos nämnas Menodotos från Nikomedien, Zeuxippos, Antiochos och Theodosius från Laodikea, Herodotos från Tarsos och Agrippa, hvilken sednare uppfann fem nya Tvifvelsgrunder, hemtade 1) från oenigheten mellan Philosophernas Meningar; 2) från den omständigheten, att de grunder hvilka blifva anförda till styrkandet af en sats, behöfva åter för sig en ny grund och så i oändlighet, så att det är omöjligt att finna en början af Demonstrationen; 3) från den Relativitet som utmärker allt föreställande och alla dess objecter; 4) från vanan att grunda allt på obevista Hypotheser, dem man fordrar att de såsom gifna skola antagas; 5) från den omständigheten, att det, hvarigenom något skall demonstreras, åter af det demonstrerade skall grundas, hvadan sålunda en uppenbar cirkel i beviset uppkommer. — Slutligen sammanfattade han hela Skepticismens resultat, i denna hypothetiska slutföljd: Allt hvad som uppfattas af vår kunskap måste antingen vara omedelbarligen visst eller kännas genom något annat; nu gifves det ingen ting omedelbarligen visst, då hvarken något sinnligt eller intellektuelt kan användas till Sannings-Kriterium; men

gifves det sålunda intet omedelbarligen visst, så kan också ingen medelbar kunskap gifvas, då intet ur ett annat kan härledas utan att falla i det felet, att antaga något anses för bevisadt hvad som sjelf tarfvar bevis.

Efter denna redogörelse för de åsigter till hvilka de förnämsta af Platons, Aristoteles' och Pyrrhons efterföljare sig bekänt, måste vi gå något tillbaka för att meddela undderrättelse om ett par yngre Sect-stiftare.

Tolfte Capitlet.

Epikuros och hans Anhängare.

§. 1.

Epikuros föddes i den attiska byn Gargettos (år 342 f. Chr.) af fattiga föräldrar. Wid tolf års ålder, då han i Scholan läste hos Hesiodos, att allt uppkommit ur chaos och på frågan: hvaraf uppstod då chaos? hans Lärare icke kunde gifva honom svar, utan viste honom, för att derom få upplysning, till Philosopherna, började han att läsa de efter Demokritos varande skrifter. Derefter hörde han Platonikern Pamphilos, men icke med honom tillfreds, begaf han sig, vid adarton års ålder, till Athen och besökte der Xe-

nokrates' och Theophrastos' Scholor, Men snart började han att philosophera på egen hand och öppnade sjelf (år 305 f. Chr.) en Schola, i den Trägård han tillköpt sig i en af Athens förstäder. Oagtadt att anhängarne af de öfriga philosophiska Secterna med häftig förbittring angrepo honom och Skeptikern Timon säger, att han af alla var den sämst uppfostrade, erhöll han dock, till en stor del genom sitt vänliga och angenäma umgängessätt med dem, en mängd lärjungar och delade han sin tid mellan deras undervisning och afhandlingars författande öfver sin Philosophi. Enligt hvad hans beundrare, Diogenes från Laërte, förmäler skall Epikuros hafva författat 300 Volumer. Af dessa skrifter återstår oss ej mera än några betydliga Fragmenter ur afhandlingen om Naturen, igenfunna i Herculaneum, och trenne af Diogenes meddelade Bref, samt de 43 Hufvudsatser, hvilka utgöra liksom kärnan af epikureiska Philosophien och af alla dess anhängare skulle läras utantill. I en ålder af 72 år, afled Epikuros år 270 f. Chr.

Epicuri Physica & Meteorologia duabus epistolis comprehensa, ed. J. Gl. Schneider. Lips. 1813, 8:o. Och: *Epicuri Fragmenta Librorum II & XI de Natura &c. illustrata a Rosinio, ed. Orellius.* Lips. 1818, 8:o.

§. 2.

För att uppnå det menskliga bemödandets högsta mål: Lycksaligheten, fordras — sade Epikuros — en sund Själ, och denne förvärfves medelst Philosophi-

en, som är ett bemödande att till följe af begrepp och förnuftsslut inse hvad som tillhör ett lyckligt lif. Philosophien styckade han i tre delar, sägande att den antingen var kanonisk, physisk eller ethisk. Den kanoniska delen, den han med den physiska förenade, sade han handla om Kunskapens kännemärke, Princip och Element, och var således i grunden en art Logik; den physiska åter handlade om Naturen och om upphof och undergång; men Ethiken åter om görande och låtande och om det högsta ändamålet för lifvet. Deremot förnekade han alla de öfriga Wetenskaperna, hvilka icke något till menskliga lycksaligheten bidraga; allt vigt och värde.

§. 3.

(Logik). Det gifves trenne Kunskaps- och Sannings Kännemärken af hvilka de tvänne första passa på theoretiska, det tredje på practiska föremål. Desse kännemärken äro: den sinliga Sensationen. Förerfarenheten (πρόληψις) och Känslorna. I afseende på Sensationen, i hvilken hvarken Förnuftet eller Minnet har någon del, är det att märka 1) att då Sinnena aldrig hvarken irra eller bedraga, så är den af sig sjelf sann; 2) att mening och omdöme har sin grund i Sensationen och kan vara så väl både falsk som sann; 3) att den mening är sann, som med Sensationen öfverenstämmer, och 4) att åter den mening är falsk, som af Sensationen evident motsäges. Med Förfarenhet sade sig Epikuros mena ett för sig sjelft och särskildt i Sinnet liggande allmänneligt Begrepp eller en slags

erinran af hvad flere gånger gjort intryck på Sinnena, och som vid hvarje nytt, framträder för tanken. Alltså är Förerfarenheten, utaf Sinnena afhängig, såsom en slags Förklaring af Saken att anse, utan hvilken man icke kan efterfråga något, icke tvifla på något, ingen ting mena ja icke ens benämna något; vidare är den grunden till allt omdöme om något är detta eller ett annat, och det hvarutur bevisning kan härledas om hvad i sig sjelft icke är evident. *Slutligen* äro Känslorna af tvänne slag, antingen Förnöjelse eller Olust; erfaras af alla lefvande varelser, hvilka genom dem bemärka hvad de skola göra eller låta. — Föröfrigt lärde han, att såsom en förberedelse till den philosophiska undersökningen, måste hvarje Ords första och ursprungliga begrepp tagas i noga öfverväagande, för att vinna något säkert hvartill Meningarne, Undersökningarne och Tvifvelsmålen må kunna hänföras; och för att icke förvilla dessa måste hvarje ord användas i deras fast bestämda bemärkelse. Liksom det äfven är att märka, det all undersökning antingen angå Tingen i och för sig sjelfva eller deras blotta benämningar.

§. 4.

(Natur-Philosophi). Det Hela Universum, är *en af* kroppar bestående kropp, ty Sinnena betyga att *det* gifves Kroppar. Utom Kroppar gifves äfven *det Tomma*, eller Rummet, ett något, som hvarken är vidrörligt eller gör intryck. Att detta är, veta vi af ett proleptiskt Begrepp, emedan annars kropparne *icke*

skulle

skulle kunna vara någorstädes eller röra sig. Men så väl i anseende till Kropparnas antal, som till det tomma Rummet, är Universum obegränsadt; ty om det tomma vore begränsadt, men Kropparna till antalet oändliga, så skulle Kropparne icke hafva någon plats för sin subsistens, och om åter det Tomma vore obegränsadt och Kropparnas antal ändligt, så skulle de icke kunna finna någon hvilepunct, utan skakas än hit, än dit i Rummet. — Universum är äfven oföränderligt, ty Materiens quantitet förblifver alltid densamma, och derföre måste det hela alltid förblifva sådant det från början varit. Men detta hela består af föränderliga delar, eller detta Universum omfattar ett oändligt antal af Werldar, genom egna kretsrörelser skiljda från hvarandra, hvilka uppkomma, förändras och förgås. Härtill, liksom till bildningen af Universum är orsaken icke att söka hos någon fullkomlig Intelligens eller Gudomlighet, ty så väl naturen af ett sådant Wäsende, som Werldens Beskaffenhet, motstrider detta. Dock antog Epikuros det för gifvet, att af Intet blir Intet, liksom äfven att intet, som en gång är, kan fullständigen till intetgöras. De sammansatta kropparna bestå allt derföre af andra enkla kroppar: Atomer, som äro i och för sig sjelfva oföränderliga och oförgängliga, (emedan annars allt sluteligen skulle [illegible] till Intet kunna upplösas) utsträckta, utan mellanrum och derföre odelbara. Föröfrigt hafva de inga andra egenskaper än figur, storhet, tyngd och rörelse och dessa i obestämbara Modificationer, ehuru icke till den grad att de af

Sinnena kunna varsnas. I anseende till deras antal äro de oändliga och af oberäknelig olikhet, såsom upphof till den oändliga mångfalden af sammansatta kroppar. Dessa Atomer rörde sig från evighet i lodrätt rigtning och med samma hastighet genom det tomma rummet. Men utom denna ursprungliga och regelrätta förelse, hafva Atomerna äfven en afvikande — som tillfälligtvis hvarken å bestämd tid eller bestämd ort inträffar — och en afledd, uppkommande af Atomernas sammanstötning. Till följe af dessa trenne slags rörelser, tränga sig Atomerna i en stor oordentlig, chaotisk massa tillsammans, i hvilken små och stora, runda och kraftiga, tunga och lätta, äro blandade om hvarandra. De enartade söndra sig dock småningom från de öfriga; de små, runda, lätta flyga upp i höjden och sammansätta sig der till Solens, Månens och Sjernornas kroppar; de, hvilka icke kunde svinga sig så högt, bilda, af de eldiga Atomerna öfvergifna, det hvad vi kalla luft, de tyngsta åter sänkte sig nedåt, och af dem uppkom Watten och Jord. Men Jorden frambragte, efter flerfaldiga sammansättningar, Vegetabilier och Djur af alla slag. Och sålunda har detta Universum uppkommit, som, medelst sina mångfaldiga fel och bristfälligheter, nogsamt bevisar sig icke kunna vara danadt af en god och förnuftig orsak.

§. 4.

(Psychologi). Då det utom det tomma Rummet, som hvarken kan förorsaka eller emottaga intryck — icke gifves någon ting okroppsligt, måste äfven Sjä-

len vara en kroppslig del af menniskan, likasom händerna eller fötterna äro det, som följer af den vexelverkan i anseende till njutning och smärta, som eger rum mellan själen och den yttre kroppen. Själen är alltså en särskild med kroppen förenad del, i sig innehållande lifvets Princip. Då nu åter ingen ting så hastigt verkar, som Själen, så måste man antaga att den är ett af de finaste runda Atomer sammansatt högst rörligt och subtilt väsende, i hvilket man urskiljer fyra beståndsdelar, en viss eldig qvalitet, en luftig qvalitet och en andelig, qvalitet samt sluteligen ett slags onamngifvet känselämne, som har sin plats i bröstet, medan de trenne första äro öfver hela kroppen utbredda. Tillvarelsen af dessa bevisas deraf, att då menniskan dör, frångår henne en slags andelig flägt, som är med luft och värma förbunden, och deraf att kroppen har förmåga af rörelse, som beror af den andeliga qvaliteten, att den är varm, som härrör af den eldiga, och att den kan hvila, som förorsakas af den luftiga, men då utaf ingen särskild bland dessa eller af dessa tre i förening möjligen Känsla, Föreställning och Tanka kan förklaras, så antog Epikuros ännu en fjerde qvalitet eller känselämnet, hvilket utgör grunden till känsloförmågan. — Då nu Själen, sjelf en kroppslig Substans, är en del af den yttre kroppen, som bildar omkring den liksom en skjärm, genom hvilken den kan mottaga Sensationer, så följer äfven att den måste uppstå, utvecklas, föråldras och förgås med kroppen. Endast i bådas innerliga förening består lifvet, och utan hvarannan kan hvarken den ena,

eller den andra verka. Då de menniskokroppen bildande Atomer lösa sig från hvarandra, upphör lifvet och det tillstånd inträffar, som vi kalla död. Denna är icke att anse såsom något ondt; ty det onda består blott i erfarande af smärta, men smärta kan endast erfaras af känslan och således der ingen känsla är, så som i tillståndet efter döden, kan icke vara något ondt. Dessutom är Döden för den lefvande ett oting, ty då vi äro, är Döden icke något för oss, och då Döden i afseende till oss inträffat, så äro vi icke mera till. En lära så mycket mera vis och praktiskt vigtig, som då den icke bedrager menniskorna med utsigten åt en oändlig tid och tillintetgör åtrån efter en odödlighet, som ej kan inträffa, så lemnar hon en uppmaning, att så länge det förgängliga lifvet varar, rätt njuta det.

Men Själen innehåller icke blott lifsprincipen, utan äfven grundmedlet för alla menniskans föreställningar. Dessa tillkomma dock Själen utifrån. Liksom rök från Elden och utdunstningen från de lefvande Warelserna, afgå från alla rumuppfyllande kroppar vissa delar, hvilka i finhet öfverträffa allt hvad man subtilt kan tänka sig, och äro sålänge osynliga, som de ej med andra förbindas. Wissa af dessa utströmmande Partiklar sätta sig händelsevis i luften tillsammans och bilda allehanda meteoriska Gestalter; andra åter lösrycka sig från kropparnas yta och föreställa de kroppars former från hvilka de särskiljt sig. Dessa småbilder eller objectiva härmningar kallar Epikuros Typer, och säger att de med största hastighet röra sig genom Universum. Om dessa nu, utan att af mot-

stående Kroppar hindras, vidröra Sinnesorganerna, så uppstå genom dem Föreställningar om de Kroppar från hvilka Typerna utgått. Sådana Typer gifvas olika för de olika Sinnesorganerna, så att andra afficiera Synen, andra Hörseln och andra Lukten och Smaken, samt medbringa föreställningar om dessa organer motsvarande egenskaper eller beskaffenheter. Äfven Phantasiens föreställningar frambringas, så väl i vakande tillståndet som under drömmarne, af dylika Typer. Dock är det någon skilnad mellan de Typer som frambringa Phantasiens Föreställningar och de som förorsaka de sinnliga. De sednare äro af gröfre art, de förra mera subtila; de sinnliga föreställningarnes Typer, motsvara fullkomligt de Kroppar från hvilka de utströmma, de åter hvilka verka Phantasiens Föreställningar äro tillfälliga föreningar af heterogena delar, bildande Kentaurer, Sphinxer, Chimærer och andra sådana sammansättningar, dem inga verkliga objecter motsvara; de sinnliga föreställningarnas Typer, stå med de kroppar de representera i oafbruten förbindelse, men de som inverka på Phantasien äro hastigt förgängliga och föränderliga. Dessa, på sådant sätt framkallade antingen Sinnenas eller Phantasiens Föreställningar danas medelst analogi, jemnförelse eller förbindelse till Begrepp, hvarvid, säger Epikuros, äfven Tankförmågan är verksam — förmodligen till utförande af jemnförelsen och föreningen. Om dessa af föreställningarne danade Begrepp upptagas, bevaras och, vid sina tillfällen, framskjutas af minnet, uppkommer det hvad Epikuros kallat Förerfarenhet eller

Prolepsis, och om de förenas af Förståndet, för att frambringa ett yttrande om objecterna, kallas dessa Omdömen.

§. 5.

(Theologi). Men det gifves i Universum icke blott Plantor, Djur, Menniskor och Werlds-Kroppar, utan äfven Gudar. Ty, sade Epikuros, det gifves intet folkslag, intet slag af Menniskor, som icke *har* föreställning om ett Gudomligt Wäsende. Men då ingen Föreställning kan uppkomma, utan att en Typ utgick från Föremålet och gjorde intryck på Sinnena eller afspeglade det i Phantasien, så måste Gud vara till. Dock då, utom tomma Rummet, intet är till, som icke är kropp, så äro Gudarne också af Atomer sammansatta odödliga och högst lycksaliga väsenden af omätlig storlek och mensklig gestalt. Ty denna förenar så mycken skönhet, ändamålsmässighet och värdighet, att man icke kan tänka sig de fullkomligaste och ädlaste väsenden, som Gudarne måste vara, under någon annan. Dessutom kan den högsta lycksalighet, som vi tillägga dem, icke förvärfvas utan dygd och denna är icke möjlig utan förnuft, hvilket åter nödvändigt förutsätter den menskliga skepnaden. Dock hafva de blott en liknelse till kropp, eller en så ytterst subtil yta, att de icke af något kroppsligt kunna beröras. Och derföre visstas de i verldarnes mellanrum, der de af de revolutioner och förstörelser, som med verldskropparna inträffa, icke störas i sin eviga, saliga ro. De hafva neml. lika liten befattning

med dessa verldsförstörelser, som de hafva haft med bildandet och frambringandet af verldarne. Gudarnes obegränsade Salighet utesluter neml. all verksamhet, ty Saligheten vore icke fullkomlig om de icke vore frie från alla omsorger, alla befattningar. Derföre kunna Gudarne icke hafva något att skaffa med uppehållandet af verlden eller af de i verlden existerande varelser. Derföre är Gudomligheten lika långt afskiljd från vrede, som från nåd, från utöfvande af en straffande rättfärdighet som från bevisande af Barmhertighet, emedan allt sådant endast i Svagheten har sin grund. Nej, Gudarnes salighet består i besittningen af allt godt och i åtnjutandet af vishet och dygd, förenadt med vissheten att deras lycksaliga tillstånd aldrig kan upphöra.

§. 6.

(Ethik). All fruktan för Gudarne, liksom allt bemödande om deras Gunst, är alltså för Menniskorna en ren dårskap; men deremot böra de på allt sätt eftersträfva, att, så vidt möjligt är, komma i åtnjutande af deras lycksalighet. Menniskans högsta goda består allt derföre i Förnöjelse och befrielse från Smärta: i båda fallen uppkommer Lycksalighet. Derföre gifves det tvänne slag af Lycksalighet, den ena uppkommande af det i affect varande Sinnets förnöjelse, då Sinnet neml. på ett angenämt sätt uppskakas; den andra af det lugna Sinnets förnöjelse, då själen, lika skiljd från angenäma som oangenäma rörelser, är i ett stilla tillstånd af hvila och tillfredsställelse. Detta sednare slag af Lycksalighet är det högsta och önskans-

värdaste, ty all själsrörelse alstrar begär och när ett begär uppstegrat sig till sin högsta grad att det trängtar efter tillfredsställelse, så uppstår för ögonblicket en oangenäm känsla. Men så snart begäret blifvit stilladt uppstår förnöjelse och utur den ett tillstånd af lugn, i hvilket Själen ingen ting mera önskar sig, utan njuter af känslan att vara säll. Alla njutningar motsvara annars behofven, växa med dem och äro derföre sins emellan olika, till följe af det tillstånd som på dem följer. Med hänseende till beskaffenheten af de behof, hvilkas tillfredsställande föder njutningarne, kunna de delas i naturliga och nödvändiga; i naturliga och icke nödvändiga och i sådana hvilka hvarken äro naturliga eller nödvändiga. I anseende åter till Substraterna för njutningarne, delar Epikuros dem antingen i kroppsliga och andeliga, hvilka sednare, dem Själen erfar, äro de högsta och fullkomligaste, emedan Själen äfven kan njuta af det förflutna och tillkommande och således mera varagtigt, kroppen åter blott af det närvarande och således mera öfvergående. På samma sätt indelas äfven Smärtorna, hvilka med Njutningarne stå i en viss vexelverkan, så att af en närvarande njutning kan en kommande Smärta blifva följden och så tvärtom. Det är således vigtigt att undvika de njutningar, hvilka i sig sjelfve svagare och af kortaste varagtighet, föda af sig en stor och långvarig smärta. Detta lärer oss Klokheten, som utforskar de angenäma och oangenäma känslornas natur och bestämmer hvilka skola väljas och hvilka undvikas. Dessut-

om

om befriar den oss från all fåfäng fruktan, fugnar finnet dermed att den visar oss, att allt det onda, som händer oss, har en snar öfvergång och öfvertygar oss, att syftemålet af vår natur genom lätt frambringliga medel kan uppnås. Att icke öfverskrida detta syftemål uppmanar oss Måttligheten, som lärer oss att man mycket kan umbära och med litet vara tillfreds, samt att icke genast tillfredsställa hvarje begär, eller att eftertragta hvarje förnöjelse. Den lägger således grund till den allmänna Rättvisan, som består i fullgörandet af de Fördrag, som alla bildade menniskor, för gemensam nytta, sinsemellan, slutit: att ingen skall tillfoga den andra någon skada, men också af den andra icke någon skada lida. Det allmänna Rätta är alltså det, som för alla, liksom för hvarje enskildt, är nyttigt. — Desse tremne: Klokhet, Måttlighet och Rättvisa, så bestämda som Epikuros dem uppgifvit, äro de cardinaldygder, af hvilka alla öfriga härledas, och de hafva i sig sjelfva intet värde, utan endast af sina följder, eller såsom befordringsmedel af det högsta goda, Lycksaligheten.

§. 7.

Bland epikureiska Philosophiens anhängare och Lärare, nämna de gamle **Metrodoros** från Lampsakos; hans Broder **Timokrates**; Mathematikern **Polyänos**; **Phädros**; den af Epikuros frigifne och till sin lärjunge upptagne Slafven **Mys**; **Hermachos** från Mitylene, åt hvilken Epikuros, vid sin död, upp-

drog föreståndareskapet af Scholan och som, enligt hvad Diogenes från Laërte försäkrar, skall hafva skrifvit några de skönaste Böcker; Philodemos; Apollodoros, som skall hafva författat Läromästarens Lefverne och en tid varit Herre af den Epikureiska Trägården; dennes Lärjunge, Zenon från Sidon, som lefde ännu på Ciceros tid, yrkade att den vore lycklig, som, utan bäfvan för Gudarne, bäst njöt af närvarande förnöjelser, derpå betänkt, att, utan någon *mellankommande* smärta, kunna njuta dem, antingen hela lifvet igenom eller i större delen af lifvet. Men om en smärta verkeligen infann sig af någon betydlighet, så vore han dock lycklig, om den vore af kort varaktighet, eller, om också långvarig, så framt den äfven medförde någon ljufhet; i alla fall dock, om han vore nöjd med det goda han tillförene njutit.

I allmänhet voro dock Epikuros' efterföljare föga märkvärdiga, då de icke tillvägabragte någon vidare utveckling eller någon förändring af hans System, vid hvilket han träffat flere anstalter att noggrannt binda dem.

§. 8.

Kasta vi blicken tillbaka, så måste vi finna, att i trots af den originalitet på hvilken Epikuros, i *sin* speculation pockade, har han dock egenteligen gått ut på att förena de modifierade kyrenaiska åsigterna med hufvudgrundsatserna af det demokritiska Systemet. Deraf har uppkommit en Lärobyggnad, som, grundad på förutsättningen, att de från intrycken på yttre Sin-

nena bildade föreställningarne voro de högsta Sannings-kriterier, måste föras till den elementar-logikaliska Classen och är af en gifven empirisk special-charakter. Den hade föröfrigt allt, som är tjenligt att tilldraga sig bifall under en slapp och lättsinnig tid, och det var således icke mera än naturligt, att den erhöll en stor mängd anhängare.

Trettonde Capitlet.

Zenon, Läraren i Stoa och hans Efterföljare, eller Stoikerne.

§. 1.

Zenon från Kittion, en stad på Cypern, (omk. 310 f. Ch.), var son af en Köpman och väcktes till håg för Philosophien af de Sokratiske Skrifter, som hans fader från sina Handelsresor hembragte. Till följe af ett lidet Skeppsbrott, sjelf anländ till Athen, hörde han först Kynikern Krates, derefter Megarikern Stilpon och Akademikerne Xenokrates och Polemon. Slutligen började han sjelf att gifva undervisning i den af Polygnotos målade betäckta Pelargången Stoa, i anledning hvaraf hans System blifvit kalladt det Stoiska och hans anhängare Stoiker. Enligt Diogenes från Laërte

skall han författat flere — nu mera alldeles förlorade — Skrifter, bland andra en Afhandling om Staten, en om Grekernes Bildning, en om Pythagoræernas Lärdommar, en om föredrag af Poemer, en Kärlekskonst m. fl. Till sin charakter och sitt uppförande rättade han sig efter det strängaste sedlighets-ideal, hvarigenom han förvärfvade sig ett sådant förtroende hos sina samtida, att nycklarne till Athéns Fästningsverk anförtroddes åt hans vård, och en sådan högagtning, att *det* atheniensiske Rådet beslöt, att, för hans dygder, bedra honom med en gyldene krans, och efter hans död lät uppresa åt honom ett Graf-Monument, med den inskrift: "att hans lefnad varit fullkomligen öfverensstämmande med hans lära."

§. 2.

Wisheten, sade Zenon, är en Wetenskap om det gudomliga och menskliga; Philosophi åter en öfning i nyttans konst. Det nyttiga och angelägna är förnämligast dygden, som är trefaldig, antingen physisk, ethisk eller logisk. Derföre är äfven Philosophien trefaldig, varande dels Logik, dels NaturPhilosophi, dels Ethik; ty den som vill eftersträfva ärenamnet Philosoph, bör söka att ega en fullkomlig kunskap om tingen; att handla fullkomligt enligt naturen och att vara ofelbar i sina omdömen.

§. 3.

(Logik.) En af de på Förnuft och Frihet sig grundande fullkomligheter, dem den Wise bör eftersträfva, är äfven en från villfarelse och misstag renad kunskap. Till denna leder Logiken, den Zenon skif-

tade dels i Dialektik, dels i Rhetorik. Men till all Kunskap är Erfarenheten grunden och ämnet. Hvarje Föreställning är en, genom intryck på Sinnena verkad afbildning eller härmning af objecterna i Själen. Föreställningarne äro antingen uppfattande (kataleptiska): sådana hvilka härröra från något verkligen tillvarande object; afbildande detta noggrannt efter dess natur och egenskaper, och aftryckande de egendomliga kännemärkena af dessa i Själen, så som Sigillet aftryckes i vaxet — eller också icke uppfattande (akataleptiska), hvilka antingen icke uppkomma af något verkligt föremål, eller också af detta blott gifva en grumlad afbildning. Föreställningarne af förra slaget äro icke allenast i och för sig sjelfva sanna, utan äfven tjenande som urskiljningsmedel af alla andra föreställningar. Dessa föreställningar blifvas till begrepp, hvilka dels äro individuella, eller Artbegrepp. De sednare hafva ingen realitet, emedan de icke afspegla något bestämdt object eller dess bestämda egenskaper. Deremot uttryckes det existerande verkliga genom de individuella Begreppen och af dem blifva grundsatser och omdömen. Af dessa uppkommer Kunskap, som är en verkad Modification af Själen, till hvilken den gifver bifall. Men som detta bifall är en fri handling, är den således äfven tillräknelig. Om denna kunskap så fast stödjes på säkra och osvikliga grunder, att den af inga motskjäl kan skakas, så uppkommer Wetenskap. Dess motsats är den grundlösa föreställningen, af hvilken Menandet uppstår, som är föränderligt, vacklande och utan förmåga att urskil-

ja det sanna från det falska. Denna urskiljning göres annars af det hvad Zenon kallar det rätta Begreppet, eller den oförderfvade Omdömesförmågan. Den grundar sig dels på en rigtig förnimmelse af objecterna, dels på Själens oförderfvade Natur. Genom den förra pregla sig Begrepp i Själen, hvilka, såsom ursprungna från en objectivt sann grund, af alla menniskor måste erkännas såsom vissa, och derföre, sammanfattade, utgöra det hvad man kallar allmänt Sundt Förnuft: den rätta grundvalen och den styrande ledaren för all vetenskaplighet.

§. 4.

(Natur-Philosophi). Den satsen, att det icke gifves eller kan gifvas flere Grundkrafter, än som ytterst äro behöfliga för att tillvägabringa hvad som är, lade Zenon till grund för sin lära om Naturen, hwilken lära han sade hafva tre underafdelningar, den ena handlande om Werlden, den andra om Elementerna och den tredje om de ursprungliga orsakerna. Dessa första orsaker eller Principer äro två, en lidande: den qvalitetslösa och till sin qvantitet oföränderliga Materien, samt en verkande: det i materien varande Förnuftet eller Gud. Såsom verldens organiserande Kraft, bragte Gudomen, verkande såsom eld, Materien utur dess ursprungliga chaotiska tillstånd i en vattnig skickelse, sammanpackade de gröfre partiklarne till Jord, lät de finare utdunsta till Luft, hvar utur, efter vidare drifven förfining, Elden ändtligen skiljde sig. Så uppkom verlden, som är en alla vä-

nendens harmoniska form eller ett med sig sjelf sammanhängande ändamålsenligt helt, bildadt, sig till boning, af Gud, som är ett efter medvetna ändamål handlande Förnuftväsende, ursprungligt, oförvanskeligt, evigt och oupphörligt, vidare saligt och från allt ondt befriadt samt det enda egentligen form- och qvalitet-egande. Detta Wäsende är således identiskt med Naturen: en konstligt eller efter förnuftsreglor verkande, allt frambringande men också allt, i sinom tid, förtärande eld. Den måste derföre hafva något hvari och hvarigenom den kunde subsistera och detta är verlden, som åter i sin ordning subsisterar genom den första Urkraften, i det att den, på åtskilligt sätt, i form af en ätherisk flägt (πνευμα) genomtränger hela Materien. Medelst aflande Urbegrepp frambringar den allt, och, såsom det naturnödvändigt, efter gudomliga afsigter, verkande all-förnuftet, är den grund och regel för allt hvad sig i verlden tilldrager. Såsom sådan är den första Urkraften, eller Gud, äfven den lag som befaller det rätta i fria handlingar och förbjuder det orätta. Den handlar neml. med fri vilja efter föresatta ändamål, och så vida denna gudomliga viljans verksamhet går utom sig sjelf med rigtningt åt verlden, kallas den Försyn, som har till syfte, att verlden må vara tjenlig för sitt eget bestånd, att i den intet må brista, men alltid framställa det fullkomligaste prof på skönhet och ordning. Endast som sådan kan den vara ett tjenligt Substrat för Gudomen, som från alla håll och till dess minsta delar genomtränger den. I följe deraf är hela verlden för-

luftig och gudomlig. Tillika blott en och utan någon Tomhet. Rum är neml: det som omgifver någon kropp och Tomhet det, i hvilket intet kroppsligt finnes. I Werlden kan alltså icke gifvas någon Tomhet, men väl utom verlden. Denna är ej heller af beständig varagtighet, ty Elementerna, af hvilka den blifvit sammansatt, äro, med undantag af elden, föränderliga, öfvergående i hvarandra, och elden, liksom han bildat dem och af dem allt, löser också upp så väl detta allt och dem, för att, efter samma lagar åter bilda nya verldar. Detta är Zenons föreställning om den periodiska verldsbranden, till hvilken archetypen ligger i ett urgammalt orientaliskt Philosophem — af hvilket finnes spår i de mosaiska urkunderna — som äfven öfvergått in i den nordiska Mythologien och der både sinnrikt och prägtigt utvecklat sig.

§. 5.

(Psychologi). Mennisko-Själen, sade Zenon, är såsom en del af Werldssjälen, den sig med luft förbindande eldiga Urkraften, ett kroppsligt väsende af eldig luft bestående och, såsom sådan, caussal-grunden till hela den animaliska verksamheten. Själen har neml. åtta särskilda Förmögenheter: De fem Sinnena, Aflelsekraften, Talförmågan och Tankekraften, som är den yppersta och styrande förmögenheten, och i hvilken de öfriga sju hafva sin grund och sitt upphof. Från denna utsändes neml. en slags ånga (Pnevma) till yttersta ytan af kroppen, verkande der alla de animaliska

ska functionerna allt efter de olika organer den når. Så är t. ex. Synen verkan af en till ögonen sig sträckande Pnevma; Talet, verkan af en till tungan sig sträckande Pnevma, o. s. v. På de yttre organerna göras neml. Intryck af Objecterna, och dessa Intryck tillföras Tankförmågan af den jemt fram och tillbaka strömmande Pnevman. I Tankförmågan ligger således icke blott grunden till Mening, Begrepp och Omdöme, utan äfven till Känslorna, Begären och Viljans verksamheter. Dessa, liksom alla öfriga Själens functioner, upphöra dock i döden, den äfven den tänkande och begärande Själen är underkastad, emedan den endast är afledd utur Grundkraften och denna är det enda eviga som existerar.

§. 6.

(Ethik). Höjden af all Philosophi och det mål till hvilken dess öfriga delar måste härsyfta, är, enligt Zenon, Sedoläran, den der har sin princip i det rätta Begreppet: denna menniskornas högsta lag, föreskrifvande hvad de böra göra och låta. Denna Lag är ett uttryck af Guds vilja, som endast med välbehag anser det goda, med misshag det onda. Uppfyllande af Guds vilja, är således Dygd; öfverträdelse af den åter Synd. Men Målet för Guds vilja är Werldens liksom alla i verlden lefvande Warelsers Lycksalighet, som också derföre är målet för alla lefvande varelsers begär eller det högsta Goda, till hvars verkliga uppnående Sedoläran meddelar föreskriften. Detta högsta Goda,

säde Zenon, består i en med sig sjelft eller med Förnuftet öfverensstämmande lefnad; ty disharmoni och stridighet i det inre af ett förnuftigt väsende är olycksalighet. Denna Disharmoni eger icke rum hos *Gud*, hvilken, såsom skild från alla sinlighetens retelser och alla Passionér, njuter sitt absolut likformiga väsende i ostördt lugn. Att varda Gud lik, eller, hvilket, enligt Zenon, är detsamma, att lefva enligt Naturen d. ä. att handla enligt det med sig sjelft öfverens*stämmande* Förnuftet; bör vara menniskans bemödande. Således måste hon sträfva att rena sig från *alla* sinnlighetens brister eller åtminstone måste hennes *förnuft* icke, i sina omdömen öfver eller i sitt *val* mellan det goda och onda, låta leda sig af böjelserna. Häraf uppkommer den känslolöshet för sinnliga retelser eller, som Zenon kallade den, den *Apathi* som utgör den Wises hufvudsakliga charakter, *och från* hvilken endast det hederliga, det *berömvärda* (τὸ καλὸν) härflyter. Då nu allt godt är berömvärdt, men allt berömvärdt endast är det med naturen eller sedelagen öfverensstämmande, så slöt Zenon att intet annat är godt än det sedliga. Deraf följer äfven nödvändigt, att det osedliga är det allena onda; allt öfrigt såsom Rikedom, Hälsa, Ära o. s. v., hvilket icke i någon mån bidrager till lycksaligheten, i sannt begrepp, är allt derföre Likgiltigt. Men fastän dessa *likgiltiga* ting hvarken äro onda eller goda, så hafva de dock inom sig en annan, indelningsgrund. Somliga äro nemligen med naturen öfverensstämmande, *och* så till vida att värdera, andra åter äro Naturen rakt mot-

stridande och allt derföre förkasteliga, men slutligen ett tredje slag, som äro neutrala, hvarken med Naturen öfverensstämmande eller stridiga, och dessa väcka alltså hvarken begär eller afsky, som de af de båda föregående slagen, hvilka derföre äfven, i sin mån, bestämma förnuftet till val eller förkastelse, såsom varande icke utan inflytelse på möjligheten att föra ett allmänneligen harmoniskt lif. Af de förkastliga tingen, hafva somlige i sig en tillräcklig grund, hvarföre man undflyr dem, eller hafva ett större ovärde. Af de med naturen öfverensstämmande eller önskansvärda tingen, hafva deremot somliga i sig en tillräckelig grund hvarföre man åtrår dem, eller ett större värde. Dock äro äfven dessa icke jemnförbara med det högsta goda, som hvarken af dessa ting kan förökas eller af dem, om de än vore aldrig så många i förening, ersättas. De önskningsvärda tingen hafva nemligen intet förhållande till Sedligheten och denna är allena det högsta goda, hvilket derföre i ingen tid kan tillväxa eller förökas.

Detta högsta goda förvärfvas genom Handlingar, eller, efter den utöfvades tillstånd, afmätta krafters bruk. Handlingarne äro dels förnuftiga: då man kan angifva ett förnuftigt skjäl för dem, eller förnuftvidriga, då för dem ingen begriplig grund eger rum. De förnuftiga Handlingarne åter äro dels fullkomligt förnuftiga: då man af full inre öfvertygelse handlar rätt, och således dygdiga eller sedliga; dels åter icke fullkomligt förnuftiga, icke bestämda af det rätta, och sluteligen neutrala, hvarken att räkna till goda eller onda.

Den sinnesstämning ur hvilken de sedliga Handlingarne härflyta, kallas, så vida den hela lifvet igenom med sig sjelf är öfverensstämmande, Dygd, yttrande sig genom Förnuftets beständiga Herravälde öfver alla andra drifter. Men förnuftet har twänne Functioner: Tänkandet eller öfverläggningen om hvad som skall göras och Handlandet, eller realiseringen af hvad som skall göras. Hvad Förnuftet bjuder att välja är Rätt; hvad det förbjuder är Synd. Detta Wal bjudet förnuftet endast med afseende på öfverensstämmelsen med sig sjelft, ty Dygden känner icke något yttre varande mål, och derföre uttrycker sig dess värde, icke i följderna af Handlingen, utan i det beslut, enligt hvilket man föreställer sig handlingen. — Deraf är det klart, att, det egentligen blott gifves en Dygd, bestående i Förnuftets fullkomlighet; men som detta förnuft, inom den praktiska sphären yttrar sig på olika sätt, antager Zenon, i detta hänseende, fyra Hufvudarter af Dygder. Dessa äro Wishet så vida Förnuftet i allmänhet inser hvad som bör göras och låtas och derefter handlar; Hofsamhet, då Begären tyglas och Wiljan bestämmes att handla i öfverensstämmelse med Förnuftet; Mandom: ståndagtighet med hänsyn till det som Förnuftet bestämmer att man bör fördraga eller icke fördraga och Rättvisa: bemödandet att gifva en hvar sitt af Förnuftet bestämda värde. Dessa äro Förnuftets förnämsta Functioner eller de fyra Cardinal-Dygderna, hvilka hafva andra, af dem härledda under sig, och hvilka hafva vissa nödvändiga verkningar på den handlandes sinnesstämning, de der

också kunde kallas dygder, om de sjelfva voro Handlingssätt och och icke blott följder af sådana. Dessa verkningar äro Själens Sundhet, Styrka och Skönhet. Den första består i ett rigtigt förhållande mellan Själens omdömen. Den andra i tillräcklig kraft att utan hinder genom handling realisera förnuftets omdömen. Och den tredje är Förnuftets och dess Functioners harmoniska förhållande till det helå.

Dygdernas motsatser, så absoluta att ingen förmedling dem emellan gifves, äro Lasterna hvilkas väsende består i praktisk okunnighet eller brist på insigt i skilnaden mellan det onda och det goda, hvarigenom sinnet med sig sjelft blir oenigt och den inre Harmonien beröfvadt. De äro bestående affectioner, till hvilka källan kallas Lastbarhet, som är, en hela lifvet igenom vacklande afvikelse från förnuftslagen, och så, genom Sinnligheten vilseförd och afvänd från dess bud, att Själens begär hvarken kunna styras eller tillbakahållas. Föröfrigt hafva Lasterna deri en likhet med Dygderna, att ingendera af dem kunna till- eller aftaga, ehuru välutbreda och gripa omkring sig. Widare deri att de alla sins emellan äro, utan alla gradationer, lika, så att den ena dygdeutöfningen är icke mera förtjenstfull och den ena lasten icke mera tadelvärd än den andra. Hvarje god Handling uppnår sitt mål: tillvägabringande af inre Harmoni, och hvarje lastbar gerning förfelar den, och bär med sig sin charakter af ondska, derigenom att den handlar emot ett förbud. Om målet mer eller mindre förfelas eller

förbudet i ringare eller högre mått öfverträdes gör intet till saken, öfverträdelsen är i alla fall till.

Att Zenon härledde alla Begär, Sinnesrörelser och Affecter utur Tankekraften, är redan anmärkt. De bero alla, sade han, på ett omdöme, och i fall detta bestämmer om ett object att det är godt eller ondt, så kallas det ett Begär, hvilket, så vida det tränger på verkstäld tillfredsställelse, sätter det inre Sinnet i rörelse. Dessa begär äro, liksom de af dem resulterande handlingarne och af samma skjäl, antingen förnuftiga eller oförnuftiga. De förra sammanfattade, och tänkta blott i deras möjlighetsgrund, heta Begärelseförmåga eller Wilja, som icke är annat än sjelfva Förnuftet, i praktisk hänsigt betragtadt. Wiljan har det af Förståndet erkända onda eller goda till föremål. Om ett godt är förhanden, uppstår åtrå derefter och om denna åtrå tillfredsställes, följer glädje deröfver. Är åter ett ondt förhanden, uppkommer bemödande att undvika och aflägsna det, hvilket bemödande kallas Försigtighet (ευλαβεια). — De Begär åter hvilka icke bestämmas af Förnuftet, utan äro vissa sträfvanden emot Själens Natur, kallas oregelmässiga Sinnesrörelser, hvilka hafva sin grund i ett fördärfvadt Förnuft och väckas af förvända och falska Föreställningar om hvad godt eller ondt är. Då det illusoriska goda, som af dessa Sinnesrörelser åsyftas eller det illusoriska onda, som af dem vill undflys, antingen kan betragtas, såsom närvarande eller tillkommande, så gifves det fyra hufvudslag af Sinnesrörelser: Förnöjelse eller Bedröfvelse, Åtrå eller

Fruktan. Alla hafva dock det gemensamt, att de förstöra Själens Harmoni och Lugn, och frambringa de i själen inrotade sjelfbedrägerier eller de i Charakteren öfvergående vanor, hvilka Zenon kallar Själens Sjukdomar, och de der äro af två Slag, antingen begärande, såsom Fylleri, Girighet o. s. v. eller afskyende t. ex. Menniskohat, Afund m. fl. — Att hålla Sinnesrörelserna i stark tygel och besitta fullkomlig känsloloshet för deras verkningar (Apathi) det är alltså charakteren af den Wise: en varelse den Zenon beskrifver såsom den, som väl utför allting, ensamt är verkeligen hedervärd, för vänskap öppen, utan all möjlighet af falskhet, utan stolthet, för hopens beröm eller tadel likgiltig, sig sjelf nog, from och, i högsta bemärkelse presterligt sinnad, ensam verkligen fri, och, i sannaste mening gudomlig, ty han bär, så att säga, Gudomen i sitt hjerta.

---

§. 7.

Bland Zenons många Lärjungar och Efterföljare skola vi här blott nämna några af de förnämsta, eller hvilka messt af de gamle omtalas.

Persäos, en Kittier, var en af dem, som Zenon sände Konung Antigonos för att undervisa honom i Philosophien. Han skall också hafva författat flerfaldiga Skrifter, men af hans Meningar anföras inga andra, än att de böra anses för Gudar, af hvilka de nyttigaste saker till lifvets Bildning blifvit uppfunna, emedan dessa saker sjelfva äro gudomliga.

§. 8.

Ariston, från Chios, förkastade Dialektiken, emedan den icke allenast icke något till lefnadens förbättring bidrager, utan till och med är skadlig. Men i afseende på Natur-Philosophien förklarade han att dess föremål icke ligga inom menskliga kunskaps-förmågans område, och således lärde han att Ethiken var den enda möjliga Wetenskapen och den ena om hvilken det var värdt att bemöda sig. Utur denna *uteslöt* han den speciella Pligtläran, såsom öfverflödig, emedan den icke fullständigt kan bearbetas eller för alla möjliga fall något föreskrifva, och icke kan föreställa några säkra och bestämda reglor. Endast den *allmänna* Dygdeläran bör således af Philosophien behandlas. Dygden är det enda för ett förnuftigt väsende önskansvärda goda, liksom Lasten det enda verkligen onda. Dygden är i sjelfva verket blott en, modifierande sig olika efter olika föremål, och denna dygd *kallade* Ariston Själens hälsa. Att eftersträfva denna, men deremot att från sig utrota alla frön till möjliga Laster, sade han vara menniskans bestämmelse, samt för öfrigt att till det som hvarken är ondt eller godt *förhålla* sig fullkomligen likgiltigt och i detta icke försöka någon indelning. För öfrigt innehöll hans lära, att mennisko-Själens Kunskapsförmåga var tvåfaldig, antingen sinnlig eller förståndig (æsthetisk eller *logisk*), men i afseende på Gudomen sade han det vara orimligt att tillägga den figur och Sinnen, i anledning hvaraf han äfven ansåg det tvifvelagtigt om Gud verkeligen vore ett med Själ begåfvadt väsende.

§. 9.

§. 9.

Herillos från Karthago var också Zenons omedelbare Lärjunge, såsom Ariston, och liksom denne skall han äfven varit författare till åtskilliga philosophiska Afhandlingar. — Han skall hafva lärt att det är en skiljnad mellan det högsta ändamål, hvilket de Wise eftersträfva, och det underordnade målet, som sökes af alla andra menniskor. Det högsta Målet består — sade han — i Wetenskapen, eller i bemödandet att lefva efter det man vet vara rätt och icke låta af okunnighet förleda sig. Men Wetenskap är en säker färdighet att urskilja godt och ondt, frambragt af sinnliga Föreställningar, dem Tankekraften till säkra omdömen utbildat; Föröfrigt äro tingen sjelfva efter omständigheterna föränderliga, och af dem, äro de, hvilka hvarken äro goda eller onda, fullkomligen likgiltiga.

§. 10.

En ännu flitigare Författare — af hvars många af de gamla uppräknade Skrifter, dock icke flere oss återstå än en Hymn och en kort Bön till Allmagten — var Kleanthes, från Assos i Lydien (omkr. 260 f. Chr.) den Zenon utnämnde till sin efterträdare såsom Lärare i Stoa. — Han delade Philosophien sexfaldigt, i Dialektik, Rhetorik, Ethik, Politik, Physik och Theologi. — Antog, med Zenon, att till det existerande var det tvänne Grundprinciper: en lidande, den qvalitetslösa Materien, och en verkande, Gud eller Förnuftskraften i Materien, men sade att denna, som är

oförgängelig, har sitt hufvudsäte i Solen, hvarifrån den med sin eldskraft danar, frambringar och uppehåller hela det organiska lifvet. Denna gudomliga eldskraft meddelas dock närmast och i högsta mått åt Månan och Stjernorna, hvilka derföre också äro Gudar, men af en underordnad rang, de der nära sin eld med det vatten de från jorden tillsuga sig, och beständigt arbeta på sin egen förstöring. Att dock öfver dem liksom öfver alla andra ringare ting, *måste* gifvas ett det fullkomligaste väsende, slöt Kleanthes, af det stigande i fullkomlighet, som röjer sig ifrån de obetydligaste ting på jorden, sedermera Planterna, Djuren, Menniskorna och himlakropparne *igenom*. Och då ett oändligt fortskridande i fullkomlighet icke är tänkbart, slöt han, att det måste gifvas ett det fullkomligaste, ett gudomligt väsende. Dessutom finnes i alla menniskosjälar begreppet om *tillvarelsen* af det Gudomliga, hvilket begrepp är *bildadt* 1) deraf att man kan förutana tillkommande ting; 2) af de meteoriska förändringarne; 3) af de perciperade tingens mängd och tjenlighet för sitt ändamål; 4) af Stjernornas ordning och Himmelens härliga bestånd. För öfrigt är Gud den rättvisa och lagbjudande Genius, utan hvilken ingen ting, på Jorden, i Hafvet eller i Himmelen är möjligt, med undantag af de elaka och fördärfvade Manniskors tal enligt deras dåragtiga Tankar. Gudomen är alltså den allmänna Naturkraften, hvilken, i egenskap af att vara det högsta Förnuft i hela Naturen, leder allt efter sina visa afsigter, frambringande enhet, Harmoni och öfverens-

stämmelse mellan de olika objecterna och det enda som utgör deras Grund; och dessutom har det blifvit skrifvet, af Zenon, att Gud är den allmänna Lagen i Naturen. Att lefva öfverensstämmande med denna, förklarade Kleanthes för det högsta goda, liksom att endast det är berömvärdt, som passar in med den gudomliga planen, hvilket deraf låter sig bevisas, att menniskan alltid blyges, så snart hon utfört något ondt, eller något mot naturen stridigt. Sinnlig förnöjelse kan allt derföre icke vara menniskans mål, emedan den hvarken är naturenlig eller i lifvet har något värde. Deremot är Lycksaligheten från sedligheten oskiljagtig och Naturen gifver sjelf menniskorna en föranlåtande rigtning åt Dygden, som är ett med sig sjelft fullkomligen öfverensstämmande lefnadssätt, möjligt endast derigenom, att man sätter sig den allmänna gudomliga lagen till mål. Dock har ingen handling något sedligt värde, om den ej härflyter från en fast grundad och i charakteren öfvergången, sinnesstämning för det rätta; ty Dygden består i en harmoniskt utvecklad styrka och kraft hos själen. Hvad åter denna beträffar, så slöt Kleanthes, att, då det gifves likhet Själar emellan, t. ex. emellan de böjelser och egenskaper som utmärka föräldrar och barn, och likhet eller olikhet endast mellan kroppar kan ega rum, den måste vara af en kroppslig Substans, den der erhåller föreställning om yttre föremål, dymedelst att, genom upphöjningar och fördjupningar, dessa rent och tydeligen i själen, liksom Sigillets figurer i vaxet, afbildas.

§. 11.

Men i mångskrifveri öfverträffades alla hans Samtidingar af Kleanthes, Lärjunge, Chrysippos från Soli (född 280 och död 212 f. Chr.), då han skall hafva författat 705 särskildta vidlöftiga böcker öfver philosophiska ämnen, men af hvilka ingen blifvit bevarad till efterverlden, förmodeligen till följe deraf, att han gaf sig så föga tid att granska sin styl, så att den till och med skall hafva öfverflödat af Språkfel. Då han *likväl*, det oagtadt, såsom Tänkare hade ett stort anseende — i synnerhet var hans Logik, så berömd, att de gamla sade, att i fall Gudarne skulle använda någon Logik, så vore det den chrysippeiska — så äro hans meningar så ofta anförda af de gamla, att man temmeligen fullständigt kan göra reda för hans Philosophi.

Philosophi, sade Chrysippos, är Wetenskapen om alla de Läror och Grundsatser, dem Menniskan måste veta, för att, på ett förnuftigt sätt kunna lefva sedligt och lycksaligt. Derföre är Ethiken, eller läran om det goda och onda, hvilket man i lifvet har att söka eller undfly, det högsta målet för allt vetenskapligt bemödande. Men som det rättas princip och upphof icke kan sökas annorstädes än i Gud och det allmännas Natur, så måste all undersökning om det goda och onda byggas på Natur-Philosopien. Då åter denna innehåller undervisning om det verkliga, måste den föregås af undersökningen om det sanna och falska, hvilken framställes af Logiken. Desse trenne äro också, enligt Chrysippos, Philosophiens trenne hufvuddelar,

eller; som han kallade den, Former (εἴδη) af hvilka, af ofvannämnde Skjäl, Logiken är den första, men Natur-Philosophien den yttersta, emedan den innehåller Läror om Gud.

(Logik). Chrysippos styckade Logiken i tvänne delar, af hvilka han sade att den ena föredrog läran om det betecknade, den andra läran om sjelfva Beteckningen, men som inledning förutsände han forskningen om Sinnena och Föreställningarne. Desse uppkomma icke, påstod Chrysippos, i följe af ett *intryck*, genom Sinnena verkställdt, i Själen af de yttre objecterna, utan Föreställningen är en af föremålen verkad och dem antydande *förändring* i Själen. Föreställningens föremål är det *föreställda*, som är något utom Själen varande verkligt. Om ej så är, kallas Föreställningen antingen ett Phantastikon eller ett Phantasma och menas med det förra en vilkorlig, med det sednare en ovilkorlig illusion. — Hvad åter de verkliga Föreställningarne beträffar så äro de i allmänhet antingen oförnuftiga (alogiska), dem Djuren bilda sig, dels förnuftiga (logiska), hvilka endast hos menniskorna ega rum. Dessa sednare Föreställningar delas sedan i sinnliga: hvilka uppfattas af de yttre Sinnesorganerna, och osinnliga; hvilka uppfattas af Förståndet och bildas genom jemnförelse mellan de sinnliga och dem sammanfattande under det allmänna. Om detta sker utan tillhjelp af Tankekraftens vilkorliga användande, uppstå naturliga Begrepp (προλήψεις); men om förmedelst ett sådant vilkorligt an-

vändande af Tankekraften, danade Begrepp. Det naturliga Begreppet är Sanningens Kriterion, emedan detta härrör från ett verkligt object och, utan all främmande inblandning, antyder det alldeles fullständigt i Själen. Men sant är det ett annat motsatta reala, och falskt det, hvad hvarken är verkligt eller ett annat emotsatt. Dessutom måste man äfven urskilja de Föreställningar, hvilka uppkomma i det vakande och friska tillståndet och de i det sjuka och drömmande. De förra hafva en öfvervägande klarhet, såsom rakt hänförande sig på ett object och derföre förblifva de af inga efterföljande föreställningar undanträngde; de sednare åter äro grumliga, utan objectivitet och åtföljda af medvetandet att vara hafda i ett tillstånd då hvarken Förståndet eller Sinnena hade den kraft och renhet som de borde. All visshet af kunskapen grundar sig alltså på det objectivas realitet, den Chrysippos såsom afgjord förutsatte. Denna Föreställningarnes Sanning öfvergår äfven i orden man använder att dem beteckna, ty emellan Objecterna, Tankarne och Orden råder ett det innerligaste sammanhang. Intet ord kan gifvas, som icke är uttryck af en förnuftig föreställning eller af en Tanke. Men Tankarne äro antingen fullständiga eller ofullständiga. En fullständig Tanke, eller en sådan som af ett Subject och ett Prædicat består, kallas en sats, då den innehåller ett med ord uttryckt antingen bejakande eller förnekande af Prædicatet i afseende på Subjectet. Hvarje sats är antingen sann eller falsk, det tredje gifves icke, emedan den ena nödvändigt, för att vara det ena eller andra, förnekar

hvad den andra bejakar. För öfrigt delas satserna i enkla, som ej bestå af en, tvänne eller flere gånger omtagen sats, och i sammansatta, som bestå af flere. De enkla satserna äro antingen jakande eller nekande, privativa, bestämda eller obestämda, möjliga eller omöjliga, nödvändiga eller icke nödvändiga. Möjlig är en Sats, då intet yttre vilkor förhindrar att den kan vara sann; omöjlig åter så framt något yttre hinder gifves för dess Sanning. Nödvändig är åter en Sats, som i sig sjelf är sann och genom ingen ting kan förvandlas till falsk; icke nödvändig om han väl är sann i sig sjelf, men likväl, utan hinder af yttre omständigheter, kan vara falsk. — De sammansatta Satserne delade Chrysippos i vilkorliga, förbindande, disjunctiva, caussala och jemnförande, samt anmärkte, att en vilkorlig liksom en förbindande Sats är sann, när eftersatsens motsats strider mot försatsen; falsk åter om det den icke strider emot den. Men en caussal Sats är sann, då eftersatsen nödvändigt följer af försatsen, men icke försatsen af Motsatsen; falsk åter om den är tvärtom beskaffad. Sannolik deremot är en Sats som, med en skenbar consequens, förleder oss till medgifvande. — Definition är en Sats som svarar på frågan: hvad är detta? — Hvad en Syllogism är, bestämde åter icke Chrysippos, men lärde i stället, att dess Sanning beror icke allenast deraf, att Slutföljden rigtigt ledes utur för- och medelsatserna, utan äfven derpå att dessa i sig sjelfva äro sanna. För öfrigt indelade han Syllogismerna i tvänne classer: sådana hvilka behöfva ett bevis för att deras rigtighet

skall erkännas, och sådana som icke behöfva ett sådant bevis. Desse sednare, af sig sjelfve evidenta, tjena till att styrka rigtigheten af alla andra Syllogismer, och af sådana evidenta Syllogismer antog Chrysippos fem särskilda Arter.

(Ethik). Läran om det sedliga förhållandet skall Chrysippos hafva behandlat i trenne särskilda Afdelningar: om den allmänna Driften; om godt och ondt, och om Passionerna. För den allmännaste driften, det ursprungliga Begäret hos hvarje lefvande varelse, angaf han åstundan efter sitt eget bestånd. Denna drift leder menniskan att anse såsom sitt högsta mål, att lefva enligt med naturen, ej blott enligt den menskliga naturen utan äfven enligt den allmänna, af hvilken den menskliga är en del. Men det högsta Gudomliga är Naturens allmänna lag, är den beståndande och evigt bjudande kraft, som leder oss genom lifvet till pligternas fullgörande. Att inse dessa och att förklara den allmänna naturlagen hjelper oss utflödet ur den gudomliga kraften, eller Förnuftet. Genom detta erhålla vi kunskapen, att under vår lefnad och i vårt förhållande tillegna oss det, som plägar inträffa enligt naturen och förkasta hvad som emot den strider. Denna kunskap utgör det egentliga väsendet af Dygden, som derföre är något som kan läras eller förvärfvas men också förloras. Den är i sig sjelf det absolut berömvärda, som utgör Menniskans högsta goda, hvadan den också ensam är tillräcklig att bereda lycksaligheten. Wäl yttrar sig dygden på flere

sätt

sätt eller genom flere särskilda Dygder, de dock äro så nära förbundna, att den som besitter en, besitter dem alla, emedan de alla härflyta från en gemensam grund. Och denna yttrar sig egentligen såsom Mandom, som är Själens böjelse att tåla och fördraga, under fullkomlig fruktanslös lydnad af den högsta lagen. Det rätta är neml. liksom sjelfva Lagen och Förnuftet, grundadt i Naturen och icke beroende af öfverenskommelse eller bruk. Det gifves alltså ett Rättsförhållande endast emellan de förnuftiga väsenden, bland hvilka Gudomen står högst, emedan mellan dem råder en viss naturlighet, men icke, emellan menniskorna och de oförnuftiga djuren, de der, liksom allt det förnuftslösa endast äro att anse som medel för det förnuftigas bestånd. Under utöfvandet af detta rättsförhållande, kan man skilja mellan de pligtenliga handlingarne, i hvilka endast det rätta rent uttryckes, och de passande, legala handlingarne, i hvilka man, för att fullgöra pligten, måste uppoffra något af det sinnliga intresset. Att vaka öfver utöfvandet af dylika handlingar äro i alla länder Regeringar instiftade, och den bästa form, som en Regering kan antaga, är en förening af Demokrati, Monarchi och Aristokrati.

(Metaphysik). Det okroppsliga, sade Chrysippos, som enligt sin natur är oändligt eller obegränsadt, framstår antingen såsom det Tomma, hvilket är utom verlden och hvarken kan begränsa eller begränsas, eller såsom Tid, hvilken är rörelsens mellanrum och hastighetens samt långsamhetens mått, i och med detsam-

ma vilkoret för tillvarelsen och förändringen af alla Ting. Rummet åter är det som af flere Ting eller kroppar fullkomligen intages och fylles. Det är således begränsadt, emedan ingen kropp är oändlig, utan består af yta, linia och delbarhet. Hvad denna sednaste egenskap angår, kan man icke tänka sig den gräns der delningen upphör, ehuru det vore orimligt att påstå det den ändliga kroppen bestode af oändliga delar. All kropslighet består af fyra grundämnen eller Elementer, af hvilka Elden är den förnämsta, såsom liggande de öfriga trenne till grund, och i hvilken desse trenne, genomträngande och öfvergående i hvarandra, slutligen upplösa sig. På samma sätt som elementerna, genomtränga äfven Kropparne hvarandra och blifva inbördes förenade och blandade. Denna förening sker antingen så, att blott ytorna vidröra hvarandra, eller att de helt och hållet *genomtränga* hvarandra. I detta fall, *behålla* antingen kropparne sina egendomliga egenskaper — och då uppkommer Blandning. — eller förlora de dem, så att den ena genom den andra förändras — och detta kallas Förblandning. På en sådan Blandning beror äfven Själens förening med kroppen, i det att menskliga Sädsämnet, Fugtighet och Själspartiklar förenas. Själen består neml. af en högst suptil materia, af äther danad, som genomtränger och upplifvar hela den kroppsliga organismen. Den yttrar sin styrka eller sin svaghet igenom omdömet och verkandet, och är således till menniskans moraliska charakter den närmaste orsak. Men orsak är det hvarigenom något blir, och det för-

orsakade det som är genom något annat. Caussalitet alltså det förorsakades yttersta begrepp eller orsakens förnuftsmässiga förhållande såsom orsak. I Naturen sker ingen ting tillfälligtvis eller utan orsak, utan allt hvad som sker, förutsätter en orsak, på hvilken det följer. Alltså råder i Naturen ett beständigt oafbrutet Sammanhang. Caussaliteten yttrar sig således i verlden, som är ett lefvande kännande, förnuftigt väsende; genom bildande af den ursprungliga råa massan, som, i anseende till det hela kallas Substans (ουσια), men materia med hänsyn till de enskildta tingen. Denna frambringar tingen till följe af den befrugtning, som beredes af det aflande urbegreppet, eller en materien sammanhållande och bindande kraft, hvars substrat är den renaste äther. Denna kraft är således den, såsom mennisko-Själen med kroppen, med verlden förenade Werldssjälen, hvars högsta styrande förnuftkraft är Gud, i egentligaste begrepp eller Zeus, som genomtränger verlden och alla dess delar och regulerar alla dess så väl moraliska som physiska Phænomer. Men Guds existens bevisade Chrysippos genom följande raisonement: om det är något i verlden som menniskosnille och förmåga icke kan åstadkomma, t. ex. himlakropparna och deras eviga ordning, så måste detta härröra från någon som är högre och förträffligare än menniskan. Nu kan ingen annan vara bättre än den med förnuft begåfvade menniskan, än Gud, och då det skulle förutsätta den aldra vansinnigaste stolthet, om menniskan icke medgaf att det gifves något än henne förträffligare, så följer deraf

ovedersägligen att Gud är. Är det nu gifvet att Gud är, så följer lika ovilkorligt deraf, att Gud genom *sin* visa Försyn regerar allt efter en bestämd verldsplan eller öde, som är en beständig, oafvikelig ordningsföljd verldshändelserna emellan eller en kedja, utvecklande sig sjelf, genom den förnuftiga consequensens eviga ordningar, af hvilka den är hopfogad. Detta måste dock tänkas såsom ett förnuftbegåfvadt öde, som icke utesluter någon sjelfverksam bestämning till förståndig verksamhet eller val af tjenliga medel till uppnående af förutsatta ändamål. Dock verkar detta öde icke genom nödvändigt bestämmande Hufvudorsaker, utan blott genom föranlåtande biorsaker. Allt derföre om än orsakerna till begären ej äro i menniskans magt, så följer dock icke att viljans ursprungliga rigtning är af en fremmande inflytelse frambragt. Är menniskosjälen ursprungligen god och stark, så är emot honom alla Ödets anstormningar fåfänga, men om den är rå, obildad och okunnig, så faller den lätt för ödets påstötning osh sjunker, i följe af sin förskämda vilja, allt djupare i villfarelser och sinnliga lustar. Menniskan må alltså icke för sina felsteg skjuta skulden på ödet, hvilket förfarande förutsätter ett inskränkt förstånd och ett förderfvadt hjerta, ty hon är sjelf skuld till sin elakhet och hennes onda föresatser äro hennes eget verk. Så mycket mera, som äfven Passionerna uppkomma enligt omdöme och fastständ mening och derföre äro i vår egen magt.

Slutligen för att fullständigt charakterisera arten af den chrysippiska Philosophien må erinras, att han satte

synnerligt värde på Spådomskonsten och Drömtyderi, öfver hvilka han skall hafva författat tvänne särskilda afhandlingar. Den förra sade han vara förmågan att urskilja och förklara de tecken och varningar som af Gudarne gifvas menniskorna. Den sednare åter sade han vore en konst att bemärka och uttyda det, hvad af Gudarna symboliseras för menniskorna under sömnen. Bådas yttersta mål är att göra bekant af hvad sinnelag Gudarne äro i anseende till menniskorna. Han antog nemligen att det gifves, utom den högsta eller Zeus, flere Gudar, ehuru han allenast är evig. De öfriga liksom menniskosjälarne, äro bestämde att till intet sammansmälta, vid den allmänna förbränning som en gång förestår verlden, och hvarefter Zeus, inneslutande sig i sin försyn, qvardröjer, i contemplativt lugn, i ätherns renaste substans till dess att verlden å nyo uppstår.

§. 18.

Bland de många som varit åhörare af Chrysippos, nämnes i synnerhet Zenon från Tarsos, som efterträdde honom i egenskap af Lärare i Stoa och skall först hafva anfört tvifvelsgrunder mot Hypothesen om den allmänna Werldsbranden; och Diogenes, från Babylon, hvilken deltog i den redan omtalade Ambassaden till Rom. Dessutom skall han hafva förklarat det goda att vara det af Naturen fullkomliga och fulländade, som nödvändigt måste hafva ett hälsosamt inflytande på vårt tillstånd, så väl under handling som hvila. Widare bestämde han menniskans mål bestå deri, att handla förnuftigt och att utvälja det naturen-

liga, hvarvid det är att erinra, det tingen, enligt Diogenes, kunna urskiljas i sådana som hafva ett absolut och sådana som hafva ett relativt värde.

§. 13.

Antipater, från Tarsos (omkr. 155 år f. Chr.) var Diogenes' Lärjunge och den enda, som icke lät afskräcka sig af det stora rykte Karneades sig förvärfvat, om oemotståndligheten af hans dialektiska vältalighet, att angripa hans skeptiska påståenden. Dock vek han, i vissa omständigheter, af från det vanliga stoiska Systemet. — Så nekade han tillvarelsen af de flere Under-Gudarne, (dem de äldre Stoikerne antagit och utgifvit såsom förgängliga) af det skjäl, att, som Antipater påstod, allt begrepp om Gudomen är sig sjelft motsägande, som ej framställer Gud, såsom ett lycksaligt, oförgängligt och mot menniskorna välgörande väsende. — Widare yrkade han, att fastän det är mennisko-Själen som utöfvar viljandet, så är dock denna handling en verkan af ödets och naturnödvändighetens bjudande magt. — Föröfrigt lärde han, att det är menniskans bestämmelse att befordra det allmänna bästa och väl betänka äfven andra menniskors fördel. Maximen för menniskans lefnad bör allt derföre vara, att betragta det allmänna bästa som sitt eget, och ordna sin privata fördel under det allmännas.

§. 14.

Panätios, från Rhodos, skall hafva blifvit född år 185 f. Chr. bildad i Athén i Antipaters Schola, men äfven genom studium af flere äldre Tänkares

skrifter, bland hvilka han gaf sitt största bifall åt Platon, den han skall hafva brukat benämna Philosophiens Homeros. I sina sednare år uppehöll han sig mest i Rom och beledsagade (år 134 f. Chr.) Scipio Africanus på hans tåg mot Alexandria. Han utarbetade äfven, i en vårdad, elegant och populär styl, en afhandling om pligterna, som, enligt planen, skulle bestått af tre böcker, men den tredje blef aldrig fulländad. Enligt Ciceros egen bekännelse, skall han, i sitt bekanta verk om Pligterna, hufvudsakligast hafva följt Panätios. — Hvad vi föröfrigt veta om denna Tänkares egendomliga satser är följande. — Han nekade möjligheten af de gamla Stoikernas lära om en verldsbrand, och påstod i stället att Universum snarare vore att anse som oförgängeligt. Äfven drog han Spådomsförmågan i tvifvelsmål, utan dock att bestämdt våga neka dess möjlighet. — Deremot nekade han, med sina föregångare, själens odödlighet, emedan, som han sade, Själen är underkastad lidande och sjukdomar, och dessa kunna icke ega rum hos andra än förgängliga väsenden. Deremot påstod han att aflelsekraften icke bör kunna anses såsom en af Själens förmögenheter, utan är i stället en function af den organiska kroppen. Äfven nekade han att Talförmågan vore en egen förmögenhet, utan påstod den vara underordnad förmågan af vilkorlig rörelse. — I ethiskt afseende slutligen, skall det hafva varit hans yrkande: att det sedliga är icke blott det högsta utan det enda goda; att Dygden i och för sig sjelf, utan afseende på de fördelar den möjligen kunde medbringa, förtjenar den högsta agtning och

att allt öfrigt för menniskonaturen passande blott må väljas under det beting, att det icke är med Dygden stridande. En sådan stridighet, sade han, kan ej ega rum mellan det sedliga och det nyttiga, ty, liksom allt sedligt måste för menniskorna vara af gagn, så kan det icke gifvas något nyttigt som icke äfven är sedligt. — Den af de äldre Stoikerne så mycket prisade apathien, recommenderade äfven Panätios, men förklarade detta ord att betyda det förnuftiga väsendets frihet och sjelfständighet, i kraft af hvilken det icke låter sig af de sinnliga retelserna bestämmas till att anse det ena godt och det andra ondt, utan hänskjuter detta ensamt till förnuftets afgörande — hvarmedelst Panätios nästan gaf samma betydelse åt Apathien, som Chrysippos bestämdt för manlighetsdygden.

§. 15.

Ännu nämna de gamla Auctorerne flere Stoiker, af hvilka några äfven skola hafva utmärkt sig genom Skrifter, såsom Archedemos, Zenon från Tyros, Spheros, Apollodoros, Boethos, Hekatäon, Apollophanes, Mnesarchos o. a. Men då vi så föga känna af deras meningar, må vi gå dem förbi och sluta denna öfversigt af Stoicismens utveckling i Grekland, med några ord om dess sista grekiska Lärare, Posidonios från Apamea i Syrien, född 134 f. Chr. och död 85 år f. Chr. på Rhodos, der han till det mesta uppehöll sig, lärande Philosophien. Äfven i åtskilliga dock nu mera aldeles förlorade skrifter, har han föredragit den. Philosophiens grund, såsom ine-

nehållande Sanningens högsta Kriterion, sade han vara det sunda förnuftet, och af Philosophiens trenne delar; Physik, Dialektik och Ethik, förklarade han den först nämnda såsom den förnämsta och vigtigaste. Hvad Dialektiken angår, höll Posidonios den för att vara en Wetenskap om det som är Sannt och Falskt eller ingendera delen, hvadan han förklarade den för högst nödvändig, såsom beredande en förnuftsfullkomlighet, som i sig till ett helt sammanfattade, 1) Felfrihet: då man noga vet hvad som bör medgifvas eller bestridas; 2) Besinning: då man har styrka att icke låta öfverväldiga sig af det sannolika; 3) Ovederläggligheti: då man icke låter sig drifvas från sin mening för att öfvergå till det motsatta; 4) Omöjlighet att förvillas: då man besitter färdighet att hänföra de sinnliga föreställningarne till det sunda Förnuftet, och 5) Systematiskt Wetande, eller Wetenskap, som utgöres af en felfri färdighet att, under ledning af Förnuftsslutent, bedöma och sinsemellan sammanbinda föreställningarne. Således lade äfven Posidonios de sinnliga föreställningarne till grund för vetandets möjlighet.

(Ethik). Dygderna skall Posidonios hafva förklarat vara af fyra slag: logiska, techniska, physiska och ethiska. Dygden, i allmänhet taget, är för öfrigt det högsta goda, ty den gifver själsstorhet, förtröstan och säkerhet; hvaremot de sinnliga förmånerna, såsom hälsa, rikedom o. d. emedan de oftast framkalla högfärd, uppblåsthet och oförskämdhet, äro att anse såsom något ondt.

(Natur-Philosophi). Med de äldre Stoikerne antog Posidonios, att det gifves tvänne Principer till de existerande tingen, neml. en passiv: Materien, och en activ: det sjelfverkande Förnuftet, Gud, hvilken danar, af Materien, hvarje särskildt ting, är evig, icke ett med Naturen och Ödet, utan superlativet af dem, och har till sitt substrat Himmelen, hvilken derföre är att anse såsom denna sinnliga verldens styrande del. Denna verlden är blott en och till sitt väsende ett med själ begåfvadt, förnuftigt djur, ty det som är Djur är bättre än det som icke är det; nu är verlden det bästa af allt och således måste den vara ett djur. Den har annars uppkommit på det sättet, att urmaterien förvandlades, medelst äthern, till vatten, ur hvilket de gröfre delar satte sig till jord, men de finare utvecklade sig till luft, som förtunnad frambragte Elden, hvilka fyra Elementer, genom sin blandning, sedermera tillvägabragt Plantor, Djur och öfriga slags ting. Annars har den rena elden concentrerat sig i Solen, som är större än Jorden, men af en conisk skepnad såsom denna. Den närer sig åter genom de utdunstningar den suger till sig från hafvet, hvaremot Månen, som har mera af Jordens natur, med Luft blandad, drager till sig sin näring från de friska vatten på jorden. Winter uppkommer på jorden, då, genom Solens aflägsnande från jorden, den omgifvande luften utkyles; Wår, åter af luftens mildare blandning medelst Solens närmande till oss; Sommar, af den genom Solens gång mot norden, uppvärmda luften. Till dessa förändringar, liksom till al-

la öfriga Meteorer är Solen, sönderdelande skyarne, den verkande orsaken. Så är Regnbågen bilden af ett Sol-Segment, som synes cirkelrundt i en ihålig och sammanhängande daggfull sky. Kometerne åter äro särskilda Eldsamlingar, som den tjocka luften uppdrifvit i äthern. Sken, är en mängd i luften antänd eld, som hastigt röres och derföre synes som om den på längden vore utsträckt. Regn, är en förändring af en Sky till vatten, sedan de från jorden eller hafvet uppdrifna dunster icke af Solen påverkas. Frusna kallas dessa dunster Rimfrost; men Hagel är en sammanfrusen, af vinden söndersliten Sky, och Snö den af en frusen sky nerfallande fugtighet.

(Psychologi). I menniskosjälen urskiljde Posidonios tvänne särskilda krafter, den organiska eller physiska och den rent psychiska eller tänkande kraften. Föröfrigt, står menniskosjälen i närmaste förvantskap med Gudomen och med de i luften sig uppehållande odödliga Själar. Och plägar Gud att med menniskosjälen samtala så väl under Drömmar som, isynnerhet kort före dess skiljsmessa från kroppen, i döden. Deraf följes, menar Posidonios, den prophetiska betydelsen af Drömmarne, liksom han äfven ville grunda öfvertygelsen om Mantikens sannfärdighet, på det Axiomet, att allt är Guds vilja underkastadt.

(Technik). Poesi definierade Posidonios att vara, ett i visst bestämdt Stafvelsemått, med välklang i ordfogningen författadt, uttryckssätt, som höjer sig öfver det dagliga tålet. Poem är åter, en betydningsfull afmätt samling af Poesi, som erbjuder en härmning

af gudomliga och menskliga ting. — Han afvek aldeles härutinnan betydligt, från Stoicismens grundläggare, Zenon, som förklarade att Poesien, fram för något annat, var skadligt för en hvar, som bemödar sig att skaffa sig sann insigt.

§. 16.

De båda ensidiga Systemer, hvilka omedelbart utur Sokrates' Schola utgingo, neml. Kyrenaikernas och Kynikernas, uppträdde, af den rationalistiska Speculationen omfattade och utbildade, i conseqventare utförd och mera fulländad gestalt, åter i tvänne yngre Systemer: det epikureiska och det stoiska, om hvilka båda vi nu sednast talat. Att Zenon en tid varit Krates' åhörare, gifver äfven ett historiskt bevis för Stoicismens filiation utur Kynismen, med hvilken också det förra Systemet har förklarandet af Dygden för det högsta goda och antagandet af flere Gudar, under befälet af en enda Naturens bildande och beherrskande Gud, utom åtskilliga mindre väsentliga Satser, gemensamt. Men, mera philosophiskt skarpsinnig, kunde Zenon icke, liksom Antisthenes, förkasta alla andra delar af Philosophien, än Ethiken, såsom ogagneliga, emedan han insåg att den, i och för sig sjelf, måste sakna grund och hållning. Han nöjde sig derföre med att förklara den för det högsta af hela philosophiska vetandet, men stödde den på Logik och Natur-Philosophi. Men seende dessa förnämligast ur en rationalistisk synpunct, och bemödande sig att, genom utredandet af Tankens allmänna Lagar, bereda säkerhet åt vetandet och således för det samma, hufvudsakligen methodiskt,

verksam, gaf han Philosophien en bestämd dogmatisk charakter. I detta afseende kan man anse Chrysippus såsom den egentliga fulländaren af Systemet.

Wid den allmänna öfversigten af Grekiska Philosophien måste man väl medgifva att denna, som länge var i ett jemnt stigande, för att framstå såsom en idealfri kunskapsact, endast för kunskapens och sanningens egen skull, i innerlig förening af Tänkande och Handling, såsom sådan uppnådde med Platon och Aristoteles sin högsta grad af fullkomlighet. I de sedermera framträdande, uti genialitet och originalitet, de ofvannämnde så mycket underlägsne Tänkares Speculation åtskiljde sig det allsidiga vetandets elementer, så att än det ena, än det andra hade företrädet i vissa Systemer, hvilka derföre alla hafva en öfverväganade antingen ethisk eller dialektisk rigtning. Så äro det akademiska och peripatetiska samt äfven väl det pyrrhonistiska, dialektiska; det epikureiska och stoiska åter, ethiska, hvart för sig väl, i detaillerna och till Methoden, riktande och utbildande Tanke- och Sedolärorna, men utan likväl att kunna gifva dem, hvarken till principer eller omfång, någon fullkomlighet, mer än de af Platon eller Aristoteles erhållit. Endast den i den nya Akademien gjorda upptäckten om föreställningarnes Subjectivitet, kan anses såsom en beredd tillökning af Philosophiens kunskapsskatter, men å andra sidan skakades derigenom den grekiska Philosophien i sjelfva sitt grundlynne, då den just utgått från förutsättningen af det objectivas realitet, hvars för-

klarande var dess mål. Men detta sökte man dölja dermedelst att man allt mer och mer gaf Philosophien, ifrån vetandets yttersta grund, en vändning åt det allmänna lefvernet, och derföre var, i dessa så väl dialektiska som ethiska Systemer, Förhållandet mellan Lycksalighets- och Dygdebegreppet, det Problem, som med högsta interesse omfattades, och till hvilket alla öfriga frågor på närmare eller fjermare håll hänsyftade. Skeptiskt lärde Pyrrhon att man, med *Dygdens* resignation, borde anse Lycksaligheten såsom en skänk af ett ovisst tillkommande. Epikuros åter förklarade mera speculativt - metaphysiskt, Dygd och Lycksalighet att vara ett. Zenon deremot, rent *ethiskt*, Lycksaligheten såsom nödvändig följd af dess enda beredande orsak: Dygden. Men Akademikerne, enligt deras dialektiska tendens, såsom en sannolik verkan af Dygden i förening med yttre gynnande omständigheter. Och Peripatetikerne, i deras ännu *mera rent* logiska anda, åtnöjde sig med att *blott* definiera de båda begreppen. — Ju abstract tommare dessa secteriskt ifrigt omfattade formler voro, desto envisare höllo deras anhängare sig vid dem och derföre uppkom nu först Polemik öfver philosophiska ämnen, hvilken i synnerhet med häftighet fördes mellan vissa af Akademikerne och Stoikerne; under det att andre läto sig angeläget vara att popularisera Scholornas Dogmer, och, medelst ett rhetoriskt föredrag af Speculationens resultater, tillrycka sig det allmänna bifallet. I detta skick höll sig länge Philosophien under de politiska olyckor som öfvergingo Grekland, till dess ändtligen

detta land och förnämligast Athén, med sin frihet, förlorade sin välmåga, sitt anseende och sin betydenhet. Då måste äfven Philosophien följa med till Rom, för att, i fjettrar och zirad till Spectakel, pryda Segervinnarens triumftåg.

Fjortonde Capitlet.

Philosophien i Rom, behandlad af Latinare.

§. 1.

Enligt hvad Cicero föregifver, skall den i nedre Italien lärde pythagoriska Philosophien, namneligen vissa delar af detta Systemets Dygde-Theori, redan under de äldre tiderna icke varit aldeles obekant i Rom. Troligtvis yttrade denna sig endast genom vissa Tänkespråk eller isolerade Maximer, utan att på något sätt väcka hågen till ett i systematisk ordning drifvet Studium af Wetenskapen. Derföre gjorde de trenne Philosopherne: Karneades, Kritolaos och Diogenes, dem Athenienserne, såsom Legater år 156 f. Chr. sände till Rom, så mycket mera uppseende. I synnerhet väckte Karneades, genom sitt konststycke, att ena dagen, lika bindande och kraftigt, bevisa att det gifves en absolut Rättvisa och andra dagen att det icke gifves någon, största förundran, och flere Ynglingar, bland dem Lælius, Furius och Scipio Africanus, skyndade att söka undervisning af desse skarp-

sinnige män. Deremot behagade detta icke den gamle M. Porcius Cato Censorinus, hvilken, ehuru han i sin ungdom blifvit handledd af en pythagorisk Philosoph, Nearchos och han sjelf studerade grekisk Litteratur, ansåg grekiska Philosophien som ett gift för den republikanska friheten och dref derföre igenom i Senaten, att de trenne Gesandterne, på det de icke måtte fördärfva ungdomen, blefvo från Rom förvista. Men den smak, som var ungdomen bibragt, på en Disciplin, den man ansåg som grundläggningen för den, i Rom, så högt värderade Talekonsten, kunde icke lika hastigt utrotas. Scipio kallade åtskilliga lärde Greker i sitt hus; Crassus begaf sig till Athén, för att studera Platonismen; från denna stad flyttade Akademikern Philon till Rom, der han utarbetade sina skrifter och sedan Lucullus, i mithridatiska kriget, eröfrat Athén, gjorde han sig närmare bekant med de der odlade vetenskaper, öfvertalade Akademikern Antiochos, att blifva sin följeslagare på sina vidare fälttåg och, återkommen till Rom, anlade han der ett ansenligt Bibliothek af grekiska Skrifter, framför allt utur alla de philosophiska Scholorna, det han lemnade tillgängligt för hvar och en vettgirig. Härmed var åt Philosophien borgare-rätt lemnad i Rom.

§. 2.

Oagtadt den med ifver och kärlek omfattades, förblef den dock der alltid en fremmande planta, som icke kunde slå några fasta rötter, eller utskjuta i nya

Skott

skott. Ingen origenell Tänkare, som utvidgade Wetenskapens gränsor eller för den öppnade nya åsigter, uppstod bland Latinarne, hvilka endast commenterade och sökte att popularisera grekiska Philiosophien, den de studerade, icke för sin egen skull, utan med hänsyn till Rhetorik och Politik. Helt annat var förhållandet med de Greker, hvilka, såsom romerska undersåter, antingen i sjelfva Rom eller i dess underlydande landtskaper, fortsatte den inhemska Speculationen eller försökte, att i den upptaga fremmande strömmar. I synnerhet, sedan det i judiska landet förekommande välsignade och märkliga uppträde inträffat, som beredde ett helt nytt skick åt verlden, och så mägtigt inverkade på allmänna tänkesättet. Wi vilja derföre sluta öfversigten af den gamla tidens Philosophi, med några underrättelser först om de Latinare hvilka egnat sig åt studium af densamma, förnämligast om dem, som framställt detta genom skriften. Derefter om de sednare Greker, hvilka fortsatte bemödandet att göra de särskilda Scholornas meningar bekanta. Sedan om Christendomens uppkomst och utbredande; hvarefter några notiser om den så kallade Österländska Wisheten eller Gnosticismen skall följa. Och slutligen om den så märkeliga och följdrika Neoplatonismen.

§. 3.

Den vigtigaste, åtminstone för den historiska kännedomen om gamla Werldens Philosophi, bland alla latinska Författare, är tvifvelsutan Marcus Tullius Cicero (född 103 och död 43 år f. Chr.) så be-

kant och rättvist berömd som utbildare af latinska Prosan, som Wältalare och Statsman. Redan från sin ungdom hade han sin håg rigtad åt Philosophien och hörde först Epikureern Phädros, sedan Akademikern Philon, derefter tog han Stoikern Diodatos i sitt hus, för att så mycket lägligare kunna begagna sig af hans undervisning, och slutligen, sedan han redan i twänne år glänst som forensisk Talare, begaf han sig till Athèn, der han stälde sig som Lärjunge af Antiochos och Posidonios. När nu Roms republikanska frihet gick under och Cicero sålunda skiljdes från all befattning med Statens angelägenheter, fattade han, i trots af fleres invändningar, hvilka dels ansågo Philosophien icke förtjent af en förnäm Romares bemödande, dels påstodo att den icke passade i latinskt föredrag, den försatsen, att göra Grekernas speculation inhemsk i sitt språk, och, enligt hvad han, väl med mindre noga kännedom om sina egna krafter, sjelf uttalade, att utföra det stora och ärofulla värf, att ensam gifva sina Landsmän allt det hvad Grekerne fått af så många. Ett företag som väl icke kunde lyckas, då Cicero icke var sjelftänkare och icke hade förmåga att upphöja sig på en ståndpunct från hvilken han kunde öfverse sina föregångares läror. Hvad han verkställdt, är således att, i ett elegant föredrag, hafva populariserat resultaterna af flere grekiska Systemer, utan att sjelf hafva fört Wetandet ett steg längre, eller att ens kunna besluta sig att egenteligen hylla något viest system, utan slöt han sig än till den nya Akademiens, till Peripatikernes eller Stoikernas grundsatser, än

följde han Platon tätt i spåren och än framställde han Epikureernas åsigter.

Innerlig var Ciceros kärlek till Philosophien, den han sade vara en kunskap om de gudomliga och menskliga tingen och om hvarje det helas ursprung och orsaker. Han ansåg henne för lifvets styrarinna, dygdernas amma och lasternas utrotare, med ett ord; som en anvisning till lycksaligheten, som icke är möjlig utan dygd, och derföre bygd på ett rätt begrepp om menniskans bestämmelse och det högsta goda. De skrifter Cicero egnat åt Philosophiens praktiska del äro derföre af ett vida högre värde — så vida man ej vill betragta dem blott i historisk hänsigt — än hans theoretiska, och skall man finna några honom egendomliga meningar, äro de i dem att söka. Dygden, lärde han, har värde i och af sig sjelf och är med egennyttan alldeles oförenlig, emedan det gifves en inre förpligtelse till dygden, utan all hänsigt till yttre belöning eller bestraffning. De hvilka endast hafva afseende härpå, och endast söka vinna fördelar eller undgå skador må kallas Kloke, men icke Gode, de der följa den i sjelfva naturen gifna lagen, eller det högsta, i naturen inneboende förnuftet och att en sådan Lag är till, slöt Cicero deraf att 1) menniskorna äro utrustade af Gudarne med så många härliga gåfvor; 2) att det för alla menniskor gifves ett lika och gemensamt lefnadsmål, och 3) att alla sins emellan förenas af en viss naturlig välvilja, fördragsamhet och samhällighet. Det vore allt derföre det mest dåragtiga, att anse det rätta endast grundadt i folkslagens antagna stadgar, ty

om folkslagens påbud, Furstarnas befallningar, och Domrarnes utslag skulle gälla, som principer för det rätta, skulle man snart nog kunna göra de högsta brott till lagenliga. Men, likt Dygden, är det Rätta grundadt i menniskans egen natur, eller bestämdare i hennes Förnuft, som är Lagen för menskliga handlingar, och all Rätt härflyter af Lag. Derföre också, emedan Förnuftet är allmänt, är en naturlig Rätt, för och bland alla folkslag och folk-classer gemensam. Det gifves alltså, påstod Cicero, ingen egentlig strid emellan det Sedliga och det Nyttiga, så snart man ser mindre på det som vanligen inträffar, än hvad i och för sig sjelft borde ske. Ty det sedliga öfverensstämmer alltid med hvars och ens enskilda sanna fördel. Derföre kan man sluta, att om en fördel tyckes erbjuda sig, som är stridig med någon förnuftsregel och som alltså skulle ådraga den, hvilken vill tillegna sig denna fördel, skam, så är denna endast skenbart och icke verkligt fördelagtig; ty intet är så mycket naturstridigt som Skam, och intet mera med naturen öfverensstämmande än det nyttiga.,

I afseende på det theoretiska vetandet, slöto Cicero, med de yngre Akademikerne, att det icke gifves något visst och säkert Kriterion, efter hvilket man kan bedöma eller erkänna Sanningen. Deremot gifves det blott Sannolikheter, hvilka ehuru de icke rigtigt i Förnuftet kunna ega en fast grund, dock emedan de hafva ett utmärkt sken för sig, måste blifva forskarens ledare. Dock i afseende på de för menskligheten mest intresserande frågorna, neml. först, i

afseende på menniskosjälen slöt han, att den icke kan hafva något jordiskt ursprung, då i själen icke finnes något concret, något elementariskt blandadt, men deremot förmågor att omfatta det förflutna, närvarande och tillkommande, och hvilka alltså, såsom sjelfva gudomliga, endast af Gud kunna vara gifna, hvadan Själen å ena sidan är utrustad med vissa af Gudomen sjelf omedelbart och ursprungligen meddelade allmänna och fullgiltiga begrepp, och å den andra nödvändigt måste anses som evig och odödlig. Widare i afseende på frågan om existensen af Gud, yrkade han, att då ingen menniska är så rå, att hon icke hafver ett medfödt begrepp om Gud, så måste detta begrepp af detta höga väsende sjelft vara oss förlänadt och således detta vara till. Deremot nekade han aldeles, tvärtemot de fleste Stoikernas mening, möjligheten af Divination eller Spådomsförmåga, emedan denna icke har något föremål. Ty då man undantager de saker, som af Sinnena fattas, eller dem som af Wetenskapen utforskas, och hvilka icke erfordra någon Spådomsförmåga, så återstår för denna intet annat än tillfälliga händelser. Men dessa, med hvilka man menar sådana de der icke hafva någon grund, hvarföre de ske, kunna ej heller förutses. Ty hafva de ingen grund, så kunna de af ingen menniska ja icke ens af någon Gud på förhand vetas, emedan om han viste att de skulle inträffa, så måste äfven detta nödvändigt ske, och händelserna upphörde då att vara tillfälliga.

Opera Ciceronis utkommo först i Milano 1490. Vol. 1—4, in Fol. En pragtupplaga trycktes, *in usum Delphini*, af I. B. Coignard i Paris 1740. Vol. 1—9, 4:o. Jfr. I. Chr. Briegleb, *De Philosophia Ciceronis.* Coburg. 1784, 4:o, och Chr. Wilh. Snell, *Philosophisches Lesebuch aus Ciceros Schriften zusammentragen.* Frankf. am Mayn 1792, 8:o.

§. 4.

Ciceros Samtiding, Titus Lucretius Carus (född 85 och död 50 år f. Chr.), hade deremot uteslutande egnat sig åt studium af det epikureiska Systemet, det han ansåg som den största välgerning för menniskorna, emedan det befriade dem från fruktan för Gudarne och, i det att detsamma lärde det själen upphörde med kroppen, från bäfvan för ett ovisst tillkommande; omständigheter de der störde njutningen af ett lugnt och sorgfritt lif. Derföre tog han sig för att, med beundransvärd poetisk skicklighet, föredraga detta System i ett Skaldestycke, för att, liksom läkaren försätter med något smakligt, de bittra läkemedeln som skola räckas sjuka barn, medelst Skaldekonstens behag locka sina landsmän till inhemtande af vigtiga sanningar. Han medgifver dock att han icke uppfunnit något sjelf, utan blott, såsom Biet från alla blomster på fälten suger håningsvätskan, ur de af Epikurs författade skrifter, hemtat de gyllene, ett evigt lif värda lärorna.

Första tryckta upplagan af Lucretii beundransvärda Lärodigt: *De Natura Rerum* besörjdes af Frie-

Zenberg i Verona, 1486, 4:o. Den hittills ypperste utgafs med typographisk prägt och väl utförda Kopparstick af Th. Creech, i Leyden 1725, Vol. 1, 2. 4:o.

§. 5.

Lucius Annæus Seneca, Neros Lärare (död år 65 e. Chr.) undervisades först af Pythagoräern Sotion, men hörde sedermera Stoikern Attalos och läste med ifver de Skrifter, hvilka framstälde de olika grekiska Scholornas Philosophemer. Högst värderade han väl Stoicismen, dock utan att låta den inskränka sin tanke- och forsknings-frihet. — Philosophi, sade Seneca, är bemödandet att förvärfva Wishet, som utgör menskliga Sinnets fullkomliga goda. Philosophi är alltså, ett medelst sjelfva dygden verkställdt efter-sträfvande af dygd, ty liksom ingen Philosophi kan gifvas utan dygd, gifves ej heller någon dygd utan Philosophi den der består i ett fast och oföränderligt urskiljande af det goda och onda. I allmänhet kan man föröfrigt dela Philosophien, i den för Scholan och den för lifvet. Den sednare, egenteligen den vigtiga och angelägna, är ganska enkel, fordrar föga lärdom och ännu mindre spetsfundighet, och utgöres af Philosophia præceptiva eller Ethiken. Philosophien för Scholan, går mindre ut på att dana goda än lärda menniskor, sysselsätter sig öfvermodigt med hvarje handa fåfänga subtiliteter och omfattar Logik, Metaphysik och Natur-Philosophi. Dock äro utur denna Schol-Philosophi vissa frågor, neml. om det gu-

domliga och menskliga, om det förflutna och tillkommande, om det förgängliga och eviga, om Tiden och om den först med verlden uppkommit eller varit före den, om Själen och om dess existens har börjat och beständigt fortfar, om hon är af kroppslig eller andelig natur, hvarifrån hon är, hvari hennes verksamhet består o. s. v. äfven af vigt för en säker insigt i Sedolärun. Denna delar Seneca, i likhet med äldre Stoiker, i den allmänna och enskilda, och förklarar äfven denna sednare för oumbärlig och vigtig till befordrande af den sedliga bildningen, ehuru han tillägger, att om den enskilda Sedoläran detta skall kunna fullständigt uträtta, måste hon sättas i förbindelse med den allmänna. Ty man kan ej veta huru man i hvarje förekommande enskildt fall skall bete sig, om man ej har speciella föreskrifter, men dessa åter äro icke pålitliga om de ej grundas på allmänna Principer. En af dessa är, att menniskan, såsom förnuftig varelse, kan icke anse något annat för godt, än det sedliga (*honestum*); Godt är allt hvad som med naturen öfverensstämmer. Men mycket med Naturen öfverensstämmande är i sig sjelf så ringa, att det icke kan få namn af godt. Ringhet och Godhet äro tvänne med hvarandra oförenliga begrepp. Alltså är den rätta Definition på det Sedliga, att det är ett fullkomligt godt, som tilldrager sig själens eftersträfvan i öfverensstämmelse med Naturen. Men förnuftet är det menniskan egendomliga goda; är det som bereder hennes fullkomlighet och i och med detsamma hen-

nes

nes lycksalighet. Det bedömer allt efter Sanningsregeln, utan hvilket det icke skulle vara möjligt att fatta lagarne för hela lifvet, och utan detta kan icke hela själens skick (*habitus animi*) vara stämdt så till det bästa, att viljan endast rigtas åt det hvad rätt är. Men en så stämd vilja är enda källan till en verkligt god handling. En handlings godhet grundar sig neml. icke på hvad den uträttar, utan på den Maxim, eller på den viljans bestämning ur hvilken handlingen härflyter. Om denna viljans bestämning alltid är en och likformig, underkastande alla yttringar eller begär en och samma regel, som derföre måste vara rigtig om den alltid åtlydes, så uppkommer en charakter i hvilken dygd och vishet förenas. Det hufvudsakligaste kännemärket af en sådan charakter är apathi eller affectlöshet, hvarmed icke menas att alla naturliga intryck skola motarbetas och alla sinnesrörelser utrotas, utan deras välde skall blott så inskränkas, att förnuftet, icke, såsom hos djuren, af yttre retelser kufvadt, må behålla sin frihet, att göra ett på insigt grundadt val mellan de goda, de onda och de likgiltiga tingen; ty det är det egna hos dygden, att den icke finner behag i annat, än hvad som är enligt Naturen. Denna gifver oss dock icke sjelfva kunskapen om det högsta goda, utan utsår hos oss blott fröt till den, som af oss sjelfva bör bringas till växt och mognad, medelst ett noga agtgifvande på erfarenhetens facta och deras jemnförande sinsemellan, för att vänja förnuftet att, efter en viss analogi, bedöma det sedliga och goda.

Allt hvad som är, består af den bestämbara Materien och af Gud, den verkande Principen, den allt igenomträngande Anden, som upplifvar allt, regerar allt. Han är derföre också identisk med menniskosjälen, är med och i oss, våra onda eller goda gerningars Bemärkare, gifvande oss sunda och förträffliga rådslag för allt vårt handlande. Med sin försyn styrer han också allt efter sina visa planer, hvilkas enda ändamål är de godas lycksalighet. Att de understundom träffas af lidande och olyckor, kommer dels deraf, att bekymmer är en väckelse till dygd och att Gud just derigenom bevisar sig älska oss, när han öfvar och härdar oss att fördraga plågorna; dels deraf att dessa lidanden härröra från den ursprungliga Materien, den Gud, såsom den allmänna konstnären, väl kunnat forma och förädla, men icke totalt förändra. Derföre, då han icke aldeles kunde befria menniskan från besvären; är han angelägen om att härda henne emot dem. Och fördrager hon dem icke, så är utgången till flygt öppen lemnad, och derföre har han af alla de nödvändigheter han menniskan pålagt, icke gjort någon så lätt som döden. Den är också det enda räddningsmedlet för den, i lifvet, af slumpens magt och den yttre naturen så trångt kringskurna, menskliga friheten, hvilken till sin sanna väsendlighet just består i kroppens föragt. Dessutom kommer det icke an på huru länge man lefver, utan huru väl. Och då döden är en af de likgiltiga tingen, så är det detsamma, om man dör tidigt eller sent, blott man dör väl. Men

då dör man väl, när man derigenom undflyr faran att lefva illa.

I frågan om Själens odödlighet, trodde Seneca att, för besvarandet af densamma, man måste lägga synnerlig vigt på hela menskligbetens mening derom, emedan allas öfverensstämmelse är ett ojäfagtigt sanningsargument. Derföre säger sig Seneca tro, att intet i denna verlden förgås, utan blott ombyter belägenhet, och att Själen i och med döden öfvergår till ett bättre och friare lif, der han med andelig blick beskådar tingen och äfven är bestämd att hinna till Gudomens åskådande.

Det faller tvifvelsutan en och hvar i ögonen huru föga conseqvent, men deremot huru full med motsägelser denna lärobyggnad är, hvilken derföre klart lägger i dagen, att det icke var Senecas kall, att genomtränga Philosophiens mysterier och att föra den till en högre grad af fullkomlighet. Också var det icke hans afsigt att, i sträng logisk ordningsföljd, genomföra en till bottnen trängande Speculation, utan blott att med populär Wältalighet diserera öfver de mest interessanta af de philosophiska undersökningsämnena för dagen.

I en Samling trycktes Senecas Skrifter första gången i Neapel 1525, 4:o. Bästa upplagan är den af J. G. C. Klotsch besörjda. Wittenberg 1799 & 1802. Bd. 1, 2. 8:o. Jfr. Diderot, *Essai sur la vie de Seneque le Philosophe; sur ses ecrits* etc. Paris 1778, 12:o. Och F. Nüscheler, *L. A. Seneca, der*

Sittenlehrer, nach dem Charakter seines Lebens und seiner Schriften. Zürich 1783, 8:o.

§. 6.

Lucius Apulejus, från Madaura i Spanien (omkr. år 160 e, Chr.), en snillrik och väl studerad Litteratör, hade i Platons skrifter funnit mättnad för sitt forskningsbegär och bemödade sig att popularisera hans läror. — Philosophien, sade han, är delagtig af det gudomliga, då den går ut på att tyda Naturen och undersöka de för den sinnliga apperceptionen aflägsna och fördolda saker. Den kan fyrfaldigt indelas, i Natur-Philosophi, Intellectual-Philosophi (Metaphysik), Rationell- (Logik) eller Moral-Philosophi (Ethik), men alla fyra utgöra dock, såsom särskilda lemmar, tillsammans en kropp. Dess hufvud utgöres af Sedoläran, som undervisar oss huru vi, under förnuftets ledning, må ernå Lyckslaligheten. Till denna kan menniskan icke mera här i lifvet än bereda sig, emedan hon till sin natur födes hvarken ond eller god, men med frön hos sig nedlagda, att blifva antingen det ena eller det andra, dem det tillhör uppfostran dels att förqväfva dels att uppdrifva. Derföre är det aldra vigtigast, att menniskan tidigt vänjes att skilja det sedliga från det lastbara: det goda från det onda. Dock är det onda aldrig föremål för något begär, utan åtrår man endast antingen det hvad som i sig sjelft verkligen är godt, eller hvad som synes godt. Men det tillhör Förnuftet att, under Naturens ledning, urskilja detta, såsom alltid varande goda, ej blott från det onda,

utan äfven så väl från det tillfälligt goda (det ange-
näma), som består i vissa utifrån kommande med
kroppsliga behofven öfverensstämmande fördelar; som
från det endast till följe af en förutfattad mening va-
rande goda (det nyttiga). Werkliga godheter äro sjä-
lens fyra hufvuddygder: Klokhet, Rättvisa, Blygsam-
het och Mandom. Men det ursprungliga goda, det
sanna bästa, detta älskansvärda och högst begärliga,
hvars skönhet af alla sunda sinnen innerligen trås,
är den högsta Guden sjelf, som är ett lefvande,
okroppsligt väsende, utan början som utan slut, men
så väl till det förflutna som det tillkommande evig,
med fullkomlig förmåga af den högsta lycksalighet,
utan behof af något yttre godt, men i sig sjelf god,
enkel, allsmägtig och fri. Sig till boning har han da-
nat den efter musikaliska förhållanden ordnade objek-
tiva Harmoni, som kallas Werlden, bestående af Him-
mel och Jord, liksom äfven allt hvad som blifvit ska-
padt för att uppfylla denna Werld. Gud är neml.
upphofvet till all väsendlighet (*essentia*), och är dessut-
om i verlden det hvad Styrmannen på Skeppet, Cho-
ragen i Cheouren, Styrelsen i Staden och anföraren i
Krigshären, med den skillnad, att då de med besvär
förrätta sitt värf, utöfvar Gud sitt välde utan omsorg,
utan bekymmer, blott med en vink. Gud är neml.
den jemnvigtslag, som, utan någon förändring eller
något behof af förbättring, utgör hvarje tings bestånd
och bästa, så att intet ting, med så utmärkta krafter,
är tänkbart, som skulle kunna bibehållas vid sitt väsende
och sin natur utan Guds bistånd. Denna Guds bi-

behållande vårdnad om hvarje ting och dess tillväxt i lycka, kallas Guds försyn; men Öde, är den gudomliga lag, enligt hvilken Guds tankar och beslut oundvikeligen gå i verkställighet, och uppenbarar sig, i anseende till tiden, trefaldigt, antingen i det förflutna, det närvarande eller tillkommande. Dock får Ödet icke förblandas, med Guds straffande Nödvändighet, hvilken oupphörligt åtföljer honom, såsom en sträng domare öfver dem som från den heliga lagen afvika. Ej heller är allt i verlden verkat af Ödet, utan något beror af Lyckan, något äfven af menniskans egen fria vilja.

Men det stora hela danade Gud genom den bibragta öfverensstämmelsen emellan urprinciperna och den fred och vänskap han stiftat mellan de af gudomlig härkomst varande fyra Elementerna, dermed att han uppdragit en jemn fördelning mellan dem, så att det ena icke i någon mån öfverväger det andra. Han har också för hvart och ett särskildt bestämt vissa Wäsenden att i dem taga sin boning: så vistas Fiskarne i Wattnet, Salamandrerne i Elden, Djuren på Jorden och Dæmonerne i Luften. Men desse Dæmoner äro vissa mägtiga medelväsenden mellan Gud och de skapade tingen, de der bringa menniskornas böner till Gud och hans befallningar till dem samt äro upphofven till alla Magernas underverk och alla Spåmännens förutsägelser. Bland dessa Dæmoner må dock ej räknas den Gud tjenande himmelska Själen, som är källan för alla de organiskt lefvande varelsernas Själar, af en okroppslig Substans, som fastän i ett

kroppsligt fängelse till en tid innesluten, dock icke skall dö eller förgås med kroppen. Derföre ser den Wise dödens dag nalkas utan fruktan, ty han vet att hans själ skall återvända till Gud och allt efter som han renare och sedligare fullbordat sitt lefnadslopp, lönas med gudomliga vilkor. Men lika så litet påskyndar han ankomsten af denna dag, eller förkortar han sjelf sitt lif; ty då den Wise alltid bemödar sig om att vara Guds tjenare, kan han icke vilja göra något som är den högstes Majestät misshageligt. Han vet neml. att då han i allt bör efterfölja den gudomliga lagen, anstår det honom icke att undandraga sig densammas fullgörande, som han dock skulle göra, om han, för att vinna tidigare ett bättre tillstånd, lemnade sin kropp, utan efter beslutet af den, som äfven har döden i sin hand, och, när honom godt synes, kallar den ädla själen till halfgudarnas gemenskap.

Dock detta må vara nog att visa huru Platons lära tagit gestalt inom Apuleji tanka, der det just hufvudsakligen utmärkande af denna lärobyggnad, eller Idé-läran icke tyckes hafva fått rum. En omständighet, som kanske mer än något annat afgör öfver Apuleji philosophiska kallelse.

De sju oss återstående föga vidlöftiga Skrifter af Apulejus, trycktes första gången i Rom år 1469, in Fol.

§. 7.

Marcus Aurelius, romersk Kejsare, under namn af Antonius Philosophus, år 162 e. Chr., var

en anhängare af stoiska åsigterna, dem han dock, som det anstår en man, hvilken mera kände verlden och på den fäste sin uppmärksamhet, än Scholan, mildrade, med mera fördragsamhet och mera menniskokärligt Sinne framställt, i de tolf Böcker Betragtelser öfver sig sjelf han, på grekiska språket, författat. Den stoiska Apathien är hos honom icke utsträckt till en fordran, att hvarje mensklig känsla och drift skulle förnekas och undertryckas, utan blott genom förnuftet inskränkas och förädlas. Föröfrigt är Antonini Philosophi uteslutande rigtad åt det praktiska, och de få theoretiska satser, om en allgod och mägtig Intelligens, som är det helas själ och lifsprincip, de der i förbigående anföras, tjena blott såsom grundlag under de hufvudsakliga sedereglorna, hvilkas syfte är att uppmana till en allmännelig menniskokärlek. Ty Menniskan — säger den philosopherande Cæsar — skall betragta sig såsom del af ett helt, som af ett högst upplyst och vist förnuft regeras, och, såsom barn af en kärleksfull och rättvis fader, underkasta sig hans skickelser, betragtade såsom Naturens lagstiftares visa beslut, och låta sin enskilda vilja styras af det enda högsta väsendets, det allmänna omfattande, oföränderliga vilja. Wid alla tillfällen, nemligen bör det vara menskliga handlingarnes styrande Regel: Wörda Gud och var välgörande mot menniskorna! ty ingen ting gagneligt skall i menskliga angelägenheter kunna uträttas, om man förgäter deras förhållande till Gud, och lika så intet i de gudomliga, om man ej hågkommer deras förhållande till menskliga Samhället.

Femtonde Capitlet.

Philosophien i Rom behandlad af Greker utaf flere olika Secter.

§. 1.

Äfven beröfvade sin nationella frihet och kufvade af ett fremmande folk, fortforo dock Grekerne, i Rom eller under Roms välde, att vara de egentliga Litteratörerne och i synnerhet förblefvo de lärare i den Wetenskap, som de kunde anse liksom för sitt nationella arf, eller i Philosophien. Och ehuru ingen af de yngre grekiske Tänkarne, i djup och vidtomfattande genialitet, eller i genomträngande Skarpsinne, kunna jemnföras med en Platon eller en Aristoteles, voro de dock, i hvad man skulle kunna kalla speculativisk talent, de ofvannämnde Latinarne vida öfverlägsne; hvilket visserligen skulle blifva ännu mera inlysande, om vi egde qvar några Documenter på alla deras philosophering, dem andre förhanden varande Auctorer omtala såsom Philosopher, t. ex. af Stoikern Euphrates, Pythagoräern Moderatos, Platonikerne Faborinos, Attikos, o. fl. Dock då intet oss af deras skrifter återstå, och hvad vi om deras meningar veta är så ringa, må man dem, i denna korta öfversigt förbigå, och i stället anföra några ord om dem, hvilkas Satser äro i deras genuina skick tillgängliga.

§. 2.

Phurnutos, eller, som han af Latinerne kallas, Cornutus, var född i Leptis, i Afrika, bekände sig till stoiska Systemet, i hvilket han, kommen till Rom, var Poeterne Lucani och Persii lärare, men blef af Nero, för ett öfver hans skrifter fäldt föragtligt omdöme, år 68 e. Chr. fördrifven. — Af Phurnutos författad ega vi en Afhandling om Gudarnes Natur, den der framställer sig mindre såsom product af en Philosoph, än af en Grammaticus, som, med åberopande af etymologiska skjäl, går ut på att, efter stoiska grundsatser, gifva en physikalisk tydning af de grekiska folksmytherna. Dessa förklaringar härledde Phurnutos ur de Satserna att, liksom menniskokroppen af Själen lifvas och styres, har också Werlden sin Själ af hvilken den uppehålles. Denna Werldssjäl kallas Zeus och har sin boning i Himmelen, som är af en oförgängelig eldig Substans. Då denna förtunnas uppkommer Luft och Eld, och af dessa båda material-principers blandning, de fyra Elementerna.

Afhandlingen om Gudarnes Natur trycktes, på Grekiska, första gången i Venedig hos Aldus, 1505, in Fol. Sedermera har den blifvit upptagen bland de af Th. Gale utgifna *Opuscula Mythologica*. Amstelædami 1688, 8:o.

§. 3.

Apollonios från Tyana, en stad i Kappadocien (omkr. år 70, död år 95 e. Chr.) hade redan från sitt sextonde ålders år med ifver studerat Pythagoreis-

men och med sträng noggrannhet iagttagit den disciplin, som den Wise från Krotona sina lärjungar föreskrifvit. Ändtligen, efter en femårig tystnad, uppträdde han på flere orter i Grekland, Italien och Asien, åter upplifvande den i förfall råkade tempeltjensten och gaf anledning till en mängd osmakliga Sagor om sina utförda undergerningar, dem sedermera, på Kejsar Severi Gemåls, Kejsarinnan Julias önskan, Fl. Philostratos tillhopa samlat. De skrifter Apollonios skall hafva författat, äro alla förlorade så när som på 58 Bref, dem hans Biograph meddelat.

Den Wises högsta mål — lärde Apollonios — är att inse Ödenas ordningskedja och det tillkommande lika klart som det närvarande verkliga. Denna förmåga är en frugt af den gudomliga Mantiken, som, efterforskande händelsernas sammanhang, endast förutsäger det, hvilket, genom grunder bestämdt, nödvändigt måste inträffa. Men den yttersta grunden för allt hvad som sker, är att söka i den ursprungliga Substansen, som allt verkar och allt lider, och den man, om man ej vill lemna den sitt rätta namn, kan kalla den evige Guden. Denna Substans är det Ur-Ena, oföränderligen beståndande fast af rörelse och hvila modifieradt, i och genom hvilket en hvar af företeelserna hafva sitt ombytliga skenlif. Ty verkligen är ingen ting annat än det Ena, såsom det Hela förvandlande sig till delar och såsom delar förvandlande sig till det En-Hela. Det kan således icke verkligen vara hvarken någon födelse eller förgängelse, någon början eller ändalyckt, utan allt detta är blott

skenbart, följande af föränderlighetens nödvändighetslag, antingen genom Materiens förtjockning eller genom Substansens förtunning. Derföre är födelsen, liksom döden intet annat än en illusion, verkad antingen derigenom, att Substansen förtjocknar sig till Natur eller att Naturen förtunnar sig till Substans, då i förra händelsen något blir synbart och i den sednare något blir osynligt eller försvinner. Derföre aflas också icke barnen *af* föräldrarne, utan *genom* föräldrarne liksom äfven Plantorna icke uppväxa af utan (medelbart) genom Jorden.

Jfr. *Opera Philostratorum; cura G. Olearii.* Lips. 1709, in Fol.

§. 4.

Epiktetos, född i den phrygiska Staden Hieropolis, kom till Rom såsom Slaf hos en af Neros Hofmän. Frigifven, började han studera Philosophien under handledning af en sträng Stoiker, vid namn C. Musonius Rufus. Då Epiktetos, med samtlige öfrige Philosopher och Mathematiker, år 89 e. Chr. af Domitianus, blef från Rom fördrifven, begaf han sig till Nikopolis i Epiros, der han sedermera höll populära föreläsningar öfver det Stoiska Systemet, renadt från alla spetsfundigheter och uteslutande hänfördt till det praktiska. Af dem har hans lärjunge, Arrianos, hopafattat ett sammandrag, under titel *Encheiridion*, eller Handledning, af hvilken vi erfara denne dygdige Tänkares philosophiska grundsatser.

Allt, hvad enligt den inre öfvertygelsen eller

Samvetet, synes såsom, det bästa, det bör vara menniskan en oöfverträdelig Lag, som ovilkorligen bör efterkommas, antingen det än må synas besvärligt eller angenämt, antingen man derföre berömmes eller icke. För öfrigt bör man fördraga hvad en tillkommer, och neka sig det, hvarifrån man bör afhålla sig. Ty de svåraste och afskyvärdaste Laster äro Otålighet och Omåttlighet, liksom äfven de hvilka mest förhindra möjligheten att njuta ett lugnt, förnöjdt och lyckligt lif. För att uppnå detta önskansvärda mål, måste man också noga urskilja hvad som är i vår magt eller af vår verksamhet beroende, och hvad som icke är det; efter denna måttstock måste man bedöma hvad oss förekommer och endast, i allt hvad hvars och ens personlighet rörer, välja det som man inser att man sjelf kan förskaffa sig. — Dessutom är af hela Philosophien trenne puncter, såsom de vigtigaste, att noga gifva akt på: 1) Användandet af Lärosatserna; 2) Beviset för dessa Lärosatser och 3) De Tanke-Reglor, efter hvilka Beviset bekommer sin öfvertygande form, eller Undersökningen hvad ett Bevis, en Slutföljd, en Motsägelse, samt hvad Sant eller Falskt är.

Epicteti Enchiridion, gr. & lat. cum Scholiis græcis e bibliotheca regia Dresdensi vulgatis &c. Dresdæ & Lips. 1756, 8:o och utgifvet af Chr. G. Heyne, är en af de bästa bland de många upplagor detta lilla verk erhållit. Äfven i Sverige är det trenne gånger utgifvet, i Upsala 1655 och i Stockholm 1676 och 1677.

§. 5.

Plutarchos, den för sina jemnförande Lefvernes-beskrifningar så berömde Historikern (omkr. år 99 e. Chr.) var också Philosph ur Platons schola, och i öfrigt bemödad att, med tillhjelp af Platonismen, förklara ej blott sitt eget folks utan äfven Egyptiernas mythiska läror. Att detta skulle förorsaka åtskilliga förändringar och corruptioner af Platons åsigter, är påtagligt.

Så lärde han, att den egentliga, den fullkomliga Werldssjälen består dels af Subjectet för den bättre och odelade Substansen, dels af Subjectet för den sämre och kroppsligt delade. Dessa båda Subjecter äro icke att förblanda, utan hvardera bestående med ett särskildt väsende, som hos det förra är blott tänkande, hos det andra sinnligt och passift för sinnliga intryck, af hvilka den verkade rörelsen eller förändringen, i detta Subject, icke uppkommer utan är beständigt *in potentia* förhanden, liksom den förra har en rent af intilligent och tänkande natur. Ty då Gud lika så litet af det okroppsliga kan bilda en kropp, som af det osjälska en själ, behöfdes till dessa båda Principer för de synliga Tingen nödvändigt tvänne tjenliga ämnen, dem han fann i dessa båda Subjecter hos den fullkomliga verldssjälen. Från denna, utan medverkan af Gudomen, härflyta äfven Dämonerna, hvilka äro medelväsenden mellan Gudomligheten och menskligheten, i flere classer indelade allt efter det särskildta Element, i hvilket de lefva, liksom efter deras olika Sinnelag och verkningskrets. Realiteten af dessa vä-

senden antog Plutarchos såsom gifven, emedan deri allenast, efter hans tanke, fanns den enda förklaringsgrund för möjligheten af Orakler, Spådomar och Andesyner. Men för att förklara huru Dämonerna må kunna inverka på menskliga föreställningskraften eller meddela den tankar, lärde han att Dämonerna väl hafva röst, dock icke yttrande sig medelst ljud och ord, utan genom en lysande förmåga som intränger i menniskosjälen och der danar bilder och symboler af det andeliga. Men för att af denna Dämonernas gemenskap blifva delagtig och att förnimma detta andeljusa bilderspråk måste man hålla sin Själ ren från alla oroliga Sinnesrörelser och alla jordiska lustar.

Plutarchos skall, efter hvad hans egen Son uppgifvit, författat 200 särskilda Afhandlingar eller Skrifter. Af dessa återstå oss 105, hvilka först utgåfvos af H. Stephanus i Paris, 1572. Vol. 1—12. 8:o.

§. 6.

Claudios Galènos, född i Pergamos, år 131, död 200 e. Chr. förenade med studium af platonska Philosophien utöfningen af Läkarekonsten. Derigenom slöts hans Speculation inom området af erfarenhetens föremål, och äfven i hans sökande efter en grund att ur den kunna förklara dem, förstег han sig med sina Hypotheser sällan eller aldrig i blotta Tänkbarhetens rymder. Som han först upptäckt att Nerverne, vilkoren och organerna för Känselförmågan och rörelsen, utur hjernan utgå, antog han att der är Sätet för den egenteliga lifsandan, som genom Själsprin-

cipen, grunden till kroppens och själens ömsesidiga inflytande, verkar på Nerverna. Så använde Galenos Physiologien, förenad med ett urval af Satser ur alla äldre philosophiska Scholor, dock hänförda till vissa i Platonismen framstälda Principer, till att bestrida Skepticismen, hvars inconsequens han tadlade, då den nekar Förståndet all förmåga att inse sanningen och förkastar den i hvarje omdöme, men likväl apodictiskt förklarar all kunskap för oviss med försök att göra detta omdöme gällande. Deremot påstod Galenos, att genom Förnuftet är det menniskan möjligt att, i följe af ett naturligt omdöme, som endast i Förnuftet har sitt möjlighets vilkor, antingen tro eller icke tro.

Första upplagan af denne specullerande Läkares Skrifter trycktes, under titel *Galeni Librorum Pars* 1—5, i Venedig 1525, in Fol.

§. 7.

Deremot var Alkinoos (omkr. år 163 e. Chr.) en så mycket mera bestämd Platoniker, ehuru bemödad att med Platonismen sammanbinda den utvecklade peripatetiska Logiken, i den Indelning till Platons Lärobyggnad han författat och vi ännu ega.

Philosophien, säger Alkinoos, är Själens lösning och bortvändning från kroppen, till det ensamt af intelligensen förnimbara verkligen varande. Philosophien är således en åtrå efter visheten, som åter är en vetenskap om gudomliga och menskliga ting. Då nu menskliga lifvet antingen är begrundande, eller handlande

lande eller undersökande vilkoren för Sanningens framställning, delas Philosophien i theoretisk, praktisk och dialektisk.

Dialektiken är antingen definierande, dömande eller räsonerande; och denna sednare delen är antingen *Apodiktisk*, handlande om de nödvändiga, eller *Epicherematisk*, handlande om de sannolika eller *Rhetorisk*, handlande om de ofullständiga förnufts-Sluten. Då det nu gifves något som dömer och något om hvilket omdöme fälles, måste af båda dessas förening uppkomma ett tredje eller sjelfva Bedömandet, som Alkinoos kallar Kriterion. Detta är dubbelt, antingen det *af* hvilket, eller det *genom* hvilket det bedömda bedömes. Det förra är menskliga Intelligensen, det sednare den naturliga kritiska organen, eller Förståndet. Detta är äfven dubbelt, ena delen, oöfvervinnelig och i allt hänseende viss, är rent af en gudomlig förmåga; den andra, ofelbar i sin insigt om tingen, är en både gudomlig och mensklig förmåga, emedan den dels hänförer sig till Intelligensen, dermed grundläggande Wetenskapen, dels till Sinnligheten och är då grund för den allmänna meningen (δόξα). Wetenskapen neml. sysselsätter sig med intelligibla föremål och har Förnuftet till Princip; den allmänna Meningen åter med Sinnliga ting och har sin Princip i Känslan. Men känsla är en förkunnelse af de intryck som själen i och genom kroppen erfarit. Hvad som säkert och beständigt bevarar dessa Intryck kallas Minne, hvilket med Känslan förenas genom den all-

männa Meningen. Öfver denna verkställda förening Tänker själen, och den själskraft, som liksom i en målning bevarar och bibehåller dessa tankar, kallas Phantasi. — Dialektikens föremål är dels tingens väsende, dels deras accidentier. Dess delar äro således Fördelning, Definition, Analys och Ratiocination. Fördelning användes, så snart fråga är om att bestämma ett föremåls Essentia. Denna bestämning kan dock icke ske utan Definition. Analysen åter verkställes på ett trefalldigt sätt, antingen då vi, från det sinnliga, i rak ordningsföljd, uppstiga till det andliga, eller då vi genom det bevisade leda oss till apodiktiska Satser eller då vi från Hypotheser sluta oss till det fullvissa. Utöfningen af dessa båda sednare fall, heta Ratiocination och utöfves medelst uppställande af och slutande utur Satser eller Propositioner. Men hvarje Sats är dels antingen jakande eller nekande, och det dertill antingen universaliskt eller particulariskt; dels åter kathegoriskt eller hypothetiskt. Af Satser sammansättes Syllogismen, som antingen är vederläggande det falska, eller bevisande det sanna. Dessutom, äro Syllogismerne antingen kathegoriska eller hypothetiska och hafva trenne Schemata eller figurer.

Theori är Intelligensens förmåga, reflecterande öfver intelligibla föremål. Derföre delas den theoretiska Philosophien i *Theologi*: kunskap om de första Principer och högsta orsaker; *Natur-Philosophi*: lära om de sinnliga och animaliska tingen eller Phænomen-Werldens förhållande till Gud; och *Mathematik*: kun-

skap om den i trenne dimensioner utsträckta Naturen och om himlakropparnas rörelser. — Den lidande Principen till tingen är Materien, det formning underkastade, okroppsliga och qvalitetslösa receptibla Subjectet, som för intet sinne är bemärkbart utan endast genom ett oägta Tankeslut kan fattas. Mönster-Principerna för ting äro åter Idéerna: Guds eviga och af sig sjelfva fullkomliga Begrepp, förebilderna för naturtingen; ty hvarken för det, som bildas af handtverket, eller för det naturen motstridiga (t. ex. Sjukdomar m. m.) eller för det enskildta, eller för det låga och föraktliga, eller för det blott relativa, gifves någon Idé. Men i hänseende till Gud, är Idéen Guds Förnuft; i hänseende till oss, det första intelligibla; i anseende till verlden, Mått; i anseende till den sinnliga verlden, Mönster; men till dem sjelfva, Wäsende. — Deremot, den verkande Principen, det faderliga i anseende till tingen, är Gud, upphofsmannen till och bildaren af Universum. Han är det ursprungliga första, evig, outsäglig, utan kropp och figur, af sig sjelf beständigt fullkomlig, utan början och utan ända, samt inga tidsskiften underkastad; ingen ting behöfvande, till sitt väsende allsmägtig, sann och god. Denna verkande kraft, Gud, inbragte i vissa delar af det lidande ämnet, Materien, särskilda figurer, hvadan Elementerna uppstodo. Så blef af det som fått den pyramidaliska formen, Eld; hvad åter danats i den cubiska, blef Jord; den octaëdriska, Luft och den icosaëdriska, Watten. Af dessa sålunda gestaltade Elementer bildades sedan, till en stor Tolfsiding, det synli-

ga Universum, efter den förebild som i Idéen var gifven, af den eviga Werldsjälen, den Gud icke bildat, men väl till medvetande, reflexion och verksamhet uppväckte utur en slags djup sömn, och omklädde med Werlden, så att denne således utgör en fullständigt besjälad och lefvande kropp. Dess olika lemmar, eller de i werlden förekommande tingen, individualiserade Werldssjälen dymedelst att den tillade dem olika qvaliteter, hvilka äro okroppsliga, dels till följe deraf att all kropp är materiell, men materien qvalitetslös, dels deraf, att all kropp är ett subject, men qvaliteten icke ett subject utan ett accidens. Dock bildade Gud sjelf de odödlige menniskosjälarne, de af allt danadt honom närmast varande, till ett lika antal med Stjernorna, och nedsände dem att upplifva de menniskokroppar, som de af den högste Guden aflade Under-Gudar bildat. Dessa Under-Gudar, som uträtta allt efter Guds befallningar, och hvilka bereda Orakler, Förutsägelser, Warningar, Drömmar och nattliga Syner åt menniskorna, må icke förblandas med Dæmonerne, som ehuru lägre väsenden, dock äro högre än menniskorna, och, efter deras olika slag, vistas i de fyra elementerna, på det att ingen del af werlden må vara utan andeligt väsende.

Praktiska Philosophien slutligen har också trenne delar, af hvilka den ena handlar om Sedernas vård, den andra om husliga förhållanden, den tredje om politiska Samhällens betryggande. För Sedernas rigtiga utbildande måste man hafva afseende på menniskovarelsens Affecter, hvilka äro icke förnuftigt beräkna-

de och öfvervägade rörelser i Själen, uppväckta antingen af något godt eller af något ondt. Att styra dem efter en i förnuftet nedlagd regel kallas Dygd: en själens fullkomliga böjelse, som danar Menniskan till att vara med sig sjelf i sina ord och gerningar städse öfverensstämmande. Dygden såsom i sig sjelf gudomlig, utgör menniskans högsta goda, och har sin grund i det ursprungliga i och med Gud varande goda, eller hans oförgängliga lycksalighet. Alltså är det intet annat som leder menniskan till lycksalighet än Dygden, och intet som så i grund undergräfver möjligheten af Lycksalighet, som Dygdens motsats, Lasten. För att inskränka Lastens välde, lefver menniskan i ett efter Lagar styrdt Samhälle, i afseende på hvilket särskilda pligter äro föreskrifna, och kallas det politisk Dygd, att i sina handlingar, contemplationer och beslut eftersträfva att, i sin mån, göra Staten så god, så lycklig och så med sig sjelf harmonierande som möjligt.

Till hvad grad Platonismen, äfven hos Alkinoos, blifvit upphlandad eller tagit ett olika skick, faller, vid jemnförelse med hvad frammanföre blifvit sagt, äfven af denna korta exposition i ögonen.

Alcinoi in Platonicam Philosophiam Introductio; cum Graecis codicibus collata &c., utgafs, på Grekiska och Latin, af D. Heinsius, såsom bihang till hans edition af Maximos från Tyros, i Leyden 1614, 8:o.

§. 8.

Maximos från Tyros (omkr. år 180 e. Chr.)

tres hafva varit en af Kejsar Commodi *Lärare* och var föröfrigt en, genom platonska Philosophien, bildad Rhetor, som af hans en och fyratio strödda afhandlingar skönjes. Enligt dessa är

Philosophien en noggrann kunskap om gudomliga och menskliga ting, med föremål att lugna de menskliga sinnena och att bereda dem till lycksalighet, genom meddelad färdighet att utöfva den yppersta af alla konster, Dygden. Den är således i sig sjelf *intet* annat än Poesien, utan så vida att den nytjar en mera bindande Argumentation och ett mindre harmoniskt föredrag. — För öfrigt lärde han, att allt bekant i naturen, är tvåfaldigt, bestående af ett bättre och ett sämre. Så gifves antingen besjälade eller själlösa varelser, och de förra äro bättre än de sednare. Bland de besjälade, är något sensitivt, något vegetativt. I det sensitiva, är något rationellt, något irrationellt. I det rationella åter något rent intellectuellt och något sammanblandadt (utgörande neml. en förening af Principerna för Nutrition, för Känslan och Rörelsen); — och alltid det förra bättre än det sednare. — Äfven sysselsatte honom den frågan huru det kommer till att då Gud, det högsta goda, med en blink allt framalstrat, dock något ondt kan gifvas? För att besvara den, delar han det onda, i kroppsligt ondt och i ett ondt i anseende till Själen. Dock är Gud icke upphofvet hvarken till det ena eller det andra. Det kroppsliga onda härrör från materien, af hvilken Gud allt format, på så sätt, att dess brister icke annorledes kunna bortnötas, än att med det af den danade före-

tages tåla förändringar. Dessa, hvilka förorsaka oss bedröfvelser och synas onda, äro det dock i sig sjelfve icke, utan äro blott öfvergångar från ett tillstånd i ett annat. — Beträffande åter Själens onda, eller alla de utsväfningar från dygdens väg till hvilka menniskorna göra sig skyldige, så är i afseende på dem att märka, det Gud gifvit menniskan Själ och Förnuft att styra kroppen och sinnligheten, på samma sätt som Kusken är satt att styra vagnen. Men om hästarne icke lyda tygeln utan vagnen slänger hit och dit, så är Gud utan skuld. — Märkvärdigare är dock hans lära om Dæmonerna, hvilka äro vissa odödliga magter af andra rangen, utskiftade midt emellan himmelen och jorden, mindre mägtiga än Gud, men mägtigare än menniskorna; närmast Gudomen, menniskornas bistånd och vårdare, som med ett ömsesidigt föreningsband sammanknyta mensklig kraftlöshet med gudomlig skönhet. Och sådane väsenden — så många som det gifves menskliga naturer — måste gifvas till, emedan ännars en länk skulle fela i den gradvis utdragne series från det lägsta till det högsta; emedan annars ett hopp (*saltus*) skulle kunna gifvas i naturen, som är omöjligt. Nu åter är allt, genom förmedlande öfvergångar, ställt i sin harmoniskt stigande ordning: från den lefvande men känslolösa Plantan, till det oförnuftiga men med känsla begåfvade djuret; från detta till den förnuftiga, sinnligt känsliga, men dödliga menniskan; från denna till den odödliga men sinnligt känsliga Dæmonen och från denna till Gud den aldra högste, både odödlig och utan sinnlig

känsla: Så är allt ordnadt efter scalan af växande fullkomlighet.

§. 9.

En märkvärdig företeelse är, att på en tid, då vetenskapen allt mer och mer antagit en öfvertroisk charakter, blef Skepticismen bragt till en nästan fulländad gestalt; om icke den motsvarade det, hvad man ofta erfarit, att den högsta grad af vidskepelse gerna med den högsta grad af vantro hos en och samma person, till och med, förenas, till intyg på den anmärkningen, att gränsorna af tvänne ytterligheter vidröra hvarandra. — Den som så utbildat Skepticismen var Sextos med binamnet Empirikern, emedan han till sin profession var Läkare af den empiriska Scholan. För öfrigt, ehuru han i genialitet, skarpsinnighet och lärdom vida öfverträffade alla sina samtidingar, veta vi dock icke bestämdt hvarken hans födelseort eller hans lefnadstid. Suidas föreger att Sextos skulle vara en Afrikanare, född i Libyen, men detta motsäger Sextos sjelf, och renheten af hans grekiska styl, antyder snarare en hemfödd Grek, som det påstås, från Mitylene, än en, i barbariska länder uppdragen, collonist. Wisst är också att han en längre tid uppehållit sig i Athén och troligen äfven i Alexandria. Hvad åter hans lefnadstid angår, så, i anledning deraf att så väl Diogenes från Laërte, som Galenos nämna honom, och att den sista Philosoph Sextos anför, är Stoikern Basilides, Marci Aurelii Lärare, har man anledning att sluta, det han lefvat un-

der

der Commodus, omkr. år 190 e. Chr. Hvad imedlertid är visst och vigtigast, är att han utarbetat åtskilliga Skrifter: pyrrhonianska Framställningar, samt inväudningar och tvifvelsgrunder mot Logikerne, Natur-Philosopherne, Moralisterne och äfven mot Grammatikerne, hvilka oss ännu återstå, utmärkta af ett enkelt, lugnt sköntbildadt föredragningssätt, och oskattbara, icke blott för den ypperliga och skarpsinniga exposition af Skepticismens då uppnådda skick, som de framställa, utan emedan de äfven meddela en noggrann analytisk redogörelse för alla de förnämsta af de äldre Philosophemerna och således till en del ersättande, hvad, genom tidens vrånghet, blifvit förloradt. — Utur dessa Skrifter, skola vi först anföra det af Sextos uppstälda Begrepp om Skepticismens verkliga väsende och natur, sedan hans bestridande af möjligheten att bibringa philosophiska kunskaper, och sedermera hans bestridande af Logikens, Natur-Philosophiens och Moralens evidens.

Endast Pyrrhonismen angifver Sextos såsom ren och ägta Skepticism. Alla andra Lärobyggnader förklarar han vara dogmatiska, äfven, trots det skeptiska sken de velat gifva sig, de nyare Akademikernas, som är en negativ Dogmatism, grundad på den såsom axiomatisk antagna Satsen: Sanningen kan omöjligen upptäckas. Den ägta Skepticismen särskiljer sig från denna deri, att den icke utgifver sig hvarken såsom Wetenskap, grundad på vissa såsom afgjorda ansedda påståenden, eller såsom konst att frambringa tvifvels-

mål, utan är ett individuellt tanke- och åskådningssätt, betviflande rigtigheten af det sanna man påstår sig hafva funnit, men förbehållande sig en vidare forskning derefter. Skepsis är alltså en färdighet att, från alla möjliga sidor betragtade, hålla det objectiva och subjectiva: det förestälda och det tänkande, emot hvarandra, och derifrån, till följe af den lika styrka som finnes hos alla sins emellan stridiga förhållanden och begrepp, först framskrida till återhållsamhet i påståenden och sedan till sinnets ro och lugn. Ty så länge man håller något för sant och annat för falskt och tror att man kan philosophera sig till det förra och från det sednare, måste man jemt, af de stridiga satsernas *lika* evidens, hållas i en till förtviflan gränsande oro, men så snart man inser att urskiljandet mellan det sanna och det falska är omöjligt, måste deraf följa ett resignerande lugn. Den nekar icke att något föreställes, tvertom är detta såsom allmänt bekant det enda omedelbara vissa, men den sysselsätter sig med de begrepp, som man gör sig om föreställningens Object, hvilka, *då* detta är fullkomligen, nemligen till sitt väsende och sin existens, obekant, icke om detsamma kunna innehålla något pålitligt. Skepticismen motsätter derföre hvarandra de grunder man har att så väl neka som jaka något om objectet, och då dessa grunder äro lika kraftiga och således upphäfva hvarandra, sluter den deraf, att intet, hvarken jakandet eller nekandet, är att antaga såsom visst. Den är således Dogmatismen rakt motsatt, antager ingen slags Dogm, af hvad natur den vara må, icke ens den, att ingen Mening, ingen

Dogm, kan gifvas; frågar icke efter huru något kan föreställas eller huru något kan tänkas, utan antager blott, såsom en outgrundelig erfarenhets-sak, att så sker. Det af detta förfarande härflytande sinneslugn är också ingen Dogm, utan ett blott factum, i hvilket Skeptikern icke störes, om också alla hans tvifvelsgrunder vederlades, ty det skulle blott ännu mera bevisa hans åsigt, att intet låter sig hvarken jakas eller nekas.

Om det gåfves en viss kunskap, så skulle den af den ena kunna läras till den andra. Men ingen ting kan läras. Ty om något skall läras, måste det vara att antingen något verkligt är, eller att något icke verkligt icke är. Sista fallet är påtagligen omöjligt, ty det icke verkeliga har ingen accidens från hvilken en föreställning derom kan grundas, och dessutom om det kunde göras till föremål för undervisning, blefve det ju påtagligen behandladt som ett verkligt och som sådant ansett, då det åter, enligt sitt begrepp skall vara icke verkligt. Men äfven det verkliga kan icke läras, ty som sådant är det subject för den allmänna föreställningen, således för alla bekant och derföre behöfver man icke och kan icke lära det, då all lära förutsätter något obekant, efter hvars utforskande Kunskap derom uppkommer. Det verkliga skulle, såsom sådant, antingen vara kroppsligt eller okroppsligt; men då intet annat kan läras, än en genom ord betecknad föreställning, och en kropp hvarken är ett ord, eller en föreställning, så kan en kropp, eller det kroppsliga icke läras. Lika så litet kan man lära något om det okroppsliga, ty ett okroppsligt är för oss fullkom-

ligen obekant, och att om det obekanta ingen ting kan bestämmas, det följer dels af sig sjelf, dels bevises tillräckligt af Philosophernas oenighet sins emellan derom. — Widare kan ingen ting läras, emedan en *Lärare*: en som skulle undervisa en annan om något, är omöjlig; ty antingen skall en okunnig undervisa den lika okunnige, hvilket dock är lika orimligt, som att en blind kan leda en blind; eller skall den lärde undervisa den lika lärde, men i det fallet är undervisningen öfverflödig; eller skall den okunnige undervisa den lärde, som vore så mycket som att säga att en blind kan leda en seende; eller också skall den lärde undervisa den okunnige, d. ä. från hans okunnighet göra honom lärd, som dock är omöjligt, emedan öfvergången från okunnighet till lärdom, från ett motsatt till ett annat, icke låter sig tänkas. Och för öfrigt är det oafgjordt om någon lärd kan vara till, då Skepticismen visat ogiltigheten af alla lärogrunder. — Slutligen gifves det intet sätt att bibringa och mottaga lärdom, ty detta sätt skulle antingen bestå i blotta framvisandet af föremålet, men i afseende på något så åskådligt behöfves ingen undervisning; eller också i ett meddelande genom ord. Men då orden, om de hafva någon betydelse, endast i minnet återkalla den föreställning jag förut haft om ett föremål, men icke gifva någon ny föreställning om det mig förut obekanta, så kan man omöjligen genom orden något lära. — Då alltså intet kan läras, gifves ingen möjlighet till kunskap.

Detta följer än mera deraf att det icke gifves

något Kriterion, som afgör att detta är, men detta är icke, eller detta är sant och detta lögn. Ett sådant Kriterion skulle antingen kunna vara hemtat från den som bedömer, och denna, säger Logikerne, är Menniskan; eller från det *genom* hvilket något bedömes, det de säga vara Sinnena; eller *efter* hvilket något bedömes, det de säga vara det af föreställningarne bildade omdöme. Men skall Menniskan vara Sanningskriterion, så måste sanningens kännedom vara rent af omöjlig, då menniskan sjelf är ett rent af obegripeligt väsende, om hvilket ingen Philosoph lyckats att gifva en tillfredsställande Definition, emedan de antingen angifvit något som icke i alla möjliga fall passar, eller också blott angifvit vissa af menniskans accidenser, hvilka äro något helt annat. Då nu sjelfva begreppet menniska är så vacklande, måste äfven kunskapen om henne vara det ännu mera, då man icke kan veta något om det af hvilket man ej har ett bestämdt begrepp. Och huru skall menniskan komma till denna kännedom? Skall antingen menniskan i sin helhet vara både det efterforskande och inseende Subjectet? Eller i sin helhet forskningens och insigtens föremål? Eller skall en del af menniskan vara det forskande och vetande, subjectet, och en annan del det object som efterforskas och kännes? — Men i första fallet, gifves intet föremål för forskningen och kunskapen; i det andra, väl ett föremål, men intet som forskar och vet: båda äro alltså orimliga. Men i tredje fallet uppstår frågan: hvilken del vet och förstår, och hvilken utforskas och kännes? Menniskan har ej mera än trenne bestånds-

delar: Kropp, Sinnen och Förstånd. Skall nu kroppen inse och känna Sinnena och förståndet? Men kroppen, såsom utan känsla och reflexion, är oduglig till all kunskaps verksamhet. Eller skola Sinnena inse och afveta kroppen och förståndet? Men Sinnena mottaga blott intryck, förhålla sig aldeles passiva och kunna på sin höjd bevittna något om ytan af ett föremål, men ingen ting om dess egentliga väsende. Påstår man slutligen att det är Förståndet, som skall känna kroppen, sinnena och sig sjelft, så må man fråga huru? Då ingen lärer vilja medgifva, att Förståndet på en gång fattar hela kroppsmassan, måste man väl antaga att det fattar den del för del, efter hvarandra. Men vissa delar af menniskan äro förnuftslösa och afficiera oss på ett aldeles förnuftslöst sätt. Skall förståndet nu på samma sätt afficieras, så måste det blifva förnuftslöst och upphäfver såmedelst sig sjelft. Af samma skjäl kan förståndet icke afficieras af de icke tänkande Sinnena. — Lika litet kan Förståndet fatta sig sjelft, ty antingen skulle det då fatta sig helt, med hela sin förmåga, eller skulle det med en del af sin förmåga fatta sig i sin helhet. Men i förra fallet skulle det antingen vara helt och hållet kunskap eller helt och hållet föremål, och således umbära antingen det ena eller det andra. I sednare åter skulle delen vara jemnlik med det hela. — Då alltså upptäckandet af ett Kriterion är omöjligt, kan, efter ett sådant, det sanna icke bedömas, ock skulle således menniskan erfara detta Sanna, antingen blott genom Sinnenas bruk, eller genom blotta bruket af Förståndet, eller genom det för-

senade användandet af båda. Men att Sinnena icke kunna inse det verkliga af ett object, är redan visat. Förnuftet kan det icke heller, ty i sådant fall måste det först kunna känna sig sjelft, naturen, genom hvilken, väsendet, af hvilket och rummet, hvarest det är; men om allt detta kan ingen ting hvarken vetas eller begripas. Lika så litet kan förståndet, genom Sinnenas medverkande, fatta de yttre föremålen, ty dessa föreställas icke af Sinnena, utan blott de intryck, som de erfarit af föremålen. Då nu känslan af dessa intryck är helt olika med de föremål, som vållat intrycken, kan Förståndet, genom Sinnenas tillhjelp, icke något erfara om de sinnliga tingens beskaffenhet och således ej heller något veta om dem. Och lika så litet kan Förståndet något veta om osinnliga föremål, då, enligt hvad föregifves, man om dem kommer till kunskap genom från de sinnliga objecterna abstraherade Slutföljder. Slutligen, då hvarken Sinnena eller Förnuftet kunna något veta utan tillfölje af föreställningar, så måste man ocksâ fråga efter ett föreställningarnes Kriterion. Såsom sådant antoge Stoikerna den så kallade kataleptiska föreställningen, men hvars odugliget dertill är gifven, då i allmänhet inga Föreställningar gifvas. Ty om så vore, så skulle de uppkomma antingen dymedelst att föremålet af sig gör ett aftryck i Själen, eller att det i den skulle förorsaka en förändring. Första fallet är orimligt, emedan en sednare föreställning då rent af skulle utplåna den föregående; men andra fallet är det ej mindre, emedan förändringen måste tänkas antingen så,

att en af Själens bestämningar träder i stället för en annan, hvaraf skulle följa att med hvarje föreställning vore en ny Modification af Själen förbunden, som upphäfde den andra; eller skulle förändringen träffa hela Själens Substans, och således Själen med hvar föreställning upphöra att vara Själ. Slutligen kan det så mycket mindre gifvas något Kriterion af Sanningen, som Sanningen sjelf är ett oting, utan realitet. Man kan sluta det dels af Philosophernas oenighet under försöket att angifva hvad Sanningen är, i det att den ena (t. ex. Kynikern Monimos) förklarar den att vara blott en dunst, utan all verklighet, andre, för något intelligibelt, andra för något sinnligt och andra åter för något i tänkbarheten grundadt, alla med lika starka skjäl och derföre alla lika orätt. Dels af Sanningens eget väsende; ty gifves det en sanning så måste den antingen vara något bekant, något föreställdt, eller något obekant och oförnimmeligt, eller också på en gång båda delarne. Intet dera fall är dock möjligt; ty då ingen lärer vilja påstå att alla möjliga föreställningar äro sanna, utan att blott vissa äro det, så måste man hafva ett Kriterion, hvarefter man kunde afgöra hvilka föreställningar äro sanna. Men då detta Kriterion, enligt Thesen, sjelf måste vara en föreställning, så måste den hafva ett nytt Kriterion för sin sannfärdighet och så ända i det oändliga. Ej eller kan det Obekanta, d. ä., icke föreställdta vara sant och ett sanningens Kriterion, ty då skulle det icke föreställdta vara måttstocken, enligt hvilken man hade att

pröf-

pröfva föreställningarne. Och hvarifrån skulle det obekantas Sanning komma? — Omedelbart af sig sjelft? — Då är allt obekant sant. — Eller genom ett bevis, hemtadt antingen från det förestäldta eller icke förestäldta, men då skulle man dels nödgas att i oändlighet fordra grunder till grunder, dels också, att i en beständig cirkel bevisa det ena ur det andra. Widare måste det Sanna antingen vara något Absolut eller något Relativt. Det förra kan Sanningen ej vara, ty allt absolut afficierar alla på samma sätt, men så är ej tillfället med Sanningen, ty hvad den ena anser vara sant, anser den andra icke vara det. Är Sanningen åter blott något relativt, så är det äfven något blott tänkt, men som det blott och bart tänkta icke öfverallt och allestädes erkännes som sant, så är icke heller det relativa sant. Men dock har den lika orätt som påstår, att allt är falskt, ty dermed förklaras äfven det omdömet, som bestämmer allt att vara falskt, för falskt. Och derefter, genom anbragta tvifvel mot möjligheten att Omdömen, Demonstrationer och Förnuftsslut kunna hafva någon evidens, fulländar Sextos sina invändningar emot Logikerne.

Med hänsyn till Metaphysiken och Natur-Philosophien invänder Sextos, att de Dogmer om Gud, som de olika Systemerna framställt, äro ogiltiga, då det är en ren omöjlighet att tänka sig Gud under något bestämdt Prædicat. Äfven den objectiva Realiteten af Causalitetsbegreppet bestrider Sextos 1) emedan Orsak och Werkan äro relativa föreställningar och således utan verklighet. 2)

Emedan Orsak är ett aldeles tomt begrepp, då föreställningen om uppkomst och undergång, lidande, rörelse och förändring icke till sin verklighet kan bevisas, och då alltså det icke gifves något object för Begreppet orsak, kan det ej heller gifvas något för begreppet verkan. — Hvad Rummet angår, så, i fall något sådant vore till, såsom i sig upptagande något kroppsligt, så måste det antingen sjelf vara en kropp, men då måste Rummet sjelft åter vara i ett rum; eller också en Tomhet, men då måste det antingen förblifva sådant som det är, när en kropp i det inträder, eller vika undan, eller förstöras. I första fallet skulle rummet på en gång vara tomt och fyldt, som motsäger sig sjelf; i andra fallet måste det tänkas såsom en kropp, emedan endast en sådan ömsar ställe. Äfvenså i tredje fallet måste det varda tänkt såsom en kropp, emedan det som förgås måste hafva börjat och endast kroppsligheten har början. Men att Rummet ej kan vara en kropp är redan bevisadt. Widare om man tänker sig Rummet, såsom det hvilket innesluter en kropp, så måste det antingen vara Materia eller Form eller afståndet mellan kropparnes yttersta gränsor eller sjelfva dessa gränsor. Men all Materia är kroppslig, rörer sig från ett ställe till det andra och är föränderlig: allt accidenser af hvilka icke en enda passar på Rummet. Form kan det ej heller vara, såsom skiljd från Materie. Lika litet kan det vara afståndet mellan kroppens gränsor, ty detta omslutes af gränsor, men Rummet är, i Thesen, förklaradt såsom sjelf begränsande, icke begränsadt. Dock

kan det ej heller vara sjelfva dessa kroppens gränsor, ty såsom sådana måste det antingen vara sjelf kroppsligt — hvad dock är bevisadt att Rummet icke kan vara — eller något okroppsligt; men i den händelsen skulle sjelfva ytan vara all tings rum, som åter är orimligt. — Större evidens har ej heller begreppet om Tiden. Skall nemligen detta Begrepp ega realitet, så måste tiden antingen vara ändlig — men då måste det hafva varit en tid då ingen tid var, eller en tid komma då ingen tid är — eller oändlig; men äfven det kan den ej vara, ty en del af tiden har redan förflutit, och en tid skall komma, då äfven den närvarande är förbi. Widare skulle tiden vara antingen odelbar — men då tiden delas i den förflutne, närvarande och tillkommande, så är han delad — eller delbar — men då skulle den kunna mätas af någon sin del, hvilket är orimligt, då den första och sista delen af Tiden icke är till, och den andra delen eller det närvarande ej kan mäta hvad icke existerar. Således passar ej heller denna bestämning på Tiden. Slutligen skulle, om Tid gåfves, den antingen vara utan begynnelse och utan uppehör, eller skulle den vara uppstånden och kunna upphöra. Men det första kan den ej vara, ty en del af tiden har förflutit och en annan del skall komma. Ej heller kan han vara det andra, ty hvaraf skulle den uppstå? Och då allt uppkommande måste tänkas såsom inom tiden hafvande sitt upphof, så måste tiden hafva varit innan den sjelf kom till, hvilket är en stor orimlighet. Derföre, sedan nu Sextos äfven vederlagt flere äldre Philoso-

phers förklaringar af Tiden, stadnar han vid att angifva tiden såsom blott och bart en natt- och dag-lik Phantasm.

Ethiken fattade Sextos blott såsom en Anvisning att uppnå den högsta grad af lycksalighet, och derifrån utgående, bemödar han sig att visa det Sedeläran omöjligen kan passa som allmän lycksalighetslära, emedan denna icke uppgifver ett begrepp om lycksalighet, som är till alla menniskor användbart. Lycksalighet kan nemligen icke vara annat än det kännande väsendets välstånd, och detta vinnes mycket lättare och säkrare genom lydande af Naturens instincter och drifter, än genom förnuftets läror, som ingalunda föröka njutningen af det lyckliga tillståndet, utan hvilka snarare störa den, dels genom den ansträngning som åtföljer forskningen, dels genom sträfvandet att vinna det högsta goda och dels genom den fruktan, de framkalla, att åter förlora det, om det en gång skulle vara vunnet. Alltså råder han den som vill lefva lugn, att utan grubbleri och utan affect framlefva sin dag, icke görande sig sjelf till Slaf af en ljufklingande men bedräglig vishet.

Så skarpsinnigt än Sextos, med kritiskt öga, inträngde i alla de äldre Philosophernas Systemer, dem han alla betragtade såsom dogmatiska, och alltså ytterst hafvande blott en logisk grund, och så skoningslöst han blottade deras brister, måste man dock medgifva, att han sjelf icke rigtigt uppmätt gränsorna af menskliga kunskapsförmågan, således icke hade någon fix stödjepunct

för sin Skepsis. Deraf följde icke allenast att han stundom under sitt bestridande, måste tillgripa ohållbara Sophismer och äfven sjelf begå vissa inconsequenser; då han, för att gifva vigt åt sina tvifvelsmål, sjelf dogmatiskt antog och uppstälde vissa logiska axiomer. Detta, i förening med det hos Menniskoförnuftet motbjudande för en lära, som nekar det möjligheten att, i frågor af högsta interesse, komma till någon visshet, vållade att Sextos icke fick några efterföljare och att hans skrifter först i en sednare period väckt det uppseende de verkligen förtjena. Dock ansåg Plotinos vigtigt och angeläget att egna honom en vederläggning.

Bästa och fullständigaste upplagan af Sextos' Skrifter, äro, på Grekiska med Latinsk version, utgifgifna af J. A. Fabricius. Leipzig 1718, in Fol. — På Fransyska äro hans Pyrrhoniskiska Tvifvelsgrunder öfversatta af Huart. s. l. 1725, 12:o.

§. 10.

Aristokles från Messena, en Peripatetiker, som icke blott commenterat Aristoteles, utan äfven författat en Philosophiens Historia, af hvilken Eusebios oss bevarat ett par Fragmenter, bland hvilka ett är märkvärdigt, emedan det innehåller en försökt vederläggning af Pyrrhonisternas Skepsis. — Så snart Skeptikern — säger Aristokles — medgifver, att den, som gör skilnad mellan sant och falskt, är i villfarelse, så skiljer han sjelf mellan Sanning och Willfarelse och vederlägger sig sjelf. Widare, om det icke gifves någon skilnad, mellan tvänne motsatta, hvadan

Skeptikerns bruk af *Ja* och *Nej?* Dessutom då Ænesidemos yrkar, och de öfrige Pyrrhonisterne med honom, att allt är ovisst, måste han dock dess förinnan — emedan hvarje negativt omdöme förutsätter nödvändigt ett positivt — veta hvad visshet är, och så medelst är möjligheten af visshet medgifven. Slutligen har Pyrrhonismen antingen intet syfte, eller, om den har något, måste det vara ett skadligt; ty allt umgänge menniskor emellan skulle göras omöjligt, *om* den mening blefve allmän, att ingen auctoritet vore att lita på och att ingen sanning, ingen verklighet och ingen dygd är till.

§. 11.

Alexander från Aphrodisias, en Stad i Karien, omkr. 195 e. Chr. var, såsom lärjunge af den föregående och af Sosigenes, en anhängare af peripatetiska Systemet, och hade, genom ifrigt Studium, skaffat sig en nära och noggrann bekantskap med Aristoteles' Skrifter, öfver hvilka han författat en grundlig, mycket värderad Commentarius, som beredde åt honom binamnet Exegeten. Äfven blef han af Kejsarne Septimius Severus och Antoninus Caracalla förordnad att vara offentlig lärare i aristoteliska Philosophien. Dessutom har han i sin afhandling om Ödet, rigtad mot Stoikerna, visat sig som Sjelftänkare.

I denna utgår han från den aristoteliska förklaringen öfver Ödet, att det är en för ett ändamål verkande orsak och således identiskt med Naturen. Men Alexander anmärker: att hvad som enligt naturen in-

träffar, är sådant som oftast och vanligen på det sättet inträffar, men dock icke enligt en oundviklig nödvändighet. Ty bland verldshändelserna måste man bemärka åtskilliga, de der inträffa emot Naturens causalitet, till följe af en Orsak fremmande för naturen, hvilken genom denna hindras att, efter sin regel, frambringa sina verkningar. Af de händelser, hvilka inträffa efter ett föresatt mål, måste man neml. urskilja sådana som ske efter naturens och sådana som ske enligt förnuftets lag. Då dessa sednare verkningar utmärkas af den charakter, att den som vållar dem haft i sin magt att bereda dem eller icke, t. ex. byggande af ett hus, knäppning på en Lyra o. d. så måste det befinnas orimligt, att påstå det dessa bestämmas af Ödet eller af Naturnödvändighet. Wisserligen sker intet utan orsak, men skilnaden är den, att vid somliga verkningar är orsaken utom den verkande, vid andra åter inom honom. Så är det med menskliga verkningarne, hvilka stå i den verkandes magt, i följe af en lag inom menniskan, enligt hvilken han har magt att handla eller icke handla. Denna lag är Förnuftet, som är menniskans egendomliga tillhörighet och med hvilket hon bedömer icke blott företeelserna utan äfven hvad hon bör göra eller icke göra. Derföre består menskliga friheten deri, att då något object förekommer menniskan, omfattar hon detta antingen med begär eller misshag, och har i sitt förnuft en Princip som derefter bestämmer henne att handla eller icke. Men menskliga handlingarne äro af två slag, antingen vilkorliga, då de verkas utan

ett föregående begär och bifall, eller fria, då de verkas efter förnuftets förut gifna bifall och omdöme. Men detta följer deraf att Förnuftet fattar något, antingen såsom sedligt, eller som angenämt eller såsom nyttigt, och allt efter som Förnuftet, i något af desse trenne hänseenden, bedömer företeelserna, följer deraf olika verkningar. Dessutom yrkade han att Guds existens kan icke varda bevisad, emedan då, i hvarje bevis något måste vara till före det bevisande, ur hvilket beviset skall härledas, men framföre Gud, *tänkt* såsom första orsaken, kan ingen ting gifvas, och således kan för hans tillvarelse intet bevis uppställas.

Alexander från Aphrodisias var en ganska flitig Författare, och hans många skrifter återstå oss dels i deras originalspråk, Grekiska, dels i latinska Öfversättningar. De hafva aldrig i en Samling blifvit utgifna.

§. 12.

Slutligen må här äfven, bland de äldre Secternas grekiske anhängare, nämnas en annars föga bekant Tänkare: Platonikern Sallustios, om hvilken det förmäles, att han förmådde Kejsar Julianus att afstå från en tillämnad förföljelse mot de Christne, och att han skulle hafva blifvit förordnad till Consul i Rom år 363 e. Chr. Den korta afhandling han författat: om Gudarne och Werlden, har tydligt för afsigt att stadga den grekiska Folks-Religionen, genom att underlägga de åtskilliga Mytherna en philosophisk bety-

del-

delse och sâmedelst att bringa dem till enhet. Med detta är den dock märkvärdig derföre, att den visar det Sallustios, ehuru mycket yngre än Plotinos, dock hållit sig fri från neoplatonska åsigter och varit, efter de tidernas lägenhet, en tämmeligen ren ägta Platoniker. — Hans hufvudsakligaste Philosophemer äro följande.

De gudomliga Substanserna äro ursprungliga, evigt varande, oföränderliga, utan möjlighet af passivitet, absolut goda, okroppsliga, med ursprungliga förmågor begåfvade och oskiljagtige så väl från den första verkande principen som sinsemellan. Denna första Princip är en, emedan all mångfald hänföres till en föregående enhet. Den öfverträffar äfven allt genom kraft och godhet, och all ting är nödvändigt delagtigt, genom dessa egenskaper, af den första Principen, ty intet kan motstå dess kraft, och att icke särskilja sig från sitt verk, dertill förbinder honom hans godhet, hvilken utgör den första Principens egentliga essentia. Utom denna första principala Enhet och med den sammanhängande äro Gudar, i tvänne classer urskiljeliga: Gudar *i* verlden, och Gudar *öfver* verlden. Af de sednare dana somliga Substanserna, somliga Intelligensen och somliga Själarna. Gudarne i verlden åter, hafva danat verlden och styra och uppehålla den, och af den äro några, hvilka gifva tillvarelsen, andre meddela Själskrafterna, andre stadga Harmonien mellan tingen och andra bibehålla den. Då detta är fyra särskilda functioner, af hvilka

hvar och en har trenne grader: början, medel och slut, så äro Gudarne i verlden till antalet tolf. Hvad verlden angår, så är den odanad och oförbdärfvelig. Ty om den kunde fördärfvas, så skulle det vara i ena händelsen för att frambringa antingen en sämre eller en bättre än den närvarande, eller en likadan; i den andra för att störta allt i oreda. Det första är icke möjligt, ty den som af ett bättre gör ett sämre, är ond, och alltså skulle verldens verkande orsak vara ond, hvilket är orimligt. Det andra fallet är ej heller möjligt, ty det skulle förutsätta en ofullkomlighet hos den, som ej redan från början gjort verlden så god den kan blifva. I tredje fallet åter skulle förstörelsen vara en fåfäng verkan. Och det fjerde leder till en föreställning som rent af är förkastelig. Då nu verlden icke är fördärfvelig kan den ej heller vara danad, emedan allt det danade är underkastadt förstörelse. För öfrigt då Guds Godhet är grunden till verldens existens, så följer deraf att denna måste alltid hafva varit. Hvad verlden sjelf angår, är den af fyra elementer sammansatt, till sin form sphärisk och i den finnes kroppar af olika slag, med olika rörelse, i det att somliga röra sig, liksom Intelligensen, i cirkel, andre åter, såsom Själen, i rak linea. — Men Intelligensen är en förmåga, lägre än Substansen, men högre än Själen, hvars fullkomlighet den bereder. Själen åter är den Princip som skiljer det lefvande från det olefvande, en skiljnad som rapporterar sig till rörelsen, känslan, phantasien och förnuftet. Annars äro Själarne dels förståndiga och odödliga, dels förståndberöfvade, sinnliga och

dödliga, men af båda slagen äro meddelade, åt menniskorna från hvilkas döda kroppar de förståndige Själarne antingen ingå i andra menniskokroppar eller nödgas att utvärtes följa djuriska kroppar. Denna Själarnes vandring från en till en annan kropp är nödvändig, emedan annars det skulle vara ett oändligt antal i den begränsade verlden, hvilket är omöjligt. Den ordning som bibehålles så väl mellan själar som kroppar och bidrager till deras bästa och fullkomning, kallas Guds försyn. Det causalitetsband åter som råder kropparne emellan och bestämmer deras inbördes verkan kallas Öde. Men det som, i afseende på så väl enskilda Menniskor, som folkslag och menskliga Samfund, mot vår väntan, inträffar och af Guds godhet styres till vårt bästa, kallas Lycka. Dock har hvarken Ödet eller Lyckan något inflytande, hvarken på Dygd eller Last. För att förklara dessa begrepp, må man erinra, att menniskans sinnliga Själ har tvänne grundböjelser: till vrede och till vällust, dem det tillkommer den förnuftiga Själens Klokhet att tygla, förvandlande Wredesböjelsen till Mandom, Wällustböjelsen till Hofsamhet och gifvande hela Själen Rättrådigheten till följeslagare — och detta kallas Dygd. Lasten deremot består i motsatta dispositioner. Den motverkas och dygden befordras af en god Statsförfattning och en väl inrättad uppfostran. Hvad åter det onda i verlden angår, så kan det icke anses vara verkat af Gudarne, som äro goda, och icke verka annat än godt; ej heller af Intelligensen, ty att säga den vara ond eller verka det onda, vore att upphäfva dess

väsende, ej heller af Själen, ty då skulle den vara kroppen underlägsen, då ingen kropp i sig sjelf är ond, och ej heller af Kroppens och Själens förening, ty af tvänne ting, som icke äro onda, kan intet ondt uppkomma. Också har det Onda ingen reell existens, utan är blott ett icke-varande, en Dygdens bortovarelse. Ingen gör också det onda för det ondas skull, utan alla brott utöfvas derföre att förståndet icke tagit nog herravälde öfver de sinnliga böjelserna eller icke har nog insigt att finna, det det goda som dessa böjelser, genom brottet, vill vinna, icke är ett godt i sig sjelft eller icke utan att medföra fördärfveliga följder. Emedlertid är denna bristande insigt och de deraf härflytande brott tillräkneliga och skola blifva straffade, dock icke egentligen i denna verlden, dels emedan då Själarne äro odödlige, behöfves det icke att underkasta dem straffet inom menskliga lifvets korta tidrymd, dels också derföre, att mensklig dygd må få tillfälle att uppenbara sig. Ty om de felande genast träffades af straffet, skulle man endast af fruktan handla rätt och således icke vara dygdig.

Första Upplägan af Afhandlingen Om Gudarne och Werlden, besörjdes, på Grekiska, med Leonis Allatii latinska Version, af G. Naudé, i Rom 1638, 12:o. Den sednaste åter, med fransk Öfversättning vid sidan, af Formey, i Berlin 1748, 8:o.

§. 13.

I samtliga dessa Tänkares åsigter kan man intet annat än bemärka den grekiska Speculationens förfall

och nära förestående bortdöende. Den hade, trots alla divergenser i de olika Scholorna, dock en gifven samcharakter ett visst plastiskt skaplynne, härflytande från en realåskådning, enligt hvilken till och med den grekiska Skepticismen antog såsom gifvet, att något verkeligen är, hvarföre att förklara antingen *hvad* detta något är, eller *huru* det tillkommit, var föremålet för alla Philosophernas bemödande. Nu påträngde sig dem likväl, annorstädes ifrån, aningen om den objectiva realitetens tomhet och intet, hvilken aning, i grunden oförenlig med den gamla lärobyggnadens form, blef ett frö inom den att sönderspränga densamma, under det att yttre olyckor och — såsom följder af dem — ett rysligt stigande sedefördärf hotade allt med förstörelse. Då likväl nu Philosophien, från längre tid tillbaka, angifvit sig såsom en anvisning om det enda möjliga sättet att uppnå Lycksaligheten, omfattade man denna såsom en hjelp i nöden, men gaf den derigenom en bestämd praktisk rigtning, hvilken äfven, så motsägande det än synes, blef den öfvervägande under de theoretiska undersökningarna. Den aningen hade neml. allt mer och mer gjort sig gällande, att endast ur Religionens sköte vore det sinneslugn att söka, hvilket Philosopherna prisade såsom enda vilkoret för lycksaligheten. Man sökte derföre att återväcka interesset och vördnaden för folktrons föremål, och för att rädda dessa af Philosophien så kraftigt angripna objectiva Myther, ville man underskjuta dem en mera transcendentel betydelse och såmedelst gifva vigt åt tempelbruken, offerceremonierna och de mysteriösa renin-

garna. Men derigenom uppblandades Philosophien allt mer och mer med Theurgi, Mantik och allahanda Widskepelser, de der rakt motstridde dess genuina väsende och således sjelf gaf vunnet spel åt den, under närvarande tidsrum, fulländade antika Skepticismen, den der nekade möjligheten att om någon ting med visshet kunna veta. Skulle alltså icke menskliga Tanken, förtviflande öfver sig sjelf, aldeles förryckas, måste hjelp från annat håll komma — och *den var*, förr än någon af de i detta Capitel nämnde Tänkare uppträdt, redan kommen.

Sextonde Capitlet.

Christendomen i sitt upphof.

§. 1.

Denna hjelp gaf och var Christendomen. Denna, utgörande vår religiösa troslära och utmärkt genom sin enkla, från all speculation och all systematisk och dialektisk demonstration aflägsnade, men dock af en inre kraft evidenta framställning, ej mindre än genom sitt innerliga sammanhang med den renaste Moral, genom sin strängt andeliga rigtning samt humana, universella och välgörande anda, är visserligen — ehu-

rit af flere sednare hedniska Tänkare så ansedd och behandlad — ingen Philosophi. Men då den och dess framträdande, ej mindre än på de yttre, politiska verldshändelserna, på Phænomenerna inom Tankans sphär haft ett så mägtigt inflytande, tror jag det nödigt att, för möjligheten att rätt förklara de följande uppträdena inom Philosophiens utvecklingsbana, här meddela en kort öfversigt af de läror, dem dels Christendomens höga Stiftare sjelf, dels hans närmaste bekännare uttalat.

§. 2.

JESUS CHRISTUS, Guds och Marias Son, föddes i den judiska Staden Bethlehem, i tredje året af Kejsar Augusti regering, och genom sin död på Korset och sin, tre dagar derefter inträffade, uppståndelse ur Grafven och sluteliga Himmelsfärd — i Kejsar Tiberii 21 regeringsår — bekräftade sin, under åtskilliga vandringar genom flere orter af judiska gebietet, föredragna lära.

Gud är en Ande, alla menniskors Fader, himmelens och jordens Herre. Så har han älskat verlden, att han till dess frälsnig utgifvit sin Son — Menniskones Son: Messias eller Christus — att hvar och en, som tror på honom, skall icke förgås, utan få evinnerligt lif; lik som han äfven sändt Hugsvalaren eller Sanningens Ande, som utgår af Fadren, att leda menniskorna i all sanning och vitna om Sonen. Men Fadren älskade så Sonen att han gaf allt i hans händer, gaf honom att dela sin härlighet, att hålla dom öfver verl-

den och att, liksom Fadren, hafva lif af och i sig sjelf. Han är alltså Werldens Ljus och en hvar som följer honom, skall icke vandra i mörkret, utan ega ljus till evinnerligt lif; ty ingen känner eller kan känna Fadren utan Sonen och dem som han det uppenbarat. Också skall han, när tiden är inne att denna förgängliga verlden skall gå under, hvilken stund dock ingen annan vet än Fadren allena, komma i himmelens sky med stor magt och härlighet, till att döma lefvande och döda, hvar efter sina gerningar. Ty menniskones Son är icke kommen i verlden, till att upplösa utan till att fullgöra Lagen. Men Summan af Lagen är: Du skall älska Herran din Gud, af allt ditt hjerta, af all din själ och af all din håg och din nästa såsom dig sjelf; ty allt hvad du vill att andra skola göra dig det göre du ock dem. Men Gud skall tillbedjas i andanom och sanningen, icke med långa böner — ty vår himmelske Fader vet väl hvad vi behöfva innan vi det ombedja — icke eller nödvändigt efter en viss ceremoniös ritual, ty Gud ser förnämligast på det goda uppsåtet eller på hjertats renhet, och barnslig oskuld hörer Guds rike till. Derföre måste hvarje menniska, som vill vinna evig salighet, födas på nytt och aflägga den gamla menniskan, d. ä. rena sig från alla de lastbara och syndiga böjelser, hvilka vidlåda menniskan efter fallet, och af hvilka Guds Motståndare, det Absoluta Onda, Satanas eller Lögnens och Mörkrets fader, sig betjenar till att fördärfva menniskan. Dock att dem öfvervinna,— emedan om också Anden är villig,

så

så är köttet svagt — förmår menniskan icke af sig sjelf, utan detta verkas af Menniskones Son, som är kommen till att frälsa hvad förtappadt var och att gifva sitt lif till återlösning för många. Dock bland dessa många kallade, äro få utkorade, få beståndande i tron intill ändan, hvarefter deras lön, af Guds oändliga och outransakliga barmhertighet, skall utskiftas enligt hvars och ens gerningar. Ty kroppen skall åter varda till jord igen, hvaraf han danad är, och Anden återvända till Gud igen som honom gifvit hafver. Men vid yttersta Domen skall Menniskones Son afskilja de onda, och störta dem i det rum som åt Djefvulen och hans änglar tillredt är, hvarest skall varda gråt och tandagnislan. De goda åter skola kallas att besitta det rike som dem från begynnelsen beredt varit, ty hvad man gjort den ringaste af sina medmenniskor det skall tillräknas, som hade man gjort det emot Gud sjelf, och det den på Christum troende af mensklig svaghet felat, det skall varda förlåtet för hans bittra försonings döds skull. Ty alla Synder kunna, genom Christi förtjenst, blifva förlåtna, utom Synden emot Guds eller emot den Helige Ande, d. ä. vårdslösande, föragtande och hädande af den högstes sanningsgåfvor.

§. 3.

Af Herrans Apostlar hafva tvänne, Matthæus och Johannes, beskrifvit omständigheterna, under hans lärovandring på jorden. Den sednare, tillika med fyra andra: Petrus, Jacobus, Judas och Paul

lus, i särskildta förmanande Sändebref, meddelat och utvecklat den heliga Lärans hufvudsatser, såsom de fattat dem, förnämligast de praktiska. Matthæus har i sitt Evangelium helt enkelt, utan Reflexioner och yttrande af egna åsigter, förtäljt den store Lärarens lefverne och bevarat hans undervisnings-, förmanings- eller bestraffningstal. Af de öfrige, så är Judæ Epistel, till sin ägthet, mycket omtvistad, och Petri innehåller föga eller intet eget dogmatiskt. Det är således egentligen vid Johannes, Jacobus och Paulus man har att fästa uppmärksamheten, då man önskar inhemta huru strålarne af Christi lära bröt sig genom hans första bekännares förstånds Prismata.

§. 4.

Johannes, Zebedei Son, Jesu lärjunge och hvilken, under den sista afskeds-måltiden Frälsaren höll med sina förtrogne, låg invid hans bröst. Af Kejsar Domitianus blef han från Asien färvisad till ön Patmos. Då denna landsflygt af Kejsar Trajanus upphäfdes, begaf sig Johannes till Ephesos, der han i hög ålder afled. — Han förklarade Christus vara det aflande Urbegreppet, Ordet, Logos, som af begynnelsen var hos Gud och sjelft var Gud, och utan hvilket ingen ting blifvit af hvad som är. I thy att uti detta Logos var det lif som är menniskornas ljus, till dess att detta Logos, det sanna ljuset, förkroppsligade sig och kom i den verld som det sjelf danat och lyste i mörkret och gaf hvarje menniska, som uppfattar det eller som tror på dess namn, förmåga att blifva Guds barn. Och detta Lif, eller Lifsens ord, som var af begynnelsen

och i och med Fadren, har varit uppenbardt så att Johannes det sett och med sina händer handterat samt har lärt honom hvad han förkunnar, nemligen att Gud är ett absolut fullkomligt ljus, om hvilket tre äro som vittna, nemligen Anden, Wattnet och Blodet, hvilka tre äro ett. Ty den, som kommer, med vatten och blod och sanningens Ande, är Jesus Christus. Och det är Guds Ande som bekänner, att Jesus Christus är kommen i köttet. Denna Ande har han sjelf gifvit oss, på det vi skola veta, att Christus blifver i oss och vi i honom, så vida vi hålla hans bud. Men detta bud är, att vi skola tro på Guds Sons Jesu Christi namn och älska hvarandra inbördes, icke med orden blott, utan med gerningar och sanning. Men älska vi icke hvarandra inbördes, så bevisa vi dermed att vi icke känna Gud, som är kärleken, sig såsom sådan uppenbarande dermed, att han så älskat oss, att han sändt sin Son till en försoning för våra Synder. Genom honom kunna vi ock hafva gemenskap med Fadren, och derföre, den som förnekar Sonen, hafver icke Fadren. Han hafver icke heller ljuset, utan vandrar i mörkret och, hängifven till köttets och ögonens begärelse, älskar högst verlden med de ting som äro i verlden. Denna och dess lusta skall likväl förgås, men den som gör Guds vilja skall lefva evinnerliga. Denna vilja är rättfärdig och derföre, hvilken som söker ställa sitt lefverne efter denna vilja han gör rätt och älskar sin broder. Motsatsen dertill är Synd, som är en verkan af den från begynnelsen syndande Djefvulen. Men att nederslå och tillintetgöra Djefvu-

lens gerningar, för den skull uppenbarades Guds son i verlden. Och den, som på honom hafver ett trofast hopp, den bemödar sig att göra sig så ren från synden, som Guds son är. Skulle den menskliga Svagheten dock detta icke fullkomligen kunna åstadkomma, så hafva vi dock hos Gud och Fadren en Försvarare i den rättfärdige Jesus Christus, som är försoningen för hela verldens synder, från hvilka äfven hans blod renar oss.

§. 5.

Petrus, fick af Frälsaren sjelf detta namn, såsom varande det hälleberg på hvilket den christliga kyrkan skulle byggas, men hette ursprungligen Simon Kephas. Efter Jesu död dröjde han qvar i Jerusalem, till dess han kallades till Rom, att stå till rätta för sina meningar. Der blef han slutligen, man vet icke hvilket år, korsfäst. — Under sitt vistande i Judéen skref han, till de der varande christna lärans bekännare, tvänne Sändebref, i hvilka han egentligen blott föreskrifver huru deras förhållande i verlden bör vara: bestående i tron på Jesu Christi kraft och tillkommelse, och uppenbarande denna tro genom dygd, kunskap, hofsamhet, tålamod, broderlig samt allmännelig kärlek och Gudsfruktan. Han anmärker dessutom, att från ålder hafva Himlarne varit och Jorden, som haft sitt bestånd i vatnet. Wid Herrans andra tillkommelse skola himlarne förgås af eld och elementerna församälta af hetta, men derefter skola nya himlar och en ny jord uppkomma till rättfärdighetens boning.

§. 6.

Jacobus, var Johannis Broder, uppehöll sig, efter Frälsarens bortgång, i Jerusalem, såsom föreståndare för den der varande christna Församling och blef der, under Kejsar Neros Regering, på anstiftan af judiska Öfverste-Presten Ananias, till döds stenad. Af denna Apostel ega vi en förmanings Epistel, i hvilken han yrkar: att en hvar noga skall besinna det Gud är ljusets Fader, hos hvilken ingen förvandling är, men af hvilken all god och fullkomlig gåfva från höjden är kommen, och att han efter sin vilja sändt oss Sanningens ord. Men den bedrager sig sjelf, som endast är detta ordets hörare, utan att bemöda sig om att vara dess görare eller att bevisa sin tro med sina gerningar. Deremot den som, med noggrann besinning underkastar sig frihetens lag och blifver beståndande i dess efterföljd, samt är icke blott en glömsker hörare utan äfven gjörare, den varder salig af sin gerning. Och det är endast, för Gud och Fadren, en ren och fullkomnad Gudstjenst, att söka fader- och moderlöse och enkor i deras bedröfvelse och hålla sig obesmittad af verlden.

§. 7.

Paulus, hette först Saulos, var till en början uppfostrad i de Skriftlärdes Scholor efter Phariseernas åsigter, och, upptänd af nit för Mosaiska Lagens upprätthållande, deltog han i de anstälda förföljelser mot de Christne; men på ett underbart sätt omvänd, blef han sedermera ett af de kraftigaste redskap till Christendomens utbredande, ifrigt och outtröttligt utföran-

de sitt ämbete såsom Hedningarnes Apostel, till dess han, år 67 e. Chr. led Martyrdöden i Rom. Han har efterlemnat sig fjorton, dels till särskilda Församlingar, dels till enskilda Personer, stälde Sändebref, hvilka kunna anses innehålla fröet till hela den sedermera utvecklade christna Dogmatiken. Sjelf varnar han dock sina efterföljare, att de måge se till, att de icke blifva förvillade genom en tom och bedräglig Philosophi, efter menskliga förslags-meningar och verldsliga slutföljder, utan att de måtte hålla sig till Christum, i hvilken lekamligen bor all Gudomens fullhet. Det är nemligen en Gud, och en Medlare emellan Gud och Menniskor, den der är Menniskan Christus, hvilken gifvit sig sjelf alla till återlösning och rensat oss från alla våra synder genom sig sjelf, hvadan han sitter på det gudomliga Majestätets högra sida i höjden, såsom dess härlighets sken och dess väsendes rätta beläte, den ock den tillkommande verlden blifvit undergifven. Men då allt är honom undergifvet, så blifver Sonen sjelf undergifven honom, som honom all ting undergifvit hafver, på det att Gud skall varda allt i allom. Innan dess måste dock alla dess fiender blifva honom underlagda och den yttersta fienden är döden, som derföre också skall borttagen varda. Att detta uträtta måste alltså Christus blifva menniska; ty såsom döden är kommen genom en menniska, Adam, så är ock genom en menniska, Jesus Christus, de dödas uppståndelse beredd. Icke må någon fråga: med hurudan lekamen skola de döda uppstå? ty det som utsås, det får icke lif, och är icke den en gång blifvande krop-

pen, utan ett korn, åt hvilket Gud gifver en sådan kropp som han vill. Men det gifves himmelska och det gifves äfven jordiska kroppar, och de förra hafva en helt annan härlighet än de sednare. På samma sätt hafver menniskan en naturlig och en andelig lekamen. Den andeliga lekamen är icke den första, utan den naturliga, emedan den första Adam är danad, af jorden, jordisk, till naturligt lif och den yttersta Adam, som är Herren af himmelen till ett andeligt. Nu såsom den första jordiska Menniskan var, sådana äro alla de jordiska, och såsom den himmelska är, alla de himmelska. Och såsom vi, här i lifvet, burit den jordiska menniskans liknelse, skola vi äfven, i det tillkommande, bära den himmelskas. Men kött och blod kunna icke ärfva Guds rike och det förgängliga skall icke ärfva oförgänglighet. Utan detta förgängliga måste ikläda sig oförgänglighet och detta dödliga måste ikläda sig odödlighet. Detta är den hemliga, fördolda Guds visdom, som Gud af evighet bestämdt till vår härlighet; ehuru den naturliga menniskan icke något deraf fattar, utan anser det såsom en obegripelig galenskap, emedan det måste andeligen bedömas. Derföre har Gud också uppenbarat det genom sin Anda; emedan det är Anden som allt, till och med Guds djuphet, utforskar. Ty liksom ingen menniska vet, hvad som är i menniskan, utan menniskans ande, så vet också ingen hvad i Gud är, utan Guds ande, den oss meddelad är i och genom Jesum Christum, gjord oss af Gud till visdom, rättfärdighet, helgelse och förlossning. Derföre är Christi Evangelium Guds kraft, dem

alla till Salighet som tro. Ty den rättfärdiga skall lefva af sin tro, icke af sina gerningar. Ingen kan neml. genom fullgörande af lagen blifva rättfärdig inför Gud, då Lagen blott är ett medel, genom hvilket vi känna Synden. Och den som håller sig vid gerningarne, han hoppas icke på sin lön utaf nåd, utan fordrar den enligt pligt. Men den som icke håller sig vid gerningarne, utan tror på honom, som gör den ogudagtige rättfärdig, hans tro varder honom räknad till rättfärdighet. Men tro är, säger Paulus, ett fast förtröstande Hopp, och en pröfvande visshet om det man icke ser. Dessutom förutsätter all lag, öfverträdelse af lagens bud, och derföre äro alle menniskor syndige. Ty om än Hedningarne icke hafva en af Gud utgifven skrifven lag, så bevisar dock deras samvetes vitnesbörd och deras dem anklagande eller frisägande förnuft, att en lag af naturen är skrifven i deras hjertan, genom hvars öfverträdelse de äro förtappade. Derföre behöfva alla nåd, hvilken endast kan genom tron förvärfvas. Men icke är Christus kommen för att upplösa eller tillintetgjöra lagen, utan han är lagens fulländning, till rättfärdighet för en hvar som tror och bärer lagens frugt, som är Kärleken.

§. 8.

Denna så enkla, för de fattigare och råare af en föragtad och, i vetenskaplig cultur, sina herrar, Romarne och ännu mera Grekerne, underlägsen nation förkunnade lära, har icke blott tagit ett omfång och en varagtighet hvaremot de redan omtalade philosophiske

Scho-

Scholore, tillsammantagna, icke kunna förlikas, utan den har äfven, inom kort, uträttat, hvad flere af desse ifrigt åsyftat men icke förmått. Så har den t. ex. upphäft och utrotat den hedniska Polytheismen, med alla dess utsväfvande Tempelbruk och alla dess Mysteriers vidskeppelser. Har deremot gjort, hvad hittills endast var en hypothetisk mening af några enskilda Tänkare, neml. föreställningen om Guds förhållande till Werlden, såsom dess Skapare och uppehållare genom sin faderliga försyn, till en allmännelig folkstro. Och, byggande den icke på någon abstract Tankeformel, utan på den af kärleken till Gud beredda hjertats renhet och på det religiösa hoppet om ett lif efter detta, gjort den sedliga öfvertygelsen oberoende af de särskilda Systemernas omkast. Dessutom upphäfvande den egoistiska skilnaden mellan Grek och Barbar, Jude och Hedning, har den lagt grund till den första insigten om allmänna mennisko-rättigheter och lossande träldomens, under den gamla verlden, allmänt utsträckta band och omöjliggörande uppkomsten af asiatiska Despotier, bland alla de folkslag, som mottagit försäkran om allas jemlikhet inför Gud, öppnat en dittills aldeles okänd tillgång till allmännelig bildning och utveckling af ren mensklighet. — Det är således klart, att Christendomen står i det mest välgörande förhållande till Philosophien, för hvars utbildning den lagt den fastaste grund äfven genom den tankefrihet den beredt och de föranledningar till Speculation den gifvit, och vidare befordrat

medelst dess egen bildsamma anda, förenlig med hvarje rakt på vetandets urprincip rigtadt system. Men ännu mera, genom den hänvisning åt menniskans inre medvetande som Christendomen gifvit, har den, på tiden, befordrat upptäckten af en fast och orubbelig Basis för den philosophiska öfvertygelsen, hvilken des gamla, åt en yttre realitet vända Speculationen aldeles saknade. Det är således icke att undra öfver, det, efter Christendomens upphof och allmännare spridning, Philosophien antagit ett med den grekiska så olika skaplynne, som gjort dess vidare splittring i Scholor och Secter, såsom fordom, omöjlig.

Sjuttonde Capitlet.

Yngre Orientaliska Philosophemer.

§. 1.

Det har länge, mellan Litteraturens Häfdatecknare, tvistats om det, utom Christendomen, vid tiden af Romerska Kejsardömdts upphof, funnits en egen art orientalisk vishet, eller icke. Gifvet är det likväl, att om dermed menas en, under inflytande af den, genom det helleniserade Egypten, bibragta grekiska Speculationen, verkstäld sammansmältning af gammal-egyptiska, persiska och chaldaiska meningar och traditioner, och bland Judarne gängse mosaiska åsigter, med gre-

kiska Philosophemer, så låter tillvarelsen af en sådan Philosophi sig icke neka. Ovedersägliga documenter styrka, att i följe af nämnde Sammanblandning, hos Judarne uppstått vissa Secter, hvilkas tillvarelse äfven sträckte sig nedom tiden af nationens förlust af sin frihet och sjelfständighet.

§. 2.

Saduceerne, en af dessa Secter, skola leda sitt första upphof från en viss Antigonos från Socho, som skall hafva lärt, att man, under Herrans fruktan, bör lyda Lagen utan afseende på belöning eller straff för gerningarne. Zadoch, en Lärjunge af Antigonos, utbildade vidare hans lära och dennes efterföljare framträdde ändteligen med namn af Saduceer, vid den tiden då Onias var Öfverste-Prest i Jerusalem och Ptolemäos Euergetes Konung i Egypten. Gynnade af den Maccabäiska Försten Hyrkanos, var denna Sect någon tid den rådande. Men då Phariseernas parti fick öfvervigten i Rådet, började mot dem en förföljelse, som fortsattes äfven efter Jerusalems förstöring, emedan Phariseernas hat mot dem öfvergick till de Christne, och Kejsar Justinianus utfärdade mot dem ett Edict, i kraft af hvilket de blefvo från alla orter under hans välde fördrifne. — En utgrening af Saduceerne kallas Karaïter, och dessa vunno, genom en lärare, Ananos benämd, under loppet af åttonde seklet e. Chr. en kort märkvärdighet. — Denna Sectens förnämsta Dogmer voro: Man bör endast, såsom regel för sin tro och sitt lefverne, hålla sig till det skrifna ordet, under förkastande af alla muntliga

blott traditoriskt fortplantade stadgar. Det gifves inga Änglar eller andra medelväsenden mellan Gud och Menniskorna. Ej heller gifves det något lif efter detta, utan menniskornas förhållanden straffas eller belönas här på jorden. Dock har Gud på menniskornas gerningar intet inflytande, emedan Han blott framställt för dem det goda och det onda och deremellan lemnat dem fullkomligen fritt val. Deremot antogo Karaïterna en gudomlig Försyn, den de sade vara lika vidsträckt som hans oändeliga kunskap. Medgåfvo äfven ett tillkommande lif, påstående att de dygdiga Själarne, efter kroppens död, komma in i Eden, de onda åter nedstörtas i Gehenna. Ty att Själen dör, vill endast säga, att den är fördjupad i synder, och sjuk kallas den, då Själen icke fattar de i mosaiska Lagen framstälda himmelska Sanningar. Men frisk är den, då den inser händelsernas sammanhang och begriper naturen och dess Phænomener, och lefvande, när den fäster sig med sitt val vid det goda. I alla öfriga afseenden öfverenstämma de med Saduceerne; förkasta Traditionerna, neka rigtigheten af någon slags tydning af ordet, afsky månggiftet och hålla strängt öfver iagttagande af de förbudna lederna vid ägtenskapet.

§. 3.

Enligt hvad Judarnes Historieskrifvare, Flavius Josephos berättar, skall Phariseernes sect hafva uppkommit, under Maccabäern Jonathan. Den utbredde sig fort, fick ett stort antal anhängare, bemägtigade sig, till en stor del, ungdomens uppfostran och

de så kallade Skriftlärde räknade sig ibland dem. Phariseernas Dogmer voro, det gifves en Gud, himmelens och jordens skapare, som genom sin försyn förutsett och bestämt alla naturhändelser; men lemnat menniskan fritt val mellan det onda och goda, för hvilket val äfven menniskan, efter kroppens död har att vänta straff eller belöning, i det att de ondas själar inneslutas i vissa fångahus, men de godas komma till himmelen att lefva med Gud i fröjd och vällust, sedan de åter med sin kropp blifvit omklädda. Det goda består i uppfyllandet af lagens bud, hvartill menniskan af sig sjelf icke allenast hafver fullkomlig förmåga, utan äfven att, förnämligast genom fastor, återhållsamhet och utdelande af allmosor, förrätta vissa öfverloppsgerningar, de der vid den kommande verldens yttersta dom blifva dem tillräknade och belönte. Detta allt påstodo de finnas uttryckt i den heliga Codex, hvars framställningar dock icke borde tagas efter orden utan utur dem utletas en andelig mening, till följe af de mångfaldiga muntliga Stadgar och upplysningar, dem Änglarne, på berget Sinai meddelat Moses, och sedan genom traditionen blifvit fortplantade. Efter judiska Nationens förskingring och stiftandet af Högscholorna i Nahardea, Sora och Pumdebita, och till rättesnöre för de der studerande, samlade Rabbi Jehuda, den helige (född omkr. 135 e. Chr.) dessa munteliga upplysningar, i en Codex kallad Mischnah. Öfver denna utarbetades, efter någon tid, af Rabbinerna Jochanan, Rab och Samuel, en förklaring eller Gemara, hvilken förenad med Mischnah,

utgör den äldsta Thalmud, eller den från Jerusalem: Då åter denna befanns författad hvarken med nog tydlighet eller nog rent språk, utarbetade Rabbi Asa', lärare i Sora vid Babylon, öfver Jehudas Mischnah en ny Gemara, och så uppkom den så kallade babyloniska Thalmud. Men för användandet af dessa traditoriskt bevarade uppenbarelser, till utläggning och förklaring af det skrifna ordet, utarbetade Rabbi Akibha, (död 138 e. Chr.) den mystiska Boken Jezirah, *eller om skapelsen*, och Simeon Ben Jochai, den så kallade *Sohar*, eller om glansen, hvilka båda sammanfattade tillika med de öfver dem uppsatta förklaringar, utgöra Kabbala, ett theosophiskt, af gamla Österländska och missförstådda platonska föreställningar (hvilka, under tillhjelp af godtyckliga tydningar och allegoriseringar af Gamla Testamentets Ord, med dem bringas i öfverensstämmelse) sammansatt System, enligt hvilket, utur det absoluta Gudomsväsendet, En Soph, Urljuset, i småningom, efter aflägsenheten, aftagande härlighets grad, emanerat först de fyra urverldarne (Aziluth, Briah, Jezirah och Azia) och sedan de tio Sephiroth, eller upplysta och skinande kretser, (uppkomna såsom de spår hvilka En Soph efterlemnat sig, då han, före Sinneverldens skapande, drog sin ljussubstans tillbaka och i sig, som i det helas medelpunct, tillsammans) genom hvilka, i de fyra verldskärlen, Gudomens kraft nedflyter till Sinnevarelserna och deras önskningar och böner hemtas till Gud tillbaka. Sammanfattningen af dessa Urverldar och dessa Sephiroth, utgör Adam Kadmon, Urmenniskan, Guds förstföd-

de evige Son, Architypen för allt det tillvarande, genom hvilken En Soph, såsom den immanenta orsaken, frambragt Universum. Adam Kadmon neml. satt i rörelse, af de, genom honom, passerande Werldskärlen, återspeglade sig, sin Substantialitet och sin figur, i Arich Anpin, af och medelst hvilken Skuggbild han, såsom ett instrument för Guds kraft, vid ändan af den yttersta Sephira, danade af sig, medelst ljusstrålarnas förtjockning, en ny liknelsebild: den sinnliga Werlden. Derföre är i den allt af andelig natur, gradvis genom Dæmonerna, ställd i contact med sjelfva En Soph. Och derföre är menniskan äfven den sinnliga verldens högsta product och krona, såsom bestående utaf en de fyra elementerna i sig innehållande Själ och en, af den genom ljusets hoppräsande uppkommen Materia bildad kropp, en miniatyrbild af verlden: är Mikrokosmos. Men Materiens väsende består i utsträckning och är allt gudomligt beröfvad, är liksom askan efter den gudomliga Substansen, den förдunklade Gudomen sjelf. Emedlertid äro alla de i sinnesverlden förekommande Substanser beroende af Materien till sitt varande, sin Subsistens, sin förmåga och sin verksamhet.

Kabbala denudata, seu doctrina Ebræorum transcendentalis et metaphysica atque theologica etc. Tom. 1, 2. Salisb. & Francof. 1677 & 1684, 4:o, utgifven af Christ. Knorr von Rosenroth.

§. 4.

Esseerne utgöra den tredje, kort före Christi

födelse bekant blifna Judiska Secten, hvilken dock till ett mindre antal träffades i Judeen, utan egentligen uppehöll sig i Egypten, der de gifvit åt sin förening, ungefär som Pythagoreernes i Kroton, ett fullkomligen ordensmessigt skick. En högre grad af denna philosophico-religiösa Orden kallades Therapeuter, de der uteslutande egnade sitt lif åt en bedjande och fastande betragtelse af Gud, hans verk och hans genom fäderna gifna Lagar, hvilkas rigtiga insigt endast af Gud kunde meddelas. För öfrigt voro båda graderna lika i det noggranna iagttagande af stränga botöfningar, reningar och alla andra den mosaiska Ritualens ceremoniella föreskrifter. Äfvenså i föragt af rikedomar, afhållenhet från qvinnor, försakelse af öfverflöd, i ordning, sparsamhet och tystnad. Dessutom beflitade de sig om rättvisa, snygghet, ordhållighet och mod i alla faror. Detta sednare uppnådde de så mycket lättare, som de hyste den öfvertygelsen, att liksom menniskokropparne äro dödliga och förgängliga, äro deras själar deremot, af en ytterst fin ätherisk Substans, odödliga och oförgängliga. Dessa Själar hafva blifvit inneslutna i kroppens fängelse, till hvilket en viss böjelse dragit dem; men icke förr äro de köttsliga banden lossade, förr än, glade att befrias från sin långa träldom, de uppflyga i luften. Själarne hafva neml. blifvit skapade odödliga, på det de måtte, under vistandet i detta lifvet, genom hoppet om en lycksalig evighet, ledas till dygden och att undfly det onda, hvilket, om man äfven söker undandölja det i

det-

detta dock skall blifva uppenbaradt och straffadt i det tillkommande lifvet. Detta onda beror neml. aldeles af menniskans eget fria val, ty Gud är ingalunda upphofsman till Synden, om än allt annat af honom har sitt ursprung och hela verlden är honom och hans försyn underlagd.

§. 5.

Som det synes, en telning ur denna esseiska eller therapeutiska Plantschola var den högst snillrike och lärde Juden Philón (omkr. år 34 e. Chr.), som, efter en noggrann och förtrolig bekantskap med alla före honom existerande grekiska Systemer, med varm kärlek omfattade det platonska, för att förena de i detsamma yttrade åsigter med de uppenbarade Sanningarne i Judarnes religions-Codex. — Tingens från evighet och till evighet varande Principer — lärde Philon — äro Gud och Materien. Gud, är den oändliga Intelligensen, hvilken i sig, såsom sina oföränderliga härliga Tankar, innesluter alla möjliga former. Derföre är han förebilden, Typen, för sig sjelf, liksom sin egen fullhet och tillräcklighet, derjemte uppfyllande och omslutande all tomhet och allt behof, under det att han, det eviga ett och allt, det oändliga, men ingen bestämd Realitet egande väsendet, af intet annat än sig sjelf fattas, och af ingen mensklig tanka begripes, emedan intet något af de på ett andligt väsende passande prædicater kan på Gud användas, då han icke är i något annat rum eller i någon annan tid än sig sjelf. Ty då Guds Förstånd, Logos, om-

fattar de substantiellt beståndande ideerna för all ting — emedan allt hvad Gud tänker i och genom denna hans tankeact bekommer realitet — så är detta förstånd den intelligibla Werlden (κοσμος νοητος), Guds fullkomliga afbild, hans förstfödde son, den högsta Ärche-Ängeln, den himmelska Menniskan, hvilken, såsom Guds utgående tanke (λογος προφορικος) är Mönstret och förebilden, enligt hvilken Guds uttalade Tanke (λογος ρημα) skapat den synbara Werlden af Materien, det formlösa ämnet, som, oagtadt sin evinnerliga Subsistens, till följe af form- och qvalitetslöshet, för begreppet är ett fullkomligt oting eller ickeväsende (μη ον). Detta meddelar Gud, medelst sitt skapare-ord, form och lifsrörelse, uppenbarande sig såsom det för allt ljus archetypiska Urljuset, af hvars strålar, eller igenom och omkring detsamma gnistrande och värmande krafter, alla tänkande varelser hafva sitt upphof. Derföre blir all kunskap om Gud, endast genom hans nåd och kraft medelbarligen framverkad.

Äldsta upplagan af Philons Skrifter, trycktes, endast på Grekiska, i Paris 1552, Fol. — Men den bästa upplagan utkom, på Grekiska och Latin, i London 1742, Vol. 1, 2, Fol. med Noter af Th. Mangey och E. Benzelius.

§. 6.

Genom en närmare bekantskap med Philons Skrifter väcktes Syrern Numenios, från Apamea (omkr. 162 e. Chr.) till håg för svärmande speculation, den

han ännu mera utbildade genom studium af gamla Testamentet och af Platon, den han förklarade för en atticerande Moses. — Emedlertid fästade han äfven sin uppmärksamhet på de öfriga grekiska Philosophiens Systemer och har författat en framställning af Akademikernes afvikelse från Platon — af hvilken liksom af hans öfriga, bland de gamla mycket berömda Skrifter, oss ingen ting annat återstår, än några utdrag hos Eusebios, Stobäos och vissa andra Auctorer.

Inom Sinneväsendernas krets, då de äro i en bestämd öfvergång från existens till icke-existens, eller i den jemnt blifvande verlden, slöt Numenios, att den evigt varande Realiteten icke är att söka. Den kan nemligen finnas endast der, hvarest det som är, är detta utan all omvexling af tidsbestämmelser. Då detta icke kan inträffa med ett sinnligt väsende, måste Realiteten endast kunna vara hos något Noumenon, hvars tillvarelse härmed är bevisad, och hvars charakteristiska egenskap är att det hvarken varit eller blifvit, utan beständigt är, före med och genom tiden. Det yppersta och högsta af alla Noumener, det fullkomligaste och reelaste Wäsende, är den okroppslige Guden, utan all omvexling eller förändring, beskådande sig sjelf, dymedelst evinnerligen njutande sin egen salighet, grunden till all verkande fullkomlighet och Konung öfver alla ting, utan dock att till dem stå i något omedelbart causalitets förhållande. Ty då det ursprungligen Absoluta är fullkomligen enkelt och af en rent andelig natur, skulle det icke kunna träda i något förhållande till ändligheten, utan att inskränka sin

obegränsade andelighet eller splittra sin enkelhet, i det att hans Tanke drages till något utom Absoluthetenen sjelf varande. Alltså för att bringa till användning de frön till alla intelligenta ting, som den absoluta och ursprungligen första Guden i sig innehåller, aflade han, genom beskådning af sig sjelf, sin Son, Demiurgen, hvilken, såsom Intilligens, står i ett annat förhållande till den ursprungliga Absolutheten och i ett annat, såsom bildande kraft, till verlden. Intilligensen och Kraften äro sålunda tvänne substantiellt beståndande, fast okroppsliga hypostaser af det Absoluta eller den faderliga Gudomsgrunden, ehuru dock väsendtligen med honom ett. Den intelligenta Hypostasen, skådar, i och genom Grunden, sig sjelf och sitt i lugn och enhet bestående andeliga lif, derunder hemtande ur Grunden frön till alla sinnliga varelser, hvilka frön, fattade som intelligibla urbilder eller Idéer, han meddelar Krafthypostasen, som, derigenom att han emottager dem såsom formgestalter, i och efter hvilka materien bildas, är i en beständig rörelse, efter mönstret af Demiurgens idealverld, till harmoni hopbindande materiens spridda delar. Derunder är Krafthypostasens blick rigtad dels uppåt på Intelligenshypostasen och, genom honom och hans öga, på den absoluta urgrunden, från denna beskådning lånande måttstocken för sin verksamhet; dels nedåt, åt de sinnliga tingen, genom denna sin åsyn till dem ledande Intelligensens blick, uppenbarlig såsom Ljuset, så medelst anbringande Rörelsen i det bildade, hvilket aldeles skulle utslockna om

Demiurgen från detta skulle afvända sitt öga. Klarast fattas och motsvaras detta af menniskosjälarne, de der äro immateriella och odödliga verldssubstanser, hvilkas existens Numenios bevisade derigenom, att dåkropparne, enligt sin Natur, äro föränderliga, oändligen delbara och med sträfvan att förskingra sig, så måste det vara någon af en med dem motsatt väsendtlighet, som, liksom med magt, sammanhåller dem, och detta är Själen, meddelande dem så väl deras qvantitet som qvalitet. Till följe deraf, såsom sammanbindande den intelligenta principen med den materiella, är Själen af ett dubbelt väsende, det ena oförnuftigt, såsom blotta instrumentet, genom hvilket det andra eller förnuftiga Själsväsendet inverkar på kroppen och på olika subjectiva sätt modifierat de Föreställningar om Objecterna, hvilka annars hos hvar menniska, i den förnuftiga själen uppfattade, äro lika. Denna förnuftiga själ har neml. förmåga af tankar, som är grundad på en viss jemnförande kraft, af hvilken den sinnliga föreställningen (το φανταστικον) uppkommer, icke såsom en beredande verkan, utan såsom en följd.

§. 7.

Genom förening af denna orientaliska Philosophi med Christendomen, utbildade sig den slags svärmande Religions-Lära, hvilken, under namn af Gnosticismus, — såsom grundad på en Gnosis eller en af denna Werldens Byggmästare uppenbarad theori om hans verkningar i den intelligibla Werlden och dennes förhållanden till den synliga och jordiska, — egentligen ge-

nom den äldsta Kyrkans Kätterier, blifvit bekant. I denna Gnosticismus bemärker man tvänne olika modificationer, allt efter som dess bekännare slutit sig närmare antingen till den grekiska Platonismen, då kallade Ekkaiter, eller till den persiska Zerdushtismen, med benämning af Ophiter, och såsom den första af dessa plägar man vanligen anföra den i Apostla-Gerningarne (Cap. VIII. 9—18) omtalade Magern Simon, som af folket i Sammaria kallades Guds kraft. Om hans lefverne berättas icke allenast flerfaldiga vidunderliga och orimliga Historier, utan honom tillägges äfven följande Lärosatser. I Gud äro tvänne Principer och utan honom ett annat oändligt och mägtigt väsende, som, rört af Gud, har tvänne verkningar, af hvilka man kan bemärka den ena, men icke den andra, sträckande sig genom åtta Aeoner eller substantiellt bestående tider. Af den synbara verkningen åter uppstå trenne Förbindelser (ζυζυγιαι): Intelligens och Förstånd, Begrepp och Ord, Tankeslut och Begärelse. Om sig sjelf åter skall Simon hafva berättat, att han i fordna tider, såsom Fadrens Hypostas, uppenbarat sig på Berget Sinai; sedan, under Kejsar Tiberii tid, i Sonens, såsom Christus och slutligen i den Helige Andes, utbredt sig, såsom eldstungor, öfver Apostlarne.

§. 8.

Saturninos åter, från Antiochia (omkr. år 100 e. Chr.), lärde att af Gud, den evige, allsmägtige obekante och ouppenbarlige fadern, framkallades Arche-Änglar, Änglar, Krafter och Wäldigheter. Arche-Äng-

larne voro sju och af dem skapades Werlden, som derföre blef dem undergifven. Då derefter från Gud ett klart figureradt sken dem öfverglänste, det de icke kunde hos sig uppfatta, emedan det jemnt drog sig undan för dem, beslöto de att, af jordens stoft, detta sken till en afbild, dana menniskan. Men då kroppen var färdig och denna, död, icke hade förmåga att stå upprätt, förbarmade sig Gud öfver den, och inblåste i den en gnista af sitt lif, hvilken gnista, vid kroppens aflidande, till sitt upphof återvänder. Så uppkommo menniskorna, i olika nationer fördelade och bland dem Israels barn, hvilka den öfverste af Ärche-Änglarne, Demiurgos, tagit under sin besynnerliga vård. Denne hade derefter, uppblåst öfver sitt välde, affallit från Gud och uppträdt såsom Satan, sökande alla menniskors fördärf. Derföre hafva så väl alla himmelens väldigheter, som jordens förstendömen förenat sig mot Judarne och deras Ärche-Ängel, till-dess att Christus, i sig sjelf utan kropp och figur, i menniskohamn låtit föda sig på jorden, för att utrota Judarne, förstöra deras National-Guds, Demiurgens, magt och göra alla andra saliga, som på honom, Christus, sätta sin förtröstan.

§. 9.

Såsom Wän och Bordskamrat med Saturninos, nämnes Basilides (omkr. 118 e. Chr.), hvilken dock slutligen drog till Egypten och der lärde: att ursprungligen var den oaflade och ofödde Abrasax eller Abraxas: den eviga urgrunden för all existens, som man, i afseende på ursprungligheten, kallar Fader. I

det ögonblick denne beslöt att icke längre vara *ensam*, emanerade från honom hans Son, Intelligensen, från hvilken Förståndet utgick. Men detta aflade Klokheten (Φρονησις) som åter blef moder till Wisheten och Kraften. Dessa nu uppräknade, utgöra de öfversta Äonerna, hvilka med Abrasax bebo den första himlen. Men Wisheten och Kraften födde tillsammans Änglarnes Förstar, himmelska Magter och Änglar, hvilka utgöra de lägre Äonerna, beboende den *andra* himlen, och frambringande ännu lägre Äoner, *dessa* ännu lägre, till dess att 365 slag af Äoner och 365 himlar uppkommit. De lägsta Äonerna och hvilka innehafva den understa himmelen, skapade slutligen den synliga verlden och menniskorna på jorden, samt delade folkslagen sins emellan och uppträdde såsom dessas National-Gudar. Deras Förste och den mägtigaste af de lägsta Äonerna, benämnd Demiurgos, var Judarnes Herre, medelst hvilka han åsyftade att *betvinga* alla andra folk och såmedelst göra alla de öfriga Nationers Gudar till sina Slafvar. Då Demiurgos dermed retade de öfriga till motvärn och han dessutom såsom den stoltaste, egensinnigaste och nyckfullaste af alla, bibragt sitt skyddsfolk Judarne, dessa fel, så betänkte Abrasax alla de olyckor som deraf skulle uppstå, om detta folk finge framgång och derföre sände han, sin förstfödde, Intelligensen, i mensklig gestalt på jorden, der han kallas Christus, att befria dem som tro på honom och har han, under sin vandring i lifvet, med välgörande underverk bekräftat sin lära. Dock har

Christus,

Christus, såsom den evige Fadrens intelligenta väsende, icke sjelf lidit, utan i det att han fördes ut till korset, förvexlade han sin person med Simon af Cyrene, lät denne dö, under det att han sjelf, leende öfver Judarnes misstag, störtade först Demiurgos från sitt välde, och derefter, innan han åter till den öfversta himlen uppför, förlossade alla de trogne, dock icke i anseende till kropparne, hvilka af sin natur äro förruttnelse underkastade, utan i anseende till Själarne, renande dem från de det förnuftiga väsendet besmittande Sinnesrörelserna, de der göra menniskan lik de vilda djuren. Denna rening verkställes egentligen derigenom, att Själen nödgas fara ur en kropp in i en annan, till dess att roten till Synderna blir aldeles till intet gjord.

§. 10.

Denna lära ändrades så till vida af Valentinos (omkr. 140 e. Chr.), att han inskränkte Äonernas antal till trettio, och påstod att desse lefde i ägtenskap, utgörande femton Syzygier. I den första märker man den ursprunglige, ofödde Abrasax eller Urdjupet, med Tystnaden till Gemål. De aflade det andra paret: Bukuá eller Intelligensen och Thardnu, eller Sanningen. Dessa åter det tredje: Ubukla, Förståndet och Theardeadia, Lifvet; och detta åter det fjerde: Merexa, Menniskan och Atarbaba, Kyrkan, hvilka nu uppräknade fyra par utgöra de högsta Äonerna eller de öfversta Ogdoas. Af Menniskan och Kyrkan hafva sedan Nya Syzygier af Äoner utflutit, af hvilka den yt-

tersta är Wisheten, till hvilken Abrasax sände Frälsaren Jesus, att han skulle korsfästa hennes begär och vända dem efter Gudomens ljus och sanningsdjup. Derunder har han äfven gjort de öfriga Syzygierna tjenlige och beredvillige att fatta kunskapen om den evige Fadren, men den Helige Ande har lärt dem att med lof och pris till denne deras evige Fader hembära tack. Till ersättning hafva de hopat all deras bästa kraft på Jesus, då han uppträdde såsom en Återlösare för menniskorna, att rena deras hjertan från alla de onda andar, som der tagit sin boning. Men hvarje menniska består af trenne delar; en jordisk, en djurisk och en andelig. Endast denna del kan blifva salig, och att dertill göra den skicklig var en Återlösare nödig i hvilken egenskap Jesus kommit i verlden, väl med kropp försedd, men i hvilken intet jordiskt var till finnandes. Så har han, liksom genom en canal, genom Marias qved framgått i verlden, att rena den andeliga menniskan från det i den djuriska inneboende onda. Men detta onda har sin yttersta grund i en hos, i och med den högste Guden, eller Abrasax inneboende materia.

Denne Valentinos hade, besynnerligen i Österländerna, ett stort antal anhängare, bland hvilka Syrern Bardesanes (omkr. 170 e. Chr.) är märkvärdig, emedan han tillade sin Mästares lära den Dogmen, att Universum vore bildadt såsom ett träd, med tvänne rötter och hvardera försedde med sex verksamma krafter. En Föreställning, som har likhet med den eddiska Mythen om Asken Ygdrasil.

§. 11.

Medan Kejsar Flavius Tacitus regerade i Rom, omkr. år 276 e. Chr. framträdde Persern Mani eller Manes, hvilken skall hafva föredragit sin lära i flere Skrifter, de der dock till det mesta, äro förstörda, under de grymma förföljelser, dem hans motståndare så väl mot honom sjelf, som mot hans lärjungar och anhängare, utöfvade. — Han skall hafva lärt, att all existens har sitt upphof från tvänne Principer: en god, Herren, Gud, boende i det oändliga, eviga ljuset, danaren af den inre, andeliga menniskan; och en ond, Ahriman, Demiurgos, mörkrets Förste boende i Materien och ursprungligen det Godas hätske fiende. Derföre lockade han äfven Själarne från ljusets och dygdens härliga regioner: Pleroma, der de lefde omkring Guds thron, och slöt dem i sinnlighetens tunga band. Då Själarne nu hårdt ledo i detta fängelse och beständigt längtade att återgå till sitt rätta fädernesland, sände det eviga Goda sin enfödde, ὁ Νοῦς: Själens Herre, ned på jorden att störta Demiurgos. Den evige Intelligensen uppträdde på jorden såsom Christus, likväl icke med en verklig, utan blott skenbar, inbillad kropp, lärde menniskan att i sig urskilja det inre, andliga, från det yttre, jordiska, liksom också att genom en sträng lefnad, hårda fastor, återhållsamhet m. m. motarbeta det materiella rikets mörka och onda välde. Deras själar, som med troende förtröstan omfatta denna lära, de blifva medelst tolf skinande verldskärl (förmodeligen Zodiakalbilderna) upplyftade i höjden, der i solens strålar renttvättade och sålunda skicklige gjorde att åter inträda inför Herren.

§. 12.

Den märkvärdigaste utgrening af Gnosticismen är den, som framställes i de så kallade Sabeernas eller Galileernas Religionsbok. Detta folk bor vid Elmärkab i Laodicea, en dagsresa öster ut ifrån Libanon, bekänner Johannes Döparen för sin Prophet och påstår att deras troslära är af hans Lärjungar uppsatt. Enligt denna är det stora Lifvet, Ljusets höga Konung; Sanningens, Nådens och Barmhertighetens Gud, ljus utan mörker, lefvande utan död, god utan ondt, hvarken född af någon Fader, äldre än han, eller aflande någon son af begynnelsen eller egande någon Broder, som med honom delar arfvet. Men i begynnelsen utgingo från honom fem stora strålar: den första begåfvades med ljus, den andra med nådig ande, den tredje med röst, den fjerde med articulerade ord och den femte med lof. Desse strålar äro himmelens Jordaner, hvitt vatten, fulle af mjölk: Wällustens Förstar och Konungar. Ibland dem utgick en nådig Ande, Gabriel, Ljusets Herres Apostel, och upphöjde himmelen, utspände jorden och skapade alla regnmoln, frön, örter, trän och djur på jorden, alla parvis, qvinliga och manliga. Äfven det första menniskoparet, det han förmanade att taga sig tillvara för de före menniskan, danade Eldens Änglar, som äro upphofvet till allt ondt, och deras herre, den sanningslöse Satan. Ty den som tillbeder Satan, skall falla i en brinnande eld på domedagen, då Ljusets höga Konung skall döma alla Kreatur och menniskosjälar efter deras gerningar. Men hvad kroppen angår, har den icke att

vänta, någon uppståndelse, emedan den allenast är skapad för denna verlden, som blifver evinnerligen.

Codex Nasaræus, Liber Adami appellatus, Syriace transscriptus &c. a M. Nordberg. Tom. 1—3. Lond. Gothör. 1815, 1816. 4:o.

§. 13.

Det är icke svårt att i Philons och Numenios' Philosphemer igenfinna den förmedlande öfvergången, från Pythagoras och Platon, till de svärmande gnostiska Theosophierna, hvilka, såsom sådana, hafva det gemensamt, att de väl tänka Werldens upphof såsom ett från den skiljdt och andeligt väsende, det de dock så anthropomorphisera, att dess andeliga natur derigenom nästan aldeles bortskymmes. Emedlertid vittna desse Phænomener om ett fullkomligt upphäfvande och tillintetgjörande af de föreställningar, om en elementar-reell ursprunglighet, med hvilken grekiska Philosophien började. Men också frågade man icke nu mera hvarken huru tingen tillkommit eller hvad de voro, utan ville endast och allenast göra sig redo för den danande ursprungligheten, den allt uppehållande Urexistensen sjelf och dess Nådeverkningar på oss. Att åter med tanken söka omfatta både Upphofvet och Tingen och, i deras ömsesidiga relationer till hvarandra, se förklaringen öfver båda motsatsernas väsende, dertill behöfdes åter igen ett philosophiskt Snille af första rangen: Och det uppträdde.

Jfr. *Joh. Aug. Neander, genetische Entwickelung der vornehmsten gnostischen Systeme.* Berlin 1818. 8:o.

Adertonde Capitlet.

Neoplatonismus.

---

§. 1.

Genom en sammanfattning af samtliga dessa Österländska Philosophemer, och bemödandet att, genom deras hänförande till rena platonska Principer och deras uppställande, enligt Aristoteles' strängt dialektiska Method, gifva dem full consequens, uppkom det sedermera så bekanta neoplatonska Systemet. Grundläggaren till detsamma var en i Egypten född Grek, Ammonios med tillnamnet Sakkas, emedan han, i sin ungdom varit i så fattiga omständigheter, att han nödgats, för sitt lifs uppehälle, bära Säckar. Det påstås att han varit född af christliga föräldrar, men vid mognare ålder öfvergifvit deras tro, i stället med ifver egnat sig åt studium af Philosophien och slutligen, omkr. år 193 e. Chr. uppträdt såsom lärare i denna Wetenskap, den han ej allenast sjelf med största enthusiasm omfattat, utan äfven på ett vältaligt och intagande sätt föredragit. Detta skaffade honom, i Alexandria der han öppnat sin Schola, en stor mängd åhörare, af hvilka han tog det löftet, att de, såsom han sjelf, icke skrifteligen skulle föredraga Philosophien, utan blott, genom mundtelig undervisning, utbreda den. Denna förbindelse bröts först af Erennios och Origines — en annan än Kyrkofadren —, tvänne af Ammonios' förnämsta Lärjungar, och äfven Lon-

ginos uppträdde såsom Författare, fastän mera öfver rhetoriska än philosophiska ämnen, och detta bestämde ändtligen den, af hvilken Neoplatonismen erhöll sin genialiska utveckling och sin fulländning, neml. Plotinos, att ej längre afstå ifrån det skriftliga bevarandet af hvad han tänkt.

§. 2.

Denne Plotinos var född, af grekiska Föräldrar, i den egyptiska Staden Lykopolis, 205 e. Chr. Ung begaf han sig till Alexandria egnande sig åt studierna och gjorde i den tidens Humanistik snabba och förvånande framsteg. Wid 28 års ålder, rigtade naturliga och utmärkta anlag hans håg åt Philosophien. Till en början besökte han flere af de i Alexandria befintliga Scholor, der stoiska, peripatetiska, ny-akademiska eller gnostiska grundsatser föredrogos. Men då dessa, snarare än att upplysa, förvirrade honom med en half klarhet, drog han sig bedröfvad tillbaka. Då förde en vän honom till Ammonios, och knapt hade Plotinos en stund hört honom, förrän han visste att han här funnit hvad han sökte. Ammonios märkte också snart hvad denna nya Lärjunge, inom Wetenskapens krets, skulle komma att betyda. Att dertill ännu mera bereda honom, rådde honom Ammonios att besöka Persien och Indien, för att af Mager och Brahminer inhemta den uräldsta visheten. Sedan hans lärare dödt, var Plotinos betänkt på att följa detta råd, heldst som ett tillfälle honom dertill yppades igenom det tåg Kejsar Gordianus ämnade åt Persien. Derföre tog han också, år 242, Soldat-tjenst i Kejsarens

här; men företaget misslyckades, Gordianus blef slagen, armeen förskingrad och Plotinos, måste, under uthärdandet af de största mödor, begifva sig till Antiochia. Derifrån öfvergick han, år 243, till Rom, der han genast öppnade en Philosophisk Schola, hvilken, då Plotinos, ej mindre genom sin exemplariska sedlighet än sin utmärkta och skarpsinnigt använda lärdom, ådragit sig allmänt anseende, vann ett stort tillopp. Ochså lärde han här, med outtröttelig ifver, ända till sin död, som inträffade år 270 e. Chr.

Utan motsägelse var, efter Platon, bland alla den gamla tidens Tänkare, Plotinos det största, det härligaste geniet. Med en ovanligt djup speculationsförmåga och en ända till hårfin Skarpsinnighet, förenade han den rikaste och lifligaste Phantasi. Till dessa egenskaper lade han en vidsträckt Lärdom, genom hvilken han kunde öfverskåda hela sin tids förvärfvade Wetande, en förvånande arbetsdrift och en brinnande enthusiasm för Sanning, Dygd och Skönhet. Att Plotinos, så utrustad, icke förde Philosophien till sitt yttersta mål, eller ännu lemnar sina Läsare, i så många fall, otillfredsställde, det härrörer tvifvelsutan dels från en viss, till sin grund vidskeplig, ensidighet i hans Speculation, — emedan han ej blott ville upptäcka de yttersta Sanningar, utan äfven modifiera dem så, att de måtte tjena till återväckelsemedel åt de redan afdöda grekiska Folks-Gudarne — dels i naturen af hans författareskap. Wi hafva neml. af hans hand intet annat än kortare afhandlingar, uppsatta, under det att han

talade

talade öfver andra ämnen, eller midt i Scholans buller, till svar på de många frågor hans Åhörare till honom framstälde. Wäl har sedermera Plotinos' mest värderade Lärjunge, Porphyrios, på mästarens egen begäran, samlat och öfversett dessa Skrifter och, efter hvarderas innehåll, ungefärligen ordnat dem — nio i hvarje afdelning — i sex Enneader, men icke kunde härmed inbringas, i dessa Skrifter, den utvecklande ordningsföljd, uti hvilken de ei ursprungligen voro författade. Wid uppsättandet af hvarje enskild, afsåg Plotinos intet annat, än att, på det fortaste och kortaste sätt, meddela upplösning af ett isoleradt Problem, utan att beräkna, det han möjligen kunde komma framdeles att närmare utreda det, i sammanhang med ett föregående eller efterföljande. Derföre tycker man sig — som Tennemann anmärker — allestädes, man må företaga läsningen af hvilken afhandling som heldst, vara midt in i Systemet. Dock i anledning deraf må man icke hafva för brottom med sitt omdöme, att detta System icke skulle hafva både sin ganska bestämda början och sitt slut, både sitt centrum och sin peripheri. Det är tvärtom en ganska fullständig organism, men att upptäcka och jemt följa trådarne af densamma har sina stora besvär och fordrar skarp reflexion och ihärdighet.

§. 3.

Den mångfald som egentligen icke *är*, utan *blir* för våra ögon — anmärkte Plotinos — kan i följe deraf icke vara Principen till sig sjelf. Endast af, i och

genom Ett blir allt. Då man nu intet kan veta om något, utan att hafva fattat detta något i sin princip, genom hvilken det är till och är sådant det är, så, i fall jag vill hafva kunskap om Mångfaldens Helhet: om Universum, måste jag lära känna dess Enhets-Princip. Kunskapen om denna Princip är icke allenast den högsta af alla Wetenskaper, utan den är äfven den yppersta vishet: är Philosophi. Ty denna Enhet, denna första Princip, såsom grunden *till allt*, till det fullkomliga Universum, måste, då grunden aldrig kan vara sämre än sin verkan, vara det aldra Fullkomligaste och i följd deraf det högsta Goda. Men betragtandet af det högsta Goda, ger den största lycksalighet, och då förvärfvandet af lycksalighet är vishet, så måste man gifva detta namn åt betragtelsen af det högsta goda. Till att uppnå detta mål — säger Plotinos — gifves det tvänne vägar, antingen *nedifrån* — följande kedjan från de lägre tingen — uppåt, eller också uppifrån — från den första Principen sjelf — nedåt, emedan man ej kan känna den första Principen, såsom sådan, utan att följa honom genom alla dess verkningar, för att vinna bestyrkelse på den åsigt, enligt hvilken man antagit den såsom det ursprungligen första. Den förra vägen, nedifrån uppåt, kan endast med framgång bevandras af antingen Konstnären (*ὁ μουσικος*) eller Älskaren (*ὁ ερωτικος*), emedan de, hvilka utgå från välbehaget öfver den formella skönheten, framstäld antingen i artistiskt symbolliserande bild eller i en lefvande organism, kunna, igenom detta deras åskådnings-föremål — skönt till följe

af den i det rådande ideala Enheten bland det mångfaldiga, — se en reflex af det ursprungliga, hvilket de sedermera, genom allt vidare och vidare fortsatt abstraction för sig kunna göra tydligt. Den sednare vägen åter, den uppifrån nedåt, är endast tillgänglig för Philosophen, som, utan att behöfva medelst abstraction och analys arbeta sig dit, genast med synthetisk allblick åskådar Ursprungligheten och derutur demonstrerar hela naturen. Dock för att vinna denna åskådning, måste han bringa sin Själ till en fullkomlig förenkling (ἅπλωσις): d. ä. till ett sådant tillstånd af egen sjelfcontemplation, att, aflägsnande från sig alla andra föremål, den med sin skarpaste blick intränger i sitt eget väsendes innersta djup. Härigenom måste således Själen fatta sig, såsom förstående och, i och med detsamma, såsom ett med den allmänna Werlds-Intelligensen, emedan det icke kan gifvas tvänne slag af Intelligenser, af hvilka det ena förstår att det andra förstår, emedan, i den händelsen, den ena Intelligensen skulle fatta en annans tillvarelse, men icke sin egen. Alltså fattande sig sjelf såsom förstående, och derigenom förstående allt annat förstående, inser menniskoförnuftet sig vara medlem af en intelligibel verld, som är den absoluta Intelligensens omedelbara varelse och väsende, från hvilket det hemtar de fasta och klara grunder för kunskapen, som gör Själen vis, eller, hvad Plotinos kallar *sannt dygdig* (σπουδαῖος).

Dock, för att denna intellectual-åskådningen förberedande Själsförenkling skall vara möjlig, fordras, så-

som nödvändigt beting, hela menniskovarelsens förädling genom dygd och sedlighet, emedan för att kunna hoppas att närma sig till det goda, måste först allt, hvad ondt är, bortläggas — och således är Philosophien en innerlig och fast identitet af det högsta vetande och moraliskt handlande. Och såsom nödvändig förberedelse fordras vidare jemte en, genom sysselsättning med de öfriga Wetenskaperna, förvärfvad vana att tänka, ett fullkomligt bemägtigande, af alla Dialektikens läror. Wäl är Dialektiken sjelf icke den rena Kunskapen om det absolut ursprungliga, således icke sjelf Philosophi, utan dess förnämsta del, en propædeutik till Philosophien. Dialektiken neml. såsom varande icke blott obevisad mening (δόξα) utan sträng Wetenskap, är en färdighet, att, enligt begrepp, kunna bestämma om hvarje föremål, hvad det är, hvad som särskiljer det från eller hvad det har gemensamt med ett annat, om det verkligen eller hvadan det är, samt hvilka äro väsenden och hvilka icke-väsenden. Widare är den också en handledning till reflexion öfver det Absoluta och öfver dess motsats och öfver hvad af det ena eller det andra beror, liksom öfver hvad uppenbarligen är beståndande och hvad icke, derunder, rigtad åt det intelligibla, undvikande hvarje irring som från Sinnena härrör. — Således sammanfattar Plotinos alla de särskilda philosophiska Disciplinerna under det gemensamma namnet af Dialektik, och det är endast dels för mera redighets skull och dels för att befordra en lättare öfversigt och jemnförelse mellan äldre liksom nyare bemödanden och det hvad Plo-

tinos för hvardera af dem tillgjort, som vi här nedanföre ordna hans Speculation efter de allmänt kända benämningarne.

§. 4.

(Logik). Som all verklighet består i identiteten af Objectet med den för detsamma till grundliggande idé, så består äfven den logiska Sanningens öfverensstämmelse mellan det i tanken uppfattade begreppet om objectet, och den för detsamma varande idé; och då denna äfven i tanken är nedlagd, så kan man kortare säga, att den logiska sanningen består i Tankens öfverensstämmelse med sig sjelf. Deremot, hvad den sinnliga apperceptionen angår, så, emedan i den det uppfattade eller förestälda objectet är åtskiljdt från det föreställande Subjectet, är den frambragta föreställningen, bygd på de genom Sinnena bemärkte particular-notioner, endast osäker och skenbar. Denna föreställning måste derföre af Tanken grundas och rectifieras, derigenom att dessa particular-notioner bringas under de allmänna artbegreppen, hvilka, härledda från kännemärken, som i alla objecter förekomma och utgöra de bestämmande principerna för dem, icke uttrycka det tillfälliga och föränderliga, utan det nödvändigt bestående, och hvilka derföre äro af alla erkända, emedan de härflyta af och uttrycka Tankens egen verksamhet på den inom Själen hvilande idéen, under tänkandet af ett denna idé motsvarande Ting. Alltså äro, i sjelfva verket, rörelse, hvila och ting ett, men som dessa, af Reflexionen måste åtskiljas för att sedan bringas till enhet, komma till de redan nämnda

grundbestämningarne, ännu tvänne, neml. åtskillighet och identitet. Då nu hvarje föreställande väsende, efter samma Schema för sin inre verksamhet, som alla andra, tillägger ett object sina prædicater, så måste alla medgifva, att allt hvad som är, antingen är ett bestämdt Ting, eller en bestämd Rörelse eller en bestämd Hvila, och att det är antingen åtskiljdt från eller identiskt med ett annat. Genom dessa egenskaper är således allt hvad som är, ett *Något*; men skall detta Något fattas som ett visst individuum, då måste dess högsta allmänhet, genom mera particulära Prædicater inskränkas, och nu tillägger man detta ting qvantitet, qvalitet och relation. Men af dessa Kategorier hänvises man blott på det ena tingets förhållande till det andra, och af den kan man endast bilda, i afseende på tingen, vissa jakande eller nekande Satser, de der endast föreställa tomma tecken, och kunna således, lika som de af dylika Satser bygda Wetenskaperna, oss ingen ting lära om tingens sanna väsende. Hvarje Sats och hvarje Wetenskap beror neml. på begrepp, och allt begrepp liksom all *reflexion* består i sammanfattningen af en mångfaldighet, sysselsätter sig således med Ursprunglighetens rena motsats. Men deremot följer äfven häraf Wetenskapens propædeutiska nödvändighet för Sanningens upptäckande, emedan den sträfvar dels till systematisk enhet, och såmedelst hänvisar rakt på det ursprungliga, dels också att frånskilja tanken allt föränderligt, mångfaldigt, enskildt och tillfälligt bestämdt och på det sättet befordrar den förenkling af Själen, i hvilken den blir

capabel af Intellectual-åskådning. Och under denne äro alla samtliga Själens förmögenheter concentrerade i en enda seende stråle, antänd af Intelligensens ljus-fullhet: är sjelf ett rent, enkelt, lätt ljus, icke mera sig sjelf, såsom något från det åskådade särskildt, utan, såsom den ena puncten rörande vid den andra, fullkomligen öfvergående i och sammansmältande med det åskådade, till ett enda Subject-object, derunder i och genom sig sjelf fullkomligen förnimmande och kännande objectet, såsom ett med sig. Således dertill intet behöfvande att använda hvarken begrepp, reflexion eller tankeslut och alltså, under åskådningen fullkomligen overksam, erfarande ingen rörelse, ingen känsla, intet begär, utan skådande blott sig sjelf i sin identitet med objectet. I och med denna intellectualåskådning har således Själen den omedelbaraste, den öfver all demonstration mest upphöjda visshet, ty hon omfattar hela grunden till alla föreställningars realitet och till all kunskap.

§. 5.

(Methaphysik). Denna grund är det Absoluta, ursprunget och orsaken till Universum, som likväl, ehuru i sig inneslutande allt, icke är allt, emedan det är förr än allt, såsom dess upphof. Werkande principen till all uppkomst och till allt upphörande, har det Absoluta aldrig uppkommit eller kan tänkas någonsin upphörande, emedan dessa äro begrepp, de der endast passa i tidsförhållanden, och det Absoluta är öfver och före all tid, vistandes i den rena, oföränderliga evigheten. Det är derföre ej heller, egentligen och

i sig sjelft, något existerande, utan, såsom den yttersta grunden till den, förr än all existens och öfver den oändligen upphöjd. Det Absoluta är snarare, om man skall säga att det något är, ett rent, accidenslöst varande, ehuru äfven öfver varandet upphöjdt, liksom essensen i varandet. I detta tillstånd af ren Absoluthet är det Ursprungliga icke direct uppenbarligt en gång för den intellectuella åskådningens ekstasis. All åskådning förutsätter neml. form, emedan det formlösa icke kan uppfattas, och alltså för att göra *sig* uppenbarlig, måste det Absoluta, i sig upplösande och förenande motsatsen mellan form och väsende, sjelfbegränsa sig genom en intelligibel form. Det Absoluta sammanfattar sig neml. genom åskådning af sig sjelft, såsom det ursprungligen *Ena*, såsom det första Wäsendet, eller alla Wäsendernas Wäsende, eller absolute såsom Fader. Men i, med och genom denna åskådningsact — utgörande Absoluthetens väsendeform — är den absoluta Intelligensen, Wäsendets enfödde Son, ursprungligen gifven; väl så vida skiljd från Wäsendet, såsom åskådningen är *något annat* än det åskådade, men såsom varande en total sjelfåskådning, identisk med Wäsendet. I följe af det ofvansagda, är således Intelligensen det ursprungliga Enas spegelbild; emedan den med sin åskådning omfattar det Ena eller Wäsendet, hvarigenom således ett fattande Subject är satt bredvid uppfattningens object och således i och dermed äfven den för all Kunskap erforderlige duplicitet. Derföre är Intelli-

gensen

gensen upphofvet och urkällan till all Kunskap och, såsom det första Reala — emedan det åskådar absolutheten såsom det högsta urreala, och med detta varande identiskt, till sig tagande denna Realitet, såsom det absolutas form — äfven grunden till all Realitet, till allt hvad som är. All åskådning är nemligen till sin natur, productif, och derföre innebär det ursprungligas åskådning af sig sjelft, såsom Wäsende, beslutet att, såsom sådant, sinnbilda sig och detta beslut är identiskt med Intelligensen, eller Intelligensen sjelf. Då nu, i den högsta allfullkomligheten, beslut icke kan tänkas såsom afskiljdt från Werkställighet, så har det Ursprungliga, i, med och genom sin åskådningsact, ponerat sig i en treenig modification, såsom vilja, beslut och verkställighet; såsom *Wäsende*, *Intelligens* och *Werlds-Själ*; eller med andra ord, såsom Fader, Son och Ande, hvilka trenne, så länge som Absolutheten satt sig som det Ur-Ena, beståndande modificationer, sammanfattade, utgöra det Ursprungligas absoluta *Sjelf*. Werlds-Själen är uppkommen af Intelligensens beskådande af sig sjelf genom ideerna och deras verkningar, och för att framställa dessa sednare, är således icke verldssjälens verksamhet vänd inåt, såsom Intelligensens, utan utåt. Den är i tredje identitets graden från Wäsendet, således väl också ett lif, en tanke och en verksamhet, men i en nedgående grad från Intelligensen och genom Intelligensen frambragt, såsom Intelligensens Tanke och Werksamhet. Således är Själen väl ett ljus, men icke ett sig sjelftändande utan ett upptändt.

Men Intelligensen inverkar såmedelst på Werlds-Själen, att den reflecterar i denna totaliteten af sina ursprungliga och oföränderliga Tankar eller idèer: de med oändligt lif och väsende begåfvade, productiva urbilderna till Tingen, och hvilka idèer, sammanfattade, således utgöra archetypen för objectiviteten. Denna Archetyp är alltså Intelligensens Intellectual-verld, som är identisk med Intelligensen sjelf, utgörande dess form, och har den ideala menniskoskepnaden; emedan menniskogestalten icke blott är den fullkomligaste af alla sinnliga former, utan emedan den renare utvecklar och i sig, till totalitet, uppfattar alla de andra organismernas sig gradvis utvecklande beståndsdelar. Men i denna Intellectual-verld måste således inbegripas icke blott alla väsenden och alla Själar, utan äfven hvarje ting, som möjligen kan blifva object för tanken, så att der är Himmel, *Sol*, djur, plantor o. s. v. neml. i deras ideala och paradigmatiska essentialitet, så att från dem hvarje Accidens, hvarje tillfälligt varande och blifvande, hvarje förr och framdeles är uteslutet, och dessa ideer äro lika eviga, lika oförgängliga och otillfälliga som Intelligensen sjelf, den der endast i, med och genom deras totalitet har sitt varande. Då de nu i och med Intelligensen existera, således utan att vara underkastade någon rumskiljagtighet, så måste dem emellan råda något gemensamt, hvilket — emedan de å andra sidan äro urbilder för enskildta, begränsande ting — genom något, för hvarje idè egendomligt måste *individualiseras*. Detta ideernas gemensamma är Sub-

stansen eller den mångfaldigt- ena kraft, hvilke individualiserar Subjectet, dymedelst att den tillegnar sig det generiska: Arten (εἶδος), eller den intelligibla form, som särskiljer den intellectuella åskådningens föremål, då deremot Form, i egentelig mening, är det som åtskiljer och omgränsar objecterna för den sinnliga åskådningen. Men då Intelligensen och hela dess intellectual-verld från det absolut Ena väsendet utgår och dess Substans blott är en verkan af dettas oföränderligen fortvarande kraft, måste intellectual-verlden hafva varit, vara och förblifva i jemnt samma bestående tillstånd (στασις) och således äfven i delagtighet af den i, af och med det absoluta Wäsendet varande evigheten.

Deremot yttrar sig det all-ena Wäsendets oändliga kraft såsom framskridande eller såsom rörelse, i och genom Werlds-Själens intelligibla verld, kallad också det stora Werlds-Djuret, emedan den har arten eller idealformen af ett lefvande Djur. Denna intelligibla verld är intellectual-verldens spegelbild, i hvilken de blifvande tingens, af Intelligensen tänkta, eviga Urbilder eller Idealer framstå såsom närmare bestämda Urmodeller. Intelligensen reflecterar neml. öfver förhållandet mellan sin tänkta tanke, sin idé, och föremålet för Intelligensens åskådning, för att dymedelst bestämma en förmedling mellan Idéen och des objectiviserade symbolisering, såsom ett Ting i sinneverlden. Denna förmedling utgör hvad man kallar begrepp, och såsom sådana urmodeller, eller speciella urbegrepp, framträda nu intellectual-verldens

urarter eller Ideer i den intelligibla verlden, på det att tingen i verkligheten, genom dem, må få sin locala begränsning eller form, liksom dessa Urmodeller, dessa begrepp erhållit, genom idéerna, sin möjlighet eller temporella form. Men den intelligibla verlden står i det förhållande till den intellectuella, som Werlds-själen: ursprunglighetens verkställande princip, står till Intelligensen: ursprunglighetens föreställande, beslutande princip, hvilken lefver i åskådningen af det absoluta, fattande detta som det Ur-Ena, såsom alla Wäsenders wäsende. Således har det, i och genom sig sjelft lugnt bestående, ursprungliga Sjelfvet, genom Intelligensen och Werldssjälen fulländat den essentierande modificationen af sin identitet. Härmed tager derföre nu emanationen sin början, i det att den absoluta Werkställigheten (Werlds-Själen) återböjer sin åskådning på det Ena: den *absoluta viljan*, genom det absoluta beslutet (Intelligensen) och öfverflödande mättas af dess fullhet samt deraf sättes i rörelse. Till följe af denna rörelse producerar Werldssjälen ett uttryck af denna sin fullhet *eller* af sig sjelf, och sålunda emanerar det första Urbegreppet, som är den förmedlande Typen eller modellen för Sinneverlden och som således sjelft är en intelligibel verld, spegelbilden af Intelligensens archetypiska intellectualverld, eller af Intelligensen sjelf. Wäsende, Intelligens och Werldssjäl, såsom rent identiska, äro äfven i allt hvarandra fullkomligen lika (homogena), men med första emanationen börjas ett jemnt nedstigande till det ringare, eller i lägre grader, —

efter förhållandet af den allt längre och längre varande aflägsenheten från det högsta goda. Detta aftrycker nu, enligt det absoluta beslutet, förmedelst den absoluta verksamheten, genom det första urbegreppet, en annan, men aflägsnare, mera grumlad bild af sig sjelft, i det andra urbegreppet eller i den intelligibla menniskosjälen: Förståndet (ratio). Widare genom dessa båda, en ännu aflägsnare bild af sig sjelft, reflecterande sin totalitet separatim, i det tredje, aflande eller bildande Urbegreppet (ὁ λογος σπερματικος, ὁ λογος ποιων) och genom dessa, mest aflägset, afskuggande sig i det fjerde eller i den absoluta urmaterien, genom hvilka emanerande fyra urbegrepp, Absoluthetens tankeact eller åskådning af sig sjelf, hopstelnat, småningom, till vår sinneverld.

§. 6.

(Natur-Philosophi). Det aflande, formande Urbegreppet, det hvad man vanligen kallar Natur, är Werldssjälens concentrerade kraft; men all kraft är orolig, vill icke blott bestå, utan för ett ändamål fortskridande verka. Ändamålet för Naturens verksamhet, är att göra Intelligensens totalitet annorstädes synbar, för att sjelf komma till åskådning af denna, i och med detsamma att den åskådar sin egen handling och sin egen product. Men som Werldssjälens verksamt aflande föreställningar äro discursiva och Naturen egentligen ingen ting annat är, än Werldssjälens centralrörelse, i det den öfvergår från frambringandet af ett lif till ett annat, så verkställes denna sinnbildning af

Intelligensens totalitet af Idéer, genom en otalig mängd af Naturalster, genom en hel verld af mångfaldiga, sins emellan olika sinnliga ting. Denna olikhet uppkommer genom tingens särskiljda formbegränsning och deras mångfald genom fördelandet af ett ämne. Detta form-emottagande, delbara ämne är Materien, den i sig sjelf gräns-form-qvantitets- och qvalitetslösa det ursprungliga Wäsendets absoluta motsats, hvilken, såsom delningens, begränsningens och formernas allmänna sinnliga Substrat, är Substansens härmning inom sinneverlden. Den är annars det fjerde urbegreppets object, således det yttersta af det Ur-Enas, genom Werldssjälen verkstälda, emanation, den actuelt ur Absoluthetens tanke framträdande motsats, genom hvilken den bestämde och fixerade sig såsom Wäsende; den förskuggning mot hvilken Urljusets glans essentialiter bryter sig. Den är alltså, uppkommen med och genom det absoluta Wäsendet, såsom den urabstraction medelst hvilken detta essentialiter bestämdt sig, lika beståndande med väsendet, d. ä. lika så väl utan upphörande i tiden, som detta. Materien, actualiter fattad, är således icke något ursprungligt, ty den har uppkommit, men den har dock ingen början i tiden, emedan Tiden först genom Materiens uppkomst blifvit. Då denna, eller Tiden, är en a priori gifven form för den omvexlande sinnliga Naturen, måste den, såsom allt med Sinneverlden gemenskap egande, i intellectualverlden hafva sin förebild. Denna förebild är den i, af, genom och med väsendet varande Evigheten: en oföränderlig och odelbar för-

många, som ingenting behöfver emedan den i och genom sig sjelf eger allt. Af denna Evighet är Tiden en härmningsbild, under samma förhållanden, som sinneverlden är en bild af intellectualverlden, så att i st. f. det i den sednare varande totalt bestående, odelbara lif, är lifvet i den förra endast en del af Werldsjälens rörelse och väl ett fortfarande, men ej i consistens utan i succession. Men den linie denna Werldsjälens framskridande rörelse, genom det sinnligen delbara, beskrifver, är Spatium eller Rum. Således derigenom att rörelsen mätes, blir äfven rummet i och med detsamma mätt och dess längd bestämmes efter den intervall som är från rörelsens början till dess upphörande. Således utgöres Rummets mått af Tiden, som är det rörelsen åtföljande måttet af densammas storhet eller hastighet, i det rörliga subjectet inlagdt. Men å andra sidan är äfven Rummet Tidens mått, emedan man får begrepp om hvarje Tidsmoment, efter kännedomen om det spatium, som en viss bestämd rörelse igenomlöper. Och båda, så väl Tiden som Rummet, äro Werldssjälens på en gång frambragta product, så att den förra är uttrycket för dess intensitet, den sednare för dess extensitet.

Under vilkoren af Tid och Rum hafva de fyra urbegreppen, öfvergående i hvarandra och dymedelst inverkande på materien, först tändt elementar-Elden, som genom sin fortsatta lysningsprocess förtunnat sig till Luft, upplöst sig till Watten och utbränt samt förtjockat sig till Jord. Så hafva de fyra Elementerna uppkommit, af hvilka alla kroppar blifvit danade, hvil-

ka i sin sammanfattning utgöra Sinneverlden. Dessa kroppar, såsom frambragte till följe af Werldssjälens rörelse, äro föränderlighet underkastade, hvilken utgör det i sinneverlden verkande successiva lif. Detta tillkommer alla Natur-Tingen, dock icke i lika grad, emedan icke hos alla tänkandet och åskådandet — innersta kärnan af allt lif — är lika tydligt och klart. Efter denna bestämningsgrund gifves det fem särskilda lifsgrader: den himmelska, den intellectuella, den animaliska, den sensitiva och den vegetativa. Himmelen är satt i rörelse af en egen, förnuftig princip och Stjernornas förändringar verkställas genom en egen kretsrörelse, till följe deraf att Intelligensen och Werlds-Själen cirkla omkring det eviga Wäsendet, all tings medelpunct. Men äfven hvarje ting, äfven i den vegetativa graden, är till endast såsom en sinnlig härmning, ett materiellt aftryck af en i Intelligensen varande Idé, hvilken bestämmer hvarje tings realitet, och, i förhållande till denna, har hvarje ting i mer eller mindre grad Enhet. Enhet åter är ett aldeles nödvändigt och ovilkorligt epithet till den psychiska princip, eller Själ, som inbringar verksamhet och individuellt bestånd i hvarje sinnligt ting.

§. 7.

(Psychologi). Dessa Själar, hvilka sammanhålla de materiella particlar af hvilka hvarje kropp består, äro medelting mellan de eviga ideerna, — dem Själarne, såsom Speglar i sig uppfatta och reflectera — och de förgängliga kropparne. Tillvarande före före-

ningen

ningen med kropparne här, äro deras ursprungliga vistelse i intellectualverlden, lefvande der, såsom Intelligensen sjelf, i fullkomlig odelad helhet. Själarne utgöra alltså en ren motsats till kropparne, hvilka äro af delar bestående, i rum inneslutna, utsträckta storheter; Själarne åter en enkel, hel, icke rumintagande, andelig Substans, grund till de kroppsliga sammansättningarne. Men beredande dessa, aflägsnar Själen sig sålunda från Intellectualverlden, såsom den punct hvilken utsträcker sig till linia, med sin ena ända kan sägas aflägsna sig från sig sjelf. Wäl tyckes man kunna säga, att den ena ändpuncten är en från den andra aflägsnad del, ehuru i sig sjelf denna linia blott är en utvidgad punct och således utgörande en osöndrad helhet. På samma sätt består Själen af detta från det högre till det lägre, från intellectualverlden, sig utsträckande och dit återflytande immateriella och allt derföre äfven odödliga helhets väsende, som, likasom omfattar den kropp, hvilken är till af och genom den, och beherrskar och styrer denna kropp, väl icke utan att af den erfara en slags inverkan, men dock utan att i den intaga någon plats. I denna omfattning bibehåller den sin helhets natur, ty det är endast i anledning deraf att den är öfverallt, som det oupplysta hvardagsförståndet, då det ser spår till Själens verkande i hvarje del af kroppen, säger att den är delad. Men olika uppenbarar den sin verksamhet allt efter som den råder öfver olika, mer och mindre fullkomligt organiserade kroppar. Så är den en oför-

ständig, blott vegeterande princip hos Plantan; hos djuren åter verkar den såsom en mägtig känslokraft, men hos menniskan eller den förståndiga varelsen uppenbarar den sig såsom en rationell egendomlighet, förmedelst hvilken menniskan vill och förnimmer och i allmänhet utvecklar sig. Wid kroppens död råder äfven en slags skiljagtighet i afseende på den själiska principens återgång, allt efter de organismers beskaffenhet den har gifvit enhet och lif. Wisserligen återgår den, i alla händelser, till sin egen, af sig sjelf beroende, såsom Idè i intellectualverlden varande kraft; men den Själsprincip som beherrskat en planta, framkallar, sedan denna förvissnat, en annan. Den åter som lifvat djuret, stannar på midten af den åt höjden återflytande linien, förande ett medellif i sin egen partikel. Men menniskosjälen sträfvar upp till det högsta att mätta sig med det saliga åskådandet af Wäsendets intelligenta glans.

Hvad för öfrigt menniskosjälen angår, har den tvänne vanliga sätt att verka och känna; det ena genom delagtighet af intelligensen, det andra genom delagtighet af formerna. Det förra sättet inträffar, då Själen är uppfyld och upplyst af Intelligensen och liksom omedelbarligen förnimmer den i sin totalitet. Det andra åter, då hon, efter vissa i dess eget väsende grundade lagar, jemnför objecterna med de inom Själen nedlagda rationella former för dem: former hvilka endast äro reflexer af den för hvarje object, inom Intelligensen, varande idé. Derföre äro äfven Själens förmögenheter af tvänne slag, vi urskilja neml.

i Själen en förmåga att uppfatta, en att tänka, en att begära eller afsky, ehuru de liksom af ett högre andeligt band förknippas till ett i sin grund, blott yttrande sig olika, efter olika förmögenheter. Men af dessa syftar den ena uppåt, öfver själens egen sphär och denna förmögenhet kallas Förnuft; de öfriga åter rigta sig nedåt, under Själens sphär, beredande den sinnliga apperceptionen, fortplantningen och vegetationen. Förnuftet är en medlare mellan Intelligensen, hvars upplysande inverkningar det uppfattar, och Sinnena, hvilka icke befordra Förnuftets verksamhet, utan är denna endast en product af intelligensen. Förnuftet är neml. aldrig passift, blir aldrig, ej en gång under det sinnliga föreställandet, af något slags intryck modifieradt, ty ljuset härrör icke från det upplysta objectet, utan från det lysande subjectet. Men för att fatta de sinnliga föremålen, sätter Själen sig i ett visst förhållande till desamma, eller liksom drager dem, förmedelst de yttre Sinnena, inom sin tankesphär, för att underkasta dem jemnförelse med den inom Själen varande reflexionsbild af Idéerna för föremålen. Endast genom denna af det reflecterande Förnuftet, i Tanken anstälda jemnförelse, blifva de apperceptioner, hvilka, förmedelst sinnena, om tingen förvärfvas, klara, tydliga och redīga, då de förut äro dunkla och grumliga. Och ju klarare blifva de, i den mån de äfven kunna jemnföras med förut hafda, redan tillförene af Reflexionen utvecklade föreställningar. Den Själsförmåga, som anställer denna jemnförelse är Minnet, hvilket derföre icke blott är en passif bevarare

af spåren efter erhållna intryck, utan en utveckling af Själens innersta kraft, så mycket mägtigare, som denna kraft har mera intensitet. Minnet är neml. menniskosjälens återböjda blick till Intelligensens sköte, utur hvilket den utgått; är en beständig hviskning om dess omedelbara umgänge med Idéerna. Derföre härflyter Wiljan äfven utur Minnet, ty allt hvad som bidrager att lifva hågkomsten af intellectualverldens lycksalighet, allt hvad som för det inre ögat, på det klaraste sätt, representerar en idé, det begär och eftertragtar Själen; men deremot afskyr den, allt hvad som föreställer idéen liksom öfverväldigad och qväfd af materien. Derföre åtrår Själen ingen ting så högt som det sköna, och ecklar vid ingen ting så mycket, som vid det fula.

§. 8.

(Dæmonologi och Theologi). Men utom Menniskosjälarne, gifvas, i den sublunariska Werlden, ännu en class förnuftiga varelser, af högre rang och större förmåga än dessa Själar, neml. Dämonerne. Dessa, satta att hafva uppsigt öfver och leda så väl verldshändelserna som menniskornas handlingar, äro, liksom menniskorna, förkroppsligade Idéer, men med den skilnaden att Dämonernes kroppar endast äro danade af den intelligibla urmaterien, icke af den elementariskt sinnliga, som menniskokropparne. Derföre äro äfven Dämonerne icke uppenbarlige för det sinnliga ögat, om ej såsom Stjernor och Planeter, i hvilka gestalter de hafva inflytande på Jorden och menniskolifvet. Det gifves neml. tvänne slag af Dämoner, yttre och

inre, så att de förra, verkande blott i den yttre organismen, motsvara de sednare, som genom varningar, visioner och lockelser söka att på beslut och vilja inflyta. Båda slagen leda dock från Werldssjälen sitt urspung, varande dess utgående, medlande krafter till upprätthållandet af det sinnliga hela. Alltså kan naturligtvis i Intellectualverlden icke vara någon Dämon, emedan den som der styrer handlandet är ingen annan än Gud sjelf. Men med denna collectif benämning, förstår man det Absoluta, framträdt utur sin alla möjliga motsatser innehållande dunkla grund, såsom Wäsende, Intelligens och Werlds-Själ, eller, efter den vanliga folksbenämningen: Kronos, Zeus och Aphrodite. Desse trenne Absoluthetens evigt hypostasierade modificationer, i sin oupplösliga enhet fattade, heter Gud: det absolut goda, emedan godheten är den första af alla de ursprungliga relationerna. Det hufvudsakligaste attributet till Gud, är dock allsmäktig frihet, emedan, enligt hvad i det föregående blifvit visadt, Wäsendet icke är Gudomens grundorsak, utan han sjelf är grunden till sitt Wäsende, bringande det till absolut Warelse, i och med det att han frambragte Werlden, liksom fonden för sitt väsende. Alltså är Gud väl förr än verlden, såsom dess orsak, men icke i anseende till tiden, ty i och med det han framträdde essentiaserad såsom Gud, framträdde äfven verlden. Gud är neml. till verlden i samma förhållande, som medelpuncten till peripherien; utan medelpunct är ingen peripheri och utan peripheri kan icke vara någon medelpunct, båda betinga hvarandra:

medelpuncten såsom grund till peripherien och peripherien såsom bestämning af medelpuncten. Men peripherien är icke medelpunct, och medelpunct icke peripheri, utan båda bestå hvar för sig, så länge cirkeln fortvarar. Likaså är Gud icke verlden och verlden icke Gud, men båda hvarandras beting; ty vore icke Gud, vore ej heller någon verld, såsom Symbol af hans allgodhet och allmagt, och vore ingen verld, så vore ej heller Gud, såsom bestämdt, individualiseradt, liksom personifieradt väsende, utan allt vore då blott den rena, obestämda, alla motsatser, all tid och allt rum upplösande Absolutheten. Men då nu verlden är till genom Gud, har han också den mest faderliga omsorg om verldens bestånd och lycksalighet. Denna omsorg, vänd åt den blott organiska naturens upprätthållande och utveckling, kallas Öde, d. ä. styrelse efter, af orsak och följd bestämda, nödvändighets lagar; men vänd åt den tänkande och viljande naturens utvecklande och ledning, kallas denna omsorg Försyn, d. ä. styrelse efter tillfälliga lagar eller enligt Frihets-principen.

§. 9.

(Ethik). Wigtigheten af denna Frihets-Princip, med hänsyn till menskliga handlingar, antyder Plotinus på det kraftigaste, då han förklarar den mening i högsta grad orimlig, enligt hvilken hvarje menisklig handling skulle blindt vara förutbestämd, och tillägger att det gifves intet starkare bevis på falskheten af ett philosophiskt System, än om det förnekar menskliga friheten. Men denna består i förnuf-

tets sjelfverksamma bestämmande till handling efter val mellan det goda eller onda; dock är yttersta motivet för detta val, icke att söka i det jordiska och förgängliga, utan i all Fullkomlighets eviga källa, ifrån hvilken menniskoförnuftet erhåller ljus att inse det godas företräden och hjertat, värma att älska dem. Men godt är, för hvarje väsende, det som befordrar dess lifsverksamket enligt dess natur; och skulle denna natur vara sammansatt, då den ädlare naturens lifsverksamhet. Alltså är det för menniskan endast i egentelig mening godt, som befordrar hennes själs genuina lifsverksamhet. Då nu det icke gifves något sannare lif för Själen, än det i Intelligensens sköte, under betragtande af Gudomligheten, så är det Själens högsta ethiska mål, att sätta sig i allt närmare och närmare gemenskap med Gud, i ett stilla åskådande af den oändliga. Sträfvandet efter detta höga mål förtjenar lika så väl, som uppnåendet af detsamma, att kallas Dygd; men deraf följer också att, noga betragtadt, det gifves tvänne slag af Dygd. Den ena, lägre eller allmänna Dygden är egenteligen, blott en Själens rening, genom hvilken den söker att befria sig från de fläckar den bekommit genom kroppens inflytande. Men denna Rening är icke målet, utan blott ett medel att uppnå den likhet med Gud, som är det egentliga väsendet af all dygd, men förnämligast af den renade Själens. I denna, sedan den afskuddat sig allt heterogent, har neml. en fullkomlig förändring för sig gått, en hänvändning till det högsta godhetsljuset, som upplyser den och gör den vär-

dig till en förening med God och gifvet den medborgarrätt i den intellectuella Werlden, der intet ondt eger rum. Detta Onda finnes neml. blott i Sinneverlden, der det härrör från Materien, hvilken, såsom det ursprungligen Godas fullkomliga motsats, är det absolut Onda; den lifberöfvade, mörka, formlösa Principen. Då nu det synliga är danadt af Materia, så är det nödvändigt, att i Werlden det onda måste finnas, ej blott physiskt — hvilket af Guds Försyn vändes likväl till goda och välgörande följder så väl för det hela, som för den enskilda, hvars energi och klokhet det väcker och uppeggar — utan äfven moraliskt, som yttrar sig i Själen, till följe af dess förening med kroppen och det herravälde som denna, menniskans oförnuftiga del, tager öfver den förnuftiga. Detta moraliska Onda är, liksom det Onda i allmänhet, en motsats till och ett upphäfvande af all realitet, *en ljusbrist i Själen, en bortovarelse* af det goda. Men som det står i hvarje menniskas eget skön, att antingen motarbeta denna bortovarelse, eller att, genom ett otygladt hängifvande åt köttsliga lustar och ett försänkande i omåttliga sinnliga njutningar, ännu mera utsläcka det ljus, som från Allvishets- och Allgodhets-Idealet i mennisko-själen inflyter, så är detta tillräkneligt och blir hos menniskosjälen, i ett kommande lif straffadt. Ty, då den till Gudlighet sig renande Själen, efter att här i verlden hafva utspelat sin rôle, bortlagt sin här begagnade Skådespelar-drägt, d. ä. sin kropp, framträder den i ett bättre Drama, på en

härligare

härligare skådeplats eller upptages till det Ursprungliga Wäsendets saliga åskådande, blir åter den, som här i lifvet endast traktat efter sinnliga retelser, störtad i mörket och ett för sinnet ryslígt djup, att vistas i Hades bland blinda skuggors antal. — Men till att motarbeta detta Sinnlighetens öfverhandtagande och således till undvikande af dettas följder, dertill har menniskan en kraftig medhjelpare i Kärleken. Denna, motsvarad af de allmänna menniskoclasserna: de sinnliga, de verksamma och de idealskådande, är till sitt väsende trefaldig: en Gud, en Dämon och en lidelse i Själen. Denna sistnämnda är en, genom den dämoniska kärlekens åverkan på Själens begärande del, närd och utvecklad längtan efter förening med det Sköna. Grunden till denna längtan är ett själen inneboende begär efter kännedom och uppfattning af det Sköna, såsom af det naturligaste och med Guds väsende mest öfverensstämmande. Här är skälet till de älskandes åtrå efter den innerligaste kroppsliga förening, emedan de gemensamt vilja det sköna; och här äfven orsaken till den vällustiga, den alla andra jordiska njutningar öfverstigande fröjd, som åtföljer denna förening, ty i den är framalstring af lif, d. ä. af det potentialiter Sköna. — Men då de fleste menniskor ej hunnit till den förenkling af Själen, som är nödig för åskådningen af Skönheten i sin verklighet, hafva de ingen urbild efter hvilken de handla, fatta derföre ej heller något mål för handlandet, rigta sin hug endast åt *actus producendi*, utan att efterfråga

producten, och falla i omåttligt njutande af kärleksnöjet, hvilket under sådana omständigheter blir brottsligt. Deras enda vällust består också i sjelfva den sinnliga föreningen; och kunna de ej, — liksom de hvilka lifvas af den rena kärleken och öfverföra ett odödligt begär in i dödligheten, — njuta lika stor, om ej större förnöjelse af det skönas osinnliga åskådande. Derföre förstå endast de att sant älska, som, utan att drifvas af samlagsbegäret, åtrå det sköna blott för dess egen skull. Och då dessa njuta den sinnliga föreningen blott i afsigt att mångfaldiga och fortsätta det skönas existens, öfverstiga de icke måttlighetsgraden under sin njutning. Den sant alfvarlige, den idealskådande, hvilken, såsom ensamt Dygdig, äfven ensamt är vis, låter sig neml. endast ledas af den gudomlige Eros, hvilken drifver Själen till sökande efter den ursprungliga Skönheten. Denne Eros är barn af den himmelska Aphrodite (den allmänna Själen), som, sjelf, utan föregående ägtenskap, född och utgången af Kronos och Zeus (Wäsendet och Intelligensen) evinnerligen älskande föder Eros (sin egen allkraftiga *actus*, åtrående det goda) hvilken vistas midt emellan begäret och det begärliga. —

§. 10.

(Æsthetik). Men hvad som väcker Kärleken är det sköna, det Själen, vid första anbicken, fattar, såsom ett bekant med glädje emottager och med sitt eget väsende bringar i öfverensstämmelse. Skönhet är neml. det som blifvit, af symmetriska och sig emellan harmonierande delar, till enhet sammansatt, efter

den i Intelligensen lefvande urbilden, så att detta sammansatta gifver ett uttryck af det gudomliga Förståndet. Ty Skönheten är det absolutas kraft och blomma, bildande allt hvad den alstrar skönt. Derföre är icke blott Universum skönt, utan äfven den enskilda Menniskan berättigad att så kallas, såsom hon, med den intelligibla och intellectuella verlden sammanhängande, har förmåga både att sjelf bilda sig skön och att fatta det sköna. Ty i sin föreställningsförmåga har hon, en egen kraft att bemärka huru objectets idé förenar och beherrskar den formlösa mångfalden eller huru den allmänna formen synbarligen framspringer såsom ett helt ur de enskilda delarnas former och denna form hänför föreställningsförmågan på sig sjelf och jemnför den med den odelbara form, den idé hon har inom sig. På samma sätt är äfven en Tafla, en Bild, ett Skaldestycke skönt, i följd af den idé, som konsten i detsamma uttrycker, och hvilken idé icke ligger i ämnet hvaraf Konstverket bildats, utan i det reflecterande Subjectet eller hos Konstnären, som bildat sitt konstverk till imitation efter naturen, dock ej efter de för handen varande synliga naturtingen, utan efter det urbegrepp hvadan naturen. Ty Konstnärens Snille, utgående från den intellectuella verlden, mättad af dess glans, begärande att uttrycka de urbilder det sett i Intelligensen och kännande sig smärtosamt i födslolust, skyndar att verka och konstmässigt bilda. I detta tillstånd af Inspiration, *verkställer* alltså Konstnären sjelfva visheten, och detta är hvad egentligen förtjenar kallas

Konst. Det följer således häraf att Konsten har inom sig en högre och sannare skönhet, än den som öfvergår och blir synlig i det yttre, emedan detta synliga utsträckes och således försvagas och det är derföre en allmän naturlag, att det bildade är och måste vara ringare än det bildande.

§. 11.

Ehuru Plotinos visserligen utgått från den ståndpunct Platons Philosophi intagit, har han dock, med originell sjelfständighet, vidare framskridit till en högre conseqvens och i full blomstring utvecklat det frö till identitism, som var nedlagt hos Platon. Allt är utur och genom det absoluta eviga Ur-Ena, och allt syftar dit tillbaka, allt skådar upp till detta och har endast derigenom sitt väsende och sitt bestånd. I afsigt att förmedla åskådningen af sig sjelf, danade Gudomligheten verlden; för att tillvägabringa åskådningen af det ursprungligas skönhetsglans äro och ske alla Natur-Phænomener, alla Naturverkningar och i åskådningen af denna Sanningens källa är grunden för all kunskap, all vishet. Werkan af denna åskådning är också den Inspiration, som är principen för Plotinos' praktiska Philosophi, så att han icke bygger sin Ethik på några abstrakta förståndssatser, utan på en religiös hänryckning, liksom äfven sin Technik på en æstetisk, i det han framställer den dygdiges mål vara att bilda sitt inre konstverk till gudlikhet, till uttryck af den eviga Uridéen för det Rätta, liksom Konstnären syftar att så bilda sitt yttre konstverk. Dock är plotinska Systemet bestämdt icke pantheistiskt, ty, ehuru

från Gud härrörande, hafva de sinnliga tingen dock gifven, beståndande enskildhet och Gud sjelf existerar och verkar såsom ett från verlden individuellt och, i sin treenhet, nästan personellt skiljdt väsende. Det må äfven anmärkas, att ehuru åtskilligt hos Plotinos erinrar om orientaliska åsigter, finnes dock hos honom ingen hänsyftning, hvarken på de zoroastriska eller hermetiska skrifterna, hvilka hos hans efterföljare sedermera gjorde ett sådant uppseende.

De Plotinska Skrifterna utgåfvos först i Marsiglio Ficinos latinska öfversättning, och tillika med denna, sedermera på Grekiska, under titel: *Plotini Platonicorum facile coryphæi Operum philosophicorum omnium Libri LIV, in sex Enneades distributi &c.* af Petrus Perna i Basel, 1580, fol. Oagtadt denna Text är högst vitiös, har dock af de plotinska Skrifterna icke utkommit någon ny upplaga, af mera än 2:ne Böcker, besörjd af Fr. Creuzer. Heidelberg 1813, 8:o. — Af de ethiska skrifterna besörjde I. Taylor en öfversättning på engelska, *The Ethik of Plotinos*, i London 1786, 4:o, och af samtliga Skrifterna har I. G. W. Engelhardt börjat en tysk version, hvars 1:sta Afdelning tr. i Erlangen 1820, 8:o. — Jfr. *Die plotinische Physik, Von G. A. Heigl.* Landshut 1815, 8:o, och *Bref öfver Plotins philosophiska Lärobyggnad af L. Hammarsköld*, 1:a Hft. Stockholm 1814, 8:o.

§. 12.

Huru starkt och djupt Plotinos, med sin Philosophi, träffat tidehvarfvets anda, behof och önskan, kan slutas, deraf att den drog till sig och uppslukade alla andra Systemer, liksom en öfversvallande flod alla bäckar i dess grannskap, så, att efter Plotinos gafs det, för lång tid, ingen annan Philosophi än den neoplatonska. Många voro hans omedelbara åhörare, men ännu flere de som sedermera trädde i hans fotspår och voro efterföljare af den rigtning han gifvit Speculationen. Dessa har Degerando, ganska träffande, indelat i trenne särskilda, af en olika charakter utmärkta Scholor; den Romerska, hvilken trognast höll sig inom gränsorna af philosophisk forskning, derunder med Platon och Aristoteles till ledstjernor; den Alexandrinska, som af de zoroastriska och chaldeiska Oraklerna och de föregifna Skrifterna af Hemes Trismegistos låtit ombilda sin lärobyggnad till en religiöst-mystisk och theurgisk Dogmatik; slutligen den Atheniensiska, hållande medelvägen mellan de båda andra, under det att den antog de så kallade orphiska qvädena för den högsta Wishets-auctoritet. Det kan vara tillräckligt, att något nämna om de hufvudsakligaste Representanterne af dessa Scholor.

§. 13.

Föreståndare af den romerska efter Plotinos samt dennes mest älskade lärjunge och biograph, härstammade från en tyrisk Coloni i Syrien och egentligen på sitt lands språk kallad Malach, hvilket namn på Grekiska öfversattes till Porphyrios (den purpur-

mantlade, den konungslige) af Longinos, som tillika med Origenes, var hans första lärare. Under deras handledning och än mera, efter att han, i sitt 30:de år begifvit sig, till Rom, för att njuta Plotinos undervisning, blef han en fullkomlig Grek, till namn, till tänkesätt, till seder och till språk (född år 233, död år 304).

Erfarenheten har visat, att efter hvarje uppställare af ett utfört intellectuellt system har omedelbart följt någon som bemödat sig att logikalisera detsamma eller att omsätta det på en rationalistisk grund. Så uppträdde Aristoteles efter Platon, så Wolf efter Leibnitz och, i våra dagar, Hegel efter Schelling. Denna logicaliserande åtgärd, i hänseende till den plotinska lärobyggnaden, åsyftade äfven den urspungligen genom Aristoteles bildade Porphyrios att tillväggabringa. Men då han, oagtadt all sin lärdom, saknade grundligt philosophiskt omdöme, originalitet, genomträngande skarpsinnighet, rent Sannings interesse samt conseqvens och fasthet i sin Speculation, må man ej finna det underligt att han, med sitt bemödande, stadnade på mindre än halfva vägen.

För Logiken har Porphyrios, imedlertid, gjort mera än Plotinos, i synnerhet i sin afhandling om de fem Orden, eller — så som vi i vårt konstspråk kallar dem — de fem Prædicabilierne. Han har i denna Skrift haft för afsigt att complettera Aristoteles' Theori om Prædicamenterne. Dessa utgöra, som bekant är, de allmänna begreppen, som passa på hvarje existerande ting, på hvarje realitet *in concreto*. Por-

phyrios har åter under benämningen af Prædicabilier angifvit de rent af abstracta notioner, hvilka tjena likasom till basis för all Nomenclatur, och äro: Genus, Species, Åtskillnad, Egentlighet, Tillfällighet. Genus är af dessa det högsta begreppet, emedan det, såsom varande principen för alla Species och Individuer, som under Genus sammanfattas, i sin enhet tyckes innesluta mångfald. Föröfrigt, säger Porphyrios, ville han icke undersöka eller yttra sig öfver, om dessa allmänna begrepp, endast böra anses såsom förståndets notioner, eller såsom i och af sig sjelfva verkligt subsisterande, samt, i sednare fallet, huruvida de äro kroppsliga eller okroppsliga, särskiljda från de kännbara tingen eller med dem förenade. — Men kunskapen, lärde han, är en verkstäld sammanliknelse mellan den förnimmande och det som förnimmes.

Hvarje kropp, till sin natur delbar, och utsträckt måste vara i något rum innesluten, kan förändras och förstöras, således äfven lida, emedan lidandet är den väg som förer till undergång och förstöring. Deremot är det okroppsliga, icke verkligt, icke delbart, derföre ej heller i något visst rum inneslutet utan allestädes, fast icke för ögonen synligt utan blott bemärkbart af och genom sina verkningar, för åstadkommande af hvilka det icke, som det kroppsliga nödvändigt behöfver närhet och beröring. Derföre är det okroppsliga ej heller underkastadt förändring, ej en gång när det frambringar något annat. Men det okroppsliga producerar emedan det lefver och egentligen ett fast och ovanskeli-

gen

-gen bestående väsendligt lif. Då nu åter det okroppsliga producerar ett annat okroppsligt, kan man tänka flere sins emellan särskilda okroppsliga ting. Somliga kunna neml. bestå genom sitt eget väsende, somliga icke; några kunna bestå tillika med kroppar, andra åter utan en sådan förening och slutligen kunna några, som förena sig med kropparne, vid tillfälle skilja sig ifrån dem, några åter icke. Men de okroppsliga Substanser, som förena sig med kroppar, nedstiga derigenom från sin höjd, och till följe af detta nedstigande lida de brist på kraft och mångfaldigas derföre i flere individuer; men då de skilja sig från kropparne och åter uppstiga, vinna de åter den fullhet af kraft som erfordras för det att de må åter förenas med enheten. Alla fullkomliga Substanser syfta neml. upp till sina Principer. — Werldskropparne — i sin bestämda kretsrörelse — till Werlds-Själen; Werldsjälen till Intelligensen och denne åter till den första Principen, som är Gud, af och genom hvilken alla Ting och alla Oting äro, utan att han sjelf är hvarken ett ting eller oting. Han är neml. allestädes emedan han icke är i något bestämdt rum; han är en öfverallt och ingenstädes varande grund för alla de ting, som äro efter honom, och för sig sjelfständig samt huru eller sådan han vill. Intelligensen är öfverallt i Gud; men i de efter honom varande tingen på en gång öfverallt och ingenstädes. Själen är öfverallt i Gud och i Intelligensen, men i Kropparne öfverallt och ingenstädes. Intelligensen är orsaken till

Själen och till alla de ting som äro i och genom *Själen*; Själen åter är orsaken till kropparne. Intelligensen och Werldssjälen äro de fullkomliga och allmänna Substanserna, hvilka icke allenast begära Gud utan lefva äfven i och med honom. Men dessutan gifves det äfven enskilda Substanser: en enskild Intelligens, hvilken dock det oagtadt har ett odelbart väsende; Qvaliteter och Former, väl i och för sig odelbara, men i och med de kroppar, med hvilka de förenas, delbara; och slutligen en enskild Själ, som, i anseende till sitt väsende, står midt emellan Intelligensen och Qvaliteterna. Dessa particular-Substanser hafva begått ett syndafall, emedan de, då de verkligen haft förmåga att upphöja sig till Gud, af böjelse till det producerade och mångfaldiga; nedvändt sig till den dem befläckande Materien.

Själasubstansen är immateriell, odelbar, utan *utsträckning*, med öfvervägande identitet. Derföre, såsom oändligen förmående lifskraft, bringar Själen enhet i kroppen och verkar genom dess Sinnen. Dessa äro som strängarne på Lyran, men Själen är den Tonkonstnär som bringar dessa strängar i dallring. Själen har i sig grunderna för allt, och det är med tillhjelp af dessa — af ideerna — som den verkar, antingen den dertill blifvit föranledd af någon yttre eller inre orsak. I förra fallet uppdrager Själen åt Sinnena functionen att uppfatta de yttre föremålen; i det sednare höjer den sig till Intelligensen. Sensationen kan icke uppkomma utan genom en i organerne förorsakad modification, och äfven förståndet måste

betjena sig af Inbillningskraftens biträde för att fatta de ting som ej med dess natur äro homogena. Annars är Förståndet en väsendtligen enformig och sig sjelf alltid liknande förmåga, som i sig innesluter alla varelser liksom den universella Intelligensen. Men i particular-Förståndet, synes äfven alla allmänna ting under enskild form; då åter i universal-Intelligensen äfven det enskildta tager form af allmänlighet. — Den kropp som med Själen är förenad, kan väl på mångfaldigt sätt inskränka dess verksamhet, men icke upphäfva dess enhet. Till följe af de kroppars beskaffenhet, med hvilka Själarne blifva förenade, gifves det en gradolikhet dem emellan, fastän, till följe af alla Själars identitet, det icke kan vara någon väsendtlig skillnad mellan Mennisko- och Djur-Själarne. Äfven dessa sednare hafva Förstånd, ehuru af en lägre grad. Förstånd är neml. en Själens väsendtliga kraft och måste således äfven finnas hos Djursjälen, hvilket äfven erfarenheten betygar, emedan Djuren hafva ett Språk; äro i många delar med menniskorna lika; känna rigtigt sin styrka och sin svaghet och hafva en sinnlig föreställningsförmåga. Men intet Sinne kan, utan Förståndets medverkan, något bemärka.

Utom och öfver menniskosjälarne gifvas äfven andra andeväsenden: Dämoner och öfver dem åter de af den högste Guden frambragta Under-Gudar eller Ärcheänglar och Änglar. Dämonerne, liksom de icke hafva enahanda form, i vissa för den sinnliga synen förborgade luft-kroppar inneslutna, hafva ej heller samma Sinnelag. Somliga äro neml. goda, andra åter

onda, och bemödade ej blott att göra menniskorna all möjlig skada, utan äfven att hindra de goda Dämonernas välgörande verkningar.

Det förnuftiga väsendets önskningsmål är Salighet. Denna kan ej vinnas genom samlandet hvarken af sinnliga förmåner eller af kunskaper, utan genom en innerlig förening med alla Wäsendens väsende och all Sannings urgrund. För möjligheten af en sådan förening, måste vi rena oss från det Själafördarf vi antagit genom föreningen med det sinnliga och böjelsen derför. Wi måste derföre göra oss löse från alla de omhöljen i hvilka vår intelligens är innesluten, dock icke genom ett våldsamt sönderslitande af kroppslighetens band, utan genom en småningom tillvägabragt glömska och dödande af alla sinnliga böjelser och affecter samt genom afhållande från allt som förökar deras styrka.

Märkeligt är, att vi efter Porphyrios ega en skrifvelse, ställd till en egyptisk Prest, Anebon benämd, i hvilken han förnekar och såsom dårskap behandlar hela sin Dämonlära. Äfven hade han författat en afhandling mot de Christne, i hvilken han, att sluta efter de fragmenter oss återstå, yttrat sig och räsonnerat med tviflande nyckterhet, ofta aldeles rakt emot hans annorstädes framställda grundsatser.

§. 14.

Jamblichos, härstammande från Chalkis, en Stad i Coelesyrien, hade först en viss Anatolios och sedan Porphyrios till lärare, uppehöll sig längre tid i Syrien

och grundlade den alexandrinska Scholan af Neoplatonism, förenande den med theurgiska grundsatser och magiska ceremonier. Sjelf förvärfvade han, genom de underbarheter han förrättade, af sina samtida namnet den gudomlige undergöraren. Dog år 333 e. Chr.

Strängt att tala var Jamblichos snarare en antik Cagliostro än en det reella vetandet befordrande Philosoph, och hans, i en släpande styl affattade, ordningslösa Skrifter äro intet annat än sammanhangslösa compilationer, utan bindande räsonnement och sällan med någon egen tanke. Af dessa skrifter återstå oss dock endast några få, bland hvilka den som innehåller Svaret på Porphyrios' ofvannämnde Bref, eller den om egyptiernas Mysterier, är den märkvärdigaste. Dess syfte är att erinra att det gifves en art innerlig och verksam förening med Gud, som genom ingen kunskap, ingen speculation kan förvärfvas, utan endast beredes genom vissa hemlighetsfulla handlingar, ceremonier och ordformler, dem det är en presterlig företrädesrättighet att känna, såsom de i sjelfva verket äro en gudomlig uppenbarelse; och derföre föra nde menniskorne vidare än någon begrundning och Philosophi. Bland mångfaldiga andra, dogmatiskt, såsom inga bevis tarfvande Axiomer, anförda Prestesagor och Tempeldikter, förekommen här äfven, såsom ett hufvudsakligt lärostycke, en indelning af de öfvermenskliga, andliga väsenden: 1) Gudarne, såsom egande förmåga att tillintetgöra Materien, gifva Själarne åter deras fullkomliga renhet. 2) Ärche-Änglarne, som förmå att småningom förtära det materiella, upp-

höja Själarne i ljuset. 3) Änglarne, dem det är gifvet att lossa material-banden, frigöra Själarne och bortföra dem. 4) Dämonerne, dem det tillkommer att konstmässigt forma och pryda materien, draga deremot Själarne ned i det materiella. 5) Heroerne, som hafva att behörigen passa Materien i sitt bestämda mått och besörga dess upprätthållande, vända Själarnes håg och omsorg till de sinnliga tingen. 6) Werlds-Furstarne, anförtro dem herraväldet öfver verldsliga saker och händelser. 7) Material-Furstarne, uppdraga dem tillsyn öfver materiella ting. Då okunnighet och villfarelse om dessa och dylika gudomliga hemligheter är källan till all synd och till all besmittelse, men den philosophiska Speculationen, så långt den än sträckes, icke kan hinna till insigt i dem, så måste Theurgien fylla bristen och den gudlifvade Presten eller Mystagogen vara snarare mensklighetens lärare än den dialektiskt förfarande Tänkaren. Ty den gudomliga kraft som allt frambringar och styrer, kan af intet förnuft fattas och af intet menskligt språk uttalas.

Afhandlingen om Egyptiernas Mysterier, är utgifven, på Grekiska och Latin, af Th. Gale, i Oxford 1678, fol. — Om det pythagoreiska Lefnadssättet, första gången, också på Grekiska och Latin, 1598, 4:o, men bästa upplagan är besörjd af L. Küster, i Amsterdam 1707, 4:o. Inledningen till Nicomachi Arithmetica, trycktes i Arnheim 1668, 4:o. Och *Protrepticus*, eller uppmaning till Philosophien, utgafs af Th. Kiesling, i Leipzig 1813, 4:o.

§. 15.

Jamblichos hade ett stort antal dels åhörare, dels efterföljare, bland hvilka må nämnas **Aidesios**, som upprättade en nyplatonisk Schola i Kappadocien, **Eustathios** och hans underfulla maka **Sosipatra**, **Chrysanthios**, Kejsar Juliani Lärare, **Eupapios** (omkr. 380 e. Chr.), de nyplatonska Philosophernas Historieskrifvare, och **Hierokles** (omkr. 450 e. Chr.), Lärare i Alexandria, som hufvudsakligen först uttalade meningen om den gyldene kedja af tradition, löpande från de af Gudomen upplysta Wise i forntiden, vissa utmärkta tänkare igenom, såsom grund för all högre kunskap, och började Hierokles denna kedja med Pythagoras, bildande öfvergången för de mystiska höga lärorna från Österlanden. För öfrigt lärde han, att Philosophien, hvars väsende är contemplation, och högsta mål initiering i de mystiska hemligheterna, är en rening och fullkomning af det menskliga lifvet, i det att hon befriar menniskan från de af Materien verkade sinnliga begären och, återförande henne till likhet med Gud, återgifver henne sin första lycksalighet. Widare yrkade han, att förening och åtskillnad bilda helheten af det gudomliga Skapelseverket: den sednare bestämmande individualiteten hos tingen; den förre bindande dem inbördes till ett sammanhängande helt. Detta, eller Werlden, är en, ända i den yttersta kropplighet återspeglad, afbild af Gudomligheten. Men med denna såsom den första och ursprungliga Principen, sammanhänga de sinnliga tingen, genom Wäsenden af en förmedlande ordning.

§. 16.

Men redan före Hierokles hade till Athen — der redan från Antonins tider, på allmän bekostnad, fyra högscholor till Wetenskapernas befordran varit upprättade — Neoplatonismen blifvit öfverförd af Plutarchos, Nestors Son (död år 430 e. Chr.), som grundlade den nya afdelning af Secten, hvilken fastknöt den öfversta ändan, af traditionernas gyldene kedja, vid Orpheus, under det att den mera lemnade de föregifna chaldaiska, zoroastriska och hermetiska lärorna derhän. Föröfrigt antog den atheniensiska Scholan, i afseende på undervisnings-methoden, att *Wishetens* studium borde förberedas och begynnas med den aristoteliska — den de kallade Förståndets — Philosophien, sedermera fortgå till Platons eller Förnuftets och slutligen fullända sig med invigning i de orgiastiska mysterierna. Sålunda kom man till den höga kunskap som Orpheus grundlagt i Grekland och ur *hvilken* Pythagoras och Platon hemtat sitt ljus. Denna något afvikande åsigt utvecklades vidare af Plutarchos' dotter Asklepigenia och hans efterföljare *på* den philosophiska Läro-Stolen, Syrianos, till dess att Neoplatonismen tog en ny flygt genom Proklos.

Denne beundransvärde, dialektiskt grubblande Svärmare var född i Constantinopel år 412, e. Chr. erhöll sin första uppfostran i den lyciska Staden Xanthos, hvarifrån hans föräldrar härstammade, började sina lärdare Studier i Alexandria och fulländade dem, under Syrianos, i Athen, der äfven *Asklepi-*

genia

genin initierade honom i alla theurgiska hemligheter. Efter Syrianos tillträdde han lärostolen, kring hvilken han samlade ett stort antal disciplar, dem han dagligen gaf fem timmars undervisning. Dessutom författade han en stor mängd philosophiska Skrifter, bland hvilka de fleste innehålla commentarier öfver Orpheus, Platon, Euklides och Ptolemäos; diktade hymner till nästan alla benämnda grekiska, latinska och egyptiska Gudomligheter; iagttog, med största noggranhet, alla möjliga religiösa bruk, faster, böner och reningar; utöfvade gåfvan att göra underverk och kallades att gifva råd och taga del i husliga och politiska angelägenheter. Han dog år 485.

Den solonska Sentensen: Kän dig sjelf! innehåller, sade Proklos, hela Wishetens omfång; men den fullkomliga kännedomen af oss sjelfva består deri, att fatta våra förmågor såsom grundade i vårt väsende och handlingarne, i våra förmågor. Mennisko-Själen har fem särskiljda förmågor: den ena utöfvas med tillhjelp af de yttre sinnena; den andra är den i följd af hvilken själen utvecklar sig på en gång såsom förenad med och såsom afskiljd från kroppen; den tredje är den som, med tillhjelp af högre ljus, rättar och ombildar de ofullkomliga, genom intrycken på Sinnena erhållna, notioner; den fjerde, i kraft af hvilken själen, kufvande alla lägre impressioner, innesluter sig i sig sjelf för att betragta sitt eget väsende, sin förmåga och de harmoniska principer som uppehålla den; slutligen den femte, är den medelst hvilken Själen

sätter sig i förhållande till alla de Själar, som öfver hela verlden äro utbredda, med alla Substanser och Intelligenser, för att af dem ledas till åskådning af den eviga enheten. Det gifves också fem, på dessa förmågor grundade, särskiljda classer af Kunskaper: de som omfatta 1) de materiella, Ödets lagar underlagda tingen: 2) de allmänna Notionerna eller de *sinnliga* tingens gemensamma kännetecken; 3) de allmänna orsakerna och de genom begreppens upplösande erhållna conseqvenser; 4) den autoptiska kännedomen af de intelligibla väsenden; 5) den öfver Förnuftet upphöjda Kunskap, den gudomliga hänryckning eller yrsla (*μανια*) genom hvilken Själen, identisk gjord med urintelligensen, blir lika med Gud och känner honom i och med det att hon känner sig sjelf. Den kunskap vi härigenom vinna kallas Tro, och är en lugn och enartad Kunskap, i hvilken åskådning, *tänkande* och varseblifvande äro innerligen och *till ett förenade* med den objectiva Sanningen. Denna Kunskap, denna Tro, enda sanna grunden för det som i egentlig mening bör kallas vetenskap, är således vida högre, ej blott än det vi genom andras undervisning erfara, utan äfven än Uppfinningen, som är Själens egen i verksamhet satta energi, så mycket mera som den är ett meddelande af högre magter, en uppenbarelse omedelbart gifven af den gudomlige Hermes sjelf. Hvad han uppenbarat, om de högsta föremål för all Kunskap, är följande: Det Ursprungliga är Ett och såsom sådant alla tings första Princip, upphöjd öfver och skiljd från allt Väsende, så att den icke en-gång

kan hafva Wäsende såsom ett sitt accidens; emedan detta skulle störa den enhet och enkelhet, som tillkommer den första Principen. Derföre är också allt hvad af den första Principen frambringas, dels på enartadt sätt frambragt, dels också såsom sjelfständiga Enheter, hvilka så vida de äro med Principen lika, förblifva i densamma, men så vida de äro med den olika, såsom det frambragta med det frambringande, träda fram utur densamma. Dermed ställer det Urena omkring sig de gudomliga numeriska Potenser, med hvilka det förenar sin enkelhet, och frambringar sålunda, före Tingen, Tingens Enheter. Men som det i alla Tal befinnes vissa olikheter, allt efter som de äro närmare eller fjermare ifrån den principala Ettan, så äro äfven några sjelfständiga Enheter enklare, andre mera sammansatta. Af dessa sluta sig de enkla till de enklare och de sammansatta till de sammansatta, och på det sättet uppkommer, såsom delning af det som Enheten odeladt är, utur Enheten en mångfald af Ting, de der allt mer och mer, under aftynande i den frambringande kraften, aflägsna sig från Enheten. Men allt hvad som frambringar något, gör det i följd af en kraft, som är ett det frambringandes utträdande och utspännande af sig sjelft, samt dymedelst den præexisterande orsaken till det frambragta: alltså ett medelting mellan det frambringande och det frambragta. Det Ena, som föregår och bestämmer Kraften är alltså den absoluta Gränsen, men denna, genom det Ena bestämda, men dess förinnan obestämda Kraften är den absoluta Gränslös-

heten." Således är i och med Enheten, den första Principen, äfven den andra principen, eller Tvåheten, af hvilken, ett tredje såsom det frambragta uppstår, eller det Blandade, genom föreningen af Tvåhetens båda Factorer. Gränsen, Gränslösheten och det af båda Blandade framställer alltså den första Trefaldigheten. Gränsen är Gud, Gränslösheten är denne Guds outtömliga förmåga och det Blandade är Gudomens högsta verld, i sig enartigt innehållande grunden till hvarje Ting, och såmedelst sjelf det absoluta Tinget. Hvarje Ting innehåller likväl, i sig förenande, Warandet, Lifvet och Intelligensen, utgörande alltså den andra Trefaldigheten, genom sin förening constituerande den tredje: Symmetri, Sanning och Skönhet, utan hvilka ingen blandning kan vara beständande och motsvarande Wäsendet, Identiteten och Åtskilligheten. Dessa alla tre Enheter uppenbara, på ett mystiskt sätt, den rena Absoluthetens, den första omedelbara Gudens inneboende evigt verkande causalitet, genom hvilken aflägsnare Enheter, i triadisk ordning, blifvit frambragta. De nu närmast varande Enheterne äro Dämonerne, hvilka dels äro Tänkbara, dels Tänkande, dels Öfver-verldsliga, dels Werldsliga. Med dessa uppstod vår Sinneverld, som är evig, emedan, då tiden först i och med verlden uppkom, denna icke kunnat vara danad i tiden, utan måste således vara evig, såsom äfven verldsidéen ovilkorligen är. Men Universum uppehålles utaf och genom Försynen, som på en gång styrer så väl de intellectuella som de sensuella tingen, och förenar såle-

des i sig, till ett, både. Ödet, som blott herrskar öfver de sednare, och Friheten, som utgör den väsendtliga charakteren af de förra; är alltså egentligen intet annat än Gud sjelf, tänkt i sin skyddande och vårdande relation till verlden. Såsom sådan är Försynen upphofvet till allt godt. Derföre måste det Onda, hvilket, likasom mörkret, i sig sjelft icke är annat än en privation, en bortovarelse af sin motsats, hafva en annan orsak och kan vara grundadt hvarken i Gud, i Dämonerna eller i Materien. Och då hvarje verksamhet är något godt, så är det physiska onda följd af en frånvaro af Werksamhetskraft, och det moraliska Onda följd af frånvaro af Kraften, att åskåda Rätthets-idealet: det absolut goda. Men då med fullkomlig brist på kraft all verksamhet skulle upphöra och såmedelst det onda blifva till intet, så kan det icke gifvas något fullkomligt, absolut och allverkande ondt. Det onda kan derföre väl för det enskildta vara förderfligt, men måste bidraga, i sin mån, till gagn för det af Försynen styrda Hela.

Af de många Skrifter Proklos sig efterlemnat äro en del förlorade, andre åter ligga ännu obegagnade i Bibliothekerne, en del åter äro särskildt och på olika ställen mellan år 1499 och 1620 utgifna.

§. 17.

På den philosophiska Lärostolen i Athen följdes Proklos af sin Lärjunge och Biograf, Marinos, från Flavia-Neapolis i Palästina, som sysselsatte sig hufvudsakligen med Mathematik och aristotelisk Philo-

sophi. För öfrigt nämnas, såsom anhängare af de neoplatonska åsigterna, Severianos, Héraiskos, Hegias, Isidoros, m. fl. bland hvilka Damaskios, från Damascus, död 547 egenteligen förtjenar en närmare uppmärksamhet. Han blef, efter Isidoros, offentlig Lärare i Athén, och här författat en Historia om sin tids Philosopher och en Afhandling om Principerna, af hvilka Skrifter oss några Fragmenter äro tillgänglige. Enligt dessa framställde Damaskios den meningen, att det Absoluta icke, sådant som det i och för sig sjelft är, kan tänkas, eller annorlunda än analogiskt och symboliskt, blifva föremål för vår Kunskap. Detta, liksom allt det intellectuella, är neml. icke något sådant enskildt, deladt och afskiljdt, som kan uppfattas af Begrepp, fastän vi, för dettas omätlighets skull, i vår inskränkta tanke endast successivt föreställa oss det. Alltså är den trefaldighet och niofaldighet, under hvilken det ursprungliga blifvit framställdt, endast ett menskligt försök att symbolisera det absoluta rena Warandet, som i och för sig sjelft är enkelt, men dock i sig innebegriper allt och är grunden till all mångfald. Dock är allt hvad vi finna under Tänkandets analys, i den intelligibla Helheten innehållet, ty så stor än den sinnliga Werlden är i sin delade verklighet, så stor är äfven den intellectuella Werlden i sin delningsmöjlighet och den intelligibla, i sina odelade men likväl fylda rymder. Genom dessa utbreder sig Absolutheten, och denna dess tillböjlighetskraft (δυναμις) för ett sådant utbredande, danar, såsom den, andra principen,

sig tillfredställande, den ursprungliga Substansen, genom hvilken, till följe af de båda andra principernas inverkan, allt annat sedan uppstår.

Men Damaskios blef, i sin verksamhet, såsom offentlig lärare afbruten, då de hedniska Scholorna i Athèn, liksom annorstädes, år 529 e. Chr. på Kejsar Justiniani befallning tillslötos. Då begaf sig Damaskios, med samtliga Neoplatonikerne, sju personer till antalet, åt Persien, der de till en början blefvo af Schahen Chosroës väl emottagne. Dock då krig utbröt mellan Persien och det öst-romerska Kejsardömet, måste de snart öfvergifva denna tillflygts-ort och återvände till Grekland, år 533 e. Chr. hvarefter väl Olympiodoros och Simplikios sysselsatte sig med commentarier öfver Aristoteles, men emedlertid var Neoplatonismens anseende brutet, interesset för den försvagadt och blef, af den öfverhand tagande Christendomen, undanträngd eller uppslukad.

§. 18.

Bland de märkvärdiga Phænomerna från detta tidsrum, äro de afsigtligt diktade och understuckna Skrifter, som af vissa Neoplatonismens anhängare fabricerades, och utgåfvos under vissa från forntiden berömda Personers namn, för att låna åt de gängse lärorna ålderdomens auctoritet. Så är t. ex. den *Philosophia Mystica*, i 14 Böcker, som af Castellanius Faventinus, år 1519, utgafs i latinsk version, ett underligt Miskmask af Dogmer om allfings emanation ur Absolutheten genom Intelligensen och Werldssjälen; om det från Urväsendet utgående ljus, såsom grund

för all kunskap; om åtskiljnaden och sammanhanget mellan Förstånds- och Sinneverlden; om hela Naturens fortgående lif; om Elementernas och Plantornas Själar, m. m. och dock föregifves denna svärmiska compilation, vara ett verk af den nyktre, skarpsinnige Empirikern Aristoteles. — Redan under Pisistratidernes tid hade Hierophanten Onomakritos bragt flere mystiska qväden i dagen, dem han föregaf vara diktade af den gamle thrakiske Barden Orpheus, hvilken skulle hafva varit omkr. 500 år äldre än Homeros, och i Grekland den första Stiftaren af Mysterierna. Så väl Platon som Aristoteles anförde betydande tvifvelsmål mot dessa Sångers ägthet och derefter tycktes de hafva förlorat all credit till dess att Syrianos och Proklos trodde sig i dem finna grunden till de theurgiska hemligheterna och bragte dem åter i anseende. Men för att göra dem så mycket tjenligare till detta ändamål, ansåg man det icke ur vägen att hjelpa upp dem genom en och annan nyplatonsk inflickning — ehuru detta underslef icke må skrifvas på Syrianos' och än mindre på Proklos' räkning. — Men bedräglig diktning i stort drefs egentligen dels med de så kallade chaldaiska eller Zoroastriska Orakelverserna — hvilka först föregifvas, till ett antal af tvåhundra tusende, hafva blifvit samlade af en Historieskrifvare Hermippos från Smyrna, under Ptolomäernas regeringstid, och sedermera å nyo redigerade och med flere nya förökade af en Juliänos Theurgos, under Antoninus — dels med de Herme-

tiska

tiska Skrifterne: Poimander och Asklepias: föregifna Lärdomar lemnade af Hermes Trismegistos, Egyptens uräldste bildare, i hvilka skrifter den urgamla orientaliska ljustheorien är med nyplatonska åsigter hopblandad, och, i synnerhet hvad de hermetiska Skrifterna angår, ser man i dem en högst okritisk förening mellan christliga och judiska idéer å ena, samt neoplatonsk Theurgi, Mantik och svärmande Naturphilosophi, å andra sidan, i egyptisk mythisk drägt. Märkeligt är, att Plotinos nämner hvarken zoroastriska orakler eller hermetiska Skrifter; Porphyrios åter väl de förra dock med yttradt tvifvel om deras ägthet; hos Jamblichos deremot förekommer icke allenast det fastaste förtroende till de, så kallade, chaldaiska Prophetiorna, utan äfven ett rapporterande på Hermes Trismegistos, med samma vördnadsfulla förlitande, som Sectens stiftare citerat Platon eller Aristoteles. Det är således troligt att ofvannämnde Skrifter blifvit tilldanade i tiden mellan Plotinos och Jamblichos.

De Hermetiske Skrifterna utgåfves första gången på Grekiska, i Paris 1554, 4:o, sedermera i *F. Patricii Nova de universi Philosophia.* Venet. 1593, Fol., och i *H. Rantsov Magia Philosophica.* Hamb. 1593, 8:o.

§. 19.

Knapt erbjuder Lärdoms-Historien ett annat exempel på en sådan urartning från sin primitiva anda

och tendens, som de sednare Nyplatonikernas theurgiska Dogmatik, med plotinska Systemet jemnförd, framvisar. Alltigenom ser man hos Plotinos en strängt philosophisk, ehuru med fromt exalteradt Sinne utförd, forskning efter klart vetande, endast och allenast af rent interesse för sanningen, utan att stödja sig vid någon annan auctoritet, än det ljus som Urintelligensen under den ekstatiska åskådningen meddelar. Hos de sednare Neoplatonikerna åter och förnämligast hos Proklos, är speculationens resultater redan gifna, och forskningen icke fri, utan betingad af uppgiften att söka skjäl för den mest svärmande Theurgis vidskepliga Dogmer, och då detta icke en gång af den förskrufvade abstractionen kunde finnas, hemtades det från understuckna orakler och Prestesagor, hvilkas gudomliga giltighet ingen Kritik någonsin satt i fråga. Denna vändning som Wetenskapen tog var dock visserligen af Plotinos förberedd, genom det olyckliga försöket, hvartill hans egen religiösa Stämning honom förledde, att medelst sin Philosophi lägga ett nytt Fundament under den grekiska Folkstron, i stället för den som äldre Tänkares bemödanden och ännu mera Christendomens inverkan undanryckt. Derifrån kom den polemiska rigtningen hos den yngre neoplatonska Speculationen emot Christendomen, hvilken, som alltid då en inre känsla om svagheten hos den sak man försvarar icke kan undertryckas, utfördes med præoccuperad affect i stället för med lugn besinning. Det oagtadt är Neoplatonismen sjelf ett talande bevis på Chri-

stendomens allsmägtiga anda, då påtagligen den åt Philosopherne gaf så mycket af den rikedom, med hvilken de prunkade. Derföre kunde Neoplatonismen på längd icke hålla stånd mot den nya allt mer och mer segrande kyrkan, och äfven, om ej det politiska väldets magtspråk påskyndat dess fall, skulle den dock af sig sjelf dukat under, som man kan märka af det försvagade interesset för dess mystiska grubblerier, som efter Proklos' bortgång icke låter sig misskänna. Dock fördunstar aldrig en så märkvärdig gäsning inom menskliga Tankesphären, utan att efterlemna sig blifvande spår, och Neoplatonismen har icke blott lemnat sådana i den egna slags öfvertro som den beredde, äfven inom den christna verlden, utan äfven med sådana som det alltid blifver af vigt för Philosophiens Häfdatecknare att gifva agt på. Så har den icke allenast grundlagt det byggande af forskningen på basen af en yttre auctoritet, som charakteriserar Scholastiken, utan ej mindre förberedt det uppsökande af Sanningens Kriterion i den omedelbara visshet, som medvetandet gifver, hvarmed den nya tidens Philosophi tog sitt egendomliga Skaplynne.

Jfr. *Histoire de l'Eclecticisme ou des nouveaux Platoniciens, par Beausobre.* Vol. 1, 2. Avignon 1766, 12:o. — *C. Meiners Beytrag zur Geschichte der Denkart der ersten Jahrhunderte nach Christi Geburt, in einigen Betragtungen über die neuplatonische Philosophie.* Leipzig 1782, 8:o. — *Neander, über den Kaiser Julian und sein Zeitalter.*

Leipzig 1822, 8:o. — *Im Fichte, de Philosophiae novae platonicae origine. Berolini* 1818, 8:o.

§. 20.

Så slöt grekiska Philosophien sitt ärofulla, för verlden gagnande, ungefärligen tusenåriga lefnadslopp! — Uppstånden bland ett af en skön, varierad Natur omgifvet folk, som nyss förvärfvat sig en fri bestämd offentlighet i sina politiska förhållanden, liksom äfven dess religiösa troslära var byggd på principen af skön sinnlighet, understödd af en originellt objectiv Poesi och af en till sin högsta fullkomlighet småningom drifven plastisk konst, tog Philosophien äfven en häremot svarande charakter, byggande på en Realitet, hvars existens togs för gifven och till förklarande af hvilken all Speculation användes. Äfven Ethiken gick ut på förklarandet af en sådan Realitet: det högsta goda, och det System, hvilket bestämdast, medelst intellectuell åskådning, fattade allt under identisk Enhet af vetande och varande, eller det Neoplatonska, sökte sig dock denna gifna realitet i folktrons föremål, dem det ville underlägga en philosophisk betydelse. På det sättet kom grekiska Philosophien att ända så som den hade börjat och att upplösa sig i Myther liksom den utur dessa utgått, derunder likväl, ifrån antagande af ett elementariskt Ursprungligt, som physiskt modifierat sig till allt, tillkämpande sig öfvertygelsen om en öfver all realitet upphöjd Absoluthet, såsom det principala, hvilken metaphysiskt ponerat sig till ett treenigt

hypostasieradt Wäsende, uppenbaradt såsom en från Werlden personellt åtskiljd Gud, utur hvilken hela den sinnliga verkligheten emanerat, såsom den nödvändiga begränsningen af dess gudomliga wäsendlighet. Och för att ändtligen hinna detta resultat, hade grekiska Philosophien utvecklat sig till nästan alla möjliga, så intellectuella som rationella systemcharakterer, till och med i den af den skeptiska förtviflan om möjligheten att finna någon säker grund för vetandet, att upptäcka det högsta sanna. Likså hade den äfven utgrenat sig i de särskiljda Dicipliner, som upptaga till undersökning de olika förhållanden i hvilka vetandets grund framträder till det vetande subjectet, neml. i Metaphysik, Naturphilosophi, Logik, Psychologi, Ethik och Æsthetik, och för hvilka alla den uppställdt vissa, för alla tider, beståndande grundsatser och åtminstone construerat en Kunskapsart, Logiken, så att hittills man vid den icke haft annat att tillgöra, än vidare utveckla, närmare bestämma och vidsträcktare applicera de af den förste utbildaren funna grundsanningar. Sådant är det arf, hvilket grekiska Tänkarne lemnat till Philosophiens sednare bearbetare, och att visa huru de hafva ockrat med detta arf, under bemödandet att gifva Wetenskapen, hvad den i Grekland saknade, neml. en inre omedelbar visshet, det är hvad oss i det följande tillhörer.

Jfr. *D. Tiedemann, Griechenlands erste Philosophen.* Leipzig 1781, 8:o. — *F. V. L. Plessing, Memnonium oder Versuche zur Enthüllung der Geheim-*

nisse des Alterthums. Leipzig 1787. Bd. 1, 2. 8:o. — *The Philosophy of ancient Grece investigated by W. Anderson*. London, 1791, 4:o. — *W. T. Krug, Geschichte der Philosophie alter Zeit, vornehmlich unter Griechen und Römern*. Leipzig 1815, 8:o.

Rättelser.

Sid.	rad.	står:	läs:
22	10	Ekleticism,	Eklekticism.
26	10	otålig,	otalig.
—	13	vattnets,	vattnet.
29	25	länd,	lärd.
30	2 nedifr.	folkslagen,	folkslagens.
44	20	är,	än.
65	24	kringflyr,	kringflyter.
92	1	utifrån, d. ä.,	utifrån förekommande, d. ä.
99	sista	hvar,	hvars.
119	8	Ideernas, object,	Ideernas object.
121	18	Utgår,	Utgå.
136	19	härröa,	härröra.
148	23	13:de,	1:a.
153	10	specis,	species.
154	7	(αντικεημενοι),	αντικειμενοι.
156	25	(ελγγος),	(ελεγχος).
159	8	frambragtas,	frambragta.
161	1	lika så litet som,	lika så som.
166	22	eftersträfvar,	eftersträfva.
177	13	omflyt-	omfat-
187	12	*Naotione,*	*Notione.*
211	17	hindrar,	hindra.
212	1	det,	del.
247	18	om det den,	om den.
268	22	slöto,	slöt.
279	14	tididigare,	tidigare.
299	14	från	på.

Sid. 342	rad. 18	står:	(ζυξογιαι),	läs:	(συζογιαι.)
— 378	— 25	—	anbicken,	—	anblicken.
— 383	— 26	—	kallar,	—	kalla.

